

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут історії України

М. М. Варварцев

ІТАЛІЙЦІ В УКРАЇНІ
(XIX ст.)

Біографічний словник
діячів культури

Київ 1994

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут історії України

ACCADEMIA NAZIONALE
DELLE SCIENZE D'UCRAINA
Istituto per la storia d'Ucraina

ВНООФ
ЗВІРЕНО 20 *л.р.*

M. M. Varvartsev

Gli italiani in Ucraina
(XIX sec.)

Dizionario biografico
degli uomini di cultura

Kiev 1994

М. М. Варварцев

Італійці в Україні
(XIX ст.)

Біографічний словник
діячів культури

Київ 1994

Праця є підсумком багаторічних пошуків, проведених автором в архівах й книгозбірнях України, Італії, Росії. До видання включено життєписи понад 500 осіб, які працювали в галузі музики, театру, цирку, архітектури, живопису, скульптури, красного письменства, народного мистецтва, освіти, наукових студій. Серед них учасники національно-визвольних змагань — Рісорджименто. Поряд з висвітленням українських сторінок діяльності видатних постатей Італії наводяться відомості про забуті й неznані імена. Йдеться про творчі зв'язки Італійців з українськими митцями й інтелектуалами.

Словник розрахований на суспільствознавців різних фахів, усіх, хто цікавиться багатовіковою історією духовної спадщини України та її міжнародними взаєминами.

Il presente lavoro svolto dall'autore per i risultati delle sue ricerche presso archivi e biblioteche in Ucraina, Italia e Russia comprende le biografie di oltre 500 persone, comprese gli uomini del Risorgimento italiano. Si tratta delle loro opere in Ucraina nell'ambito di musica, teatro, circo, architettura, pittura, scultura, letteratura, arte popolare, istruzione e studi scientifici. Assieme con interpretazione delle pagine ucraine della vita e dell'attività dell'illustre figure d'Italia si presta attenzione ai nomi sconosciuti e dimenticati. Si riferisce specialmente sui rapporti artistici ed intellettuali tra gli italiani e gli ucraini. Dizionario contiene il vasto materiale bibliografico ed archivistico.

М.М.Варварцев — доктор історичних наук, головний науковий співробітник Інституту історії України Національної академії наук України, автор праць з італіяністики, в тому числі монографії "Україна в російско-італійських суспільних і культурних зв'язках (перша половина XIX в.)", яка, за оцінкою італійського журналу "Еуропа Орієнтальс" ("Східна Європа"), стала "відправним пунктом" у вивченні багатогранних зв'язків Італії із східнослов'янським світом.

Затверджено до друку вченою радою Інституту історії України Національної академії наук України

Відповідальний редактор член-кореспондент НАН України *В.А.Смолій*

Рецензенти: член-кореспондент НАН України *В.Б.Євтух*,

член-кореспондент НАН України *Ф.П.Шевченко*

Літературний редактор *С.Г.Архіпенко*

Оригінал-макет підготував *О.І.Мостяев*.

Набір підготувала *Л.Смолякова*

ЦЕНТРАЛЬНИЙ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

ISBN 5-7702-0779-5

АКТ № 1995

№ 2 56-30

© М.М.Варварцев, 1994

ПЕРЕДМОВА

Понад тисячоліття налічує історія взаємин України й Італії. Перші, документально засвідчені витoki цих зв'язків сягають часів розквіту культури у Київській Русі та Відродження мистецтв і наук на Апеннінському півострові. З плином епох обидві країни дедалі перебирали на себе роль теренів, де перетиналися шляхи великих світів — слов'янського і романського. Хоча їх відносини час від часу затьмарювалися протистоянням політичних режимів, конфесій, ідеологій, обопільний потяг до взаємопізнання і взаємозбагачення, зрештою, брав гору. На це поряд з іншими факторами незмінно справляла свій добродійний вплив благородна місія культур.

На різних етапах ці контакти були неоднаковими за масштабами, формою, сукупністю ідей та ідеалів. Свої неповторні сторінки у літопис спілкування культур вписало ХІХ ст., сповнене важких випробувань як для італійського, так і українського народів. В їх долях було чимало схожого й спільного. Протягом тривалого часу українці (в Галичині, Буковині, Закарпатті) та італійці (в Ломбардо-Венеціанській області) перебували під владою однієї й тієї ж монархії — австрійської.

Якщо решта Італії була поділена між іншими “власними” монархами, залежними або напівзалежними від сильніших за них сусідів, то Україну, крім віденського двору, тримали під своєю владою ще й російські самодержавці. Близькі за своїм змістом суспільні процеси, що відбувалися в Італії й Україні, знаходили свій вияв у національно-визвольному русі. На Апеннінах він увінчався 1870 р. об'єднанням країни в єдиній національній державі, тоді як українці, маючи в минулому власну козацьку державу, так і не змогли у ХІХ ст. піднятися до статусу політичної самостійності. Ці та інші обставини накладали відбиток на хід і характер взаємин двох народів. Ще

на початку століття Україна стала місцем італійської еміграції, яка зумовлювалася різними причинами, в тому числі суспільною розрухою, поліцейськими переслідуваннями, тяжким матеріальним становищем. Уже на рубежі XVIII—XIX ст. італійська етнічна група в Україні налічувала кілька тисяч осіб. Головним центром їх зосередження була Одеса, де невдовзі після її заснування мешкало 1600 італійців [1].

Зібрані на початку 1890-х рр. спеціальною комісією Росії відомості свідчать, що на той час в імперії загалом проживало 13359 італійців, а основними місцями їх поселень були Одеса, Крим, Кавказ [2].

Соціальний і професійний склад італійських поселенців мав свої особливості і був пов'язаний здебільшого з такими галузями економіки, як мореплавство, торгівля, ремісництво і, частково, землеробство. Серед інших італійських поселень Одеса виділялася значним прошарком освіченої верстви з Апеннін, зайнятої у сфері мистецтва й освіти. Протягом XIX ст. місто відігравало роль зарубіжного вогнища культури Італії. Тут функціонувала відома у Європі італійська опера, в навчальних закладах вивчалися італійська мова і література, цією мовою виходили публікації, працювали майстерні італійських живописців, скульпторів, каменотесів. З перших років свого існування Одеса сприяла поширенню італійської культури в Україні. Тут регулярно формувалися оперні трупи, які гастролювали у різних містах. З Одеси і через неї запрошували для роботи в Україні італійських диригентів, декораторів, хормейстерів, балетмейстерів. Це, однак, не виключало зв'язків зацікавлених закладів інших українських міст безпосередньо з Міланом, Флоренцією, Туріном, Римом, Неаполем, Венецією тощо.

Чимало митців і освітян надовго або назавжди оселялися в Україні. Разом з тим для значної частини італійців, насамперед артистів, було характерним тимчасове перебування в Україні. За свідченням (1898 р.) першого італійського консула в Києві, округ якого обіймав шість українських губерній (Київську, Подільську, Волинську, Полтавську, Харківську, Чернігівську) та дві російські (Курську й Орловську), пересування італійців тут було досить інтенсивним. "Майже щодня", за словами консула, йому на реєстрацію подавали 2—3 паспорти італійських громадян [3]. Враховуючи регіон Новоросії, можна вважати, що наприкінці століття в Україну щороку прибувало близько тисячі італійців.

У цьому русі великий відсоток належав діячам культури, передусім представникам оперного мистецтва, що відбивало характерну рису розвитку Італії, яка у XIX ст. перетворилася

на загальноєвропейського постачальника кадрів для всіх видів музичного мистецтва. В той час італійська опера стала неодмінною приналежністю найбільших європейських центрів — Парижа, Відня, Лондона, Петербурга, Мадрида та ін. У змагання за право показувати майстерність італійців включалися також провінційні театри. Все це було визнанням світової першості, здобутої італійським народом у розвитку синтетичного мистецтва опери і музики в цілому.

Аналогічне ставлення до італійської музичної культури спостерігалось і в Україні. Ще на початку ХІХ ст. в Одесі з'явилася італійська опера, славу якої примножувало кілька поколінь митців. Оперні сезони силами італійських труп відбувалися у Києві, Харкові, Львові, Севастополі, Полтаві, Єлисаветграді, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Херсоні, Катеринославі, Ялті, Умані та інших містах. Такого географічного обширу опера в Україні не знала ні у попередні, ні в наступні періоди.

Серед співаків тут виступали артисти, які прикрашали сцени театрів — міланського "Ла Скала", неаполітанського "Сан Карло", лондонського "Ковент гарден", Парижа, Відня, Берліна, Варшави, Барселони, Каїра, Нью-Йорка, Буенос-Айреса тощо. Україна увійшла у творчі біографії Джемми Беллінчоні, Терези Де Джулі Борсі, Терези Брамбілли, Олімпії Боронат, Еудженіо Джіральдоні, багатьох інших зірок Італії та Європи. Українська публіка мала змогу відвідувати також сольні концерти таких неперевершених чарівників співу, як Анджеліка Каталані, Енріко Тамберлік, Анджело Мазіні.

З музичним театром України була пов'язана участь італійських представників усіх професій, причетних до оперної справи. Вихідці з Італії працювали оркестрантами, хористами, художніми керівниками труп. Серед них були відомі в Україні і за кордоном хормейстери Сабателлі, Кавалліні, режисер Дума, антрепренери Бонавольйо, Цамбоні, Кастеллано та ін. Та чи не найбільше своїми успіхами оперні трупи завдячували диригентам, які водночас були й композиторами. Це Альбертіні, Барбіні, Бонічолі, Буффьє, Галеа, Грація, Джервазі, Еспозіто, Пагані, Поме, Канепа, Річчі, Труффі.

Усе найкраще, що згодом увійшло в золотий фонд західноєвропейської класики й досі не сходить зі сцени, було представлено в українському репертуарі італійських митців. Провідне місце в ньому посідали шедеври Россіні, Доніцетті, Белліні, Верді, Леонкавалло, Масканы, Бізе, Гуно, Массне, Мейєрбера, Обера, Сен-Санса, Тома, Вагнера, Вебера, Моцарта, Монюшка, Чайковського, Рубінштейна.

Репертуар окремих груп гастролерів включав і жанр оперети. Наприкінці століття в Україні побувала перша спеціалізована опереткова трупа. Італійські артисти виступали також на сценах естрадних театрів, зокрема так зв. розважальних садів.

Значно ширшою була географія вокально-інструментальних концертів, які відбувалися, крім великих міст, у повітових містечках, дворянських маєтках. Українські прихильники камерного співу мали змогу почути Карлотту Патті, Аліче Барбі, Аделе Боргі, інших європейських знаменитостей. Україну постійно відвідували віртуози гри на скрипці, віолончелі, контрабасі, піаніно, мандоліні. Своє мистецтво демонстрували відомі в різних країнах інструменталісти-виконавці Джованні Боттезіні, Антоніо Далл'Окка, Чезаре Казелла, Федеріко Консоло, Ернесто Сіворі, Дженнаро Переллі, Терезіна Туа, Беньяміно Чезі, П'єтро Вімеркаті. Окрему категорію італійських музикантів становили лірники, органісти, катеринщики. Їхні імпровізовані виступи на вулицях і майданах міст та сіл збирали специфічну аудиторію — селян, міщан, інших представників народних низів.

Митці з Італії демонстрували свої здібності також в балеті — на сценах Одеси, Києва, Харкова. Гідний вклад у цю справу внесли хореограф Етторе Барракані, балетмейстер Лудовіко Саракко, прима-балерини Аїда Рескаллі, Едеа Санторі, Вірджінія Цуккі. Завдяки їм набули популярності балетні вистави "Есмеральда", "Ексцельсіор", "Коппелія", "Сільвія", "Брама".

Розвиток музичної культури спричинився до появи першого в Україні одеського видавництва нот, заснованого Цанотті. З участю Де Рібаса, Джервазі, Кантареллі та ін. збагачувалися музична критика і музикознавство.

В ХІХ ст. українські сторінки своєї історії вперше відкрив італійський драматичний театр. Починаючи з 1870-х років, в Україні його представляли корифеї сцени Томмазо Сальвіні, Ернесто Россі, Джачінта Пеццана-Гуальтієрі, Аделаїда Рісторі, Елеонора Дузе. Їх гастролі сприймалися громадськістю як визначні події культурного життя України. Одеса, Київ, Харків, Львів — такими були традиційні маршрути видатних акторів. Першим, хто значно розширив аудиторію італійського драматичного театру в Україні, став син великого трагіка Томмазо Сальвіні — Густаво Сальвіні. Його вистави йшли також в Єлисаветграді, Катеринославі, Маріуполі, Феодосії, Сімферополі, Миколаєві. У виконанні гастрольних труп театральні України знайомилися з найкращими зразками світової драматургії — Софокла, Шіллера та найбільше Шекспіра, а також з творами

італійських класиків і сучасників — Гольдоні, Пелліко, Камолетті, Джакометті, Кйоссонє, французьких, німецьких і російських авторів.

Властиві своєму жанру, неповторні барви вносив у панораму видовищ італійський цирк. Його уславлені колективи Чінізеллі, Труцці, Ферроні постійно відвідували Україну. Від окремих вправ вершників, дресирувальників, акробатів, фокусників, клоунів до масових великих, у кілька дій пантомім — таким був діапазон виступів майстрів арени.

Музика і театр Італії становили важливе джерело поширення художньо-естетичних скарбів в Україні. Водночас вони набували високого суспільного звучання своїми ідеями соціальної справедливості, патріотизму, просвітництва, осудом державного деспотизму, приниження людської гідності. Не випадково найбільш масовою й активною частиною постійних відвідувачів театральних залів була університетська та гімназична молодь, яка своє ставлення до італійських митців нерідко заявляла бурхливими маніфестаціями, іншими виявами щирої поваги і захоплення.

З розбудовою міст Україна щедро користувалася послугами італійських архітекторів. Тут працювали талановиті зодчі Франческо Боффо, Алессандро Бернардацці, батько і син Вінченцо та Алессандро Беретті, Франческо Моранді, П'єтро Нобіле, Джорджо Торрічеллі та ін. Перлини їх творчості понині прикрашають вулиці і майдани Одеси, Києва, Львова, Криму тощо.

В архітектурному пейзажі українських міст відбилися й творча фантазія, хист і знання скульпторів, які оздоблювали фасади та інтер'єри споруд, створювали пам'ятники. Мало не монопольною галуззю діяльності італійців у ХІХ ст. стала художня обробка мармуру. В історію міст України увійшли імена Леонардо Марконі, Еліа Сали, Луїджі Йоріні, Джузеппе Кассіолі та інших творців барельєфів, статуй, сповнених виразної експресії й класичної величі.

В усі періоди минулого століття Україна була заповідним краєм для італійських художників, які оселялися у містах і сільській місцевості. Вони були авторами портретів, живописних інтер'єрів, графічних праць, театральних декорацій, реставраторами картин. Ось імена деяких з них: Карло Бассолі, Маттео Баччеллі, Джузеппе Валезіні, Джузеппе Цоболі, Луїджі Премацці.

Ще одну сферу, де участь італійців була постійною, становила освіта. Хоча Україна традиційно виділялася рівнем освіченості, досить розгалуженою мережею навчальних закладів і складом кваліфікованих педагогів, сюди приїздили викладачі з-за кордону

— для роботи передусім у тих учбових програмах, де як іноземці мали незаперечні переваги. Вони займали посади, пов'язані, як правило, з викладанням західних мов (італійської, французької, німецької) у ліцєях, гімназіях, училищах, пансіонах. Значна частина прїжджих вчителювала у родинах заможних осіб. Окремі ентузіасти (Лудовіко Вілльєтті, Джузеппе Кампіоні) найкращі роки свого життя присвятили розбудові освітньої системи насамперед у повітах, засновуючи й утримуючи навчальні пансіони.

Фахівцям з Апеннін були завдячні й студії іноземної філології в усіх університетах України, де існували посади лекторів італійської мови і словесності. У закладах вищої та середньої освіти плідно працювали автори італійських підручників, посібників і словників, за якими навчалася молодь в Україні, Росії, Італії та інших країнах, — Піллер, Даньїні, Де Віво, Дель Бубба.

Особливий і досить численний прошарок освітян-італійців становили вокальні та музикальні педагоги. Серед них було багато досвідчених співаків, диригентів, композиторів. Завдяки їм фахову освіту діставали вихованці ліцєїв, інститутів шляхетних дівчат, музичних училищ, пансіонів, приватних курсів співу і музики. За порадами та сприянням італійських учителів обдаровані юнаки і дівчата продовжували навчання в консерваторіях Мілана, Парижа, Петербурга, виступали на професійній сцені. Не обходилася без італійських наставників — живописців і скульпторів — також художня освіта. Вони працювали в рисувальних школах, художніх училищах.

Переважна більшість тих, хто ніс надбання культури в Україну, були дипломованими особами — випускниками консерваторій, академій мистецтв, університетів Мілана, Неаполя, Болоньї, Рима, Туріна, Венсції, Парми, Падуї. Багато митців, які дебютували в Україні, мали великий досвід роботи у престижних театрах Європи й Америки, були учнями або працювали в оточенні таких видатних особистостей, як композитори Паганіні, Белліні, Доніцетті, Верді, Пуччіні, Леонкавалло, реформатор театру Італії Модена, теоретик мистецтва і революціонер Мадзіні. Для молодих же італійських артистів Україна ставала щасливою сходинкою для подальшої блискучої кар'єри в інших країнах.

Таким чином, італійська культура служила каналом поширення духовних надбань свого народу, а також загальноєвропейських цінностей. Тут, в Україні, вона часом набирала нових рис, переплітаючись з місцевими традиціями, збагачуючись образами цього краю. Картини України, її минуле і сучасне

знаходили поетичне віддзеркалення як в оригінальних творах італійських композиторів, так і у виконавській діяльності музикантів та артистів, у спільних з українськими митцями концертах. Спектаклями на сюжети козацьких визвольних змагань поповнювали свій репертуар найбільші ці, кові трупи. Теми для живописних полотен, акварелей, портретів постійно черпали з життя українців художники. Відтворені ними краєвиди міст, сіл, природи — це ціла галерея мальовничої України ХІХ ст.

Знайомство з Україною розширювало діапазон фахових інтересів учених, мандрівників, громадських діячів Італії. Їх літературно-публіцистичні праці, подорожні записки, дослідження збагачувалися українознавчим матеріалом. Щирі згадки про відвідання Причорномор'я лишив національний герой Італійського народу Джузеппе Гарібальді. До осередків міжнародної торгівлі, судноплавства, освіти України, волелюбних поривань козаків привертав увагу в своїх нотатках учений, мандрівник і дипломат Луїджі Серрісторі. Народом, "гідним подиву", називав українців інший мандрівник й історик, священик з Риму Вінченцо Ваннутеллі. Серед тих, хто зміг осягнути глибоко духовний потенціал України, був і флорентійський енциклопедист, проф. Анджело Де Губернатіс, котрий став засновником наукової україністики в Італії, палким поборником української мови і культури проти утисків з боку царату.

Українські літератори, митці, вчені високо цінували працю італійців. З ними підтримували зв'язки композитори Степан Гулак-Артемівський, Петро Сокальський, Микола Лисенко, артисти Марко Кропивницький, Олександр Мишуга, Соломія Крушельницька, історики Микола Костомаров, Олексій Маркевич, поетеса Лєся Українка та багато інших.

З діяльністю італійських митців та інтелектуалів пов'язаний цілий пласт культури України, який, проте, лишається багато в чому малознаним. Тимчасом вивчення його дає ключ до осягнення одного з важливих чинників збагачення і поступу української культури. Як наголошував визначний дослідник української та світової духовної спадщини Дмитро Антонович, "необхідною передумовою культурного розвою кожного народу є можливість єднання з іншими народами і можливість взаємного обміну культурними здобутками і культурними цінностями. Здатними до культурного життя і розвою можуть бути тільки ті народи, що здібні сприймати культурні впливи, але сприймати їх активно, перетворюючи і розвиваючи сприйняте далі" [4].

Пропонована розробка саме має й на меті засобами історико-біографічного дослідження певною мірою заповнити прогалину у цій проблемі. Поіменний аналіз складу і творчості італійських учасників цих взаємин, напрямів їх діяльності, характеру взаємовпливів дає підстави зробити висновок, що розвиток України в руслі загальноєвропейських орієнтацій і тенденцій, був одним з магістральних в її історії.

* * *

Словник є першою спробою подати в систематизованому вигляді матеріали про італійців в Україні в її сучасних кордонах. Принципи і структура праці спрямовані на висвітлення їх діяльності у галузі культури в широкому значенні цього терміна. Увага зосереджується на тих, хто представляв духовно-інтелектуальну сферу — від публічних видовищ до наукових студій. Особливість словника — його ретроспективний характер, який хронологічно обіймає ціле століття.

У праці подано відомості про понад 500 осіб, які перебували в Україні й були пов'язані з діяльністю в різних галузях культури. Один з критеріїв відбору персоналій передбачав виявити усі фахи і заняття італійців у мистецтві, освіті, науці. Важливо було не обмежуватися розповідями про відомі постаті. Ось чому читачеві поряд з іменами знаменитостей пропонуються матеріали про забутих і зовсім невідомих трудівників культури. Можна говорити про неоднакові масштаби, рівень та зміст їхньої праці. Але зібрані у такій сукупності біографічні свідчення дають можливість відтворити історично вірогідну картину італо-українських зв'язків, їх напрями, форми.

В основу словника покладено етнічний принцип добору персоналій, незалежно від громадянства (підданства). Разом з тим зроблено окремі винятки для осіб неіталійського походження, які поєднали свої долі з Італією місцем народження, проживання чи громадянством, а головне, активною участю в розвитку італійської культури.

Щодо написання прізвищ, то вони подаються, як правило, за сучасними нормами перекладу іноземних власних імен у супроводі італомовних відповідників. У тих випадках, коли такого відповідника не виявлено, залишено орфографію джерела й суттєві різночитання. Написання прізвищ у назвах самих джерел подано без змін. Дати подій в Україні до 1918 р. подаються за старим стилем, події ж у Західній Європі — за григоріанським календарем.

Джерельна база словника охоплює різні носії історичної інформації. Це передусім архівні документи і періодика XIX ст., а також мемуарна й епістолярна література, спеціалізовані та універсальні довідники, дослідницькі публікації — вітчизняні і зарубіжні. Для складання біографічних довідок використано відомості близько 200 архівних справ 35 фондів, які зберігаються у сховищах України, Росії, Італії, річники майже 70 газет і журналів, які виходили у розглядуваний період у Києві, Одесі, Харкові, Львові, Севастополі, Миколаєві, Катеринославі, Єлисаветграді, Полтаві, Кам'янці-Подільському, Мілані, Болоньї, Римі, Парижі, Петербурзі, Москві, Варшаві. Все це дало можливість увести до наукового обігу велику кількість фактичного матеріалу, виявити незнаних доти учасників розвою культури в Україні.

Цілі і характер словника визначили потребу якнайповніше репрезентувати саме ті факти та їх джерела, які стосуються перебування італійців в Україні. Особливу увагу при цьому приділено свідченням про контакти і творчі зв'язки між діячами італійської й української культур, відгукам громадськості щодо діяльності італійських митців, викладачів, науковців в Україні.

Вивчення першоджерел допомогло розкрити ряд неточностей і помилок стосовно біографій окремих діячів. Явні похибки виправляються без застережень. Що ж до тих, які стали, на жаль, надбанням енциклопедичних та деяких широко цитованих публікацій, то в кожному окремому випадку подаються відповідні ремарки.

Кожна стаття словника містить перелік джерел, які використано для її написання і можуть стати в пригоді дослідникам тих або інших проблем історії України та Італії. Він складається з трьох розділів (або двох чи одного, залежно від наявності видів джерел): 1) опубліковані в Україні і про Україну твори тієї особи, про яку йдеться, 2) газетно-журнальні і книжкові публікації, 3) архівні матеріали із зазначенням назв справ (одиниць зберігання). У кожному розділі бібліографічні списки подаються за хронологічним принципом.

Автор складає щире подяку співробітникам вітчизняних й зарубіжних архівів, бібліотек, музеїв, колегам-історикам, які сприяли пошукам матеріалів для цієї праці.

1. *Скальковскій А.* Первое тридцатилетие г. Одессы. — Одесса, 1837. — С.155.

2. *Иностранцы в России // Новое время.* — 22 июня.

3. *-скій.* Итальянцы в Киеве // *Жизнь и искусство.* — 1898. — 25 нояб.

4. *Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича.* — К., 1993. — С.22.

А

АДАМІНІ (ADAMINI) Антоніо (25. II. 1792, Бігоньйо — 16. VI. 1846, Петербург) — архітектор. Служив “кам’яних справ майстром” у Петербурзі в комісії по зведенню Ісааківського собору, Олександрівської колони, відновленню після пожежі Зимового палацу та ін. Автор Бородінського пам’ятника, відкритого 1837 на честь перемоги у Вітчизняній війні. У середині 1844 одержав відрядження до Києво-Межигірської фаянсової ф-ки “для огляду будинків і складання кошторисів”. Розроблені ним плани та кошториси “різних виправлень і перебудов” вартістю в 14339 крб. 70 коп. сріблом передбачали ремонт основних корпусів та зведення нових. Під час приїзду на ф-ку в липні 1845 оглянув усі “ветхості” й підготував додаткову тех. документацію. Проект здійснювався в 1845—47 без зупинки фаянсового виробництва.

Адамینی // Рус. биограф. сл. — Т. I. — С. 58—59; Adamini // All. Lex. — Bd. I. — S. 70; Эрмитаж: История и архитектура зданий. — Л., 1974. — С. 119.

ЦДІАУК, ф. 581, оп. 1, спр. 1645 (Про проведення різних перебудов і виправлень у будинках імп. Києво-Межигірської ф-ки, 1849), арк. 4—5 зв., 13а, 39 зв. та ін.

АЛІБОНІ Джованні — артист опери (баритон). Соліст італ. трупи антрепренера Ф. Кастеллано. Брав участь у гастролях 1897—1899 в Маріуполі, Сімферополі, Катеринославі, Харкові, Києві та ін. містах. Виділявся чудовим за повнотою і звучністю голосом, вдумливою сцен. грою. Виступами на сцені літнього т-ру саду “Шато де флер” у Києві 1899 привернув увагу музикознавця і композитора В. Пухальського, який відзначав “безперечний прогрес” А. у роботі над ролями. До найкращого реп-ру артиста належали партії ді Луна, Ріголетто, Жермона (“Трубадур”, “Ріголетто”, “Травіата” Верді), Марселя (“Богема” Пуччіні). Особливою його вдачею став у “Паяцах” Леонкавалло образ Тоніо, в якому представив “не опер. лиходія, а італ. простолюдина”.

Симферопольський театр // *Крым. вест.* — 1898. — 8 янв; 9 февраля в помещении Английского клуба. // *Приднепр. край.* — 1898. — 6 фев; *Театр и музыка* // *Харьк. губ. вед.* — 1898. — 9 мая; Сад “Шато де флер” // *ЖиИск.* — 1899. — 20 июня; *Тон [Пухальский В. В.]*. Итальянская опера // *Киевл.* — 1899. — 26, 27 июня, 6, 23 июля, 5 сент; *Allegro*. Итальянская опера Ф. Кастеллано // *ЖиИск.* — 1899. — 27 июня; *Карат*. Итальянская опера Ф. Кастеллано // Там же. — 1899. — 18 июля, 30 авг.

АЛЛЕГРИ (ALLEGRI) — скрипаль, композитор. 1882 — соліст оркестру під керуванням капельмейстера Труффі в одес. літньому т-рі Форкатті, де виступав і диригентом. Зажив слави перш класного артиста за надзвичайну чистоту та виразність гри на скрипці. Влітку того ж року виїздив у складі оркестру з гастрольними концертами класичної музики до Ялти. Писав інструм. твори, схвально оцінені одес. любителями музики.

Летний сад и театр Форкатти и комп. // *Новорос. тел.* — 1882. — 29 апр; *Бекар*. Концерт контрабасиста Франки // *Од. вест.* — 1882. — 12 мая.

АЛЛІАУДІ (ALLIAUDI) Камілло Людвигович (1834, Миколаїв — 20. X. 1882, Петербург) — художник. Сардин. підданий. Навчався в Мілан. академії мистецтв. За картину “Ваза з квітами” (1863) удостоєний Петерб. академією мистецтв звання “вільного художника”. Пізніше займався виключно декоративним живописом при оздобленні внутрішніх приміщень споруд, співпрацюючи з архітекторами, у т. ч. київськими. На початку 1870-х виконав художнє панно і ліпний орнамент у будинку арх. О. Беретті в Києві (Володимирська вул., № 35). Одна з найважливіших робіт А. — оформлення інтер'єрів відбудованого і реконструйованого за проектом арх. К. Маєвського київ. Маріїнського палацу, де досі зберігся його живопис “Пустотливі амури”, написаний у стилі франц. школи XVIII ст.

Аллиауди // *Собко.* — Т. 1. — С. 126; *Кондаков.* — С. 5; Беретті О. В. будинок // *Київ: Енци. словник.* — К., 1981. — С. 59; *Асєєв Ю. С.* Маріїнський палац у Києві — К., 1992. — С. 2, 18—19.

АЛЬБЕРТАЦЦІ Микола Дем'янович (? — 19. V. 1871, Миколаїв) — учитель музики. “Моск. почесний громадянин”. Тривалий час жив і працював у Миколаєві. Під його керівництвом набували початкову муз. грамоту діти жителів міста. Помер у бідності.

Силін Г. Николай Демьянович Альбертацци // *Николаев. вест.* — 1871. — 21 мая.

АЛЬБЕРТІНІ (ALBERTINI) Джоаккіно (30. XI. 1751, Пезаро — 18. IV. 1811, Варшава) — композитор, диригент. Майже все творче життя провів у Польщі й Україні. Очолював приватний т-р князя Радзивилла, оркестр короля Станіслава Августа. На початку XIX ст. керував оркестром і хором Будлянського у

с. Срібному на Чернігівщині. Автор 5 опер, в т. ч. "Дон Жуана" (1783), "Вергілії", "Капельмейстера польського" (1808), кантат, симфоній.

Albertini // EdM. — Vol. 1. — P. 43; Альбертіні // Митці України. — К., 1992. — С. 21.

АЛЬТІЄРІ — артистка опери. Примадонна італ. трупи в Одесі. Дебютувала в сезоні 1860—61, справивши, за свідченням укр. комп. П. Сокальського, "велике враження". Найбільшим успіхом користувалася в операх "Лінда ді Шамуні" Доницетті, "Сафо" Пачіні, "Травіата" Верді.

Фагот [Сокальський П. П.]. Одесский театр // Од. вест. — 1860. — 13 окт.; Одесский листок // Там же. — 1861. — 12 янв.; Письмо из Одессы // Рус. речь. — 1861. — 16 марта. — С. 346—347.

АМАТІ Катерина — артистка опери. У 1820-х примадонна італ. опер. трупи в Одесі. Виступала на сцені міськ. т-ру близько 10 років, користуючись популярністю серед любителів бельканто.

Лернер. — С. 19; Вигель. — С. 307.

АМОРЕТТІ — педагог. Родом з Мілана. Юнаком приїхав в Україну, де "познайомився з малоруською народністю і щиро полюбив її". Навчався в Харків. ун-ті. Служив учителем франц. мови в Катеринодарській гімназії. Влітку 1852 зустрівся в Таганрозі з істориком М. Костомаровим, у т-ві якого та харків'ян здійснив краєзнавчу поїздку по Півд. Криму. Під час подорожі знайомився з древніми курганами навколо Керчі й археолог. розкопками, в яких брав участь одес. історик М. Мурзакевич, визначними місцями Єнікале, Лівадії, Ореанди, Алупки, Байдарською брамою, генуезькими вежами у Балаклаві, б-кою та обсерваторією Севастополя, ханським палацом у Бахчисараї.

Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. — К., 1990. — С. 491—492.

АНГЛЕ Джогані і Карло — художники. Брати, уродженці м. Туріна. Сардин. піддані. 1850 прибули в м. Чечельник Ольгопільського повіту Подільської губ. "для заняття по своєму мистецтву живописом". У 1860-х проживали із сім'ями там же, поєднуючи роботу за фахом з навчанням молоді.

Рубин. — С. 135.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 37, спр. 1211 (Рапорти земських справників і відомості про іноземних підданих, які проживають у Подільській губ., 1860), арк. 131 зв., 132, 160 зв., 161; Там же, оп. 810, спр. 159 (Про іноземців, які проживають в Ольгопільському повіті і займаються вихованням дітей, 1860), арк. 2 зв., 3; Там же, оп. 817, спр. 364 (Про відомостях повітових справників про іноземців, 1867—68), арк. 402 зв., 403.

АНДЖЕЛІ — музикант. Керівник неаполітан. ансамблю мандоліністів. 1896 давав концерти у Харкові в літньому т-рі саду "Тіволі". 1897 разом з трупю виконував популярні неаполітан. пісні у концертному т-рі на території київ. сільськогосп. і промисл. виставки. Протягом 1899—1900 брав участь у розважальних вечорах зимового т-ру "Аркадія" в Києві.

Открытый театр и сад "Тиволи" // Харьк. губ. вед. — 1896. — 4 авг.; Концертный театр на выставке // Киев. сл. — 1897. — 21 авг.; Театр-концерт "Аркадия" // Там же. — 1899. — 1 янв.; Зимний театр "Аркадия" // Там же. — 1900. — 1 фев.

АНДЖЕЛІ Іннокентій — майстер по виготовленню ліпних прикрас. Луккський підданий. 1848 прибув до Рос. імперії "для заробітків". У 1860-х мешкав і працював у м. Тульчині.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 818, спр. 121, ч. 1 (Відомості повітових справників і поліцеймейстерів про іноземців, 1868), арк. 330 зв., 331.

АНДО (ANDO) Флавіо (17. I. 1851, Палермо — 13. VII. 1915, Марінаді-Піза) — артист драми. Один з визначних діячів італ. т-ру кінця XIX — поч. XX ст. Гра А. відзначалася темпераментністю, невимушеністю. Свою д-ть почав у мандрівних трупах. Працював із славетними майстрами сцени — Чезаре Россі, Ернесто Россі, Елеонорою Дузе. З початку 1890-х очолював драм. колектив, з яким брав участь у зарубіжних турне. Вперше приїхав до України 1891 з трупю Дузе, виступав протягом травня-червня у Харкові, Києві, Одесі, зокрема, в коронній ролі свого респ-ру Армана ("Дама з камеліями" О. Дюма-сина). 1900 вдруге перебував у Києві як керівник і актор трупи Тіни Ді Лоренцо. 28—30 листопа. виконував головні ролі на сцені т-ру "Соловцов". Місц. критика відзначала вдалий добір складу трупи, а також участь А. в "Дамі з камеліями". Серед глядачів цього спектаклю була Леся Українка, яку полонила майстерність артистів.

Новый театр "Соловцов" // Киев. сл. — 1900. — 28 нояб.; Александровский И. Театральные заметки // Там же. — 30 нояб.; Гастроли Тины Ди Лоренцо // Киев. сл. — 1900. — 30 нояб.; Андо // Театр. энци. — Т. I. — С. 202; Украинка. — Т. II. — С. 200.

АНДРЕАНИ-БРІНЬОНЕ — артистка драми. У січні 1880 виступала в Одесі у трупі великого трагіка Т. Сальвіні. Виконувала головні жіночі ролі у "Громадянській смерті" Джакометті — одному з найкращих творів італ. драматургії XIX ст., "Макбеті" Шекспіра, "Сюллівані" Мельвіля та ін. У драмі Кйоссоне "Арфістка" (йшла під назвою "Мулат") в образі Емілії продемонструвала "чудову міміку і розмаїття голосових нот".

П. М. Мариинский театр. (Итальянская драматическая труппа. "Гражданская смерть", драма Джакометти) // Од. вест. — 1880. — 5 янв.; С. С. [Сычевский С. И.]

Сюлливан (Спектакль Сальвини) // Правда. — 1880. — 17 янв.; М. Гр. "Мулат" // Там же. — 24 янв.; С. С. Сальвини в "Макбете" // Там же. — 29 янв.

АННАТО (ANNATO) після заміжжя: **СЕТГОФЕР, СЕТОВА** Пальміра Францевна (? — 16. V. 1899, Петербург, похов. у Києві) — артистка цирку, антрепренер. Дружина (з 1853) відомого театр. діяча України, співака Йосипа Сетова. Дебютувала як наїзниця-вольтижерка у 1840-х на арені Паризького цирку. 1851 приїхала до Петербурга. Її виступи відзначалися граціозністю і спритністю. Виконувала унікальні за своєю складністю трюки: на всьому скаку коня перестрибувала підряд через 40 обручів і гірлянд. Пізніше мешкала в Одесі і Києві. Після смерті чоловіка продовжила його антрепренерську справу у київ. опері (1894—96, до пожежі т-ру). 1895 була у числі засновників Київ. літ. — артист. т-ва, членами якого стали Олена Пчілка, Леся Українка, ін. діячі укр. л-ри і мистецтва.

Скончалась на днях Пальміра Францевна Сетова. // ТиИск. 1899. — 30 мая. — С. 408; *Дмитриев.* — С. 83—84; Цирк. — С. 12, 54; Аннато // Митці України. — К., 1992. — С. 26.

АРМАНІНІ — сім'я мандоліністів. 1887 і 1890 виступали квартетом у Києві з концертами у літньому т-рі саду "Шато де флер". Привертали увагу публіки досить великим реп-ром, віртуозністю й розмаїттям нюансів гри. 1889 брали участь у виставах цирку Чінізеллі.

В саду "Шато де флер". // Киевл. — 1887. — 14 июня; Садовые увеселения // Киев. сл. — 1887. — 21 июня; Увеселительные сады // Киевл. — 1887. — 26 июля; "Шато де флер" // Там же. — 1890. — 3 мая; *Дмитриев.* — С. 161.

АРРАБИТО П'єтро — скрипаль-віртуоз. Уродженець м. Модіки (Сицилія). Зажив слави продовжувача традицій Паганіні. Винахідник гри на скрипці двома смичками. Гастролював у Палермо, Неаполі, Римі, Флоренції, Мілані. 1845 під час артист. турне прибув з Константинополя до Одеси, де був тепло зустрінутий любителями інструм. музики. У своєму реп-рі чільне місце відводив п'єсам Паганіні на теми опер "Норма" Белліні, "Лючія ді Ламмермур" Доніцетті, виконанню власних композицій. Гра А., за відгуками сучасників, була "завжди сповнена почуттів та ідей".

Концерт г-на Аррабито // Моск. вед. — 1845. — 15 нояб.; *Варварцев.* — С. 126—127.

АРРИГІ (ARRIGHI) Аделіна (бл. 1798—?) — артистка опери (сопрано). Примадонна італ. опери в Одесі наприкінці 1810-х — поч. 1820-х. Мала чудові вок. дані, красиву сцен. зовнішність. Одна з перших популяризаторів творчості Россіні на професійній сцені

України: "Італійка в Алжирі" (1818), "Щаслива омана" (1820), "Танкред". Виконані нею арії в т-рі набували такого розголосу, що їх наспівували перехожі на вулицях, вантажники порту під час роботи. Висловлюючи прихильність жителів міста до співачки, місц. газ. "Messager de la Russie Méridionale" ("Вісник Південної Росії") друкувала дифірамби й акровірші на її честь. Після одруження з генуезьким негоціантом Ронціо залишила сцену.

Гераков Г. Продолжение путевых записок по многим российским губерниям 1820-го и начала 1821-го. — СПб., 1830. — С. 71—72; *Бемоль*, 1875; *Скальковський А.* Из портфеля первого историка г. Одессы // Из прошлого Одессы. — Од., 1894. — С. 197.

АСТИЛЛЕРО (ASTILLERO) — артист опери (с іритон). Замолоду пов'язав свою творчість з опер. життям Харкова, виступаючи протягом кількох сезонів у 2-й пол. 1890-х. Виділявся свіжим красивим голосом, вільною й впевненою манерою сцен. гри та співу. Дебютував в лютому 1895 (партія Валентина, "Фауст" Гуно). Репрезентував образи Яго ("Отелло" Верді, 26 лют.), Ескамільйо ("Кармен" Бізе, 7 берез.). Подальші виступи на харк. сцені відновив у вересні 1897 в антрепризі італ. труни Церетелі, де вважався найкращим виконавцем головних ролей в "Ернані", "Аїді", "Трубадурі", "Ріголетто", "Бал-маскараді" Верді, "Лючії ді Ламмермур" Доніцетті, "Гугенотах" Мейєрбера, "Фаусті" Гуно, "Джоконді" Понк'еллі, "Паяцах" Лсонкавалло, "Гамлеті" Тома. З глиб. поетичністю відтворив образ демона в однойменній опері Рубінштейна, поставленої 14 лют. 1898 італ. мовою. Був учасником благодійних вистав на користь бідних католиків міста, незаможних студентів Харків. ун-ту. Успіхи А. знаходили резонанс у Мілані, Петербурзі та ін. центрах муз. культури.

Б. Итальянская опера // Юж. край. — 1895. — 23 фев.; *И. Л.* Театр и музыка // Там же. — 28 фев.; Театр и музыка // Там же. — 9 марта; *А. Karkoff* // GdГ. — 1895. — 10 мар. — P. 10; *Karkoff* // Ibid. — 10 мар. — P. 16; *Karkoff* // Ibid. — 28 мар. — P. 9; Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1897. — 20 сент.; *Оперный театр* // Там же. — 22, 26 сент.; *И. С.* Театр и музыка // Там же. — 6, 15, 24 окт.; Театр и музыка // Там же. — 6, 23 нояб.; *Оперный театр* // Там же. — 26 нояб.; *Геника Р.* Харьков. (От нашего корреспондента) // Рус. муз. газ. — 1897. — Дек. — С. 1839; Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1897. — 29 дек.; Харьков // Муз. — театр. современник. — 1901. — II янв. — С. 7.

Б

БАРБ'ЄРІ — антрепренер. Очоловав разом з Віллою мандрівну італ. опер. трупу, яка весною 1847 гастролювала у Харкові і дала

(до 12 квіт.) 6 спектаклів: "Сомнамбулу" Белліні, "Лючію ді Ламмермур" Доницетті, "Севільський цирульник" Россіні тощо. Того ж року організував вистави у Севастополі і Сімферополі (твори Россіні, Белліні, Мейєрбера). Наприкінці 1840-х — на поч. 1850-х служив канцельмейстером у тифліській опері.

Михайло Н. Заметки о симферопольском театре // Сев. пчела. — 1852. — 18 янв.; *Н. Черняев*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 21 дек.; *Лившица Т. П.* Оперная критика в России. — М., 1969. — Т. 2. — Вып. 3. — С. 44.

БАРБ'ЄРІ — мандоліністи. Брати. Влітку 1881 виступали з концертами у г-рі саду "Тиволи" в Харкові. Репрезентували обширний реп-р муз. творів, які користувалися популярністю у слухачів.

Вчера в саду "Тиволи". // Юж. край. — 1881. — 1 июля.

БАРБІ (BARBI) Аліче (Аліса) (І. VI. 1862, Модена, в деяких джер. помилково: Болонья — 4. IX. 1948, Рим) — камерна співачка (меццо-сопрано), скрипачка, поетеса (її вірші покладено на музику композитором А. Бацціні). Вок. освіту здобула під керівництвом батька-музиканта та учителів у Болоньї. Дебютувала 1882 у королівському палаці Квіріналі у Римі і публічному концерті в Мілані. Виступала в ін. містах Італії, а також в Англії, Німеччині, Австро-Угорщині. Зажила слави однієї з найкращих в Європі репрезентанток вокально-камерного мистецтва. Після приїзду до Росії 1885 (моск. "Муз. энц.", т. 1, помилково датує його 1897 р.) здійснила в 1886 з ініціативи київ. композитора Італійця Чіпріані перше турне по Україні. 4 і 5 лют., 12 листоп. дала концерти у Києві у залі купецького зібрання з участю піаніста проф. Неаполітан. консерваторії Чезі. Там же виступала 14 січ. 1888 (акомпаніатор Чезі) та 2 лип. і 25 жовт. 1889 (у супроводі піаніста Долгова). У той же період мала вечори співу в Одесі. Велика частина реп-ру Б. вперше звучала в Україні — Італ. класика XVII — XVIII ст. (Бонончіні, Джомеллі, Паїзієлло, Роза, Скарлатті), блискучим інтерпретатором якої вона вважалася. Програми включали також арії, пісні, романси Бетховена, Брамса Шуберта, Массне, Чайковського та ін. Усі твори виконувала мовою оригіналу. За відзивами укр. сучасників, її голос "чарує своїм тембром, що нагадує дивну скрипку Страдіваріуса під сурдинку", "інтелігентна передача найрізноманітніших стилів і відтінків зливається з чудовою технікою". Після заміжжя 1897 з бароном Вольф-Штомерзенем тривалий час жила в Петербурзі, відтоді зрідка з'являючись на сцені. У 1900-х уклала збірку кращих старовинних арій.

Сегодня первый концерт. // Киев. — 1886. — 7 фев.; *Печотит В.* Концерт г-жи Барби // Там же. — 16 нояб.; Концерт Алисы Барби и г. Чези // Киев. сл.

—1888.—16 янв.; *С-ский Л.* Музыкальная заметка // Киевл.—1888.—16 янв; Концерт невинцы Алисы Барби... // Киев.сл.—1889.—22 окт; Концерт Алисы Барби и г. Долгоша... // Там же.—29 окт; *Чечотт В.* Концерт г-жи Барби... // Киевл.—1889.—29 окт; В конце февраля в Киеве... // Киев.сл.—1893.—11 фев; *Barbi // De Angells.*—Parte 1.—P.48, Parte 2.—P.28; *Barbi // EdM.*—Vol.1.—P.234; *Барби // Муз.энц.*—Т.1.—С.323.

ЦДАМЛМУ, ф.646, оп.1, спр.45 (Програми концертів Київ.відділення Рос. муз.т-ва, 1875—1890), арк.20 зв.

БАРБІНІ Сільвіо (?—18. X.1913, Катеринбург) — диригент, композитор. У 2-й пол.1880-х працював помічником капельмейстера, потім капельмейстером в міськ.т-рі Києва. Віддавав перевагу італ.реп-ру. Керував також опер.оркестрами в Одесі, Харкові, Тифлісі, Баку, Москві та ін.містах. Автор опер “Гірський сокіл” і “Кармела”, вперше поставлених у Тифлісі 1900 і 1910.

Новый дебют в опере // Киевл.—1885.—16 нояб; *Чечотт В.* Музыкальная хроника // Там же.—1887.—2 янв; *С-ский Л.* Музыкальная заметка // Там же.—1888.—5 янв; *Чечотт В.* Музыкальная хроника // Там же.—1889.—8 янв; *Чечотт В.* Двадцатипятилетие Киевской русской оперы (1867—1892) // Киевл.—1893.—14 июня; *Тон [Левитон М.К.]*. Городской театр // Од.нов.—1896.—19 июня; *Майбурова С. В.* Музыкальная жизнь Екатеринбурга // Из музыкального прошлого.—М., 1960.—Вып.1.—С.70; *Бернакди.*—С.72, 132.

БАРРАКАНІ Етторе — хореограф і артист балету. 1888—89 працював у т-рі Й.Сетова в Києві. Автор балету “Ворожка” у п’яти діях, поставленого ним з великим успіхом на сцені мілан. “Ла Скали” і вперше показаного в Україні (Київ, 12 листоп.1888). Як танцівник грав в опереті Одрана “Красне сонечко”, балеті “Брама” та ін. 28 січ.1889 з’явився у поставленому вперше в місті балеті “Есмеральда” комп.Пуны у ролі Клавдія.

Театр И.Сетова // Киевл.—1889.—15 фев; Балет // Киев.сл.—1889.—12 нояб.

БАРТОЛІНІ Оттавіо — артист опери (баритон). Улітку 1865 одержав ангажемент до одес.антрепризи Дж.Фолетті для участі у провідних опер.партіях на сцені міськ.т-ру Одеси. Виступи Б. відзначалися відмінною виконавською технікою, артистизмом. Перші виходи відбулися в “Трубадури” та “Макбеті” Верді.

Городской листок // Од.вест.—1865.—12 авг; *Х.* Первые представления одесской итальянской оперы // Там же; *Н.Н.* Еще о дебютах г-жи Зангерно // Там же.—30 сент.

БАРТОЛУЧЧІ — артистка опери. На поч.1820-х солістка Італ. трупи антрепренера Бонавольйо в Одесі. Користувалася популярністю в сезонах міськ.т-ру. Її виступи відзначила тоді ж віршованим дифірамбом перша місц.газ. “*Messenger de la Russia Méridionale*”.

Скільковський А. Из портфеля первого историка г. Одессы // Из прошлого Одессы. — Од., 1894. — С. 198.

БАРГОЛУЧЧИ Андреа — артист опери (бас-буф). 1830 разом з групою італ. співаків приїхав до Одеси для участі у виставах міськ. т-ру. За 12 років д-ті на тамтешній сцені створив ряд образів комічного характеру в операх Росіні та ін. композиторів Італії. Користувався йменням “постійного улюбленця публіки”. Після втрати голосу був учителем співу, залишившись до кінця життя в Одесі.

Из Одессы, мая 10 // Моск. вед. — 1830. — 31 мая; *Бемоль*, 1875; *Яковлев*. — С. 386.

БАССЕДЖО (BASSEGGIO) Аделаїда — артистка опери (сопрано). 1850 запрошена з Італії до Одеси примадонною італ. трупи антрепренера Андросова. Володіла сильним голосом, бездоганною інтонацією, мистецтвом темпераментної гри. Її амплуа становили пристрасні вольові й самовіддані натури. Багаті вок. й драм. дані співачки виразно розкривалися в операх Верді. Була однією з перших сцен. інтерпретаторів його творів в Україні. 26 квіт. 1850 дебютувала на відкритті сезону в його “Ломбардцях” (партія Джізельди), здобувши “повний успіх”. Того ж року познайомила одеситів із сповненими патріотичної і громадянської патетики образами оперних героїв Верді в “Ернані” (Ельвіра), “Двоє Фоскарі” (Лукреція), “Луїза Міллер”, “Атілла”, “Макбет”. Виконувала також головні партії у “Сафо” Пачіні, “Марії ді Роган”, “Поліевкті” і “Лукреції Борджа” Доніцетті, брала участь у збірних спектаклях з благодійними цілями. Виступи Б. тривали в 1851—52. У числі найпакліших шанувальників її обдарування — так зв. “басседжистів” — були викладачі Рішельєвського ліцею. За свідченням історика л-ри проф. К. Зеленецького, артистка “захоплювала публіку своєю енергійною, сповненою худож. натхнення грою, своїм свіжим, мелодійним голосом і методою співу саме тому, що належить до сучасної школи”. Особливою ознакою визнання її таланту стало вручення співачці під час бенефісу 17 листоп. 1851 віршованих присвят. За підтримку й увагу до своєї праці Б. “дякувала Одесі” через пресу. Її успіхи на одес. сцені мали широкий відгомін також у театр. колах Мілана, Болоньї, Москви та ін.

Итальянская опера в Одессе // Од. вест. — 1850. — 22 апр.; Итальянская опера // Там же. — 6 мая; Г-жа Басседжо и д-ца Брамбилла // Там же. — 7 окт.; *К. Зеленецкий*. Театральное празднество в Одессе 6-го декабря сего года // Там же. — 13 дек.; *К. З.* Несколько слов о здешней итальянской опере в 1850—51 году // Там же. — 1851. — 17 фев.; *Nel teatro d'Odessa...* // ТАеЛ. — 1851. — 31 mag. — P. 95; *Odessa* // Ibid. — 26 giug. — P. 116; *К. К.* Одесские вести // Од. вест. — 1852.

— 5 янів; *Т. Бл. и.* Итальянская опера // Там же. — 28 июня; *Л.* Одесский театр // Там же. — 8 нояб.; *Чижевич О. О.* Город Одесса и одесское общество // Из прошлого Одессы. — Од., 1894. — С. 38—39; *Сквльковский К.* Сатирические очерки и воспоминания. — СПб., 1902. — С. 105—106.

БАССОЛІ, БОССОЛІ (BOSSOLI) Карло (6. XII. 1815, Лугано — 1. VIII. 1884, Турін) — живописець, рисувальник, літограф. 1820 батьки-емігранти привезли його до Одеси, де Б. здобув освіту і почав працювати театр. декоратором. Деякий час перебував у Римі й Неаполі. Повернувшись в Одесу, зайнявся малюванням на численні замовлення місц. аристократії. Його покровителем став намісник Новоросійського краю граф Воронцов. Під час перебування в Одесі та подорожей по Півд. Україні відтворював у малюнках і картинах з натури архіт. та істор. пам'ятки, краєвиди. Одна з перших праць — "Одеса, вид театру" (1830-1). Йому належать також види палацу Воронцова на Приморському бульварі, собору та Преображенського майдану, пам'ятника Рішельє, входу до портової митниці, Сабанєєва мосту, Михайлівської церкви та ін. У вересні 1837 у косморамі Філіппі демонструвалася картина Б. "Вид Одеси". Ілюстрував місц. видання: альбом 1838 про свято в Одесі 6 верес. 1837 (види інтер'єрів), дослідження А. Скальковського "Хронологический обзор истории Новороссийского края 1730—1823" (1838, т. 2, малюнки офіцерів та рядових гусарських і шкІперських полків кінця XVIII ст.), "Одесский альманах на 1839 год" (вид затоки). Як рисувальник брав участь у статистичному описі півд. околиць Новоросії, результатом чого були 24 літографованих малюнки Криму, видані окремим альбомом. До нього увійшли зображення Місхора, Бахчисарая, Феодосії, Євпаторії, Алушти, Судака, Алупки, Севастополя, Ялти, Керчі, Гурзуфа, Сімферополя тощо. Твори тиражувалися в одес. літографіях Д. Кленова та А. Бігатті. Укр. малюнки Б. відзначалися високим худож. рівнем, експресивністю й водночас документальною точністю. В ХХ ст. по них провадилася відбудова Лівадійського палацу та комплексу споруд Алупкінського палацу. На початку 1840-х Б. робив замальовки експонатів музею при Одес. т-ві історії та старожитностей під час впорядкування колекцій істориком М. Мурзакевичем. 1843 залишив Україну і оселився в Мілані, потім у Туріні. 1855 підготував серію видів Криму по матеріалах своїх молодечих років. Літографовані, вони користувалися успіхом в Італії і за кордоном. Є також автором багатьох малюнків і картин, в яких віддзеркалив події, пов'язані з визвольною боротьбою Італ. народу.

Художня спадщина Б. зберігається в музеях і б-ках Одеси, Алупки, Петербурга, Москви, Туріна, Мілана та ін.

[*Бассоли К.*] 24 вида Крыма, снятых с натуры и литографированных К. Бассоли. — Од., 1842.

Косморама г. Филиппи // Од. вест. — 1837. — 22 сент.; *Мурзакевич Н. Н.* Автобиография. — СПб., 1886. — С. 150, 152; *Bossoli* // All. Lex. — Bd. 4. — S. 404; *Bossoli* // *Vénézié*. — Vol. 1. — P. 692; “Стара Одеса”. — С. 14—17, 22, 28; Бассоли (Босоли) // Художники. — Т. 1. — С. 301; *Пархоменко І. В.* Архітектурні краєвиди України як етап формування українського реалістичного пейзажу // Мистецтво і сучасність. К., 1980. — С. 135—136. *Cazzola P.* Presente piemontese in Russia // *Studi Piemontesi*. — 1980. — Vol. IX. — Fasc. 2. — P. 334—335; *Bossoli* // *Catalogo dell'arte Italiana dell'Ottocento*. Numero 15. — Mil., 1986. — P. 170.

БАЦЦІНІ — художник. У 1840-х працював у міськ. т-рі Одеси, займаючись декоративним оформленням вистав. Створив декорації до опери Л. Річчі “Астурійська пустельниця” (йшла 1845 під назв. “Самітня з Астурії”).

Бернандт. — С. 277.

БАЧЧЕЇ П'єтро — артист опери (тенор). Один з провідних солістів італ. опери Ф. Бергера у Києві 1863—65. Його сильний дзвінкий голос справляв “великий ефект” у виставах. Виконував головні партії в “Нормі”, “Пуританах” Белліні, “Лючії ді Ламмермур”, “Лукреції Борджа” Доницетті, “Ломбардцях”, “Ернані”, “Травіаті”, “Трубадури”, “Ріголетто”, “Бал-маскарад” Верді. Співав у концертах. 1865 його партнершою у київ. спектаклях була відома в Європі Де Джулі Борсі.

Киевские летние удовольствия // Киев. тел. — 1864. — 6 сент.; *Роллинз К.* Итальянская опера в Киеве // Киевл. — 1864. — 22 сент.; 3, 24 окт., 17 дек.; Наши общественные удовольствия и дебют г-жи Джули де Борси // Киев. тел. — 1865. — 14 апр.; Итальянская опера в Киеве // Киевл. — 1865. — 20 апр.; *Кто? (Ромер Ф. Э.)* Итальянская опера в Киеве // Там же. — II, 29 мая; *Кузьмін*. — С. 32.

БАЧЧЕЛЛІ (BACCELLI) Маттео (1769, Лукка — 1850, Чорний Острів, Поділля) — художник, учитель. Навчався живопису в академії св. Луки у Римі, де перебував до 1803. 1807 на запрошення Т. Чацького приїхав до Кременця й давав уроки у відкритому там ліцеї. 1817—27 — учитель малювання в гімназії Кам'янця-Подільського. З 1830 мешкав у м. Чорний Острів у приватному маєтку, займаючись малюванням та навчанням дітей. Свої головні праці — церковний живопис і портрети — створив на Волині і Поділлі. Серед них — дві великі євангельські сцени у костьолі Чорного Острова.

Bacelli // All. Lex. — Bd. 2. — S. 304; *Рубан*. — С. 135.

БАЧЧІ Вальдеміро — артист опери (тенор), педагог. У 1880-х соліст італ. та рос. опер. труп у Києві. Мав надзвичайно приємний

голос. З першого дебюту в ролі Фауста в однойменній опері Гуно (30 листоп. 1883) здобув прихильність публіки. Співав партії Альмавіви ("Севільський цирюльник" Россіні), Ернесто ("Дон Паскуале" Доніцетті), Роллекура ("Тінь" Флотова), Корентіна ("Дінора" Мейєрбера), в операх Верді. 11 груд. 1885 брав участь у першій на сцені міськ. т-ру постановці "Джоконди" Понк'єллі. Його партнерами у спектаклях, крім італійців, були відомі в Україні Тартаков, Лубковська, Ряднова та ін. артисти. Залишивши сцену, давав у Києві в сер. 1890-х приватні уроки співу "за старою італ. школою".

Иглы [Андреевский П. А]. Итальянская опера // Заря. — 1883. — 2 дек; Открытие оперных спектаклей на сцене городского театра // Киевл. — 1883. — 2 дек; "Севильский цирюльник" на сцене городского театра // Там же. — 16 дек; Музыкальная хроника // Там же. — 1884. — 4 янв; Театр и искусство // Там же. — 8, 10 фев; Русская опера // Заря. — 1885. — 2 апр; Чечотти В. "Джоконда" Понкиелли // Киевл. — 1885. — 15 дек; Чечотти В. Музыкальная хроника // Киевл. — 1887. — 2, 21 янв; Театральное дело // Киев. сл. — 1883. — 13 апр; Тенор Вальдемиро Баччи. // Там же. — 1894. — 5 марта; Тартаков / Книга о И. В. Тартакове. — Л., 1987. — С. 83.

БЕКАРІО — архітектор. У 1840-х виконував обов'язки архітектора Феодосії.

Новороссийский календарь на 1846 год — Од., 1845. — С. 167.

БЕЛЛА (BELLA) Антоньєтта — артистка балету. Солістка танцювальної групи в опер. антрепризі Й. Сєтова в Одесі 1889. Створені нею хореографічні образи викликали незмінний фурор у залі. Грала головних героїнь у балетах "Сільвія" Деліла, "Ексцельсіор" Маренко, "Брама".

"Одесский вестник" сообщает... // Артист. — 1889. — Кн. 4. — С. 20; Артистка // Там же. — 1890. — Янв. — С. 199; Antonietta Bella nel "Brabna", nella "Sylvia" e nell "Excelsior" a Odessa // GdT. — 1890. — 30 gen. — P. 9.

БЕЛЛАГАМБА (BELLAGAMBA) — артист опери (баритон). Учасник опер. сезону 1896—97 в одес. міськ. т-рі. Виділявся виконанням партії Амонасро в "Аїді" Верді. З успіхом співав разом з укр. опер. зіркою С. Крушельницькою у "Сільській честі" Масканьї (роль Альфіо), "Бал-маскараді" Верді.

Odessa // GdT. — 1896. — 24 dic. — P. 8; Odessa // Ibid. — 31 dic. — P. 10.

БЕЛЛАТІ Аліче — артистка опери (драм. сопрано). Примадонна італ. опери Бергера в Києві. Прибула на запрошення 1865. Володіла сильним красивим голосом. Дебютувала в "Лукреції Борджа", здобувши у місцевих цінителів співу характеристику "артистки з великим талантом, здатною серйозно зворушити слухача". 1867 у складі італ. трупи гастролювала у Полтаві під

час Іллінського ярмарку, заживши найбільшої популярності в "Нормі" Белліні.

Кто? [Ромер Ф. Э.]. Наша опера в предстоящий сезон // Киевл. — 1865. — 10 авг; *Кто?* Театральная хроника // Там же. — 2 окт; *Х. М.* От Киева до Полтавы // Там же. — 1867. — 5 авг.

БЕЛЛІ (BELLI) Яків (бл. 1825—?) — мандрівний музикант (катеринщик). Пармський підданий. Його перебування в Україні збіглося з посиленням нагляду за іноземцями у зв'язку з європ. революціями 1848—49. Був висланий за кордон "за погану поведінку" із заборонаю повернення в межі Рос. імперії.

Циркуляр по управленію киевского военного, подольского и вольнского генерал-губернатора, № 12, 1-го декабря 1849 г. — К., 1849.

БЕЛЛІНЧОНІ (BELLINCIONI) Джемма (18. VIII. 1864, Монца — 23. IV. 1950, Неаполь) — артистка опери (сопрано), педагог, музикознавець, діячка вок. освіти. Виховувалася у тосканській родині співаків. Дебютувала 1880 у Неаполі. Учасниця прем'єр опер верістського напрямку в італ. музиці, перша виконавиця партії Сантуцци в "Сільській честі" Масканы (1890, Рим). Здійснила артист. турне по країнах Європи і Півд. Америки. На початку 1890-х відвідала Львів, де познайомилася з молододу укр. співачкою С. Крушельницькою, умовивши її їхати до Мілана вдосконалюватись у співі. 1895 з великим успіхом виступала в опер. т-рі Харкова у найкращих партіях свого реп-ру — Віолетти і Кармен (II й 13 груд.). У січні 1896 одержала запрошення від дирекції міськ. т-ру Києва (гастролю не відбулися). 1896 і 1899 співала в Одесі. У січні 1900 вдруге гастролювала в Харкові, де взяла участь в операх "Травіата" Верді, "Фауст" Гуно, "Сільська честь" Масканы, "Паяци" Леонкавалло, "Севільський цирульник" Россіні і "Міньйон" Тома. В Україні називали "співучою Дузе" (видатна артистка драми) за вміння передавати найвитончіші почуття сцен. персонажів. Творчість Б. високо цінували діячі укр. театру, в т. ч. М. Кропивницький, який порівнював її працю за силою впливу з талантом М. Заньковецької. Протягом багатьох років артистка підтримувала творчі зв'язки з укр. тенором О. Мишугою, разом з яким виступала в опер. виставах й готувала співаків (Рим, 1915). Була засновницею вокальних шкіл у Берліні, Відні, Римі. Викладала в Сієні (Вища муз. школа), Неаполі (консерваторія). Автор праці "Метод співу" (Берлін, 1912).

Пам'ятка С. Крушельницька. // Діло. — 1893. — 20 трав; *Эмбе Е.* Травиата — Беллинчioni // Юж. край. — 1895. — 13 дек; *Эмбе Е.* Кармен — Беллинчioni // Там же. — 15 дек; *Odessa* // GdT. — 1896. — 16 ген. — Р. 13; *А. Мз-ркий* [Мазаракій А. В.]. Одесса. (От нашего корреспондента) // Рус. муз. газ. — 1899.

— 20 марта. — С. 381; *Генікя З.* Харьков. (От нашего корреспондента) // Там же. — 1900. — 23 янв. — С. 121—123; *Кропивницький М.* Твори у 6 т. — К., 1960. — Т. 6. — С. 466; *Мишугя.* — С. 284, 323; Беллинчони // Муз. энц. — Т. 1. — С. 384; *Крушельницька.* — Ч. 1. — С. 55.

БЕЛЛОЛІ (BELLOLI) Джузеппе (2-а пол. XVIII ст., Болонья — 1845, Мілан) — співак, педагог, валторніст, композитор. Пармський підданий. У 1812—13 співав у Римі. У середині 1820-х давав уроки італ. співу в Петербурзі, де серед його учнів був М. Глінка. Після переїзду в Україну мешкав у м. Шпола Київ. губ., викладав музику в “Інституті шляхетних дівчат” і керував водночас “капелією”, які утримувала поміщиця Лопухіна. На порушення контракту вона заборгувала Б. за його роботу 4116 крб., що стало предметом розгляду у різних установах Петербурга, Одеси, Києва впродовж 1827—34. У той час Б. мешкав в Одесі, працюючи в оркестрі міськ. т-ру. Був автором муз. творів.

Belloli // EdM. — Vol. 1. — P. 296; *Глінкя М. И.* Записки. — М., 1988. — С. 25.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 1, спр. 223 (Про стягнення з поміщиці Київ. губ. Лопухіної грошей, заборгованих пармському підданому музиканту Беллолі за викладання музики у Шполянському інституті, створеному нею у свосму мастку, 1827—34), арк. 1—40.

БЕЛЛЮЗІ Танкред — артист опери (бас). У 1890-х соліст італ. опери в Одесі. В лютому — березні 1896 гастролював у складі італ. трупи в Києві. Його реп-р складався з партій Раймонда (“Лючія ді Ламмермур” Доницетті), Цуніги (“Кармен” Бізе) тощо. Здобув багато шанувальників завдяки своєму сильному голосу приємного тембру, вмінню засобами співу виразно підкреслити благородні риси характеру персонажів.

Зусман С. Одесса. (От нашего корреспондента) // Рус. муз. газ. — 1896. — Янв.; — С. 125. *М. М.* Театр “Соловцов” // Киев. сл. — 1896. — 15 фев.; *Чечотт В.* Итальянская опера // Киев. сл. — 1896. — 15 фев.; *Голцлов Л.* Спектакли итальянской оперной труппы // ЖиИск. — 1896. — 16 фев.

БЕЛО — диригент, педагог. Вихованець Неаполітан. консерваторії. 1820—23 керував оркестром італ. опери в Одесі. Залишивши т-р, давав уроки співу та гри на фортепіано. 1830 заснував у місті філармонічне т-во, яке займалося популяризацією кращих зразків муз. мистецтва.

Бемоль, 1875.

БЕЛЬТРАМЕЛЛІ (BELTRAMELLI) Джудітта — артистка опери (сопрано). Після успішних виступів у неаполітан. т-рі “Сан-Карло”, в містах Півд. Європи, Яссах дістала через італ. театр. агентство Боноли ангажемент на амплуа примадонни одес. опери. У липні 1859 дебютувала в партії Леонори (“Трубадур” Верді),

справивши, за свідченням композитора П. Сокальського, "приємне враження на публіку".

Итальянская опера в Одессе // Од. вест. — 1859. — 19 мая; Odessa // ТАеL. — 1859. — 25 giug. — P. 117; *Флагот [Сокальський П. П.]*. Опера и концерты. // Од. вест. — 1859. — 21 июля.

БЕЛЬТРАМІ-БАРОЦЦІ (BELTRAMI BAROZZI) Єлизавета — артистка опери (сопрано). Весною 1840 прибула до Одеси на запрошення міськ. т-ру, посівши місце примадонни Італ. трупи. 15 трав. блискуче дебютувала в опері "Ніна, або божевільна від кохання". У подальшому виступала в "Маріно Фальєро" Доніцетті та ін. За свій чаруючий спів вважалася гідною спадкоємицею слави визначної одес. співачки 1820-х Моріконі.

Новые артисты одесской итальянской оперы // Од. вест. — 1840. — 13 апр.; Дебют г-жи Бельтрами-Бароцци // Там же. — 29 мая; Odessa // Tiberino (Roma). — 1840. — 20 giug. — P. 82; Odessa // Ibid. — 27 iug. — p. 98.

БЕНЕДЕТТІ Аннунціата — артистка цирку (повітряна гімнастка). Наложала до уславленої в Європі родини акробатів та еквілібристів Б. У 1-й пол. 1890-х протягом сезонів демонструвала своє мистецтво в Києві на аренах цирків Труцці і Сура. Виконувала найважчі і небезпечні номери на натягнутому під куполом цирку телеграфному дроті, діставши прізвисько "безстрашної".

Цирк Труцци // Киев. сл. — 1892. — 27 янв.; Цирк Сур // Там же. — 1894. — 17 апр.; Цирк Сур // ЖиИск. — 1895. — 21 янв., 10 марта.

БЕНФРАТЕЛЛІ — артист опери (тенор). Серед його наставників був знаменитий тенор Маріо. За короткий період Б. об'їздив з триумфом багато престижних т-рів Європи й Америки. 1882 зв. ав до Одеси на запрошення антрепренера Чампі для участі у зимо-весняному сезоні. Протягом лютого — березня зіграв партії Альмавіви ("Севільський цирульник" Россіні), Манріко ("Грубадур" Верді), Ернесто ("Дон Паскуале" Доніцетті).

Беклар Итальянская опера // Од. вест. — 1882. — 23, 25 фев.; Итальянская опера // Там же. — 6 марта; *Фигаро*. Итальянская опера // Там же. — 3 апр.

БЕРЕТТІ (BERETTI) Александр (Олександр Вікентійович) (7. X. 1817, за ін. джер.: 1815 і 1816, Петербург — 6. VI. 1895, Київ) — архітектор, викладач. Син арх. Вінченцо Б. Один з визначних представників пізнього класицизму. Фахові знання одержав у Петерб. академії мистецтв, де за творчі успіхи відзначений 1834—36 чотирма срібними медалями. Служив архітекторським помічником, потім молодшим архітектором у Петербурзі. 1840 здобув звання академіка архітектури за "проект кадетського корпусу на 100 чол." 16 жовт. 1842 прибув до Києва, де став після смерті батька

головним архітектором для добудови ун-ту. 1843 розпочав в ун-ті виклади курсу архітектури, до якого включив її історію з найдавніших часів у різних народів (індійців, китайців, єгиптян, іудеїв, римлян, візантійців тощо). 1855—61 (до виходу на пенсію за хворобою) — екстраординарний професор. 1862 одержав подяку від ради ун-ту за подаровані архіт. кабінету моделі для навчання студентів. За час викладацької роботи нагороджувався орденами і медалями. Серед його учнів — арх. О. Шілле — автор будинку міськ. думи на Хрещатику та ін. споруд у Києві. Одна з перших самостійних архітектурних праць Б. у Києві — проект двоповерхового будинку по Володимирській вул. (кінець 1840-х) для власної оселі і майстерні. 1848 мав відрядження до Москви і Петербурга у зв'язку з підготовкою будівництва київ. медичних закладів. У січні 1851 виїздив на чотири місяці за кордон для вивчення “найвизначніших творів архітектури у Німеччині, Франції, Англії та Італії”. Багато уваги приділяв забудові центр. частини Києва. Її чільними компонентами стали зведені під його керівництвом монументальна споруда 1-ї гімназії (1850, Бульварна вул.), анатомічний театр (1851—53, Фундукліївська вул.) — перший в Україні і один з найкращих в Європі спеціалізованих закладів такого типу, уч-ще Левашової “для бідних дівчат” (1851, Володимирська вул.), метеорологічна станція, міський театр, готель “Європейський” на Хрещатику, приватні будинки Миклашевського, Протопопова, Селецького по Володимирській вул. тощо. За його малюнками створено зразки високохудож. литва — чавунні решітки-огорожі біля 1-ї гімназії та уч-ща Левашової. У 1850—60-х служив архітектором Ін-ту шляхетних дівчат. 1861 одержав відрядження до Німеччини, Франції, Австрії, Італії, Туреччини, Греції для відвідання “з худож. і тех. цілями” деяких міст та вивчення улаштування медич. закладів, лабораторій і обсерваторій та особливо вентиляції й опалення в таких спорудах. Етапною у творчості Б. стала участь у проектуванні та будівництві Володимирського собору. У липні 1862 на пропозицію київ. митрополита Арсенія взяв на себе обов'язки члена комісії і головного виконавця робіт. У зв'язку з цим у 1860-х проводив вивчення церковної православної архітектури, збираючи у Москві, Ярославлі та Петербурзі відомості і твори про культові споруди й фотографічні зображення прикрас Афонського монастиря. 1896 разом з іменами ін. головних творців прізвище Б. було викарбуване на пам'ятній таблиці всередині новозведеного храму.

Беретти А. О строящемся соборе во имя св. Владимира в Киеве. — К., 1884. — 4, 37 с.

Протоколы заседаний Совета // Унив. изв. — 1862. — № 6. — С. 10; Беретти // *Иконников.* — С. 37—38; Внутренняя отделка Киево-Владимирского собора // *ЖиИск.* — 1896. — 10 авг; Собор св. равноапостольного князя Владимира в Киеве. — К., 1898. — С. 20, 22, 24; *Beretti* // *All. Lex.* — Bd. 3. — S. 384; *Кондаков.* — С. 294; *Алешин П.* К столетию со дня рождения архитектора Александра Викентиевича Беретти // *Архит.-худож. еженедельник.* — 1916. — 4 мая. С. 207—211; *Lo Gatto.* — Vol. 1. — P. 160—161; *Альшин П. Ф.* Батько і син Беретті // *Архітектура Рад. Укр.* — 1938. — № 3; *Історія Києва.* — К., 1960. — Т. 1. — С. 386—387, 534; *Іст. укр. мист.* — Т. 4. — Кн. 2. — С. 20; Беретті О. В. будинок // *Київ: Енци. словник.* — К., 1981. — С. 59; *Памятники.* — Т. 1. — С. 16, 26—27, 96.

ДА м. Києва, ф. 241, оп. 2, спр. 284 (Про призначення академіка Олександра Беретті у буд. комітет головним архітектором для добудови університет. будинку, 1842—43), арк. 1—34; *Там же*, ф. 16, оп. 281, спр. 184 (Про покладення на архітектора Олександра Беретті викладання архітектури в ун-ті св. Володимира, 1842—43), арк. 1—68; *ЦДАМЛМУ*, ф. 9, оп. 1, спр. 9 (Листування О. В. Беретті з буд. комітетом Київ. ун-ту, київ. цивільним губернатором..., 1843—63), арк. 1—106; *Там же*, спр. 10 (Кошторис на буд-во головного будинку і службових приміщень Анатомічного театру, складений О. В. Беретті, 1850), арк. 1—40; *Там же*, спр. 12 (Опис будинків 2-ї Київ. гімназії, складений О. В. Беретті, 1850), арк. 1—64; *ДА м. Києва*, ф. 16, оп. 469, спр. 77 (Про командировання архітектора Беретті за кордон для вивчення архітектурної справи, 1850—51), арк. 1—6; *ЦДІАУК*, ф. 707, оп. 27, спр. 131 (Про командировання за кордон проф. архітектури ун-ту св. Володимира Беретті, 1861), арк. 1—11; *ЦДАМЛМУ*, ф. 9, оп. 1, спр. 18 (Лист О. Беретті до митрополита Арсенія про буд-во Володимирського собору у Києві, не раніше 1862), арк. 1; *Там же*, спр. 19 (Матеріали про буд-во Володимирського собору в Києві..., 1863—85), арк. 1—78; *Там же*, спр. 22 (Рапорт О. В. Беретті київ. генерал-губернатору про причини пошкодження Володимирського собору під час його будівництва, 1869—70), арк. 1—20; *ДА м. Києва*, ф. 144, оп. 2, спр. 65 (Рапорт арх. Беретті про буд-во нових службових приміщень на подвір'ї Ін-ту шляхетних дівчат. Кошториси і креслення, 1870), арк. 1—119.

БЕРЕТТІ, БЕРЕТІЯ (BERETTI) Вінченцо (Вікентій Іванович) (14. VI. 1781, Італія — 6. VIII. 1842, Київ) — архітектор, викладач. Походив від “уродженців італ. науки”; син професора-механіка. Визначний представник класицизму 1-ї пол. XIX ст. Автор понад 250 проектів. 1804 закінчив із золотою медаллю Петерб. академію мистецтв, де навчався в класі зодчого А. Захарова. Працював у Петербурзі під керівництвом арх. Тома де Томона на спорудженні Біржи та ін. З 1809 — академік, 1831 — професор архітектури. 1825 створив проект монумента в Херсонесі на місці хрещення київ. князя Володимира. 1835 переміг на конкурсі проектів Київ. ун-ту, в якому брали участь провідні архітектори — О. Брюллов, А. Мельников, К. Тон. У вересні 1835 відбув до Києва разом із своїм учнем П. Спарро для виконання підготовчих робіт у зв'язку з проектом. 11 берез. 1837 звільнений з усіх посад у Петербурзі і направлений до Києва “для постійного заняття” в ролі головного

архітектора і члена буд. комітету. 23 квіт. прибув до міста й відразу приступив до виконання своїх обов'язків. Зведення ун-ту, спланованого у вигляді споруди палацевого типу із замкненим подвір'ям, стало найвизначнішою працею Б. Його проект стимулював розвиток у місті промисловості буд. матеріалів, застосування худож. литва для цивільних будівель. Тоді ж розробив план худож. розпису та встановлення скульптурної групи в приміщенні ун-ту (за браком коштів не був здійснений). Розробив проекти ін. університ. установ — астрономічної обсерваторії (1840), ботанічного саду, при розташуванні якого і побудові в ньому оранжерей спеціально цікавився думкою видатного укр. вченого-природознавця М. Максимовича. Наприкінці 1840 — на початку 1841 знаходився у відрядженні в Москві і Петербурзі у справах побудови Київ. ун-ту, знайомився з розміщенням споруд для навчання студентів, обладнанням лабораторій тощо. Спланував прилеглі до головного корпусу ун-ту території та нові головні магістралі — Володимирську вул., бульвар, який тепер носить ім'я Т. Г. Шевченка. Важливим у формуванні центру міста стало розпочате 1839 за проектом Б. зведення Ін-ту шляхетних дівчат. Займався також завершенням спорудження католицького костюлу (1837—39), проектуванням 1-ї чоловічої гімназії, укріпленням залишків Золотих воріт. Співавтор генерального плану Києва (затвердженого 1837), яким враховувалися традиційні особливості архіт.-худож. обличчя міста. У своїй творчості поєднував вирішення мистецьких завдань з оригінальними підходами до інженерних питань. 1840 зробив спробу поєднати свою роботу в буд. комітеті з викладацькою д-тєю в Київ. ун-ті, для чого підготував стислий трактат з історії архітектури. Був власником цінної книгозбірні з проблем архітектури і буд. справи.

Кондаков. — С. 294; *Алешин П.* О библиотеке А. В. и В. И. Беретти // Архит.-худож. еженедельник. — 1916. — 4 мая. — С. 211—213; *Lo Gallo.* — Vol. I. — P. 160—161; *Альошин П. Ф.* Батько і син Беретті // Архітектура Рад Укр. — 1938. — № 3; *Бутник-Сіверський Б. С.* Архітектор В. І. Беретті в Києві. — К., 1947. — 99 с.; *Грицай Н. А.* Киевский период творчества В. И. Беретти: Автореф. канд. дисс. — К., 1950. — 16 с.; *Історія Київського університету.* — К., 1959. — С. 26—27; *Беретті* // Сл. худож. Укр. — С. 22; *Беретті* // УРЕ. — Т. 1. — С. 413; *Лоханов Г. И.* Творчество архитектора В. И. Беретти: Автореф. канд. дисс. — Л., 1979. — 24 с.; *Тимофеенко В. И.* Архитектор В. И. Беретти // Строительство и архитектура. — 1981. — № 8. — С. 28—29.

ЦДАМЛМУ, ф. 9, оп. 1, спр. 1 (Рапорт В. І. Беретті міністрові освіти з приводу буд-ва Київ. ун-ту, 1835), арк. 1—2; *ДА м. Києва*, ф. 241, оп. 2, спр. 9 (Про призначення головному архітекторові постійного перебування в Києві, 1836—37), арк. 8—11, 19, 21; *Там же*, спр. 13 (Різне листування, 1836), арк. 10—26, 55—57; *Там же*, ф. 16, оп. 275, спр. 73 (Про обрання в Києві місця для розведення

ботанічного саду, 1837), арк. II; *Там же*, оп. 279, спр. 228 (На прохання архітектора Беретті про призначення його професором архітектури в ун-ті, 1840—41), арк. 1—15; *Там же*, ф. 241, оп. 2, спр. 208 (Про відкомандирування головного архітектора Беретті в С.-Петербург у справах побудови ун-ту св. Володимира, 1840—41), арк. 1—31; *ЦДАМЛМУ*, ф. 9, оп. 1, спр. 42 (Про встановлення опіки над майном спадкоємців В. І. Беретті, 1842—53), арк. 1—300.

БЕРЛЕНДІС (BERLENDIS) Алессандро — артист опери (бас). Мешканець Мілана. В лютому 1836 прибув з-за кордону до Радзивилова, звідки відправився в Одесу для роботи в італ. опері на посаді першого басу. Дебютував у “Сомнамбулі” Белліні (квітень 1836). Успішно виступав упродовж 2-ї пол. 1830-х — 1-ї пол. 1850-х. Відзначався виразністю, звучністю й силою співу. Реп-р Б. складався з провідних партій опер “Ернані”, “Альціра” Верді, “Турок в Італії”, “Севільський цирульник” Россіні, “Полієвкт” Доницетті тощо. 5 листоп. 1939 виступив у прем'єрі опери місц. композитора Галея “Осміяний провінціальний муж”, поставленої італ. антрепризою Маринковича. Брав участь у концертах, в т. ч. благодійних.

Г. С. La Sonnambula, опера в двух действиях, музыка Беллини, дебют г. Берлендиса // *Од. вест.* — 1836. — 22 апр.; *Ш. Ш.* Одесский театр // Репертуар и пантеон театров. — 1847. — № 6. — С. 95; *А. Ж-ъ.* Одесские вести // *Сев. пчела.* — 1850. — 1 сент.; *К. К.* Заметки и вести // *Од. вест.* — 1851. — 20 июня; *К. К.* Одесские вести // *Там же.* — 1852. — 5 янв; *Т. Бл...ц.* Итальянская опера // *Там же.* — 28 июня; *А. С.* Théâtre d'Odessa. “Alzira”, opéra seria de Verdi. M-me Marini, m. Viani, m. Zacchi, m. Berlendis // *Jd'Od.* — 1853. — 18 nov.; *De R[ibas]* M. M-r Berlendis // *Ibid.* — 1854. — 24 nov.; Concert au théâtre d'Odessa donné par m-r Berlendis... // *Ibid.* — 1855. — 11 fêv.; *Берландт* — С. 281.

ЦДАУК, ф. 442, оп. 197, спр. 142 (Відомості про прибулих з-за кордону в Росію іноземців по Волин. губ., 1836—37), арк. 57.

БЕРНАРДАЦЦІ (BERNARDAZZI) Олександр Йосипович (1831, П'ятигорськ — 13. VIII. 1907, Одеса) — архітектор. Син італ. зодчого, за планом якого розбудовано П'ятигорськ. Фахову освіту здобув у Петерб. буд. уч-щі. Працював міськ. архітектором Кишинева (1856—58), Одеси (1879—1907). Тільки в Одесі за його проєктами зведено понад 40 споруд. Роботи Б., в яких відбився стиль неоренесансу, великою мірою визначили архіт. обличчя Одеси кінця ХІХ — початку ХХ ст. Звертався й до форм давньоруського зодчества (проєкт інвалідного дому, 1886). Керував буд-вом вокзалу (1879—83, проєкт Шретера), клініки та учбових корпусів університ. медичного факультету (1890-і, проєкт Толвинського), приміщення одес. відділення Рос. тех. т-ва (1897, проєкт Месснера). Перлина творчості Б. — Нова біржа (1894—99), де мотиви флорентійського Відродження поєднано з елементами готики, романського та ін. стилів. В її оздобленні застосував бетон, кераміку,

цінні породи мармуру і деревини, декоративну штукатурку. До споруд Б. цього напряму належать 5-поверховий готель "Брістоль" (1898—99, вул. Пушкінська), виноочисний склад з аркадами (1890-і), будинок т-ва взаємного кредиту (1901—04). Оригінальними рішеннями відзначалися зведені ним житлові будинки і торговельні заклади (магазин-оселя Петроокію, 1896; торговий дім Бродського, 1898 тощо). Розробляв проєкти забудови ін. міст. Серед них — собор у Євпаторії (1898). Займався теоретичними проблемами містобудівництва. Свої ідеї щодо шляхів розвитку архітектури музейних, театр. та ін. приміщень громадського призначення обґрунтовував у професійній періодиці, на зібраннях зодчих. На 2-у всеросійському з'їзді сформулював соціальну мету архіт. справи: "Вищий, кращий і найсвітліший момент нашої сучасності — це зростаючий вияв людяності... Це наше кредо!" Був членом Одес. т-ва красних мистецтв, архіт. відділення тех. т-ва. 1900 громадськість Одеси та ін. міст відзначила 50-річчя д-ті Б. На честь ювіляра у лоджії Нової біржи встановлено його мармуровий бюст роботи місц. скульптора Б. Едуардса.

Бернардацци А. Народный музей будущего // Зодчий. — 1900. — № 8.

Коханский. — С. 167; Б. 50-летний юбилей А. О. Бернардацци // Строитель. — 1899. — № 21—22. — С. 876—877; А. И. Бернардацци (Биографический очерк) // Зодчий. — 1900. — Вып. 8. — С. 98—101; *Lo Gallo.* — Vol. 3. — P. 155; Бернардацци // Сл. худож. Укр. — С. 22—23; *Ист. укр. мист.* — Т. 4. — Кн. 2. — С. 26, 34, 35; *Тимошенко.* — С. 46, 48, 50 та ін.; *Памятники.* — Т. 3. — С. 250—251; *Ясевич В. Е.* Архитектура Украины на рубеже XIX—XX веков. — К., 1988. — С. 11, 32, 126—128 та ін.

БЕРНІ Антоніо — музикант ("гравець на ручному органі"). Пармський підданий. У червні 1841 прибув з-за кордону через Броди до Житомира, звідки вирушив на Полтавщину.

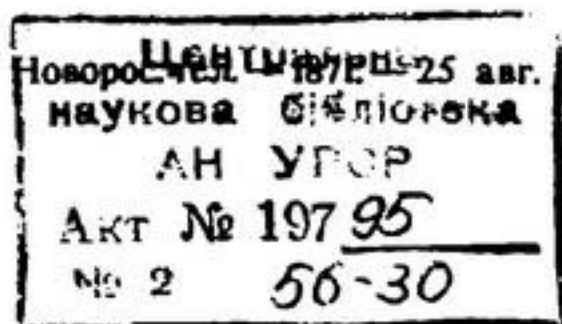
ЦДАУК, ф. 442, оп. 202, спр. 122 (Відомості про паспорти, видані інозем. підданим і жителям Волин. губ., 1841—42), арк. 148—149.

БЕРНУЦЦІ Ансельмо — викладач. Пресвітер капуцинського ордену. 1827—42 працював у гімназії Рішельєвського лицю в Одесі. Викладав закон божий студентам римсько-католического віросповідання.

Мицкевич И. Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 по 1857 год. — Од., 1857. — С. 71—72.

БЕРТИНІ — диригент. Керував оркестром одес. міськ. т-ру. Їздив до Італії, де добирав склад солістів на опер. сезон 1871—72. Серед ангажованих ним були відомі на Заході артисти Б'янколіні, Бенфрателлі та ін.

Г. Бертини, дирижер оркестра ... //

БЕРТОНІ (BERTONI) Франческо (Франц Петрович) (1806, Італія, у словнику Іконникова неточно: 1802 — 9. VIII. 1869, Падуя) — викладач, філолог. Сардин. підданий. Освіту здобув у лицях Верони і Пізи. 1836 приїхав у Росію з Новари. Склав у Петерб. ун-ті іспит на звання домашнього вчителя італ. мови. У травні 1838, за підсумками конкурсу, затверджений лектором італ. мови у Київ. ун-ті, де безмінно працював до виходу на пенсію в травні 1868. Крім курсу граматики, викладав історію італ. л-ри, перекладав і пояснював студентам твори Петрарки, Данте (“Божевественна комедія”), Тассо, Аріосто, Альф’єрі (п’єси “Антигона”, “Саул”), Макіавеллі та ін. Інтелігенція і молодь цінували Б. як високоосвіченого фахівця, лекції і консультації якого прилучали їх до читання італ. класиків у оригіналах. 1847, одержавши 4-місячну відпустку за кордон, відмовився від неї. В 1864 і 1866 Б. готувався до поїздок в Італію “для ознайомлення з новітніми результатами італ. л-ри”, але здійснити їх також не вдалося.

Обозрение преподавания наук и искусств в имп. университете св. Владимира во втором полугодии 1861—62 учебного года // Унив. изв. — 1861. — № 4. — С. 40; Протоколы заседаний совета // Там же. — 1863. — № 5. — С. 22—23; Обзор преподавания в университете св. Владимира во втором полугодии 1863—64 учебного года // Там же. — № 12. — С. 74; Обзор преподавания в университете св. Владимира во втором полугодии 1867—68 учебного года // Там же. — 1868. — № 1. — С. 2; Бертони // *Иконников*. — С. 38; *Селецкий П. Д.* Записки // Киев. старина. — 1884. — № 2. — С. 283.

ДА м. Кисля, ф. 16, оп. 275, спр. 1 (Про оголошення конкурсу на посаду викладача-лектора італ. мови і про призначення на цю посаду в ун-ті іноземця Бертоні, 1837—38), арк. 1—105; *ЦДІАУК*, ф. 707, оп. 6, спр. 203 (Формулярні списки викладачів Київ. ун-ту, 1840), арк. 260—261; *Там же*, ф. 442, оп. 209, спр. 255 (Про видачу паспорта за кордон лекторові італ. мови Францу Бертоні, 1847), арк. 1—7 зв.; *РДІА*, ф. 733, оп. 120, спр. 129 (Про командировання за кордон з ученою метою... лектора, колецького радника Бертоні, 1864—68), арк. 1 зв., 13—18; *ДА м. Кисля*, ф. 16, оп. 305, спр. 177 (Про виклопотання лекторові італ. мови Бертоні відпустки за кордон на 6 місяців, 1866), арк. 1—14; *Там же*, оп. 307, спр. 147 (Про увільнення від служби Бертоні і Бореля, 1868—69), арк. 1, 3 зв., 5, 8—9 зв. та ін.

БІГАТТІ (BIGATTI) — контрабасист-віртуоз. У 1-й пол. XIX ст. працював в оркестрі одес. т-ру. Крім участі в опер. виставах виступав із сольними номерами у концертах. Після багаторічної служби у т-рі залишився в Одесі.

Внутренние известия // *Од. вест.* — 1837. — 23 янв.; *Бемоль*, 1875.

БІГАТТІ (BIGATTI) А. — літограф. У 1-й пол. XIX ст. утримував в Одесі літографію. Ілюстрував місц. книжкові видання з географії, історії Причорномор’я: “Перикл Понта Евксинского” Арріна (1836), “Collection de 16 vues de la Crimée” (1836), “Хронологическое обозрение истории Новороссийского края” А. Скаль-

ковського (1936—38), “История генуэзских поселений в Крыму” М. Мурзакевича (1837), “Поездка к восточным берегам Черного моря на корвете “Ифигения” С. Сафронова (1837).

Новороссийский календарь на 1846 год.— Од., 1845.— С. 301; Бигатти // Художники.— Т. I.— С. 394.

БИНАГІ (BINAGHI) — артист опери (тенор). У 1830-х — виконавець провідних партій в італ. опері Одеси. 1838 виїхав до Мілана. Найбільш яскраве враження в одеситів лишилося від його виступів в опері “Джульєтта і Ромео” Ваккаї.

Notizie recentissime // Il Pirata (Milano).— 1837.— I sett.— P. 76; Notizie recentissime // Ibid.— 1838.— 8 giug.— P. 418.

БЛАЗІ — артист опери (баритон). 1897—98 соліст італ. опер. трупи Сибірякова в міськ. т-рі Одеси. Співав у “Богемі” Пуччіні, “Андре Шеньє” Джордано та ін. У червні—липні 1898 гастролював у Херсоні із складом італ. опер. трупи Луковича. У серпні приєднався до т-ва італ. співаків, яке здійснило турне в Крим (Євпаторія, Сімферополь, Севастополь, Ялта).

Городской театр // Од. лист.— 1898.— 9, 27 янв.; На днях выехало в Крым.— // ТиИск.— 1898.— 9 авг.— С. 569; Г. Эд. Херсон // Там же.— 23 авг.— С. 606.

БОККАЧІНІ Л. — художник, рисувальник. У 1-й пол. XIX ст. працював у Одесі. Відтворював краєвиди міста та його околиць. Йому належать малюнки “Воронцовський палац. Внутрішній вид зимового саду”, “Бал в одеському клубі”, “Криниця на хуторі Липинського”. Ці та ін. твори тиражувалися в одес. літографіях А. Брауна, А. Бігатті.

“Стара Одеса”.— С. 9, 14, 15 та ін.; Іст. укр. мист.— Т. 4.— Кн. I.— С. 199.

БОЛЬДРІНІ — артистка опери (сопрано). 1848 примадонна італ. опери в Одесі. Її виступи відзначалися блискучою вок. технікою, худож. смаком. В кінці жовтня відбула з міста, залишивши в пам’яті одеситів талановито відтворені образи Сафо, Норми, Лукреції Борджа (в однойменних операх Пачіні, Белліні, Доніцетті), Ельвіри (“Ернані” Верді).

К. К. Одесские вести // Од. вест.— 1852.— 5 янв.; Квццнов.— С. 417.

БОНАВОЛЬЙО (BONA VOGLIO) — антрепренер, лібреттист. Один з перших організаторів і директорів стаціонарної італ. опери в Одесі. Згідно з контрактом (грудень 1820) працював у міськ. т-рі протягом квітня 1821—жовтня 1823. Для розвитку опер. справи користувався субсидіями місц. адміністрації. Вистави під його керівництвом мали розголос в Україні, Росії і Зах. Європі. У постановці сучасних опер нерідко випереджав престижні заруб. театри. Сформована ним трупа складалася з

обдарованих солістів, серед яких особливо відзначалися примадонни Аделіна Аррігі та Аделіна Каталані. Відвідувачем вистав Б. був О. Пушкін, який жив у той час в Одесі й захоплювався італ. музикою. У реп-рі трупи Б. чільне місце посідали опери Россіні "Севільський цирульник", "Італійка в Алжирі", "Сорокакрадійка", "Попелюшка", "Семіраміда". Ставив також "Таємний шлюб" Чімарози, "Клотильду" Коччі, "Грізельду" та "Агнесу" Паєра. Б. належить лібретто останнього твору.

Odessa. Theatre // Revue encyclopedique (Paris). — 1823. — Sept. — P. 724—725; Краткие выписки, известия и заключения // Вестник Европы. — 1824. — Март и апрель. — С. 158—159; Скальковский, 1858; Кацнов. — С. 408—410.

БОНИ П'єтро і Чезаре — художники. Працювали в Одесі. У середині 1860-х увійшли до заснованого там Т-ва красних мистецтв. Підтримували творчі контакти з Аніскевичем, Поламаренком та ін. укр. малярами, композитором П. Сокальським.

Де-Рибж. — С. 254.

БОНИКОЛІ — кларнетист-віртуоз. 10 лип. 1859 взяв участь у гастрольному концерті сестер-співачок Пелліні в біржовому залі Одеси. Виконав сольні номери: фантазію на мотиви творів Белліні, фантазію на теми "Сомнамбули" Белліні, серенаду Шуберта, "Танок божевільних". З прилюдною оцінкою мистецтва Б. виступив учасник вечора П. Сокальський: "Це артист у повному сенсі слова, — його кларнет не грає, а співає".

В п'ятницю, 10-го июля. // Од. вест. — 1859. — 9 июля; *Флагот [Сокальський П. П.]*. Опера и концерты девиц Пеллини, г. Бониколи и г. Рубинштейна // Там же. — 21 июля.

БОНИЧОЛІ (BONICIOLI) Рікардо — диригент, композитор. Наприкінці 1880-х працював в одес. італ. антрепризі І. Черепенникова. Під диригуванням Б. йшли "Сила долі" Верді, "Мефістофель" Бойто, "Лоенгрін" Вагнера, ін. опери, привертаючи широку увагу муз. громадськості міста й Італії. 1889 взяв участь у зимово-весняних гастролях одес. трупи в Києві, помітно піднявши рівень виконавської майстерності місц. опер. оркестру та хорів. Як головний диригент і концертмейстер справив "сильне враження" на публіку, провівши з 27 лют. по 1 квіт. понад 20 спектаклів ("Фаворитка", "Лючія ді Ламмермур" Доніцетті, "Севільський цирульник" Россіні, "Аїда", "Травіата", "Бал-маскарад", "Трубадур" Верді, "Африканка", "Гугеноти" Мейєрбера, "Фауст" Гуно, "Кармен" Бізе). Виконувалися й твори самого Б., який належав "до нового напрямку інструм. композиторів Італії". Під час свого бенефісу 29 берез. продемонстрував обробку прелюдії Баха для струнного оркестру, піаніно і арфи та "Менует" для струнного

оркестру. Найбільш повно композиторський доробок Б. репрезентував концерт 16 квіт. у залі купецького зібрання (нині філармонія). Основну частину вечора становили симфонічні поеми “Аркадія” та “Останні хвилини Бетховена”, в яких, за оцінкою критиків, виявив себе глибоким мислителем. У концерті пролунали також велика вок. п'єса Б. з участю примадонни опери Прево у супроводі оркестру та його романс “Сльози матері”. Жвавий інтерес викликали “Далматська серенада” Б. для двох скрипок, флейти і фортепіано, у виконанні якої взяв участь у ролі піаніста укр. композитор М. Лисенко разом з місц. віртуозами-інструменталістами Сикардом, Шутманом і Роговичем, та “Манует” для двох скрипок, альту і віолончелі (виконавці Сикард, П'ятигорович, Мулерт і Шутман).

Zankoff. Da Odessa // GdT. — 1889. — 10 gen. — P. 7; Odessa // Ibid. — 17 gen. — P. 10; Odessa // Ibid. — 7 feb. — P. 12; Zankoff. Mefistofele // Ibid. — 14 feb. — P. 5; Odessa // GdT. — 1889. — 7 mar. — P. 10; Чечотт В. Оперный театр // Киевл. — 1889. — 1 марта; Итальянская оперная труппа... // Киев. сл. — 1889. — 1 марта; Итальянская опера // Там же. — 4 марта; Чечотт В. Оперный театр // Киевл. — 1889. — 7 марта; Чечотт В. Музыкальная хроника // Там же. — 25, 31 марта; Городской театр // Там же. — 29 марта; На праздниках состоится... // Киев. сл. — 1889. — 7 апр.; Bussi. Da Kieff. Opera italiana // GdT. — 1889. — 18 apr. — P. 4; Концерт г-жи Прево и Рикардо Боничиоли... // Киев. сл. — 1889. — 19 апр.; Чечотт В. Концерт г. Боничиоли... // Киевл. — 1889. — 21 апр.

БОРАЗІ — артист драми. Провідний актор італ. трупи Дж. Пеццани під час її одес. гастролей у квітні — травні 1875. Репрезентував “майстерну і сумлінну гру”. Один з його найкращих сцен. образів — Марк Аврелій у п'єсі Гуальтьєрі “Клеопатра”.

Итальянский театр // Новорос. тел. — 1875. — 14 мая.

БОРГІ (BORGHİ) Аделе — артистка опери (меццо-сопрано), камерна співачка. Володіла сильним голосом широкого діапазону й премного відкритого тембру. Репрезентувала традиційну італ. школу. Водночас пристосовувала своє мистецтво до вимог нової вок. музики кінця ХІХ ст. У листопаді — грудні 1893 гастролювала в Одесі, де на сцені міськ. т-ру привернула до себе особливу увагу виконанням партій Сантуцци (“Сільська честь” Масканы) і Кармен (“Кармен” Бізе). У грудні 1894 взяла участь у 6 спектаклях міськ. т-ру Києва в операх “Аїда” Верді (Амнеріс), “Самсон і Даліла” Сен-Санса (Даліла, два виступи), “Кармен” (два виступи), “Пророк” Мейєрбера (Фідес). У лютому — березні 1895 здійснила концертну поїздку по Україні (Київ, Єлисаветград, Одеса тощо) з участю відомого тенора, уродженця Київщини М. Медведева. До програми наступної подорожі (жовтень — листопад

1896, Київ, Полтава, Кременчук та ін.) включила, крім опер. арій, італ. романси.

Odessa // GdT. — 1893. — 14 dic. — P. 8; *Cantarelli P. Da Odessa. Adele Borghi* // Ibid. — P. 5; Современное обозрение // Артист. — 1894. — Янв. — С. 190—191; Kieff // GdT. — 1895. — 10 gen. — P. 13; *Чечотт В.* Киев. (От нашего корреспондента) // Артист. — Янв. — С. 250; Концерты М. Е. Медведова и А. Борги // ЖиИск. — 1895. — 2 фев.; Концерт А. Борги и М. Е. Медведова // Там же. — 16 фев.; Елисаветградские музыкальные вести // Там же. — 17 фев.; *Чечотт В.* Концерт г-жи Борги и г. Медведова... // Киевл. — 1895. — 21 фев.; В воскресенье, 10 ноября... // Полт. губ. вед. — 1896. — 30 окт.; *в. Концерт Адели Борги* // ЖиИск. — 1896. — 1 нояб.; *Чечотт В.* Концерт г-жи Борги... // Киевл. — 1896. — 1 нояб.; Из Кременчуга нам пишут... // Полт. губ. вед. — 1896. — 9 нояб.

БОРДАЛЬБА (BORDALBA) Кончетта — артистка опери (сопрано). В Одесу прибула, вже маючи міжнарод. досвід виступів. Співала у сезоні 1894—95 за ангажементом антрепризи “Т-во Бедлевич, Гордєєв, Супруненко” на сцені міськ. т-ру. Завоювала прихильність одеситів своїм чудовим голосом, темпераментною грою в партіях Норми (“Норма” Белліні), Маргарити (“Фауст” Гуно).

Note volante // GdT. — 1889. — 18 apr. — P. 4; *А. М-ъ.* Одесса. (От нашего корреспондента) // Артист. — 1895. — Янв. — С. 252; Odessa // GdT. — 1895. — 10 gen. — P. 13; Odessa // Ibid. — 24 gen. — P. 13; *Голота* — С. 32, 33.

БОРЕЛЛА (BORELLA) Мауріціо — артист опери (бас). 1859 заходом італ. театр. агентства Боноли дістав ангажемент в одес. оперу на місце першого буфа. В листопаді дебютував у “Лінді ді Шамуні” Доніцетті. 12 лют. 1860 для його бенефісу дано “Севільський цирульник” Россіні.

Odessa // ТАеL. — 1859. — 25 giug. — P. 118; Odessa // Ibid. — 28 nov. — P. 212; Спектакли // Од. вест. — 1860. — 11 фев.

БОРЕЛЛІ (BORELLI) — артист драми. У лютому — квітні 1896 здійснив гастрольне турне по Україні (Харків, Київ, Одеса) в складі трупи Ернесто Россі. Відзначався у трагедійному реп-рі: Яго (“Отелло” Шекспіра), Борис Годунов (“Смерть Іоанна Грозного” О. К. Толстого).

Х. Гастроли Эрнесто Росси // ЖиИск. — 1896. — 16 апр.; *Старый знакомый [Смаковский К. И.]*. Гастроли Эрнесто Росси в Киеве. // Киев. сл. — 1896. — 19 апр.

БОРОНАТ, БАРОНАТ (BORONAT) Олімпія (1867, Генуя — 1934, Варшава) — артистка опери (лірико-колоратурне сопрано), камерна співачка, вок. педагог. Одна з визначних репрезентанток бельканто, голос якої відзначався кристально чистим звуком і витонченістю, а спів — поетичністю й чарівністю. Навчалася в Мілан. консерваторії. Наприкінці 1880-х співала на італ. провінціальних сценах. Гастролювала в Іспанії, Португалії, Півд.

Америці. В Україні вперше з'явилася 1890 — в одес. італ. антрепризі Й. Сетова. Один сезон виступала в Петербурзі. Подальша біографія, після заміжжя з поміщиком Київ. губ. Ржевуським, протягом багатьох років тісно пов'язана з Києвом. 1894—99 брала участь в опер. виставах і концертах, здобувши широке визнання в колах худож. інтелігенції міста. 6 берез. — 8 квіт. 1894 виступила у 16 спектаклях італ. трупи антрепренера Гольдшмідта і двох концертах (19 берез., з участю скрипаля М. Сербулова та 1 квіт., на користь безплатної лікарні гр. С. Ігнат'євої). Серед її перших укр. партнерів по сцені був "туземний італієць", володар феноменального басу В. Гагаєнко. На період 20—30 квіт. опер. трупу перегрупували спеціально для участі Б. у виставах виключно лірико-колоратурного характеру, в яких вона виконала свої найкращі партії: Джільди, Віолетти ("Ріголетто", "Травіата" Верді), Маргарити Валуа ("Гугеноти" Мейєрбера), Філіни ("Міньйон" Тома), Лючії, Лінди ("Лючія ді Ламмермур", "Лінда ді Шамуні" Доніцетті), Аміні ("Сомнамбула" Белліні), принцеси ("Жидівка" Галеві), Мікаели ("Кармен" Бізе). Своєю виконавською творчістю, за відзивами місц. музикознавців, репрезентувала "рідкісну співачку..., яку ми досі навряд чи чули на сцені нашого театру" і яка "являє найбільш притягальну силу італ. трупи". У триумф артистки перетворився бенефіс 6 квіт. 1894, де їй піднесли дарунки із срібла — вінок, ліру, ківш, самовар і пам'ятну дошку з вітальною адресою. 1895 там же дала три концерти: 27 січ. (з участю музикантів Тарновського і Зено та актора Кисілевського на користь приюту солдатських сиріт), 7 лют. (в ансамблі з піаністкою Якимовською), 18 квіт. (разом з Тарновським і скрипалем Сикардом). 1—14 квіт. 1896 співала в київ. т-рі "Соловцов" у складі т-ва опер. артистів, 8 квіт. — у "Травіаті" разом з укр. тенором О. Мишугою, творчі зв'язки з яким підтримувала в подальші роки. Того ж року 16—20 квіт. взяла участь у шести виставах у Харкові під керуванням італ. диригента Еспозіто, виступивши з великим успіхом у "Травіаті" разом з визначними майстрами укр. й європ. сцени О. Мишугою та О. Каміонським — головним учасником прем'єри "Паяців" у Флоренції під диригуванням автора опери Леонкавалло. З 1898 д-ть Б. переважно зосереджувалася на благодійних концертах. Того ж року тричі з'являлася в Києві: 25 січ. (зал купецького зібрання, оперні арії Пуччіні, Гуно, Мейєрбера, романс київ. музиканта Сикарда "Ми зійшлися з тобою" тощо), 5 берез. (т-р "Соловцов", у супроводі хору і оркестру Глуховцева і Черняхівського, на користь "незаможних студентів" Київ. ун-ту), 28 листоп. (на тій же сцені,

для “приюту нужденних сімей воїнів”). 13 берез. 1899 (новий т-р “Соловцов”, благодійний концерт) виконувала “Ave Maria”, уривки з “Ріголетто”, “Гугенотів”, романси у супроводі піаністки Штосс-Петрової, віолончеліста Шебелика та опер. оркестру під диригуванням Всеволожського. На початку ХХ ст. активно виступала на опер. сценах Києва, Петербурга, Москви та ін. міст, де її сцен. партнерами були видатні італ. співаки М. Баттістіні, А. Мазіні, Т. Руффо, Ф. Марконі. Співала в польській опері. Артист. кар’єру завершила 1914. Заснувала школу співу у Варшаві.

Воропат О. Письмо в редакцию // Киев. сл. — 1895. — 27 янв.

Хроника // Артист. — 1890. — Апр. — С. 201; *Чечотт В.* Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 8, 12 марта; Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 8 марта; Итальянская опера // Там же. — 1894. — 10, 17 марта; У итальянцев — // Там же. — 22 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 1 апр.; Председательница совета киевского благотворительного общества — // Киев. сл. — 1894. — 7 апр.; *Чечотт В.* Оперный театр — // Киев. сл. — 1894. — 22, 26 апр.; В четверг, 27 января — // Там же. — 1895. — 27 янв.; *Чечотт В.* Концерт г-жи Боронат и Якимовский — // Там же. — 10 фев.; -въ. Оперное товарищество // ЖиИск. — 1896. — 3 апр.; Театр “Соловцов” // Киев. сл. — 1896. — 11 апр.; -въ. Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1896. — 19 апр.; *В. Л.* Интересный концерт // ЖиИск. — 1898. — 10 янв.; *Р-ич.* Киев // ТиИск. — 1898. — 8 фев. — С. 135; Артистический вечер // Киев. сл. — 1898. — 9 марта; *Аллего.* Концерт г-жи Олимпии Боронат // ЖиИск. — 1899. — 15 марта; *Левик.* — С. 138—139, 171; *Мишуга.* — С. 32, 159; *Воропат* // New Grove. — Vol. 3. — P. 62; *Баронат* // *Пружанский.* — С. 50.

БОСКО (BOSCO) Бартоломео (7. I. 1793, Турін — 6. III. 1863, Дрезден) — артист цирку (маніпулятор). Уславлений майстер ілюзійного мистецтва ХІХ ст. Студентом-медиком вступив до наполеонівської армії. 1812 потрапив у полон до рос. військ. Відтоді цілком присвятив себе улюбленому заняттю — показу фокусів. Мав у своєму реп-рі 24 трюкових номери, які приваблювали натовпи людей в усіх країнах Європи. У числі перших про його успіхи із захопленням писав великий нім. поет Г. Гейне у “Листах з Берліна”, виданих 1822. У січні 1823 Б. чотири рази виступав у Києві. 23 січ. у залі Контрактового дому на Подолі демонстрував 15 “штук”. Про дві з них, найбільш дивовижні, він розповідав у виданій тоді афіші: “Перша: попрошу у якоїсь дами шаль або хустку, котру хто-небудь з глядачів поріже на шматки і при всіх спалить у порошок”. Після цього порошок засиплять у пістолет і вистрілять: публіка побачить “хустку або шаль цілою на сцені”. Друга “штука” полягала в тому, що 12 гренадерів, узятих із залу, заряджають рушниці і стріляють у Б., який, проте, залишався живий, а кулі збирав на тарілку.

Алексеев М. П. Из музыкальной жизни русской провинции первой половины XIX века // История русской музыки в исследованиях и материалах.

— М., 1924. — Т. 1. — С. 40; *Кузьмін.* — С. 41—42; *Дмитриев.* С. 101—102; *Маркшис-ван Трикс Й., Новак Б.* Артисты и цирковой плакат. — М., 1986. — С. 20; *Bosco // Enc. It.* — Vol. 7. — P. 546.

БОССИ Ернестіна — артистка балету. Прима-балерина мілан. т-рів. Відзначалася надзвичайною легкістю і граціозністю. 1894—95 виступала на сцені міськ. т-ру Одеси в антрепризі “Т-во Бедлевич, Гордєєв, Супруненко”. Їй належало виконання сольної ролі у вальсі “Фауста” Гуно. 1897—98 представляла балет у харк. опер. труні Церетелі, де одним з коронних в її реп-рі був танець годинника у “Джоконді” Понк’єллі.

А. М-ъ. Одесса. (От нашего корреспондента) // *Артист.* — 1894. — Дек. — С. 262; *А. М-ъ.* (От нашего корреспондента) // Там же. — 1895. — Янв. — С. 252; *Н. С.* Театр и музыка // *Харьк. губ. вед.* — 1897. — 5 окт.; *Опера в Киеве // Киев. сл.* — 1898. — 8 фев.; *Голова.* — С. 33.

БОТТЕЗИНИ (BOTTESINI) Джованні (22 XII. 1821, Крема — 7. VII. 1889, Парма) — контрабасист, диригент, композитор. Початкову муз. освіту дістав від батька — кларнетиста і композитора. Потім навчався в Мілан. консерваторії. Після успішного дебюту 1849 одержав багато ангажементів. У Венеції познайомився з Верді, що поклало початок їх багаторічній дружбі і співробітництву. Відвідав з концертами Америку, Англію, Іспанію, Португалію, Росію. За віртуозну гру називали “Паганіні контрабаса”. Писав інструм. п’єси, опери. 24 груд. 1871 керував у Каїрі прем’єрою “Аїди” Верді, яка відтоді почала тріумфальну ходу по опер. сценах світу. У травні 1872 приїхав до Одеси, де дав концерт з власних творів, палко зустрінутий любителями музики. Артист. життя завершив диригентом Пармської консерваторії.

Bottesini // Id'Od. — 1872. — 2 mai; *Музыкальная новость // Од. вест.* — 1882. — 28 апр.; *Bottesini // New Grove.* — Vol. 3. — P. 91—92.

БОФФО (BOFFO) Франческо (Франц Карлович) — архітектор. Сардин. підданий. Один з найвизначніших зодчих України 1-ї пол. XIX ст. З 1818 (за ін. даними: 1820 або 1822) працював в Одесі. Протягом 1822—44 обіймав посаду міськ. архітектора. Член комітету по спорудженню Рішельєвського ліцею. З д-тю Б. пов’язано формування архіт. обличчя центр. частини міста, зведення багатьох громадських і приватних споруд. Його проєкти відзначалися індивідуальною композицією, світлим колоритом, високохудож. виконанням деталей. У своїй праці поєднував принципи укр. і рос. архітектури з італ. ренесансною спадщиною. Перша велика робота — реконструкція міськ. театру (1822), перетвореного на одне з найкращих приміщень в Європі для масштабних, насамперед оперних, вистав. Вершина творчого

доробку Б. — ансамбль Приморського бульвару, до якого увійшли палац Воронцова (1826—28), бельведер-колонада, Стара біржа (1829—34), будинок Шидловського (1830), фасад якого перегукувався з оформленням знаменитого палаццо Фарнезі в Римі, монументальні сходи до моря з 10 майданчиків і 10 маршів (1837—41). Відіграв провідну роль у зведенні першого в Одесі пам'ятника Рішельє (відкрито 1828). За його проектами збудовано також лютеранську церкву св. Павла (1824—27), Ін-т шляхетних дівчат (1829—33), поліцейське управління Бульварної частини і пожежної команди, будинки Фундуклея (1830), Фука (1832), Віларі (1834), Ягницького (1835), Маразлі (1839), Мілованова (у стилі старовинної венеціанської б-ки Сан-Марко, 1837), Нарішкіної (1830-і). Здійснював, переробляючи і доповнюючи, проекти ін. зодчих, зокрема А. І. Мельникова. Серед цих робіт — триповерховий будинок градоначальника (1827—28), присутствені місця (1826—28), Готель на Приморському бульварі (1833). Приділяв багато уваги благоустрою міськ. території. Під його керівництвом 1828 створено бульвар на березі Військової балки, прокладено міст на Молдаванці (1834). На початку 1840-х підготував схему парку навколо колишньої фортеці (через брак коштів не здійснено). Йому належать плани споруд для Криму і Бессарабії, проект пам'ятника М. С. Воронцову (встановлено 1863). Відзначений нагородами: 1828 — орденом Володимира 4-го ступеня (тоді ж здобув права дворянства), 1833 “за рясні труди і відмінну службу” — золотим годинником.

Внутренние известия // Од. вест. — 1833. — 19 июля; Новороссийский календарь, издаваемый П. М. на 1835 год — Од., 1834. — С. 141, 152; Новороссийский календарь на 1846 год. — Од., 1845. — С. 278; *Скяльковский А.* Из портфеля первого историка г. Одессы // Из прошлого Одессы. Од., 1894. — С. 201; Боффо // Рус. биограф. сл. — Т. 3. — С. 310; “Стара Одеса”. — С. 10, II, 28; *Селінов.* — С. 11—14, 17, 22; *Lo Gatto.* — Vol. I. — P. 165—167; Боффо // Сл. худож. Укр. — С. 34; *Тимофеевко.* — С. 17, 23, 25—29 та ін.; *Богословський В. О.* Франц Боффо і традиції європейського класицизму на Україні // Українське мистецтво у міжнародних зв'язках. — К., 1983. — С. 128—130.

БРАМБІЛЛА (BRAMBILLA) Джузеппіна (1819, Кассано д'Адда — 1903, Мілан) — артистка опери (сопрано), одна з п'яти сестер — відомих співачок. Розпочала кар'єру 1841 в Трієсті, продовжила у Римі, Барселоні. У квітні 1850 прибула до Одеси, де одержала місце примадонни в італ. трупі Андросова. Блискуче дебютувала у травні в партії Ельвіри (“Пуритани” Белліні). Впродовж усього перебування в місті була куміром місц. молоді. Її ніжний, гнучкий, гарно оброблений голос особливо виділявся в лірико-драм. операх. Найвиразніше свій мистецький хист демонструвала

в "Лючії ді Ламмермур" Доніцетті, "Сомнамбулі", "Нормі" Белліні, "Севільському цирульнику" Россіні. У збірних спектаклях співала уривки з "Таємного шлюбу" Чимарози, "Велізарія" Доніцетті тощо. В лютому 1852 виїхала з України. На батьківщині привернула увагу Верді, який 1856 спеціально для неї готував партію у задуманій ним опері "Король Лір".

Итальянская опера в Одессе // Од. вест. — 1850. — 22 апр.; *А. К-шев.* Одесский театр // Там же. — 10 июня; Г-жа Басседжо и д-ца Брамбилла // Там же. — 7 окт.; *К. З[еленецкий]*. Театральное празднество в Одессе 6-го декабря сего года // Там же. — 13 дек.; *Odessa* // ТЛсL. — 1851. — 26 giug. — P. 126; *Odessa* // Ibid. — 24 lug. — P. 154; *Бельский Н.* Вести из Одессы. Итальянская опера... // Москвитянин. — 1851. — Авг. — С. 223; *К. К.* Одесские вести // Од. вест. — 1852. — 5 янв.; *К. К.* Бенефис г-жи Ж. Брамбиллы // Там же. — 19 янв.; *Скальковский А.* Сатирические очерки и воспоминания. — СПб., 1902. — С. 105; *Верди Дж.* Избранные письма. — М., 1959. — С. 149; *Brambilla* // EdM, — Vol. 1. — P. 390.

БРАМБИЛЛА (BRAMBILLA) Тереза (23. X. 1813, Кассано д'Адда — 15. VII. 1895, Мілан) — артистка опери (ліричне сопрано), сестра Джузеппіні Б. Муз. освіту одержала в Мілан. консерваторії. Володіла красивим, чистим, рухливим голосом широкого діапазону, особливо захоплюючим у патетичних місцях. Вперше з'явилася в опері 1831. Співала у кращих т-рах Мілана ("Ла Скала"), Венеції ("Ла Феніче"), Туріна, Флоренції, Рима, Неаполя, Ліворно, Іспанії, Італ. театрі Парижа (кілька сезонів) та ін. Особливу славу здобула у відтворенні образів героїв опер Верді. Була першою виконавицею написаної для неї партії Джільди у "Ріголетто" у присутності автора 11 берез. 1851 у Венеції. В травні прибула до Одеси, дебютувавши у ролі Норми в однойменному творі Белліні. Протягом 1851—52 виконувала партії в операх "Лукреція Борджа", "Дочка полку", "Марія Паділла", "Альфонс, герцог Феррарський" Доніцетті, "Буондельмонте" Пачіні (Беатріче), "Луїза Міллер" Верді (відставний солдат), "Севільський цирульник" Россіні (Розіна), "Беатріче ді Тенда", "Пуритани" Белліні тощо. У збірних виставах, у т. ч. благодійних, співала фрагменти з "Отелло" і "Семіраміди" Россіні тощо. Під час бенефісу 15 груд. 1851 одержала віршовані послання від одес. шанувальників. Перед від'їздом на батьківщину написала слова і музику (а також аранжування для оркестру) дуету "Прощання з Одесою", виконаного разом із сестрою Джузеппіною. Заслуги Б. у вок. мистецтві відзначила римська муз. академія Санта Чечілія, обравши її своїм членом.

К. К. Заметки и вести. Поговорим о новых артистах // Од. вест. — 1851. — 20 июня; *Odessa* // ТЛсL. — 1851. — 21 giug. P. 116; *Odessa* // Ibid. — 26 giug. — P. 126; *Mademigella Brambilla a Odessa* // Ibid. — 18 sett. — P. 18; Бенефис г-жи

Т. Брамбиллы // Од. вест. — 1851. — 12 дек; К. К. Одесские вести // Там же. — 1852. — 5 янв; К. К. Бенефис г-жи Ж. Брамбиллы // Там же. — 19 янв; Спектакль в пользу богоугодных заведений // Там же. — 30 янв; К. К. Одесские вести // Там же. — 16 апр; Т. Бл...ц. Итальянская опера // Там же. — 28 июня; Biographie universelle des musiciens et bibliographie generale de la musique. — Paris, 1861. — T. 2. — P. 54; Brambilla. // New Grove. — Vol. 3. — P. 195; Варварцев. — С. 131.

БРАМБІЛЛА (BRAMBILLA) Фелікс — диригент. 1875 прибув до Одеси з Італії у складі опер. трупи антрепренерів Джордані і Моски, яка виступала протягом 16 серп.—3 верес. Керував оркестром з 30 музикантів. Під його диригуванням поставлено “Бал-маскарад” Верді, “Севільський цирульник” Россіні, “Фаворитка” Доницетті, нова для одес. сцени опера “Єврей” Аполлоні.

Городская хроника // Новорос. тел. — 1875. — 13 авг; Городская хроника // Там же. — 29 авг.

БРІНІ — альтист. У 1830—40-х один з провідних музикантів оркестру одес. т-ру. Віртуозною грою в опер. виставах і на концертах здобув численних шанувальників свого таланту.

Внутренние известия // Од. вест. — 1837. — 23 янв; Бемоль, 1875.

БРИЦЦІ (BRIZZI) Джакомо (1832—?) — артист драми, антрепренер, перекладач творів драматургії. 1864—85 секретар і адміністратор трупи Ернесто Россі. Під час гастролей у Києві й Одесі (травень 1878) виступав у виставах. Найбільшою його вдачею став образ Яго в шекспірівському “Гамлеті”. Перекладав на італ. мову п'єси для реп-ру трупи. Перекладений ним у Москві з франкомовного видання “Кам'яний гість” Пушкіна поставлено 27 трав. 1878 в Одесі з участю Россі. 1885 на запрошення Академії аматорів драм. мистецтва очолив заснований нею в Мілані т-р “Філодраматіко”.

Еще о Росси // Новорос. тел. — 1878. — 28 апр; S. S. Отелло-Росси // Правда. — 1878. — 19 мая; Россц. — С. 142—144, 248 та ін.

БРОДЖІ (BROGI) Аугусто — артист опери (драм. тенор). Продовжувач традицій італ. бельканто. Володів красивим, сильним голосом широкого діапазону, мистецтвом виразної акторської гри. Почавши кар'єру з баритонових партій, згодом перейшов у тенори, що викликало сенсацію у митців і публіки. Співав в Італії, Німеччині, Франції. Вперше з'явився в Україні у жовтні 1890 заангажований антрепренером одес. італ. трупи Й. Сетовим. Під час бенефісної вистави у січні 1891 публіка влаштувала артистові півгодинну овацію. Реп-р Б. складався із західноєвроп. класики: Полліон (“Норма” Белліні), Отелло, Фауст (в однойменних операх Верді і Гуно), Елеазар (“Жидівка” Галеві), Хозе (“Кармен” Бізе), Іоанн Лейденський, Рауль, Роберт, Нелюско

“Пророк”, “Гугеноти”, “Роберт-Диявол”, “Африканка” Мейєр-бера). У лютому — березні 1895 співав у харк. виставах італ. опер. трупи під диригуванням комп. Еспозіто. У грудні 1895 — лютому 1896 на сцені київ. міськ. т-ру з його участю дано 15 спектаклів. Пам’ятною подією для громадськості став його бенефіс 24 січ. 1896 у “Тангейзері” Вагнера: в залі поширювалися вітальні летючки, від шанувальників було піднесено срібну корону з написом “На згадку про великі заслуги і чудовий талант”. У червні того ж року на запрошення дирекції одес. опери приїхав на гастролі в кількох виставах: oprіч вже відомих місц. любителів музики в його виконанні партій, відтворив образи Самсона (“Самсон і Даліла” Сен-Санса), Манріко (“Трубадур” Верді). Укр. успіхи Б. діставали широкий відгомін у театр. колах Мілана, Москви тощо.

Odessa // GdT. — 1890. — 16 ott. — P. 6; Odessa // Mon. art. — 1890. — 18 ott. — P. 10; Odessa // Ibid. — 28 ott. — P. 7; Odessa // GdT. — 1890. — 13 nov. — P. 10; Odessa // Mon. art — 1890. — 18 nov. — P. 12; Augusto Brogi nel “Profeta”, nella “Carmen” e nell’ “Otello” a Odessa // Ibid. — 4 dic. — P. 7—9; Augusto Brogi negli “Ugonotti” e nel “Faust” a Odessa // GdT. — 1891. — 25 giug. — P. 6—7; *Sl* Итальянская опера // Новорос. тел. — 1891. — 28 фев.; All'estero. Odessa // GdT. — 1891. — 5 mar. — P. 7; Театр и музыка // Юж. край. — 1895. — 17 фев.; Б. Итальянская опера // Там же. — 23 фев.; Karkoff // GdT. — 1895. — 10 mar. — P. 16; *N. G. II*. Da Karkoff // Ibid. — 21 mar. — P. 8; Karkoff // Ibid. — 28 mar. — P. 9; *Чесотт В.* Оперный театр // Киевл. — 1895. — 13 дек.; Оперный театр // Киев. сл. — 1895. — 13 дек.; Kieff // GdT. — 1896. — 9 gen. — P. 14; Kieff // GdT. — 1896. — 13. feb. — P. 13; *Тон [Левитон М. К.]*. Городской театр // Од. нов. — 1896. — 19 июня; Бенефис Броджи // Там же. — 29 июня; Odessa // GdT. — 1896. — 9 lug. — P. 7; Augusto Brogi // Ibid. — 6 ag. — P. 7; Augusto Brogi // Ibid. — 17 sett. — P. 11—12; Augusto Brogi (Suo repertorio) // Ibid. — 24 sett. — P. 8—9.

БРЮНЕТ Франц (бл. 1793—?) — музыкант. Італ. підданий. У лютому 1835 прибув з Чернігова до Києва, де 20 серп. одержав дозвіл на “вільне пересування” в місті.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 6222 (Про видачу білетів іноземцям на проживання в Київ. губ., 1836), арк. 96, 96 зв.

БУТІ (BUTI) Лодовіко — артист опери (баритон). Один з репрезентантів “золотої пори” італ. опери в Одесі. Заангажований в Італії до антрепризи Андросова. 25 квіт. 1850 взяв участь у відкритті сезону в опері “Ломбардці” Верді. У червні 1851 повернувся на батьківщину.

Итальянская опера в Одессе // Од. вест. — 1850. — 22 апр.; *А. К.* Одесский театр. Итальянская опера // Там же. — 6 мая; *Il signor Lodovico Buti...* // *ТЛсЛ*. — 1851. — 26 giug. — P. 127; *Бемоль*, 1875.

БУФФЬЄ, БУФІЄР (BOUFFIER) Джованні (Жан Батист) (1819, Ліворно—?) — диригент, скрипаль, композитор. Тоскан. підданий.

Початкову музичну освіту здобув у рідному місті, потім навчався у Флоренції під керівництвом опер. диригента Цамбіні. Самостійну диригентську кар'єру розпочав у 16-річному віці. Невдовзі одержав запрошення до одес. т-ру. 26 берез. 1836 прибув до Радзивилова, прямуючи в Одесу "по своєму заняттю". 30 квіт. дебютував в опері "Шалений на острові Сан-Доменіко" Доніцетті. За період 30-річної д-ті в місті сформував висококваліфікований опер. оркестр — найкращий в Україні. Займався навчанням хорів. Під диригуванням Б. ставилися твори композиторів Італії, Німеччини, Франції. Одне з чільних місць в його реп-рі посіла опера Россіні "Севільський цирульник", яку виконував за рукописною партитурою (1823) одес. антрепризи відомого на Україні муз. діяча Цамбоні. Автор п'єс для співу та опери "Есмеральда". Співпрацював з багатьма заруб. артистами, музикантами, художниками, діячами укр. та рос. культур. Близько знався з П. Сокальським, який захоплено відзивався про "чудове диригування досвідченого, талановитого" маестро. У травні 1861 на п'ятому концерті Філармонічного т-ва під керівництвом Б. аматорським хором виконано контату Сокальського "Бенкет Петра Великого" на слова Пушкіна. Мистецтво капельмейстера й скрипаля демонстрував у благодійних концертах муз. т-ва.

А.Т. Дебют гг. Буфье и Марини // Од. вест. — 1836. — 2 мая; Внутренние известия // Там же. — 1837. — 23 янв; *А.С.* Odessa. I. teatro italiano // ТАсЛ. — 1844. — 13 ген. — Р. 125; *А.С.* Benefice de m. J. Bouffier. // Jd'Od. — 1855. — 10 jan; *R.* Theatre d'Odessa // Ibid. — 1856. — 6 jan; *Беседовский А.* Жан Батист Буфье // Од. вест. — 1858. — 18 окт; Летучие заметки // Там же. — 1864. — 1 фев; Театральные новости // Там же. — 1865. — 9 янв; Буфье, директор оркестра итальянской оперы в Одессе // Муз. свет. — 1865. — № 5. — С. 36; *Кяришева.* — С. 59, 66; *Іст. укр. муз.* — Т. 2. — С. 135.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 197, спр. 142 (Відомості про прибулих з-за кордону в Росію іноземців по Волин. губ., 1836—1837), арк. 169 зв.; *ЦНБ*, сектор нотних видань, 1967, 48п—32, Rossini. Il barbiere di Siviglia. — Odessa, 1823 (рукоп. партитура).

БУЦЦІ (BUZZI) Паоло (Павло Йосипович) (1827, Мілан — не пізніше IX. 1896, Київ) — вок. педагог. Італ. підданий. Професор Мілан. консерваторії. В листопаді 1877 у Мілані вступив у шлюб з З. М. Какуріною, в подальшому викладачкою італ. співу Київ. ін-ту шляхетних дівчат. Після переїзду до Києва вів з листопада 1880 уроки співу у власному помешканні (будинок Сент-Марі, Вел. Володимирська вул.). 8 січ. 1881 заснував "загальнодоступні класи співу" з поділом річного курсу на чотири відділення: 1) постановка голосу і зрівняння регістрів, 2) сольфеджіо, 3) вокалізація, 4) опер. спів. Одна з перших його учениць —

Арсеньєва 1884 успішно дебютувала на сцені київ. т-ру в партії Азучени ("Трубадур" Верді). У листопаді 1889 відновив "класи співу соло і ансамбль" за адресою: вул. Кадетська, буд. Шеделя.

Павел Буцци // Заря.—1880.—1 нояб.; Профессор Миланской консерватории П.И.Буцци... // Киевл.—1881.—9 янв.; *Игла [Андреевский П. А.]*. Беглый обзор театров // Заря.—1884.—24 окт.; Профессор пения из Миланской консерватории П.Буцци... // Киевл.—1889.—12 нояб.

ДА м. Києва, ф.144, оп.1, спр.376 (Про призначення в Київ ін-т шляхетних дівчат, вчителькою хорового співу Буцці і про призначення її потім класною дамою, 1896), арк.1—19.

Б'ЯНКІ, БІАНКІ, після заміжжя: **ФАБІАН** Валентина (1839, Вільно—28. II. 1884, Кандава, Латвія)—артистка опери (драм. сопрано), камерна співачка. Походила із сім'ї вчителя музики, колишнього співака. Здобула широку й ґрунтовну спец. освіту. Вчилася в Італії. 1855 закінчила Паризьку консерваторію. Володіла сильним голосом великого діапазону й красивого тембру, бездоганною вок. технікою, самобутнім сцен. обдаруванням. Дебютувала у Парижі. Співала на сценах Німеччини. 1862—65 солістка петерб. Марїнського т-ру, 1865—67—моск. Великого т-ру. З 1867 виступала в Україні. 1867—69 примадонна київ. опери, де завоювала палкі симпатії шанувальників свого таланту— "б'янкістів". Вершиною її творчості були партії Антоніди ("Життя за царя" Глінки), Лукреції Борджа і Норми в однойменних творах Доніцетті і Белліні, неоднаразово представлених нею у Києві та ін. містах. 1867 кияни подарували їй срібний серп із золотою ручкою, яким в опері Норма зрізає священне листя, 1868—надіслали колективного листа з щирою подякою за "красу і принадність" створених нею вок.—сцен. образів. Була членом-виконавцем Київ. відділення Рос. муз. т-ва. У січні 1870 знову виступала в місті на запрошення антрепренера Ф. Бергера. 1868 та 1870 брала участь в опер. виставах на харк. сцені. Гастролувала в Одесі. Її реп-р налічував понад 50 партій, в т. ч. роль Одарки в "Запорожці за Дунаєм" Гулака-Артемовського. З 1870 регулярно займалася концертною д-тю. Писала романси. Мистецтво Б. високо цінували композитори Глінка, Вагнер, Серов та ін.

Состав киевской русской оперы // Киевл.—1867.—21 окт.; *Ф. Рр. [Ромер Ф. Э.]*. Русская опера в Киеве.—Там же.—5 дек.; *Ф. Рр.* О наших новостях по музыкальной части // Там же.—1868.—8 фев.; Из всех артистов, бывших на сцене... // Киев. тел.—1868.—19 фев.; Смесь // Харьк. губ. вед.—1868.—2 мая; *Ю.* Одесский театр // Новорос. тел.—1869.—2 фев.; В бенефис г-жи Бианки... // Там же.—12 фев.; Киев, 15-го генваря 1870 г. // Паровоз.—1870.—16 янв.; Киевская жизнь // Киевл.—1870.—24 янв.; *Н. Ч[ерняев]*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж край.—1884.—II дек.; *Архимович Л.* З минулого

опери // Музыка. — 1980. — № 4. — С. 19—20; Біанкі // Пружанський. — С. 59; Біанкі // Митці України. — К., 1992. — С. 65.

Б'ЯНКОЛІНІ (BIANCOLINI) Марієтта (20. IX. 1846, Фермо — 31. V. 1905, Флоренція) — артистка опери (контральто). Володіла голосом широкого діапазону (дві з половиною октави), відмінним стилем виконання. Вперше з'явилася на сцені 1864 в Новарі. Потім співала у найкращих італ. т-рах ("Ла Скала", "Карло Феліче") і за кордоном. 1871 дістала ангажемент в Італії до одес. т-ру заходом диригента оркестру Бертіні. У грудні відбувся її дебют в "Іоанні Лейденському" Мейєрбера. 1872 виступала в операх "Ченерентола" ("Попелюшка") Россіні, "Сила долі" Верді, найкращій в її реп-рі партії Ромео в "Капулеті і Монтеккі" Белліні тощо. Наприкінці 1870-х гастролювала в Зах. Європі, Аргентині. 1885 залишила сцену.

Г. Бертіні, дирижер оркестра... // Новорос. тел. — 1871. — 25 авг.; Театральная хроника // Од. вест. — 1871. — 5 дек.; Джервалзи Л. "Иоанн Лейденский", дебют г-жи Бианколини // Новорос. вед. — 1871. — 25 дек.; Итальянская опера // Новорос. тел. — 1872. — 12 янв.; Театральные новости // Од. вест. — 1872. — 26 сент.; Театральные заметки // Там же. — 3 дек.; Biancolini // EdS. — Vol. 2. — P. 469; Biancolini // EdM. — Vol. 1. — P. 326.

В

ВАЛЕЗІНІ Йосип — художник. Служив декоратором у Петерб. придворному т-рі, потім у Москві. На початку XIX ст. приїхав на запрошення до Одеси вчителювати у гімназії. Водночас займався худож. оформленням вистав у міськ. т-рі. У декораціях застосовував рідкісні за тих часів світлові ефекти для надання зображенням ілюзії руху. 1811 одержав пропозицію відвідати Крим для відтворення у картинах "красот таврійської природи".

Одесса, август 1811 года // Аглая. — 1812. — Ч. XIV. — Кн. 2. — С. 13; Валезини // Художники. — Т. 2. — С. 152.

ВАЛЕРІО (VALERIO) Лоренцо (23. XI. 1810, Турін — 20. VIII. 1865, Мессіна) — журналіст, гром.-політ. і держ. діяч. 1831 з політ. причин емігрував з П'ємонта до Відня, де служив у торговому домі родича. У комерційних справах подорожував по Німеччині, Франції, Угорщині, Україні. Під час поїздок вивчав мови і звичаї місц. населення. Влітку 1835 відвідав Галичину, Буковину, Бессарабію й Одесу. Навесні 1836 здійснив другу подорож до України, зупинившись на кілька місяців у Чернівцях. У листах до рідних описував "столицю Буковини", нац. склад, життя і побут її

жителів. Свої лінгвістичні та етнографічні спостереження щодо слов'ян і молдаван надсилав редакторові туринської газ. "Мессаджеро" літератору А. Брофферіо. Тоді ж готувався відвідати з дослідницькими цілями Київ, Полтаву та ін. міста Схід. України. Близьке знайомство з слов'ян. світом вплинуло на напрям його суспільних інтересів у подальшому. Залишивши комерцію і повернувшись 1836 в Італію, зайнявся публіцистикою. Видавав у Турині популярні журнали "Lettere popolari" ("Народне читання") і "Lettere di famiglia" ("Сімейне читання"), працював секретарем Аграрної асоціації. 1848—49 — активний учасник нац. революції, засновник трибуни передової політ. думки — газ. "Concordia" ("Згода") і Т-ва Італо-слов'ян. спілки. Обирався депутатом п'ємонтського парламенту (1848—59), де відстоював республіканські позиції, ідеї співробітництва Італії із слов'ян. народами. Редагована ним "Concordia", звертаючись до проблем України, відзначала д-ть у революції "русинів..., представлених селянами і духовенством у Схід. Галичині". Подавав допомогу емігрантам з Рос. імперії, мав дружні зв'язки з О. І. Герценом, М. П. Огарьовим, М. О. Бакуніним, І. С. Тургенєвим та ін. Соратник Дж. Гарібальді. 1859 префект провінції Комо у звільненій від австр. окупантів Ломбардії. Згодом очолював керівні адміністративні посади у провінції Марке і м. Мессіні. Редагував впливові газети "Il progresso" ("Поступ") і "Il diritto" ("Право").

Valerio // Dizionario del Risorgimento nazionale. — Mil., 1937. — Vol. 4. — P. 524; *Garibaldi G.* Lettere e proclami. — Mil., 1954. — P. 9—11; *Venturi F.* Esuli russi in Piemonte dopo il '48. — Torino, 1959. — P. 13—14; *Голованова Т. П.* Тургенев и Лоренцо Валерио // Тургеневский сборник. — М. — Л., 1966. — Сб. 2. — С. 267—271; *Ковальская М. И.* Герцен и Италия // Лит. наследство. — М., 1985. — Т. 96. — С. 206—207; *Варварцев.* — С. 83—85.

ВАННУТЕЛЛІ (VANNUTELLI) Вінченцо (1841, Рим — 1900, Рим) — католицький священник (домініканець), мандрівник, історик. Реліг. освіту здобув в Італії і Франції. У 1867—70 служив капеланом у папському війську. У 1871—73 працював у місії в Константинополі. Під час подорожей відвідував і вивчав країни Близького Сходу, Півн. Африки, Балканського півострова, регіону Дунаю тощо. 1891 здійснив поїздку по Україні і Росії для ознайомлення з реліг. життям та слов'ян. церковними старожитностями. Розпочавши в Одесі у квітні свій маршрут, відвідав храми, духовну семінарію, цікавився книжковими скарбами Новоросійського ун-ту, публічної б-ки, експонатами античних часів у музеї т-ва історії та старожитностей. Мав зустрічі з тамтешніми ученими і церковними ієрархами. 6—14 трав.

перебував у Києві, де його гідом був історик мистецтва, проф. ун-ту св. Володимира А. В. Прахов. Ознайомився з д-тю та історією найголовніших православних центрів (Михайлівський і Софійський собори, Києво-Печерська лавра), худож. роботами у Володимирському соборі. В. приймали професори ун-ту і духовної академії, київ. митрополит. У науковому т-ві мав намір прочитати реферат про слов'ян. старожиткості Рима. У приватному книжковому зібранні киянина-італійця виявив рідкісні стародруки — поему Толомео Ноццоліні “Повернена Сардинія” (Флоренція, 1635) та історію Пізанської академії Анджело Фаброні (Піза, XVIII ст.). Велику увагу приділяв вивченню реліг. і нац. традицій та звичаїв українців. У своїх дорожніх записах про них відзначив прихильність “справді гідного подиву народу” до порядку, дисципліни й здатного своєю “безмежною силою” протистояти “будь-якому ворогові”. Одним з підсумків поїздки стало переконання В. у необхідності толерантності й взаємної поваги між католиками і православними, налагодження тісних культ. зв'язків між ними. Свої спостереження і висновки від подорожі виклав 1892 у двотомному звіті.

Vannutelli V. Russia. Studia religioso sopra la Russia. Appunti di viaggio. — Roma, 1892. — Part. 1 e 2.

6 мая с курьерским поездом. // Киев. сл. — 1891. — 8 мая; Приехавший в Киев 6 мая. // Там же. — 12 мая; Археолог патер В. Ваннутелли. // Там же. — 1891. — 17 мая; *Tamborra A. Chiesa cattolica e ortodossa russa. — Milano, 1992. — P. 332—343.*

ВАНЦЕТТИ (VANZETTI) Тіто (Тіт Лаврентійович) (29. XI. 1809, Венеція — 6. I. 1888, Падуя) — лікар-хірург, викладач. Навчався в Падуанському ун-ті, де 1833 здобув перші наукові ступені. Вдосконалювався в хірургії у Відні. 1834 переїхав до Одеси, звідти у Крим домашнім лікарем дружини генерала Наришкіна. Оселившись у Корейзі, практикував місц. жителів, виявивши широкі знання з різних галузей медицини, зокрема офтальмології. Восени 1835 здійснив “медико-хірургічну подорож” по Криму, відвідав Сімферополь, Ак-Мечеть, Бахчисарай, Феодосію, Керч тощо. Свої спостереження виклав у виданій 1836 в Одесі франц. мовою книзі “Екскурсія по Криму”. 1836 склав у Харків. ун-ті іспит на звання лікаря, показавши “відмінні знання з фізіології та хірургічної анатомії”. 1837 затверджений там же професором по кафедрі хірургії. Читав курси з оперативної хірургії і офтальмології. Сприяв постачанню спеціальної л-ри студентам, збільшенню навчального приладдя. З ініціативи В. було розширено стаціонар, де протягом його 15-річного керів-

ництва клінікою пройшли лікування близько 2000 чол. У червні—серпні 1838 разом з 4 студентами об'їхав військові поселення Херсон та Катеринослав губерній, де обстежував хворих і зробив 83 операції. З 10 берез. 1843 по 1 серп. 1844 перебував у науковому відрядженні в Німеччині, Франції й Англії. Опублікував 1844 у Парижі дослідження про д-ть хірургічної клініки Харків. ун-ту. 1848 зробив першу в Україні і Росії операцію оваріотомії. 1853 залишив Харків і переїхав до Падуї, де обійняв керівництво кафедрою хірургії в ун-ті. Своїми працями в Україні й Італії здобув ім'я одного з визначних хірургів Європи. Виступав із звітами на різних медичних форумах. Автор числ. статей франц., італ., латин. мовами з проблем теоретичної і практичної медицини. 1884, залишивши викладацьку працю, заповів свої заощадження в сумі 100 тис. лір падуанській хірургічній клініці.

Vanzetti T. Excursion en Crimée faite dans l'automne de l'année 1835. — Odessa, 1836. — 62 p.

Всеволожский Н. С. Путешествие чрез южную Россию, Крым и Одессу. — М., 1839. — Т. 1. — С. 78—79; Ванцетти // Венгеров С. А. Критико-биографический словарь русских писателей и ученых. — СПб., 1895. — Т. 4. — С. 77—78; Г. Г. Ванцетти // Энцикл. — Т. 10. — С. 497—498; Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805—1905). — Харьков, 1905—1906. — С. 23, 159—160.

РНБ, від рук., ф. 236, № 179 (Записка в Харків. університ. б-ку, 12 груд. 1840), арк. 1.

ВАРЕЗИ (VARESI) Елена (1856, Флоренція — 15. VI. 1920, Чікаго) — артистка опери (колоратурне сопрано). Дочка знаменитого баритона Феліче В. З великим успіхом співала в Італ. і заруб. т-рах. 1882 заангажована у Мілані антрепренером Чампі для сезону італ. опери в Одесі, де протягом лютого — квітня виконувала партії Лючії, Норіни ("Лючія ді Ламмермур", "Дон Паскуале" Доніцетті), Розіни ("Севільський цирульник" Россіні), королеви ("Гугеноти" Мейєрбера) та ін. У березні 1886 гастролювала у Києві, де виступила в "Дінорі" Мейєрбера (Дінора), "Сомнамбулі" Белліні (Аміна), "Травіаті" (Віолетта), "Ріголетто" Верді (Джільда) тощо. Володіла голосом ніжного тембру й широк. діапазону. Чудову техніку співу демонструвала найвиразніше у змаганні із звуками флейти в оркестрі. 1888 поселилася в Чікаго, де працювала вчителькою співу.

Состав новой итальянской оперы // Од. вест. — 1882. — 5 фев.; Первые спектакли итальянской оперы // Там же. — 14 фев.; Беклар. Итальянская опера // Там же. — 20 фев., 6 марта; Онд. "Гугеноты" // Там же. — 6 марта; К-р. Итальянская опера // Там же. — 3 апр.; Театральное объявление // Киевл. — 1886. — 5 марта; Varesi // EdM. — Vol. 6. — P. 279.

ВЕРАТТИ — артистка опери (меццо-сопрано). У березні — травні 1876 виступала в Харкові з прибулою з Таганрога італ. опер. трупкою. 17 берез. була учасницею концерту в залі дворянського зібрання (співала “Мандолінату” Паладіле, арію із “Севільського цирульника” Россіні та ін.) Під час опер. сезону репрезентувала провідні партії в “Нормі” Белліні, “Трубадури”, “Бал-маскарад” Верді тощо.

Вокальний концерт. // Харьк. губ. вед. — 1876. — 21 марта; Несколько дней назад. // Там же. — 15 апр.; В воскресенье, 2-го мая. // Там же. — 4 мая.

ВЕРГА — художник. В 1830-х мешкав у Києві, куди прибув з Мілана. Вважався “портретним артистом”. Захоплювався співом. Брав участь у домашніх концертах, виконуючи оперні партії Белліні та ін. композиторів. У подальшому працював у Москві, пізніше служив реставратором картин у петерб. Ермітажі.

Бутурлин М. Д. Записки // Рус. архив. — 1897. — № 8. — С. 597.

ВЕРНЕТІ, ВЕРНЕТ Франсуа (1800 — 15. X. 1865, Одеса) — скульптор. У 1820-х заснував в Одесі майстерню по виготовленню пам’ятників та ін. виробів з мармуру. Протягом сорокарічної д-ті зажив в Україні широке визнання за “сумлінність, знання справи і справді худож. смак”. За якістю виготовлення й обсягом замовлень його майстерня посідала перше місце серед одес. мармурників. Велику кількість худож. продукції відправляв поза межі міста.

Новороссийский календарь на 1845 год — Од., 1844. — С. 297; *Б. Гуч* Некролог // Од. вест. — 1865. — 19 окт.

ВІАЛЕ Лючія — артистка опери (контральто). Молодою співачкою ангажована восени 1864 в Італії директором київ. італ. опери Ф. Бергером. Дебютувала у жовтні в ролі Азучени (“Трубадур” Верді), одразу зарекомендувавши себе артисткою, що “володіє чудовим голосом”. Виділялася в “Марті” Флотова, “Лукреції Борджа”, “Лінді ді Шамуні” Доніцетті, “Бал-маскарад” Верді. 31 січ. 1865 співала у концерті артистів італ. опери в залі дворянського зібрання.

Итальянская опера в Киеве // Киев. тел. — 1864. — 16 сент.; *Роллинз К.* Театральная хроника // Киевл. — 1864. — 24 окт., 29 окт., 14 нояб., 22 дек.; В воскресенье, 31 января. // Там же. — 1865. — 30 янв.

ВІАНИ (VIANI) Марко — артист опери (драм. тенор). 1850 дістав ангажемент в Італії для виконання перших ролей на опер. сцені Одеси. Дебютував 25 квіт. в “Ломбардцях” Верді. Володів сильним, свіжим голосом, легким, рівним й чистим співом. Зажив слави неперевшеного з усіх тенорів, які до нього з’являлися на темтешній сцені. При появі його імені на афіші, за свідченням

сучасника, "можна було наперед сказати, що театр буде повний". Виступи В. знаходили зацікавлені відгуки й в ін. центрах муз. культури — Мілані, Петербурзі, Москві. З його участю йшли опери "Ернані", "Альціра", "Двоє Фоскарі" Верді, "Полісвкт", "Марія ді Роган", "Дочка полку", "Лючія ді Ламмермур", "Марія Паділла" Доніцетті, "Пуритани" Белліні.

Итальянская опера в Одессе // Од. вест. — 1850. — 22 апр.; А. К. Одесский театр: Итальянская опера // Там же. — 6 мая; А. Ж.-в. Одесские вести // Сев. пчела. — 1850. — 1 сент.; К. З[еленецкій]. Несколько слов о здешней итальянской опере в 1850—51-м году // Од. вест. — 1851. — 17 фев.; А. — — в. Одесские письма // СПб. вед. — 1851. — 23 марта; Nel teatro d'Odessa // Т. Ас. L. — 1851. — 31 mag. — P. 93; Бельский Н. Вести из Одессы. Итальянская опера // Москвитянин. — 1851. — Авг. — С. 225; А. С. Théâtre d'Odessa. "Alzira", opera seria de Verdi. M-me Moriani, m. Viani, m. Zacchi, m. Berlendis // Jd'Od. — 1853. — 18 nov.; Чижович О. О. Город Одесса и одесское общество // Из прошлого Одессы. — Од., 1894. — С. 39.

ВИВІАНИ — віршувальник-імпровізатор. Житель Одеси. Під час перебування в місті відомого майстра літ. імпровізації Джустініані в квітні 1840 у залі Рено познайомив присутніх із своїм першим досвідом складання експромтом італ. віршів.

Одесский импровизатор // Од. вест. — 1840. — 27 апр.

ВІККІ — артист опери (бас). У 1850—60-х співав у т-рах України. Володів сильним, гнучким голосом. На початку 1857 по прибутті до Харкова взяв участь у концерті, збір від якого пішов на спорудження пам'ятника і каплиці загиблим під час Крим. війни захисникам Севастополя. У сезон 1863—64 соліст італ. опери Ф. Бергера в Києві. 6 квіт. 1864 перед від'їздом за кордон виступив у концерт. програмі разом з артистами опери та хором учнів І-І гімназії.

Театральные и музыкальные вести из разных городов России // Муз. театр. вест. — 1857. — 17 фев. — С. 109; Спешим известить любителей музыки. // Киев. тел. — 1864. — 5 апр.; Разные заметки и известия // Рус. сцена. — 1864. — Апр. — С. 229; Роллинг К. Театральная хроника // Киев. — 1864. — 22 сент.

ВІЛЛА — артист опери, антрепренер. Разом з Барб'єрі очолював мандрівну італ. опер. трупу. Навесні 1847 прибув з нею до Харкова, де дав 12 спектаклів ("Сомнамбула" Белліні, "Лючія ді Ламмермур" Доніцетті, "Севільський цирульник" Россіні та ін.). Виступав у партіях баса-буфа, виконання яких схвально оцінювалося фахівцями і публікою.

Несколько слов об итальянской труппе // Харьк. губ. вед. — 1847. — 12 апр.; Н. Ч[ерняев]. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 21 дек.

ВІЛЬЄТТІ (VILLIETI) Людовик Михайлович (бл. 1792, Турін — ?) — бібліотекар, педагог. Один з організаторів освіти на півдні України. Сардин. підданий. 1816 прибув до Росії. 1820 після

екзамену в Моск. губ. гімназії одержав свідоцтво на право виховання юнацтва з висновком: "Знає італ. мову правильно і має добрі відомості з історії та географії". У 1820-х замешкав у м. Златополі Чигирин. повіту Київ. губ., діставши місце бібліотекаря франкомовної книгозбірні генерала Висоцького. 1830 заснував там же "чоловічий благородний пансіон" з п'яти класів для підготовки учнів до вступу в гімназії. Предмети навчання складали закон божий, рос., латин., нім., франц. мови, географія, арифметика, краснопис, малювання, музика, танці. Згідно з висновком (1831) візитатора учбов. округу проф. Харків. ун-ту Архангельського, "держальник і вчителі — люди порядні", є фахівцями своєї справи. 1833 пансіон утримував понад 60 вихованців, переважно дітей із заможних та аристократичних сімей. За характеристикою директора училищ Київ. губ., В. довів свою "старанність у вихованні юнацтва". Його діяльність щодо розвитку системи освіти "в усьому краї" високо оцінював діяч укр. нац. відродження, член Кирило-Мефодіївського т-ва Олександр Тулуб. Пансіон став базою для утворення в серпні 1836 у Златополі повітового дворянського уч-ща, на урочистому відкритті якого В., призначений учителем франц. мови, виголосив промову. В грудні 1836 брав участь у заміщенні вакансії лектора італ. мови у Київ. ун-ті. 1840 залишив викладання в Златополі.

Тулуб А. Златополь // Киев. губ. вед. — 1850. — 14 окт; Андриевский А. Историческая записка о Златопольской гимназии, составленная ко дню пятидесятилетнего юбилея ее в августе м-це 1887 г. — К., 1887. — С. 5, 6, 11, 56; Варварцев. — С. 182—183.

ЦДІАУК, ф. 2162, оп. 1, спр. 788 (За пропозицією попечителя Київ. учбов. округу з пересилкою справ Харків. учбов. округу, 1833), арк. 16 зв., 17; ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 5850 (Листування про іноземців, які проживають в Київ. губ., 1833), арк. 221, 222; Там же, спр. 5627 (Про видачу паспортів інозем. підданам на право проживання в Київ. губ., 1834), арк. 147; ДА м. Києва, ф. 16, оп. 276, спр. 668 (Справа ради ун-ту св. Володимира по зарахуванню учителя Златопольського повітового уч-ща Людовика Віллієтті, про призначення на вакансію лектора італ. мови, яка є в цьому ун-ті, 1836—37), арк. 1—6; ЦДІАУК, ф. 707, оп. 1, спр. 935 (Про перетворення пансіону, утримуваного в м. Златополі іноземцем Віллієтті, у пансіон при тамтешньому уч-щі, 1836), арк. 1—19; Там же, оп. 3, спр. 486 (З відомостями про приватні навчальні заклади у Київ. учбов. окрузі, 1836), арк. 9 зв.

ВІМЕРКАТІ (VIMERCATI) К. — мандолініст-віртуоз. Навчався струнної гри у батька П'єтро В., відомого в Італії і за кордоном музиканта. Досліджуючи мандоліну, вдосконалив її конструкцію, надавши інструменту гітарний лад. Програми В. включали нар. мелодії та композиції на теми опер Белліні, Верді тощо. Гастролював у країнах Європи, Півн. Африки, Півн. Америки, в Індії. Восени 1863 відвідав Одесу, де здобув палкий прийом

любителів музики. Виступи В. викликали водночас інтерес до його інструменту, нагадали історію й спорідненість мандоліни і укр. бандури.

И.С. Концерт г.Вимеркати // Од.вест.—1863.—5 окт.; *А. Э[лькан].* К. Вимеркати // Муз.свет.—1865.—№ 4.—С.32—33.

ВИМЕРКАТИ (VIMERCATI) П'єтро (1779 — 27. VII. 1850, Генуя) — мандолініст. Батько К. Вимеркати. Мистецьку кар'єру почав як скрипаль. Найбільше уславився віртуозною грою на мандоліні. Здобув ймення "Паганіні мандоліни". Гастролював у багатьох містах Європи. 1839—40 давав концерти в Одесі, виступаючи разом з дружиною-співачкою Катериною В. Звідти подружжя виїхало до Львова.

Г-н и г-жа Вимеркати // Од.вест.—1839.—29 июля; О выезжающих за границу // Там же.—1840.—10 янв.; Объявления // Там же.—20 янв.; *Vimercati // Mendel H. Musicalisches Conversations-Lexikon.* — Berlin, 1879. — Bd. II. — S. 71.

ВИТАЛІ (VITALI) — артистка опери. У 1820-х одна з кращих солісток італ. опери Одеси. 22 верес. 1828 для свого бенефісу обрала виконання головної партії в "Матильді, або дикій" Кочча. Весною 1830 повернулася до Італії.

Зрелища // Од.вест.—1828.—19 сент.; Из Одессы, февраля 19 // Моск.вед.—1830.—8 марта; *Вигель.* — С. 228.

ВИТАЛІАНИ (VITALIANI) Італія (1866, Турін — 1938, Мілан) — артистка драми. Вперше з'явилася на сцені в десятирічному віці. Продовжувачка традицій видат. майстрів італ. т-ру Ч. Россі і Е. Дузе. Деякий час працювала під їх керівництвом. Створивши власну трупу, гастролювала в Італії і за кордоном. 1898 прибула до Харкова, де 15—23 берез. виступила на сцені опер. т-ру в шести виставах: Адрієнна ("Адрієнна Лекуврер" Скріба), Магда ("Батьківщина" Зудермана), Маргарита Готье ("Дама з камеліями" Дюма-сина), Клотильда ("Фернанда" Сарду), Жільберта ("Вітерець" Мельяка і Галеві). Привертала до себе увагу мистецтвом глибок. проникнення у внутрішній світ людини. "Вистави її, — відзначала харк. преса, — справжнє свято для людей, які люблять драм. мистецтво". Того ж року попередні домовленості про виступи "нової зірки італ. драми" уклали т-ри Києва й Одеси, але гастролі не відбулися.

Гастроли г-жи Виталиани // ЖиИск.—1898.—5 фев.; Для открытия у нас гастролей // Театр (Од.).—1898.—1 марта; *С.П.* Гастроли Италии Виталиани // Юж.край.—1898.—17 марта; *С.П.* Гастроли Италии Виталиани. "Родина" Зудермана // Там же.—18 марта; *С.П.* Гастроли Италии Виталиани. Маргарита Готье // Там же.—20 марта; *Vitaliani // Enc. It.* — Vol. 35. — P. 461; *Vitaliani // Diz. enz. it.* — Vol. 12. — P. 815.

ВЛАНДІ Антонію (1803—1871) — викладач (філолог), поет. З 1841 працював у навчальних закладах Одеси. Був лектором італ. мови в Рішельєвському ліцеї, потім у Новоросійському ун-ті від часу його відкриття (1865) на протязі п'яти років. Автор віршованих творів італ. мовою.

Маркевич. — С. 328—329.

ВОЛЬТА (VOLTA) Луїджі (?—1873, Одеса) — флейтист. Один з популярних музикантів Одеси. Починаючи з 1830-х, упродовж багатьох років працював у оркестрі міськ. т-ру. Окрім участі в опер. виставах, виступав на концертах із сольними номерами.

Современная хроника // Од. вест. — 1859. — 11 апр.; Бемоль, 1875.

Г

ГАЕТТІ Марія Єлизавета (бл. 1827 — ?) — вчителька музики. Сардин. піддана. 1858 з метою "пошуку роботи" прибула у Володимирський повіт Волин. губ. Займалася навчанням дітей поміщика Ромера.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 36, спр. 1705 (Відомості про інозем. підданих, які одержали свідоцтва на право проживання у Волин. та Подільській губ., 1859), арк. 1 зв., 2; Там же, оп. 812, спр. 47 (По відомостях про іноземців, які проживають у тутешньому краї, 1862), арк. 37 зв., 38.

ГАЛЕА (GALEA) Еммануеле — композитор, вок. педагог. Мешкав і працював в Одесі. Автор опери "Осміяний провінціальний муж", написаної на італ. текст лібретто, надрукованого в Одесі 1839. Прем'єра відбулася 5 листоп. 1839 у міськ. т-рі силами антрепризи Маринковича і Серато й була дана у сезоні ще два рази. Худож. оформлення вистави підготував Ф. Моранді. Головні ролі виконували відомі в Україні та Італії артисти Пасторі, Маріні, Берлендіс та ін. У 1840-х викладав італ. спів в Одес. ін-ті шляхетних дівчат.

"Lo sposo di provincia burlato" // Од. вест. — 1839. — 4 нояб.; Théâtre de l'Opera Italien à Odessa. Premiere représentation de "Lo sposo di provincia burlato", musique de m. E. Galea // Jd'Od. — 1839. — 30 déc.; Репертуар одесского театра // Од. вест. — 1840. — 6 апр.; Джерваси, 1870; Кацанов. — С. 449; Бернандт. — С. 281.

ГАЛЛЕРА (GALLERA) — історик-краєзнавець. Дослідник пам'яток архітектури Криму. На початку ХІХ ст. мешкав у Феодосії. Під час мандрівки по Крим. півострову член Рос. академії письменник І. М. Муравйов-Апостол (батько майбутніх декабристів) зустрічався з Г. й користувався його відомостями про старожитності Херсонеса, Феодосії й особливо середньовічних

генуезьких поселень. Матеріали, почерпнуті з цих бесід та екскурсій, було включено в книгу М.-А. "Подорож по Тавриді в 1820 році", виданій у Петербурзі і передрукованій в Італії у здійсненому під наглядом автора перекладі.

Муравьев-Апостол И. М. Путешествие по Тавриде в 1820 году. — СПб., 1823. — С. X; *Mouravieff Apostol* Viaggio per la Taurida fatto nel 1820. — Napoli, 1833.

ГАНДОЛЬФІ (GANDOLFI) Етторе (1862, П'єлла, поблизу Туріна — 19. VIII. 1931, Москва) — артист опери (бас-кантанте), камерний співак, педагог. Походив з родини професора літератури. Закінчив гімназію у Туріні, консерваторію у Неаполі. 1882 розпочав опер. кар'єру. Співав в Італії та за кордоном (Зах. Європа, Півн. і Півд. Америка). Володів потужним красивим голосом широкого діапазону, блискучою вок. технікою. У серпні — вересні 1897 гастролював у Києві в складі італ. опер. трупи Луковича, де Г. належали партії Спарафучіле ("Ріголетто"), Рамфіса ("Аїда" Верді), Мефістофеля ("Фауст" Гуно), Лотаріо ("Міньйон" Тома). У подальшому виступав в Англії, Фінляндії, Турції, Австрії, Німеччині. З 1904 викладав у Берлін. академії співу. 1908 вдруге відвідав Київ з концертами. Того ж року на запрошення директора Київ. муз. уч-ща В. Пухальського і голови Київ. відділення Рос. муз. т-ва О. Виноградського обійняв посаду старшого викладача уч-ща. У 1913—23 професор Київ. консерваторії. 1921 у місті відбувся його ювілейний концерт. 1923—30 Г. викладавав у Моск. консерваторії. 1927 присвоєно звання заслуженого артиста республіки, одержав привітання від А. Луначарського з "сумлінною і талановитою працею" по вихованню вокалістів.

Неизвестный [Смаковский К. И.]. Спектакли италийской оперы // Киевл. — 1897. — II, 14 авг.; *Ваш Л. Н.* Письма музыкального профана // Киев. сл. — 1897. — 15 авг.; *Чечотт В.* Исполнение "Миньоны" Тома... // Киевл. — 1897. — 14 сент.; *Княвцов А.* Экстренное музыкальное собрание // Там же. — 1908. — 8 нояб.; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970. — С. 35—37; Гандольфи // *Пружанский*. — С. 119.

ГАРІБАЛЬДІ (GARIBALDI) Джузеппе (4. VII. 1807, Ніцца — 2. VI. 1882, Капрера) — нац. герой Італії, гром.-політ. і військ. діяч, письменник, мемуарист. Свою д-ть розпочав як моряк торговельного судноплавства, потім — сардин. флоту. 1834 взяв участь у підготовці повстання проти королівської влади. 1836—48 перебував в еміграції у Півд. Америці, де воював на боці місц. республіканців. Після повернення на батьківщину очолив 1849 оборону Римської республіки, з падінням якої змушений був відправитися у друге вигнання. В 1850—59 мешкав у США. Повернувшись до Італії, 1859—60 очолив добровольчі загони у

визвольній війні проти Австрійської імперії. 1860 блискуче здійснив експедицію легендарної "тисячі" волонтерів, якою завершилося визволення Півдня країни і знищення неаполітан. монархії. Впродовж 1860-х керував військ. походами з метою остаточного возз'єднання Італії в єдиній державі. Подавав активну допомогу визвольним рухам народів Америки й Європи, в т.ч. слов'янам. Своєю д-тю на протязі багатьох років був зв'язаний з Україною. 1822 юнгою зробив першу подорож до Одеси на бригантині "Констанца" під керівництвом лігурійського капітана Анджело Пезанте. Відтоді неодноразово наймався на комерційні судна, які перевозили в основному збіжжя з портів України. Но одному з них — "Клорінді" — відвідав Одесу. 1833 на бригантині "Уніон" здійснив плавання по Чорному і Азовському морях. Тоді ж під час зупинки в Таганрозі прийнятий під кличкою "Борель" у засноване Дж. Мадзіні в Марселі рев.-дем. т-во "Молода Італія". У ті ж роки відвідав Феодосію, куди вперше прибув з двоюрідним братом. Наприкінці 1850-х — початку 1860-х поновив зв'язки з Україною через свій штаб у Генуї та емісарів в Одесі, Бердянську й ін. містах Причорномор'я, налагодив контакти з представниками нац. рухів у Київ., Волин., Поділ. губерніях, Галичині. 1864 брав участь у підготовці повстанської морської експедиції з Італії на південь України. У 1850—60-х у лавах його армії в числі іноземних волонтерів були укр. добровольці. Окремі діячі з України (Андрій Красовський, Левко Мечников та ін.) особисто зустрічалися з Г. у справах боротьби за свободу поневолених народів. На початку 1860-х у зв'язку із скасуванням кріпацтва в Україні масово, особливо серед селян, поширювалися чутки й перекази про Г., який під ім'ям заморського отамана Загрібайла іде дати народові "істинну волю". Образ України знайшов відображення й у літ. праці Г., яку він розпочав у 1860-х писанням віршів, романів, статей. Враження і спогади про перебування на укр. землі занотував у своїх "Мемуарах" — визначній істор.-літ. пам'ятці доби нац.-визвольних рухів. Укр. сюжети цього твору неодноразово переказувалися у різних виданнях Києва, Одеси та ін. міст протягом 2-ї пол. ХІХ — початку ХХ ст. Водночас, починаючи з кінця 1840-х, преса України регулярно розповідала про життя і д-ть Г. Ще за життя італ. героя в Україні проводилися святкування дня його народження, а після кончини, яка знайшла широкий відгомін серед укр. громадськості, встановлювалися стипендії і премії імені Г. для учнівської молоді.

Garibaldi G. Memorie. — Mil., 1882. — 312; Рос. пер.: *Гарібальді Дж. Мемуари: повний текст.* — М., 1966. — 468 с.

Біографічні очерки сучасних генералів // Од. вест. — 1859. — 16 черв.; *Мечников Л. И.* Записки гарібальдійця // Рус. вест. — 1861. — Сент. — С. 134—189; Окт. — С. 406—454; Нояб. — С. 84—124; Очерки життя Гарібальді // Киев. тел. — 1860. — 8, 11, 15, 18, 22 дек.; *Каннер С. Л.* Пам'яткування дня народження Гарібальді в Одесі // Од. вест. — 1877. — 9 марта; Джузеппе Гарібальді // Киев. тел. — 1882. — 25 мая; Рим, 3 июня. Вест о кончині Гарібальді. // Заря. — 1882. — 28 мая; *Надлер В.* Гарібальді // Юж. край. — 1882. — 1 июня; Дві стипендії імені Гарібальді // Новорос. тел. — 1882. — 14 сент.; *Guarzonl G. Garibaldi.* — Firenze, 1886. — V. 1—2; *Мечников Л. И.* М. А. Бакунін в Італії в 1864 році // Ист. вест. — 1897. — Март. — С. 807—834; Местное італіянське благодійницьке товариство. // Од. лист. — 1900. — 8 дек.; *Русова С.* Біографія Дж. Гарібальді, визволителя Італії. — Ростов-на-Дону, 1906. — 36 с.; *Garibaldi. A sira del comitato universitario per la onopanza a Garibaldi.* — Roma, 1907; *Бондаренко Ів.* Про Гарібальді, борця за волю Італійського народу. — Од., 1908. — 63 с.; *Де-Рибас.* — С. 296; *Гейман В. Д.* Потомки Гарібальді в Феодосії // Изв. Таврич. уч. архив. комісії. — 1916. — № 53. — С. 239—240; *Степняк С. [Кравчинський С. М.]* Джузеппе Гарібальді. — К., 1920. — 61 с.; *Garibaldi // Dizionario del Risorgimento nazionale.* — Mil., 1933. — Vol. 3. — p. 185—200; *Masini P. C., Bosio G.* Bakunin, Garibaldi e gli affari slavi // Movimento operaio (Mil.). — 1953. — Gen. — Feb. — P. 78—92; *Свидницький А.* Твори. — К., 1958. — С. 493; *Бачинський А., Гуляк А., Кульчицький С.* “Гетьман Гарібальді” // Чорноморська комуна. — 1959. — 20 черв.; *Марахов А.* Андрій Красовський — борець проти кріпосництва й самодержавства. — К., 1961. — С. 18, 78; *Потапова З. М.* Гарібальді // Крат. лит. енци. — М., 1964. — Т. 2. — С. 65—66; *Полек В.* Крізь сторіччя. Українські письменники про Д. Гарібальді // Вітчизна. — 1983. — № 5. — С. 204—206; *Бачинський А.* Плавання Гарібальді // Вечер. Одеса. — 1987. — 22 авг.; *Гриварцев М. М.* Левко Мечников — відомий і невідомий // Вісник АНУ. — 1992. — № 4. — С. 68—82.

ABMRRM, carte di A. Bertani, cart. 47, pl. II, № 40 (Maurizio a Bertani, Berdiansk, 1857); *Ibid.*, cart. 50, pl. XVIII, № 209 (Paolo Pedemonte e Antonio Dodero a A. Bertani, Costantinopoli, 1860); *Ibid.*, cart. 35, pl. CXLVI, № 292 (Carlo Rocca a A. Bertani, Odessa, 1860); *ДАКО*, ф. 2, оп. 3, спр. 9569 (Таємне листування з різних питань, 1860—61), арк. 7—7 зв., 8—8 зв.; *ЦДІАУК*, ф. 442, оп. 164 (Листування з київ. військ., волин. і подільським генералом-губернатором та київ. старш. поліцеймейстером щодо перевірки благонадійності осіб, які одержали листи, 1860—61), арк. 8; *Там же*, оп. 811, спр. 50 (Про перлюстрацію листів, 1861), арк. 30 зв.; *Museo centrale del Risorgimento* a Roma, archivio, b. 930/53, Zega a Garibaldi, 1865.

ГАТТІ (GATTI) Анджело — організатор і власник худож. виставок. “Флорентійський підданий”. У лютому 1862 відкрив у Києві виставку худож. творів Італії з розігруванням сюрпризів “на користь дитячого приюту”. На огляд представив статуї з каррарського мармуру, вази, етрусські вироби, урни з Помпеї і Геркуланума, чаші, скопійовані з давньоримських форм, декоративні келихи з флорентійського мармуру та кольорового каменю, брошки та ін. предмети з мозаїкою, фотографії картин, пам'ятників тощо. Аналогічне зібрання творів демонстрував там же під час Хрещенського ярмарку (лютий 1863). Київ. експозиції

були продовженням влаштованої ним з 31 груд. 1859 виставки у залах Петерб. академії мистецтв, де в той час мешкав і працював після повернення із заслання великий укр. поет і художник Тарас Шевченко. З доходів від неї виділив для “бідних художників і вдів” 500 крб., одержавши подяку від ради академії. Ймовірно, виставку Г. відвідав Шевченко.

Петербургская летопись // СПб. вед. — 1859. — 6 дек.; Петербургская городская хроника // Сев. пчела. — 1859. — 30 дек.; *Петров.* — С. 353.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 10088 (На прохання іноземця Гатті про дозвіл йому організувати виставку італ. худож. творів у Києві на час Хрещенського ярмарку, 1863), арк. 1—7.

ГАТТІ (GATTI) Надзарено — музикант. Відомий в Італії сер. ХІХ ст. знавець і виконавець гри на фаготі. Служив солістом в оркестрі одес. т-ру. На початку 1852 у зв'язку із завершенням контракту виїхав до Болоньї.

О выезжающих за границу // Од. вест. — 1852. — 13 фев.; Il signor Nazzareno Gatti... // ТАеL. — 1852. — 19 feb. — P. 208.

ГВЕРРА Родольфо — артист цирку (вольтижер-наїзник), антрепренер. Римський підданий. У 1840—50-х з успіхом виступав у Петербурзі та ін. містах Рос. імперії. Одним із захоплюючих його номерів було виконання опер. арії на флейті, стоячи на коні, що біжить по манежу. 1853 прибув на чолі трупи до Кам'янця-Подільського, влаштувавши на подвір'ї дворянського виборного зібрання циркову арену, на якій давав вистави з показом дресированих коней, гімнастичних та еквілібрістичних вправ, акробатичного мистецтва на слабо і туго натягнутому канаті, “живих картин”. Окремо побудував дерев'яну споруду театр. типу зі сценою, вісьмома кулісами й п'ятьма великими завісами для “єроїчних та метаморфізичних пантомім і балетів”. З приїздом до міста випустив друковану “Об'яву” про свою “італ. трупу вольтижерів”. Займався також підготовкою дітей до циркової д-ті за контрактами з їх батьками. У лютому 1854 звертався до Київ. цивільного губернатора щодо порушення контрактів з боку окремих артистів.

Дмитриев. — С. 75, 93.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 1, спр. 10754 (За скаргою держальниці Кам'янецького театру Вольської... за закриття орендованого нею театр. будинку на ремонт і дозвіл інозем. підданому Гверрі відкрити тимчасовий театр у цьому ж місті, 1853—56), арк. 2, 33, 35, 71 зв.; *Там же*, спр. 11716 (Розпорядження Київ. цивільному губернаторові про розгляд скарги римського підданого Гверри..., 1854), арк. 1—3.

ГІЛАРДІНІ (GHILARDINI) — артист опери (тенор). У листопаді 1896 успішно провів дебют у “Жидівці” Галеві на сцені італ. опери Одеси. Його партнершою у цьому спектаклі, а також у

“Бал-маскарад” Верді була укр. співачка С. Крушельницька. Там же виступав інтерпретатором образів Радамсса (“Аїда” Верді), Каніо (“Паяци” Леонкавалло), Самсона (“Самсон і Даліла” Сен-Санса) тощо.

Odessa // GdT.—1896.—26 nov.—P.12; *Pericle. Da Odessa* // Ibid.—3 dic.—P.4; Odessa // Ibid.—24 dic.—P.8; Odessa // Ibid.—31 dic.—P.10.

ГОВОНЕ (GOVONE) Джузеппе — офіцер, журналіст. Майор сардин. армії. Під час Схід. війни перебував на півд. узбережжі Криму, звідки в 1854—55 надсилав кореспонденції до провідної турин. газ. “Gazzetta Piemontese” (П’ємонтська газета). Одним з перших на Заході подав опис битви за Інкерман (24 жовт. 1854) між рос. і англо-фран. військами.

Guida F. L'Italia e il Risorgimento balcanico.—Roma, 1984.—P.100, 112.

ГРАССІ (GRASSI) Джузеппе (Йосип) (1806, Італія — 1866) — скрипаль-віртуоз, муз. педагог. Сардин. підданий. 1828—38 — перший соліст оркестру моск. Великого т-ру. Грав в операх, балетах, виступав з концертами. Давав уроки гри на скрипці. Знайомий рос. поета М. Лермонтова, з яким брав участь у муз. вечорах. 1839 виступив в Одесі, звідки поїхав на гастролі по містах Європи. Був обраний почесним членом муз. академії Санта Чечілія в Римі, філармонічного т-ва у Флоренції. У січні 1845 відвідав Київ, звідки відправився до Москви. У червні — листопаді 1850 концертував в Одесі.

A. C. M. Grassi // Jd'Od.—1839.—II avr.; Мительман Е. Рисуєт Лермонтов... // Муз. жизнь.—1987.—№ 5.—С. 20—21.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 7494 (Ресстр паспортів, виданих рос. та інозем. підданам, 1845), арк. 16.

ГРАССІ П. — художник. Професор Турин. академії. 1821 займався живописом у Києво-Печерській лаврі. За вказівкою Київ. і Галицького митрополита зробив у Великій лаврській церкві, що на території фортеці, дві схвально оцінені проби по реставрації худож. зображень. Подальші роботи “з огляду холодного часу” було відкладено на наступний рік.

ЦДІЛУК, ф. 128, оп. 1 (загальні), спр. 1498 (Про видачу живописцю Грассі... асигнаціями 200 крб., 1821), арк. 1—6.

ГРАФФІНЬЯ (GRAFFIGNA) Акілле (5. V. 1816, Мантуя — 19. VII. 1896, Падуя) — композитор, диригент. Навчався у Мілані. 1834—36 керував капелою в Кальярі. Був диригентом опер. оркестрів у Вероні, Парижі, Флоренції та ін. містах. В 1840-х очолив оркестр одес. т-ру. Там же під час антрепризи Жульєна відбулися під диригуванням Г. прем’єри його опер “Останні дні Сулли” (1846) й “Естер Енгаді” (9 лют. 1846). Писав месси, кантати, романси.

Джервали, 1870; Бернандт. — С.231, 355; Graffigna // GdM. — Vol. 3. — P. 179.

ГРАЦІА Гастано (? — осінь 1895; Одеса) — диригент, композитор, муз. педагог. Вихованець Мілан. консерваторії. Досконало володів грою на різних інструментах. Один з активних діячів муз. культури в Україні. У 1870-х керував у Харкові театр. оркестром, з яким брав участь в опер., оперетк. і драм. виставах. До програм своїх концертів включав твори укр. композитора С. Гулака-Артемовського (1872), власні інструм. п'єси — польку "Пастушка", дует кларнетистів тощо. З 1879 працював в Одесі на посаді першої скрипки міськ. оркестру, диригував виставами у літньому т-рі Форкатті. Давав уроки музики.

Спешим поделиться с любителями музыки и пения... // Харьк. губ. вед. — 1872. — 1 сент.; Известная Харьковцу... // Там же. — 1875. — 4 фев.; В последнее время у нас в Харькове... // Там же. — 1876. — 14 дек.; Сегодня в драматическом театре... // Там же. — 1878. — 21 нояб.; В. О. Ирв. Из Одессы // Николаев. вест. — 1879. — 18 авг.; Театр и музыка // Юж. край. — 1895. — 6 окт.

ГРАЦІАНІ (GRAZIANI) Вінченцо — артист опери (бас-комік). Один з найбільш блискучих буфів 1-ї пол. XIX ст. Викликав незмінне захоплення публіки в Італії, Німеччині, Франції. 1819 в Італ. т-рі Парижа був виконавцем партії Бартоло у першій на тамтешній сцені виставі "Севільського цирульника" Россіні. 1833 залишив Париж. 1834 співав у Брешії. Мілан. "Муз. енциклопедія" (1972) вказала на брак відомостей щодо його дальшої д-ті. Мистецький шлях співака, проте, тривав в Одесі і з не меншим успіхом, ніж на Заході. 15 трав. 1837 він дебютував у місц. Італ. трупі в опері Л. Річчі "Було їх два, а тепер три". Володіючи відмінними вок. даними і високим рівнем гри, продовжував поповнювати свої фахові знання з книжкових і нотних видань, які виписував з-за кордону. У 1840-х завдяки його виступам широкої популярності в одес. т-рі набули "Пуритани", "Капулеті і Монтеккі" Белліні, "Ніна, або божевільна від кохання" Паїзієлло, "К'яра ді Розенберг", "Торквато Тассо" Річчі і, особливо, "Севільський цирульник" Россіні. У сезоні 1844—45 під керівництвом відомого в Європі композитора Річчі виступав в ансамблі талановитих партнерів-солістів Сеччі-Корсі, Маріні, Берлендіса.

Одесский театр // Од. вест. — 1837. — 15 мая; Одесский театр // Там же. — 1838. — 26 янв.; Дебют г-жи Бельтрами-Бароцци // Там же. — 1840. — 29 мая; Соколов Г. И. Дневник // Зап. имп. Одес. об-ва ист. и древн. — 1906. — Т. 26. — С. 82; Graziani // EdM. — Vol. 3. — P. 192.

ЦДІАУК, ф. 470, оп. 1, спр. 93 (Про дворянина й одеського 1-ї гільдії купця Ігнатія Млодецького та про причетних до нього осіб, 1838), арк. 689.

ГРАЦІАНІ (GRAZIANI) Людвік — піаніст. 1843 прибув до Києва для участі в культурних заходах під час Контрактового ярмарку.

6 лют. у другому вок.-Інструм. концерті (учасниками були його брат-співак Максим Г. і паризький скрипаль Ю. Піс) виконав велику фантазію Тальберга на мотиви опери Мейєрбера "Гугенот" та власний "морський вальс" "Буря".

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 21328 (Афіші, 1843), арк. 17.

ГРАЦІАНІ (GRAZIANI) Максим — співак. На початку 1843 разом з братом піаністом Людвіком Г., паризьким скрипалем і композитором Ю. Пісом та київ. акторами виступав у концертних програмах під час київ. Контрактового ярмарку. 6 лют. виконував уривки з опер "Шалений на острові Сан-Доменіко" Доніцетті, "Цариця Кіпрська" Галеві тощо. 14 берез. взяв участь у концерті в Полтаві.

Полтава // Полт. губ. вед. — 1843. — 20 марта.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 21328 (Афіші, 1843), арк. 17.

ГРИЗАНТІ — диригент. Капельмейстер італ. опер. трупи Ф. Кастеллано. 1899 керував у Києві постановками "Богсми" Пуччіні, "Аїди" Верді, "Сільської честі" Масканы, "Паяців" Леонкавалло. Його майстерність тоді ж гідно оцінили В. Пухальський та ін. музикознавці Києва. 1900 в складі трупи виступав у Полтаві, ведучи "деякі опери напам'ять, жваво і впевнено".

Сад Шато де флер // ЖиИск. — 1899. — 28 авг.; Сад Шато де флер // Там же. — 30 авг.; *Тон [Пухальський В. В.]*. Италианская опера // Киевл. — 1899. — 1 сент.; Полтава // Муз.-театр. современник. — 1900. — 19 дек. — С. 6.

ГУАЛЬТІЄРІ (GUALTIERI) Луїджі (1825, Салудечо — 1. XII. 1901, Сан-Ремо) — письменник, драматург. Автор численних романів, серед яких найбільшою популярністю в Італії користувалися "Невідомий" (1860), "Бог і людина" (1861). Його п'єси ставилися Е. Россі та ін. корифеями Італ. т-ру. Був одружений з видатною актрисою Джачінтою Пеццаною. У квітні — травні 1875 разом з нею перебував в Одесі у зв'язку з гастролями її драм. трупи. Відвідував вистави, в числі яких йшла його драма "Клеопатра" (11 трав., у головній ролі виступала Пеццана). У ході спектаклю одесити палко вітали виконавців, викликавши їх та автора на авансцену.

Итальянский театр // Новорос. тел. — 1875. — 14 мая; *Россія*. — С. 144; Gualtieri // Епс. II. — Vol. 18. — P. 11.

ГУЕРЧА (GUERCIA) Олімпія — артистка опери (меццо-сопрано). 1889 солістка одес. італ. антрепризи І. Черепенникова. У лютому — березні 1890 гастролювала у складі трупи в Києві, влітку — по містах півдня України (Херсон та ін.). Володіла сильним голосом, красивою артист. зовнішністю. Особливого успіху здобула у "Мефістофелі" Бойто. Відгукуючись на цю подію в Одесі,

мілан. "Театр. газета" опублікувала вірш, в якому відзначила заслуги Г. Укр. слухачі мали змогу почути співачку також у "Фаусті" Гуно, "Лукреції Борджа", "Фаворитці" Доницетті, "Аїді", "Бал-маскараді", "Трубадурі" Верді, "Лоенгріні" Вагнера, "Кармен" Бізе, "Гугенотах", "Африканці" Мейєрбера. 1890 була ангажована з Одеси на кілька вистав у петерб. імператор. т-рі.

Odessa // GdT. — 1889. — 17 gen. — P. 10; Odessa // Ibid. — 7 feb. — P. 12; Zankoff. Mefistofele // Ibid. — 17 feb. — P. 5; Итальянская оперная труппа... // Киев. сл. — 1889. — 1 марта; "Аида" в итальянской опере... // Там же. — 2 марта; Odessa // GdT. — 7 mar. — P. 10; Kieff // Ibid. — 14 mar. — P. 8; *Чешотт В.* Музыкальная хроника // Киев. сл. — 1889. — 18, 31 марта; Kieff // GdT. — 1889. — 15 apr. — P. 10; Notiziario // Il teatro illustrato e la musica popolare (Mil.). — 1889 — Marzo. — P. 2; Одесса // Артист. — 1890. — Сент. — С. 126; Херсон // Там же. — С. 130; Odessa // GdT. — 1890. — 5 giug. — P. 8.

ГУЇДІ — художник. Служив в опер. трупі Одеси. У 1-й пол. 1820-х для реконструйованого приміщення міськ. т-ру виготовив декорації, живопис й завісу, яка прикрашала сцену до початку 1830-х, коли проводилася чергова переробка залу.

Скальковский, 1858.

ГУМІРАТО Франческо — артист опери. Весною 1830 прибув до Одеси з Італії для поповнення місц. опер. трупи, в якій обійняв місце першого тенора. У червні дебютував у новій для міста опері — "Зельміра" Россіні.

Из Одессы, мая 10 // Моск. вед. — 1830. — 31 мая; Из Одессы, июня 21 // Там же. — 12 июля.

Д

ДАЛЛАКВА (DALL'ACQUA) — землемір. У 1830—40-х працював в Одесі. Займався складанням планів окремих місцевостей — Карантинної балки (1834), хутора Гаске біля Люстдорфа (1834), районів вулиць Софіївської та Преображенської, Дерібасівської та Преображенської (1843), Водяної балки, Театрального майдану. Розробляв проекти дерев'яних і кам'яних мостів (1832—33), окремих будинків (1836—43), магазину на Ніжинській вул. (1839), кам'яного млина Лебедева (1839).

"Стара Одеса". — С. 14—16.

ДАЛЛАКВА (DALL'ACQUA) Джованні (Іван Йосипович) — архітектор. У 1840-х — член буд. комітету в Одесі. Автор проектів жилих будинків, магазинів по Італійській, Троїцькій, Єврейській та ін. вулицях (1843—49), плану пересбудови касарень, району

Військової балки (1848). Запропонував масивні кам'яні конструктивні системи для з'єднання мостом берегів Карантинної балки (проект не дістав схвалення в Петербурзі). Особливу увагу приділяв декоративному оформленню споруд.

Новороссийский календарь на 1846 год. — Од., 1845. — С. 162; "Стара Одеса". — С. 16—17; *Lo Gatto*. — Vol. 1. — P. 167; *Тимофеевко*. — С. 16, 34.

ДАЛЛ'ОККА (DALL'OCCA) Антоніо Доменіко (І. VI. 1763, Ченто — 18. IV. 1833, Петербург; мілан. "Енциклопедія музики" дає інші дату і місце кончини: 17. IX. 1846, Флоренція) — контрабасист — віртуоз. Муз. освіту набував на батьківщині. У 1790-х розпочав артист. поїздки. 1794 прибув до Росії, де був зарахований першим контрабасистом у петерб. придворний оркестр. З 1797 продовжував концертувати по країнах Європи. 1818 під час чергового гастрольного турне разом з дочкою Терезою — талановитою піаністкою — відвідав Київ, взявши участь у концертному сезоні Контрактового ярмарку.

Гинзбург А. История виолончельного искусства. — М., 1957. — Кн. 2. — С. 109; *Dall'Occa* // *EdM.* — Vol. 2. — P. 232; *Далль'Окка* // *Муз. энц.* — Т. 2. — С. 438.

Д'АЛЬБЕРТИ (D'ALBERTI) Анджолетта (бл. 1845 — ?) — артистка опери (сопрано), вок. педагог. Протягом київ. сезонів 1864—65, 1865—66 — примадонна італ. опери антрепренера Ф. Бергера. Прибула в Україну разом з ангажованою в Італії трупкою. 15 верес. дебютувала у ролі Аміні ("Сомнамбула" Белліні), одразу захопивши слухачів своїм свіжим і гнучким голосом. Реп-р міськ. т-ру, де виступала, майже цілком тримався на її партіях. Їй належали сцен. образи Віолетти (перше в її творчій біографії виконання цієї ролі), Джільди ("Травиата" і "Ріголетто" Верді), Лючії ("Лючія ді Ламмермур" Доницетті), Розіни ("Севільський цирульник" Россіні), Генрієтти ("Марта" Флотова). З її участю йшли "Пуритани" Белліні, "Бал-маскарад" Верді тощо. У концертах (28, 31 січ., 14 берез. 1865) виконувала уривки з опер, в т. ч. "Сицилійської вечерні" Верді. Пізніше співала у т-рах Одеси, Москви. Її виразний, витончений спів високо цінував П. І. Чайковський. Після завершення сцен. д-ті присвятила себе підготовці вокалістів, заснувавши у Харкові школу співу.

Киевские летние удовольствия // Киев. тел. — 1864. — 6 сент.; *J. de W.* [Ромер Ф. Э.]. Киевская летопись. 18 сентября // Киев. л. — 1864. — 19 сент.; *Роллинга К.* Итальянская опера в Киеве. "Сомнамбула", "Эрнани" // Там же. — 26 сент.; *Роллинга К.* Театральная хроника. Итальянская опера в Киеве. "Травиата" // Там же. — 28 нояб., 1 дек.; *Роллинга К.* Итальянская опера в Киеве. "Севильский цирюльник" // Там же. — 1865. — 16 янв.; 28 января, в четверг... // Там же. — 26 янв.; В воскресенье, 14 марта... // Там же. — 13 марта; *Кто?* [Ромер Ф. Э.]. Наша опера в предстоящий сезон // Там же. — 10 авг.

Кто? Театральная хроника. Итальянская опера в Киеве. "Пуритане" // Там же. — 23 сент; *Твой А. И.* Одесская опера. Письма к другу // Николаев. зест. — 1868. — 30 янв; *Чайковский П. И.* Музыкальная хроника. "Дон-Жуан" и "Зора" на итальянской сцене... // Рус. вед. — 1874. — 16 янв; *Кузьмін.* — С. 32; Італійська опера в Києві // Київ: Енци. словник. — К., 1981. — С. 236.

ДАМЕРІНІ (DAMERINI) Вірджінія — артистка опери (сопрано). Тривалий час набувала досвіду і майстерності на театр. сценах Італії. 1889 прибула до Одеси на запрошення опер. антрепренера Й. Сетова. Своє мистецтво примадонни успішно демонструвала в "Нормі" Белліні, "Отелло", "Ернані" Верді.

Москалев П. Одесса. Итальянская опера // Артист. — 1889. — Кн. 3. — С. 151; *Odessa // GdT.* — 1890. — 6 feb. — P. 10—11; *Odessa // Mon. art.* — 1890. — 9 mar. — P. 10.

Д'АНДРАДЕ (D'ANDRADE) Антоніо — артист опери (тенор). Володів голосом, який особливо відзначався красою і силою на високих нотах. 1885 разом з братом Франческо Д. дебютував у Моск. приватній опері. У сезон 1888—89 соліст італ. опер. трупи І. Черепенникова в Одесі. У лютому — березні 1889 гастролював у її складі на сцені київ. міськ. т-ру, звідки відбув до Лондона для виступів у т-рі "Ковсент гарден". Меломанів України полонили виходи артиста у "Севільському цирюльнику" Россіні (Альмавіра), "Фаусті" Гуно (Фауст), "Кармен" Бізе (Хозе), "Травіаті" Верді (Жермон).

О. Л-нь. Музыкальная хроника // Рус. вед. — 1885. — 3 сент; *Odessa // GdT.* — 1889. — 17 gen. — P. 10; *Odessa // Ibid.* — 28 feb. — P. 8; Итальянская опера // Киев. сл. — 1889. — 4 марта; *Kieff // GdT.* — 1889. — 21 mar. — P. 8; *Чечотт В.* Музыкальная хроника // Киевл. — 1889. — 31 марта; *Kieff // GdT.* — 1889. — 15 apr. — P. 10; *Antonio D'Andrade // Ibid.* — 16 mar. — P. 4.

ДАНІЕЛІ Норіна — артистка балету. Прима-балерина одес. італ. опер. трупи, у складі якої в лютому — березні 1896 гастролювала в Києві. Виступала на сцені т-ру "Соловцов", викликавши загальне захоплення виконанням танцюючої ляльки у балеті "Коппелія" Деліба.

М. М. Театр "Соловцов" // Киев. сл. — 1896. — 22 фев; *Чечотт В.* Итальянская опера // Киевл. — 1896. — 22 фев.

ДАНЬЇНІ (DAGNINI) Амброзіо (Амвросій Йосипович) (12. VIII. 1807, за ін. джер. 31. VII. 1807, Мантуя — 20. XII. 1872) — викладач, філолог. Освіту здобув у Мантуан. семінарії. Працював учителем італ. мови в Одесі. Там же підготував і видав за кордоном (1858) навчальний курс італ. мови. Перша частина книги включала 24 уроки з перекладом італ. текстів на франц. мову, друга, написана виключно по-італійськи, містила повний текст граматики. Першими на працю Д. відгукнулися фахівці Італії — письменник

і філолог, відомий учасник нац.-визв. руху Массімо Д'Адзеліо, флорентійська академія Делла Круска, папське міністерство освіти в Римі, яке схвалило курс як підручник для навчальних закладів. 1861 Д. перевидав посібник в Одесі. 3 жовтня 1861 по березень 1872 — лектор італ. мови у Харків. ун-ті.

Даньшин А. Практический и теоретический курс итальянского языка для употребления в русских гимназиях. — Од., 1861. — Ч. 1—2.

Библиографическое известие // Од. вест. — 1858. — 1 мая; *Розали С.* Фельетон // Там же. — 11 сент.; Историко-филологический факультет Харьковского университета за сто лет его существования. — Х., 1908. — С. 367; *Венгеров С. А.* Источники словаря русских писателей. — СПб., 1910. — Т. 2. — С. 198.

ДЕ ВИВО (DE VIVO) Доменіко (Доменік Севастьянович) — викладач, філолог. У 1879—83 — лектор італ. мови в Дерптському ун-ті. 9 лют. 1884 рада Новорос. ун-ту одностайно обрала лектором італ. мови на підставі представлених ним власних друкованих і рукописних праць з мовознавства та історії італ. л-ри й прочитаних пробних лекцій: “Італ. л-ра до Данте”, “Характеристика Кардуччі”. Тоді ж розпочав викладання італ. мови в Одес. комерційному уч-щі. Співпрацював з академією Делла Круска у Флоренції. Був дійсним членом Істор.-філол. т-ва при Новорос. ун-ті. Видав в Одесі курс для вивчення італ. мови, а також великий італо-рос. словник — один з найкращих, за оцінкою академіка Ф. Корша, “для засвоєння італ. мови іноземцями”.

Де Виво Д. Практическое руководство для изучения итальянского языка. — Од., 1890. — 114 с.; 2 вид. — Од., 1898; *Де Виво Д.* Словарь итальянско-русский. — Од., 1894. — 811 с.

Протоколы заседаний Совета имп. Новороссийского университета // Зап. имп. Новорос. ун-та. — 1884. — Т. 40. — С. 39—43; Летопись историко-филологического общества при имп. Новороссийском университете. — Од., 1890. — С. 13; *Маркевич.* — 329—330; Об итальянско-русском словаре г. Де-Виво // Од. нов. — 1891. — 2 сент.; *Яковлев.* — С. 385; *Зленко Г.* Книга пам'яті. — Од., 1971. — С. 197—199.

ДЕ ВИТА (DE VITA) Естелла — артистка опери (меццо-сопрано). 1889—90 солістка італ. опери в Одесі. Зарекомендувала себе досвідченою виконавицею головних ролей у “Кармен” Бізе, “Міньйоні” Тома, викликавши широкий інтерес до своїх виступів з боку громадськості України та Італії.

Odessa // GdT. — 1890. — 2 gen. — P. 12; Odessa // Ibid. — 20 feb. — P. 10; Estella De Vita nella “Mignon” a Odessa // Ibid. — 6 mar. — P. 9.

ДЕ ГРАНДІ Філіппо — артист опери (тенор). Провідний соліст мандрівної італ. трупи Ф. Кастеллано. 1898—99 співав у Харкові, Києві та ін. містах України. Йому належали партії Манріко, Радамеса, Ернані (“Трубадур”, “Аїда”, “Ернані” Верді), Полліона

(“Норма” Белліні), Каню (“Паяци” Леонкаваллі), Фра-Дияволо (“Фра-Дияволо” Обера), Енцо Грімальдо (“Джоконда” Понк’еллі), Фауста (“Фауст” Гуно), Хозе (“Кармен” Бізе). Володів чудовими вок. даними, кришталевою ясністю фразування. Музикознавець В. Пухальський відгукнувся на його виступи у десяти рецензіях, підкресливши, що голос Де Г. “сильно нагадує” голос відомого укр. тенора О. Мишуги.

Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1898. — 9 мая; Итальянская опера под дирекцией Ф. Кастеллано // Там же. — 12 мая; Тон [Пухальский В. В.] Италианская опера // Киевл. — 1899. — 26, 28 июня, 5, 6, 11, 20, 23, 25, 28 июля, 1 сент.; Allegro. Итальянская опера Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 5 июля; Z. Итальянская опера // Киев. сл. — 1899. — 29 июня.

ДЕ ГУБЕРНАТИС (DE GUBERNATIS) Анджело (17. IV. 1840, Турін — 26. II. 1913, Рим) — літературознавець, письменник, публіцист, видавець, викладач вищої школи. Освіту здобув у Туріні (1861), потім — у Берліні, в школі санскриту. 1863 одержав у Вищій школі наук Флоренції кафедру санскриту і порівняльного мовознавства. 1890 перейшов на кафедру італ. л-ри Рим. ун-ту. Автор численних праць з індології, народної творчості, в т. ч. порівняльної міфології, історії всесвітньої л-ри, етнографії. Один із засновників італ. сходознавства та його друкованого органу — журн. “Rivista orientale” (“Східний огляд”) в 1867. Учасник міжнародних конгресів орієталістів у Петербурзі (1876), Римі (1899). Ініціатор, автор і укладач енциклопедичних біографічних видань. З науковими цілями подорожував по країнах Захід. і Схід. Європи, Азії, Америки. 1869 відвідав Україну, в т. ч. Київ. Його праці друкувалися у Флоренції, Мілані, Туріні, Римі, Лондоні, Парижі, Петербурзі та ін. наук. центрах. Заснував і редагував 1869—76 у Флоренції щомісячник “Rivista Europea” (“Європейський огляд”), який відіграв роль посередника між італ. та зарубіжними, в т. ч. слов’ян. культурами. Публікаціями у ньому з історії, красного письменства, фольклористики України сприяв формуванню в Італії наук. напрямку україністики. Українознавчі матеріали друкував також у журн. “Nuova Antologia” (“Нова антологія”, Флоренція), двотомнику “Росія” (Мілан), “Біографічному словнику сучасних письменників” (Флоренція), багатотомній “Всесвітній історії літератури” (Мілан) тощо, де знайомив читацький загаль із життям і творчістю Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ’яненка, Марка Вовчка, І. Франка, М. Драгоманова, М. Костомарова та ін. діячів укр. культури й науки. Виступав на захист укр. мови і культури проти утисків з боку царського самодержавства. Був першим перекладачем на італ. мову Шев-

ченкового слова — уривку з вірша "До Осип'яненка". Спількувався з укр. літераторами Драгомановим, Біліловським, Франком, Павликом. На початку 1903 до нього з листом зверталася Леся Українка. Д-ть Де Г. у царині поширення знань на Заході про українців та їх культуру схвально оцінювалася громадськістю Києва, Львова, Одеси, ін. міст. У відгуках на його кончину укр. громадська думка закликала пом'янути небіжника "не злим словом", бо, за відгуком Павлика, "прислужився він укр. справі перед Європою". У творчій спадщині Де Г. залишилося також безліч статей на різні гром.-політ. теми, документальні публікації про зарубіжні народи, поезії, 15 драм.

De Gubernatis A. (твори): *Rassegna delle letterature straniera. Russia. Malorusskija narodnija predanija i razskazy.* — *Svod Michalla Dragomanova // Nuova Antologia.* — 1876. — Dic. — P. 856—857; *La Russia.* — Mil., 1877. — Vol. 2; *Dizionario biografico degli scrittori contemporanei.* — Firenze, 1879; *Storia universale della letteratura.* — Mil., 1883. — Vol. 1, 3, 4, 5; *Dictionnaire International des écrivains du jour.* — Florence, 1888—1891. — Vol. 1—2.

Библиография. "Rivista Europea" о культуре нашей и наших соседей // Киев. тел. — 1875. — 7 марта; *Storia universale della letteratura.* // Ціло. — 1883. — 3 листок; *Кирпичников А.* Губернатис // Энцикл. — Т. 18. — С. 838—839; Переписки Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським, 1871—1877. — Льв., 1910. — С. 172, 266, 285—286; М. П. Стасюлевич и его современники в их переписке. — СПб., 1912. — Т. 2. — С. 261, Т. 5. — С. 189, 195; А. Де-Губернатис и М. Драгоманов // Укр. жизнь. — 1913. — № 3. — С. 83; *Павлик М.* Драгоманів про А. Де Губернатиса та його польське оточення // Ціло. — 1913. — 15 берез.; Листування І. Франка і М. Драгоманова. — К., 1928. — С. 137, 249; *De Gubernatis // Enc. It.* — Vol. 12. — P. 501; *Дегтяржєв П.* З історії українсько-італійських літературних взаємин // Рад. літературознавство. — 1979. — № 9. — С. 40—46; *Варварцев М. М.* Українські літератори і словник письменників в Італії // Там же. — 1986. — № 3. — С. 62—65; *Варварцев М. М.* Анджело Де Губернатис — популяризатор української культури в Італії // Істор. дослідження. Історія зарубіжних країн. — К., 1989. — Вып. 15. — С. 10—20; *Варварцев М. М.* "Моя вітчизна наближається до початку свого "великого Рісорджименто" // Вісник АН УРСР. — 1990. — № 6. — С. 65—70; *Варварцев М. М.* "В справі ознайомлення Заходу з Руссю." // Архів України. — 1990. — № 6. — С. 16—23; *Погребенник Ф. П.* Де Губернатис // Укр. літ. смі. — К., 1990. — Т. 2. — С. 25.

ДЕ ДЖУЛІ БОРСІ (DE GIULI BORSI) Тереза, справж. прізвище та ім'я: ПІППЕО Марія Тереза (26. X. 1817, Мондові — 18. XI. 1877, Неаполь) — артистка опери (сопрано), вок. педагог. Артист. майстерності навчалася під керівництвом досвідчених викладачів у Турині, Мілані, Болоньї. Свою блискучу кар'єру почала 1839 у Мілані, де невдовзі з'явилася на сцені "Ла Скали". Гастролувала в Петербурзі (1846—48), Барселоні (1850—51), Неаполі (1852—53, т-р "Сан Карло") та ін. Володіла світлим й рухливим сильним голосом, найбільше пристосованим до виконання драматичних

партій, зокрема, у творах Верді. У сезон 1864—65 співала на одес. сцені. Водночас давала уроки вок. мистецтва. У квітні—травні 1865 примадонна італ. опери Ф. Бергера в Києві. У т-рах України репрезентувала лірико-драм. респ-р: "Травіата", "Макбет", "Ернані", "Бал-маскарад", "Трубадур" Верді, "Капулеті і Монтеккі", "Норма" Белліні, "Фаворитка", "Лукреція Борджа", "Лючія ді Ламмермур", "Дон Паскуале" Доніцетті.

П. С. Джули де-Борси // Одес. вест. — 1864. — 31 окт; Альбиновский К. Джули де-Борси // Там же. — 3 нояб; N. N. "Norma". Souvenirs m. De Giulii Borsi // Id'Od. — 1864. — 30 пов; Кто? [Ромер Ф. Э.]. Итальянская опера в Киеве // Киевл. — 1865. — 29 янв; Городской листок // Од. вест. — 1865. — 31 янв; А. Э. Г-жа Де Джули Борси // Муз. свет. — 1865. — Февр. — С. 17; Представления итальянской оперы — // Киевл. — 1865. — 1 апр; Наши общественные удовольствия и дебют г-жи Джули де Борси // Киев. тел. — 1865. — 14 апр; Кто? Итальянская опера в Киеве // Киевл. — 1865. — 29 апр, 8 мая; М. Борси! — О, Джули-де-Борси! // Киев. тел. — 1865. — 2 мая; М. Бенефис // Там же. — 16 мая; Кто? Итальянская опера в Киеве (Г-жа де-Джули-Борси в "Макбете") // Киевл. — 1865. — 20 мая; De Giulii Borsi // EdM. — Vol. 2. — P. 210.

ДЕЗИРО (DESIRO) — артист опери (баритон). 1826—30 соліст одес. італ. опери. Разом з Моріконі, Моліселлі та ін. репрезентував сузір'я найпопулярніших співаків місц. т-ру. Йому належали провідні партії у виставах "Севільського цирюльника", "Семіраміди" Россіні, "Ніни, або божевільної від кохання" Паїзієлло тощо. У лютому 1830 зробив прощальний, перед поверненням до Італії, виступ в опері Кочча "Матільда, або дика", прилюдно подякувавши одеситів за їх палку прихильність до його мистецтва.

Зрелища // Од. вест. — 1828. — 5 сент; Зрелища // Там же. — 1829. — 30 янв; Внутренние известия // Там же. — 20 апр; Театр // Там же. — 4 мая, 22 июня, 6 июля; Из Одессы, февраля 19 // Моск. вед. — 1830. — 8 марта; Сквильковский А. Одесса за 40 лет назад // Труды Од. статист. комитета. — Од., 1870. — Вып. 4. — С. 55.

ДЕ КОНТІ Лудовіко — учитель. Йменував себе бароном. Служив у повітовому уч-щі м. Овруча. Залишивши його, оселився в Житомирі. 1833 клопотався перед адміністрацією навчальних закладів Волин. губ. про заснування у місті його дружиною Магдаліною Де К. приватного пансіону шляхетних дівчат. Після відкриття цього закладу у травні 1834 працював учителем франц., нім. та італ. мов, маючи у перший рік навчання 18 учениць.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 1, спр. 307 (На прохання жительки м. Житомира баронеси де Конті про дозвіл їй відкрити пансіон шляхетних дівчат у Житомирі, 1833—34), арк. 1—18.

ДЕ КОРСІ Ніколас (5. VIII. 1882, Одеса — ?) — художник. Іспан. походження. Мистецтво малювання опановував самотужки.

Пейзажист. Працював переважно у галузі акварелі. Зазнав впливу визначного італ. живописця ХІХ ст. Джіганте. Переїхав до Італії, де мешкав у Неаполі.

Corsi // All. Lex. — 1953. — Bd. I (A — D) — S. 477.

ДЕЛЬ БРУНО Аліче — артистка опери (меццо-сопрано). Примадонна мандрівної італ. опер. трупи Ф. Кастеллано, з якою 1899 гастролювала в Києві та ін. містах України. Київ. муз. критик В. Пухальський вважав її “досвідченою співачкою з гарним голосом і розумною грою”. Виступала в партіях Лоли (“Сільська честь”, “Масканы”), Азучени, Амнеріс, Флори (“Трубадур”, “Аїда”, “Травіата” Верді).

Тон [Пухальський В. В.]. Італіанська опера // Києвл. — 1899. — 6, 23 юля, 13 сент; Карат. Італіанська опера Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 18 юля.

ДЕЛЬ БУББА Фабіо — учитель, поет, лібреттист. Доктор права Пізанського ун-ту. В Україну приїхав на запрошення Одес. комерційного уч-ща, де з листопада 1862 працював учителем італ. мови, був членом педагог. ради й наглядачем. Написав і оприлюднив 1867 в Одесі лібретто італ. опери Юр'євича “П'єро калабрієць”, прем'єра якої відбулася 21 січ. того ж року в міськ. т-рі заходом антрепризи Фолетті. У 1870-х робив спробу обійняти лектуру італ. мови в Новорос. ун-ті, але з формальних причин не був прийнятий на цю посаду. Його перу належать постичні твори італ. мовою. До бенєфісу корифея італ. т-ру Т. Сальвіні (“Отелло”, 24 січ. 1880) написав зачитаний у залі після завершення вистави дифірамб, в якому охарактеризував артиста “носієм генія, сповненого прояву чаруючої правди”.

Лорович В. “Отелло” — // Од. вест. — 1880. — 26 янв; Искра II. А. Исторический очерк Одесского коммерческого училища. — Од., 1887. — С. 15, 41; Марквич. — С. 329; Де-Рибк. — С. 218—219; Бернандт. — С. 240.

ДЕЛЬФІНО (DELFINO) Алессандро (1759 — 31. XII. 1822, Москва) — віолончеліст, муз. педагог. Один з визначних музикантів кінця ХVІІІ — поч. ХІХ ст. Грав у мілан. “Ла Скалі”. Від 1780-х мешкав у Петербурзі. Був викладачем утвореної в Україні кн. Г. Потьомкіним Муз. академії (Катеринослав), після закриття якої в 1793 очолював групу віолончелістів імператор. придворного оркестру. Викладав у Петерб. театр. уч-щі. 1802 гастролював в Україні. У січні 1818 з успіхом пройшли його концерти під час київ. Контрактового ярмарку (виконував полонез Мюнцибергера, варіації Ромберга). Гра Д. відзначалася чаруючим звучанням, точною інтонацією. В одній з перших в Україні праць з музикознавства (1818) його ім'я було включено до списку митців Європи, які “дуже багато зробили для віолончелі”.

Калъве Г., Де. Теория музыки. — Х., 1818. — Ч. 2. — С. 16; Гинзбург А. История виолончельного искусства. — М., 1957. — Кн. 2. — С. 109; Дельфино // Муз. энц. — Т. 2. — С. 195.

ДЕ МАККИ — артистка опери (сопрано). Гармонійно поєднувала природну силу свого красивого дзвінкого голосу з надзвичайною легкістю вокалізації й сцен. майстерністю. У 1890-х з успіхом співала в Італії, Іспанії, Росії. У березні — квітні 1894 виступала на сцені міськ. т-ру Києва у складі італ. трупи Гольдшмідта. З властивим їй драм. темпераментом виконувала партії Валентини ("Гугеноти" Мейєрбера), Маргарити ("Фауст" Гуно), Тамари ("Демон" Рубінштейна), Аїди ("Аїда" Верді), Рахілі ("Жидівка" Галеві) та ін.

В итальянской опере. // Киев. сл. — 1894. — 8 марта; Итальянская опера // Там же. — 10, 15 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киевл. — 1894. — 24, 25 марта; У итальянца. // Киев. сл. — 1894. — 26 марта.

ДЕ МІКЕЛІ (DE MICHELI) Еліза — артистка балету. Ангажована з Італії як прима-балерина в одес. міськ. т-р на сезон 1859—60. У свій бенефіс в лютому 1860 танцювала в опері Верді "Джованна Д'Арко" (давали під назв. "Іоанна де Гусман").

Odessa // ТАсL. — 1859. — 25 jun. — P. 118; Спектакли // Од. вест. — 1860. — 11 фев.

ДЕ ПАОЛІ Франческо (1810, Модена — ?) — учитель. Італ. підданий. З 1831 по 1834 мешкав у Кишиневі та його околицях. 1834 оселився у маєтку поміщиці Замотинської в с. Кошелівка Уманського повіту Київ. губ. 1840 у Київ. 2-й гімназії склав на "добре" і "досить добре" іспити й одержав свідоцтво на право приватного навчання "читанню і письму на латин. та франц. мовах та початкам арифметики". У 1840—50-х квартирував у генерала Орлова та ін. поміщиків Таращанського, Чигиринського, Звенигородського повітів, де давав уроки, зокрема з музики.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 14607 (Про збирання відомостей щодо поведінки іноземця Франца де Паолі, 1840), арк. 1—3; ДА м. Києва, ф. 16, оп. 279, спр. 64 (Про видачу свідоцтва на право приватного навчання іноземцю де Паолі, 1840), арк. 1—6; ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 7440 (Ресстр паспортів, виданих рос. та інозем. підданим, 1844), арк. 123; Там же, спр. 7958 (Відомість про іноземців, прибулих на жительство в Київ. губ. 1850—51), арк. 24 зв., 25, 73; ЦДІАУК, ф. 707, оп. 20, спр. 213 (Про доставляння п. міністру народної освіти відомостей про іноземців, які займаються навчанням дітей., 1854), арк. 51.

ДЕ РІБАС (DE RIBAS) Михайло Феліксович (15. III. 1808, Тузли, Одещина — 3. IV. 1882, Одеса) — дипломат, журналіст, муз. критик, освітянин. Небіж засновника м. Одеси адмірала Й. Де Рібаса. Неаполітан. підданчій (1853 перейшов у рос. підданство). Здобув домашню освіту. Діляно володів латин., болгарец., італ., франц.,

рос., польськ., англ. мовами. З 1830-х співробітничав у газ. "Journal d'Odessa", де рецензував вистави і концерти. Наприкінці 1830-х — початку 1840-х мешкав в Італії, де готувався до диплом. кар'єри, одночасно займаючись живописом і л-рою. Після смерті батька (1845) обійняв його посаду одес. консула королівства Обох Сицилій. Викладав франц. мову дітям поміщиків Бессарабії. З 1854 по 1864 — редактор "Journal d'Odessa". Був також постійним кореспондентом періодичних видань — "Nord" (Брюссель), "Levant Herald" (Константинополь). 1856 прийнятий на службу до рос. міністерства закордонних справ з призначенням перебувати при новорос. і бессараб. генерал-губернаторі. З 1866 працював в одес. цензурному комітеті. 1868 обраний директором міськ. публічної б-ки, яку очолював до останніх днів життя. Автор спогадів, опублікованих в Одесі наприкінці 1870-х.

De Ribas M. (твори): Théâtre d'Odessa. Norma // Jd'Od. — 1838. — 1 fév.; Rossini au Conservatoire de musique a Naples // Ibid. — 1839. — 3 nov.; 1-r concert de m. Sauvlet // Ibid. — 1854. — 19 nov.; Berlendis. Sa biographie // Ibid. — 24 nov.; Reprise de l'Hernani // Ibid. — 6 dic.; Théâtre d'Odessa // Ibid. — 1855. — 28 jan.; Concert de m. Bauer sur le cythre, le mandoline et la corne mélodique, donné le 21 avril dans la salle du théâtre d'Odessa // Ibid. — 1856. — 23 avr.; Lucia de Lamermur. M-lle Mansui, m-m Pozzolini et Berger // Ibid. — 22 juil.

Б. М. Ф. Де Рибас // Од. лист. — 1912. — 3 апр.

ДЖАННІНІ (GIANNINI) Франческо — артист опери (тенор). У 1880—90-х один з популярних виконавців класичного західно-європ. реп-ру. Досконало володів мистецтвом гармонійного поєднання співу й сцен. гри. На запрошення антрепренера Й. Сетова приїздив до Одеси, де 1889—90 відтворив головні образи в "Ернані", "Отелло", "Бал-маскараді", "Ріголетто", "Травіаті", "Трубадурі" Верді, "Нормі" Белліні, "Жидівці" Галеві, "Роберті-Дияволі" Мейєрбера. У березні — квітні 1894 гастролював у Києві разом з моск. італ. трупю Гольдшмідта. Узяв участь у 22 спектаклях, провівши партії герцога, Ернані, Альфреда ("Ріголетто", "Ернані", "Травіата" Верді), Фауста ("Фауст" Гуно), Вільгельма Мейстера ("Міньйон" Тома), Сінодала ("Демон" Рубінштейна), Альмавіви ("Севільський цирульник" Россіні), Фернандо ("Фаворитка" Доніцетті), Туррідю ("Сільська честь" Масканьї) тощо. Тоді ж за участь у концерті симфонічного зібрання (у вок. частині виконав франц. мовою каватину з "Князя Ігоря" Бородіна) та вечорі на користь безплатної лікарні одержав подяки від дирекції Київ. відділення Рос. муз. т-ва і голови міськ. благодійного т-ва. Одес. та київ. успіхи Д. зацікавлено обговорювалися в муз. колах України, Італії, Росії.

Odessa // Mon. art. — 1890. — 10 gen. — P. 16; Odessa // GdT. — 1890. — 6 feb. — P. 10—11; Odessa // Ibid. — 13 mar. — P. 12; Odessa // Ibid. — 20 mar. — P. 10; Francesco Giannini ad Odessa // Mon. art. — 1890. — 27 mar. — P. 8; Giannini e Setoff // GdT. — 1890. — 5 giug. — P. 3; Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 8 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 8, 11, 12, 24 марта; Итальянская опера // Киев. сл. — 1894. — 15 марта; Программу последнего симфонического собрания. // Там же. — 23 марта; У итальянцев. // Там же. — 26 марта; Председательница совета киевского благотворительного общества. // Там же. — 1894. — 7 апр.

ЦДАМЛМУ, ф. 646, оп. 1, спр. 96а (Реєстр вихідних паперів Київ. відділення Рос. муз. т-ва, 1885—1904), арк. 39.

ДЖАНОЛІ (GIANOLI) — диригент. Капельмейстер одес. міськ. т-ру. 1896 під його керівництвом співала молода укр. артистка Соломія Крушельницька в операх “Фауст” Гуно, “Жидівка” Галеві.

Pericle. Da Odessa // GdT. — 1896. — 3 dic. — P. 4.

ДЖЕЛАТО — артистка балету. У 2-й пол. 1890-х прима-балерина опер. трупи Церетелі у Харкові. 1898 у складі цієї трупи, до якої увійшов укр. тенор О. Мишуга, гастролювала на сцені київ. т-ру Соловцова.

Харьковская опера // ЖиИск. — 1898. — 2 авг; Оперная труппа // Там же. — 26 авг.

ДЖЕНАРІ І. — мармурник. У 1840-х утримував майстерню по обробці мармуру в Одесі на Дерібасівській вул.

Новороссийский календарь на 1845 год. — Од., 1844. — С. 297; Новороссийский календарь на 1846 год. — Од., 1845. — С. 304.

ДЖЕРВАЗІ (GERVASI) Луїджі — диригент, композитор, муз. критик, педагог. Освіту здобув у Неаполітан. консерваторії. З 1840 протягом 25 років працював диригентом одес. т-ру, куди був запрошений за рекомендацією комп. Г. Доницетті. Під його диригуванням ставилися опери Россіні, Доницетті, Белліні, Пачіні, Річчі, Меркаданте, одес. композиторів Граффіні, Галеа, а також власні — “Сільське казіно” (прем’єра, 21 січ. — 1841; 1847 дана в його бенефіс під назв. “Сільська хатина”), “Заручені” (1843). Брав участь у концертах, де виконувалися його твори: увертюра на теми “Життя за царя” Глинки (1850), романс “Спогади про Одесу” (1853), кантати. 1857 привіз з-за кордону новий муз. інструмент — гармонікорд (вид фортепіано, але більш ефективний за звучанням). Тоді ж давав на ньому концерти. 1865 гастролював у Харкові у складі опер. трупи Серматтеї, керував новими для тамтешньої сцени операми “Марія ді Роган”, “Лукреція Борджа” Доницетті, “Джованна Д’Арко” (йшла під назв. “Іоанна ді Гусман”), “Віктор Пізані” Верді, “Капулеті і Монтеккі” Белліні. Багато часу присвячував муз. і вок. педагогіці. У 1840-х викладав

спів в Одес. ін-ті шляхетних дівчат. Перебуваючи 1845 у Харкові, вів уроки співу і музики. 1866 очолив муз. школу Одес. т-ва красних мистецтв. Підтримував творчі контакти з багатьма діячами худож. інтелігенції Одеси і Харкова, в т.ч. з укр. композитором П. Сокальським. В 1860-х — на початку 1870-х виступав з музикознавчими статтями в одес. пресі ("Journal d'Odessa", "Новороссийский телеграф", "Новороссийские ведомости"), рецензував здійснені місц. італ. оперою постановки творів Доницетті, Белліні, Россіні, Річчі, Моцарта, Вебера, Флотова, Мейєрбера, Гуно. Низку публікацій присвятив Верді та його опер. виставам.

Gervasi L (твори): *Fait-il ou non un Do-dièze à la 43-me mesure* // *Jd'Od.* — 1865. — 18 août; По поводу одесского театра // *Новорос. тел.* — 1869. — 14 сент.; *Луcreция Борджия и Дон Пасквале на одесской сцене* 20 и 26 сентября // Там же. — 7 окт.; *Il Trovatore на сцене одесского театра* 13-го октября нынешнего сезона // Там же. — 21 окт.; Ответ на музыкальную заметку, помещенную в 277 № *Од. вест.* // Там же. — 1870. — 17 янв.; Первое представление "Фауста" // Там же. — 22 янв.; Музыкальная хроника. "Моисей"... // Там же. — 14 фев.; Театральная хроника. "Фрейшюц"... // Там же. — 28 фев.; Исторический очерк итальянской оперы в Одессе с 1838 по февраль 1870 г. // Там же. — 3 мая; Второе представление оперы Верди "Бал в масках" // *Новорос. вед.* — 1871. — 21 окт.; "Луcreция Борджия", опера Доницетти // Там же. — 26 окт.; "Трубадур" // Там же. — 2 нояб.; "Эльвира Арагонская" // Там же. — 12 нояб.; "Макбет" // Там же. — 20 нояб.; "Риголетто", опера Верди... // Там же. — 2 дек.; "Лючия Ламермурская"... // Там же. — 8 дек.; "Иоанн Лейденский"... // Там же. — 25 дек.; Музыкальная хроника. "Капулетти и Монтекки", опера Беллини... // *Новорос. тел.* — 1872. — 19 янв.; По поводу критических заметок некоего г. А. в "Journal d'Odessa" // Там же. — 10 фев.; *Capuletti e Montecchi*... // *Jd'Od.* — 1872. — 12 sept.; *La Traviata*... // *Ibid.* — 14 sept.; *Il Barbiere di Siviglia*... // *Ibid.* — 26 sept.; *La Forza del Destino*... // *Ibid.* — 30 sept.; *Crispino e la Commare* // *Ibid.* — 10 oct.; *Don Giovanni. Opéra de Mozart*... // *Ibid.* — 28 oct.; *La Favorita, opéra de Donizetti* // *Ibid.* — 21 nov.; *Marta*... // *Ibid.* — 25 nov.; *Norma* // *Ibid.* — 5 déc.; A propos d'une lettre de m. Foletti, adressée à m. l'architeche Morandi // *Ibid.* — 9 déc.; *Giovanni di Leyda*... // *Ibid.* — 21 dec.; En réponse a un petit inséré dans l'"Odessky vestnik"... // *Ibid.* — 30 déc.; Ouverture de la Saison avec *Ballo in Maschera*... // *Ibid.* — 1873. — 19 oct.; *Poliuto*... // *Ibid.* — 25 oct.; *Il Trovatore*... // *Ibid.* — 3 nov.; Quelques mots sur notre opéra *Italien* // *Ibid.* — 13 nov.

Новые артисты одесской итальянской оперы // *Од. вест.* — 1840. — 13 апр.; *S. o. Une cantate — nouvel opéra* // *Jd'Od.* — 1853. — 2 déc.; *A. C. Concert de m. Gervasi* // *Ibid.* — 1856 — 12 mars; *A. C. Grand concert vocal et instrumental donné (en partie au profit des pauvres) avec le concours de quelques amateurs, par m. Gervasi* // *Ibid.* — 1857. — 21 jan.; *A. C. Grand concert vocal et instrumental donné par m. Gervasi. L'Harmonicorde*... // *Ibid.* — 1 mars; *A. C. Grand concert instrumental donné m. Gervasi* // *Jd'Od.* — 1858. — 10 fév.; Современная хроника. Одесса, 8-го января. — // *Од. вест.* — 1862. — 9 янв.; Сегодня в субботу в биржевой зале... // Там же. — 1874. — 9 нояб.; Городская хроника // *Новорос. тел.* — 1875. — 27 марта; *Н. Ч[ерняев]. Очерки из истории оперы в Харькове* // *Юж. край.* — 1884 —

31 дек.; *Яковлев.* — С. 386; *Де-Рибас.* — С. 255; *Кляцанов.* — С. 421, 422, 449 та ін.; *Миклашевський Й. М.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої половини XIX ст. — К., 1967. — С. 112; *Каршшева.* — С. 74.

ДЖІЛАРДІ (GILARDI) Джероламо — архітектор. Швейцар. підданий італ. походження з Тічінського кантона. У травні 1841 перебував у Житомирі, де одержав паспорт на проживання у Волин. губ. протягом трьох місяців.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 202, спр. 122 (Відомості про паспорти, видані інозем. підданим і жителям Волин. губ. — 1841—42), арк. 131 зв., 132.

ДЖІЛАРДОНІ (GILARDONI) Ф. (? — 1840, Одеса) — оркестрант, композитор. У 1830-х один з провідних артистів одес. італ. опери. Крім опер. вистав, брав участь у концертах. Автор присвяченого К. К. Воронцовій “Дивертисменту” для англ. рожка у супроводі оркестру. Твір містив інтродукцію, речитатив, романс і тему з варіаціями. 17 серп. 1840 у місті відбувся великий концерт на честь його пам’яті.

Внутренние известия // *Од. вест.* — 1837. — 23 янв.; Большой концерт // Там же. — 1840. — 17 авг.; Концерт в пользу семейства Джилардони // Там же. — 21 авг.; *Кляцанов.* — С. 451.

ДЖІРАЛЬДОНІ (GIRALDONI) Еудженіо (20. V. 1871, Марсель — 23. VI. 1924, Гельсінкі) — артист опери. Син відомих опер. співаків Леоне і Кароліни Д., під керівництвом яких опановував вок. мистецтво. Один з визначних італ. баритонів, голос якого нагадував задушевний тембр Шаляпіна. Дебютував у Барселоні. Співав на сценах “Ла Скали” та ін. найпрестижніших т-рів Європи. Виступи Д. відзначалися великою драм. силою, виразним, щирим співом. 30 листоп. 1900 прибув з Болоньї до Одеси, де в грудні розпочав гастролі у складі італ. трупи: “Отелло” Верді (партія Яго), “Євгеній Онєгін” Чайковського (Онєгін), “Вільгельм Телль” Россіні (Телль), “Паяци” Леонкавалло. Значною муз. подією міста стало виконання найкращої в його реп-рі ролі Скарпіа (“Тоска” Пуччіні), яку розучував в Італії під керівництвом автора. У квітні 1908 вдруге гастролював в Україні — у київ. міськ. т-рі (“Фауст” Гуно, “Демон” Рубінштейна, “Євгеній Онєгін” Чайковського, “Травіата” Верді), де серед захоплених свідків його мистецтва був видатний укр. тенор О. Мишуга.

Баритон Е. Джиральдони // *Од. лист.* — 1900. — 1 дек.; Сегодня состоялась общая репетиция... // Там же. — 11 дек.; Одесса // *Муз.-театр. современник.* — 1900. — 13 дек. — С. 6; Одесса // Там же. — 1901. — 11 янв. — С. 6; Городской театр // *Киевл.* — 1908. — 22 апр.; Giraldoni // *De Angelis.* — P. 250—251; *Мишуга.* — С. 51—52; *Лунжарский А. В.* В мире музыки. — М., 1971. — С. 247; Джиральдони // *Муз. энц.* — Т. 2. — С. 226.

ДЖІРАРДІН (GIRARDIN) Маттео (1793, Шамбері — ?) — учитель. Сардин. підданий. За виданим у червні 1819 сардин. консулом в Одесі паспортом прибув до Києва, де 1820 “влаштувався до власника пансіону Графа для навчання пансіонерів різним наукам”. Тоді ж одержав дозвіл на перебування в місті до 19 квіт. 1821.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 4340 (Листування з інозем. підданими про видачу паспортів для проїзду, 1820), арк. 132—133.

ДЖУДІЧІ (GIUDICI) — артистка опери (сопрано). У сезон 1890—91 успішно виступала в одес. італ. опері (“Гугеноти” Мейєрбера, “Кармен” Бізе тощо). Значною віхою в її біографії стала концертна поїздка по Україні (Одеса, Київ, Харків) у квітні 1895 разом із знаменитим “королем баритонів” А. Мазіні. Відвідувачі вечорів мали змогу почути в її виконанні фрагменти з опер “Джоконда” Понк’єллі, “Трубадур”, “Ломбардці” Верді та ін.

Odessa // GdT. — 1891. — 1 gen. — P. 12; *Odessa // Ibid.* — 12 feb. — P. 11; *Театр и музыка // Юж. край.* — 1895. — 17 апр.; *Odessa // GdT.* — 1895. — 25 apr. — P. 11.

ДЖУСТІНІАНІ (GIUSTINIANI) Джованні (1810, за ін. джер.: 1807—1866) — поет, викладач-лінгвіст. Відомий представник традиційного для італ. культури мистецтва поетичної імпровізації. Здобув юрид. освіту в Римі. Багато мандрував по країнах Європи з читанням власних творів. На початку 1840 дав вечори імпровізації в Одесі у залі Рено. Програми виступів склалися з тем, які задавали слухачі, і виконувалися, як правило, у вигляді співу в супроводі муз. інструменту. Після Одеси відвідав Москву і Петербург. 1851—59 — лектор італ. мови Петерб. ун-ту. Автор збірки італ. віршів з паралельним перекладом на франц. мову.

Последняя импровизация г. Джустиниани // *Од. вест.* — 1840. — 10 фев.; *Одесский импровизатор // Там же.* — 22 апр.; *Импровизатор Джустиниани // СПб. вед.* — 1840. — 10 дек.; *Джустиниани // Энцикл.* — Т. 20. — С. 562; *Варварцев.* — С. 152.

ДІ БЕНЕДЕТТО Ліна — артистка опери (сопрано). Співала в т-рах багатьох країн Європи й Америки. Її партнерами на сцені були Таманьйо, Баттістіні, Марконі та ін. зірки опер. мистецтва. В сезон 1900—1901 з’явилася у складі італ. трупи в Одесі, куди прибула з гастролей у Більбао (Іспанія). З її участю йшли “Гугеноти”, “Африканка” Мейєрбера, “Аїда” Верді, “Тоска” Пуччіні, “Сільська честь” Масканы, “Вільгельм Телль” Россіні, “Жидівка” Галеві. Там же репрезентувала свою найкращу партію — Джоконди в однойменній опері Понк’єллі.

Б. К. К открытию оперного сезона // *Од. лист.* — 1900. — 28 нояб.; *На днях в итальянской опере...* // *Там же.* — 2 дек.

ДІЛІДЖЕНТІ А. — артист драми. Актор відомої в Європі драм. трупи Пеццани під час гастролей в Одесі у травні 1875. Виконував провідні ролі у трагедіях і комедіях ("Марія Стюарт" Шекспіра, "Пан Альфонс" А. Дюма-сина, "Ревнощі Зелінди і Ліндора" Гольдоні та ін.).

Итальянский театр // Новорос. тел. — 1875. — 15, 16, 18 мая.

ДІ ЛОРЕНЦО (DI LORENZO) Тіна, справж. ім'я: Кончетта Кароліна Амалія (4. XII. 1872, Турін — 25. III. 1930, Мілан) — артистка драми. Одна з популярних в Італії актрис кінця ХІХ — поч. ХХ ст. Вперше з'явилася на сцені в 14 років у Неаполі. Виступала в різних італ. трупах. Наприкінці 1890-х мала у своєму репері понад 100 ролей. У 1897—1905 працювала в акторському колективі під керівництвом Ф. Андо. 1897 вела переговори про свої гастролі в Одесі і Києві, які, проте, тоді не відбулися. Прибула в Україну 1900 разом з трупою після турне по Півд. Америці. 28—30 листоп. дала три вистави в Києві в новому т-рі "Соловцов". Представлені нею образи Маргарити Готье ("Дама з камеліями" А. Дюма-сина), Магди ("Батьківщина" Зудермана), Адрієнни ("Адрієнна Лекуврер" Скріба і Легуве) дали змогу київ. глядачам познайомитися з характерними рисами її самобутнього таланту і водночас особливостями тогочасної італ. театр. школи. Тоді ж на виставі "Дама з камеліями" побувала Леся Українка, яка в листі до Ольги Кобилянської поділилася своїми враженнями: "Я більш натуральної, простої і разом з тим тонкої артистичної гри ще не бачила". Київ. рецензенти наголошували на розкритті Ді Л. теми прав жінок у суспільстві, відтворенні почуттів і думок, співзвучних настроям в Україні: "вона сміється нашим сміхом, плаче нашими сльозами". В образах своїх героїнь демонструвала довершеність жестів, рухів, дикції, міміки. Небувалий успіх артистки викликав попит на її фотопортрети, які поширювалися книжковим магазином Шепе. Заплановані після Києва виступи в Одесі не відбулися (завадили замети на залізниці). 1912—14 грала у постійній трупі мілан. т-ру Манцоні під керівництвом визначного письменника і драматурга М. Праги. Сцен. д-ть актриси тривала до 1920.

Гастроли итальянской артистки Тины ди-Лоренцо // ЖиИск. — 1897. — 17 окт; Тина ди Лоренцо // Киев. сл. — 1900. — 27 нояб; Александровский И. Театральные заметки (Гастроли г-жи Тины ди Лоренцо) // Киевл. — 1900. — 30 нояб, 2 дек; Гастроли Тины ди Лоренцо // Киев. сл. — 1900. — 30 нояб, 1 дек; Фотографические карточки Тины ди Лоренцо. // Киевл. — 1900. — 16 дек; Di Lorenzo // Enc. it. — Vol. 12. — P. — 846—847; Українка. — Т. II. — С. 200.

ДИЦЦОЛА (DIZZOŁA) С. — художник. У 1820—30-х мешкав на Волині, де створив портрети поміщиків і представників місц. адміністрації. Ймовірно, живописом займався у маєтку Спогорського-Ленкевича, портрет якого був написаний саме Д.

Рубан. — С. 135—136.

ДОВАНІ Паола — артистка опери (меццо-сопрано). Примадонна мандрівної італ. трупи Ф. Кастеллано. Прибула в Україну, вже маючи солідний сцен. досвід. 1898—99 співала в Харкові, Києві, ін. містах. До її таланту тоді ж привернув увагу громадськості один з авторитетів муз. критики В. Пухальський. У своїх сцен. виходах виразно передавала характери Азучени, Мадалени, Амнеріс ("Трубадур", "Ріголетто", "Аїда" Верді), Адальжізи ("Норма" Белліні), Сантуци ("Сільська честь" Масканы), Зібеля ("Фауст" Гуно), Памели ("Фра-Дияволо" Обера). З'являлася також у концертах.

Итальянская опера под дирекцией Ф. Кастеллано // Харьк. губ. вед. — 1898. — 12 мая; Сад Шато-де-флер // ЖИИск. — 1899. — 24 июня; Тон [Пухальский В. В.] Итальянская опера // Киевл. — 1899. — 26, 27, 28 июня, 6, 11, 23 июля, 1 сент; Allegro. Итальянская опера Ф. Кастеллано // ЖИИск. — 1899. — 27 июня; Итальянская опера // Киев. сл. — 1899. — 29 июня.

ДОМЕНІЧІ — артист опери (баритон). Володів гарно обробленим, густим, сильним голосом. Кар'єру в Україні розпочав на одес. сцені, де став окрасою тамтешньої італ. опери. 1874 з успіхом виступав у Житомирі як соліст італ. опер. трупи Л. Карозеллі. 1875—76 перейшов до київ. рос. опер. антрепризи Й. Сстова, у виставах якої співав італ. мовою. Мав широкий реп-р партій: Вільгельм Телль, Фігаро ("Вільгельм Телль", "Севільський цирюльник" Россіні), Валентин ("Фауст" Гуно), Сен-Брі ("Гугеноти" Мейєрбера), Ріголетто, ді Луна ("Ріголетто", "Трубадур" Верді) та ін. 14 квіт. 1875 взяв участь у київ. симфонічному зібранні, виконавши "Вечірню зірку" з "Тангейзера" Вагнера. Мистецтво Д. відзначалося глибоким проникненням у характери персонажів, експресією й задушевністю.

-ь. Опера в Житомирі // Киев. тел. — 1874. — 4 дек; N. Музыкальные и театральные новости в Киеве // Киевл. — 1875. — 22 марта; Сам по себе. Русская опера в Киеве на будущий сезон // Там же. — 1875. — 2 авг; Театр, 4 сентября. // Киев. тел. — 1875. — 11 сент; "Севильский цирюльник" в настоящем сезоне. // Там же. — 1876. — 15 фев.

ЦДЛАМЛМУ, ф. 646, оп. 1, спр. 45 (Програми концертів Київ. відділення Рос. муз. т-ва, 1875—90), арк. 1.

ДУЗЕ (DUSE) Елеонора (З. Х. 1858, Віджевано — 21. IV. 1924, Пітсбург, США) — артистка драми. Видатна діячка італ. і світового т-ру. Своєю творчістю відкрила новий етап у сцен. мистецтві —

психологічний реалізм. З 4-х років почала виступати у мандрівних трупах, де служив її батько Алессандро Д. 1873 повернула до себе увагу першою великою роллю Джульєтти. 1887 організувала власну трупу під керівництвом Ф. Андо, яка гастролювала в Італії, ін. країнах Європи, Єгипті, США, Півд. Америці. 1891 у zenіті слави здійснила разом з трупою турне в Росію й Україну. Перед відїздом з Москви в Україну мілан. журн. "L'arte drammatica" ("Драматичне мистецтво") побажав "всілякого щастя диві" у подальших зустрічах з глядачами. Д. відвідала Харків (26 трав. — 2 черв., драм. т-р, 5 вистав), Київ (7—12 черв., т-р Сетова, 4 вистави) і Одесу (15—25 черв., Рос. т-р, 6 вистав). Зіграла найкраще із свого реп-ру: Клеопатру ("Клеопатра" Шекспіра, йшла під назв. "Антоній і Клеопатра"), Джульєтту ("Ромео і Джульєтта" Шекспіра), Маргариту Готье ("Дама з камеліями" А. Дюма-сина), Клотильду ("Фернанда" Сарду), Жільберту ("Фру-фру" Мельяка і Галеві). Її гастролі викликали численні відгуки в Україні. За відзивом харків. письменника і театрознавця М. Черняєва, "презирство до всього умовного і приголомшлива правда — такі визначні риси виконання італ. артистки". На прощальному спектаклі харків'яни піднесли Д. лавровий вінок із стрічками нац. кольорів Італії, срібний вінок. До приїзду в Київ була приурочена публікація біографії артистки. Із закінченням виступів місц. громадськість висловлювала жаль, що актриси, "рівної за силою творчого таланту, Київ не побачить скеро". В Одесі відтворені нею шекспірівські образи збудили хвилю інтересу до самих текстів п'єс англ. драматурга в міськ. б-ках і книгарнях. У числі рецензентів на вистави Д. виступив укр. історик, проф. Новорос. ун-ту О. І. Маркевич. Підбиваючи підсумки гастролей, оглядач "Одесского листка" зазначав: "Побільше таких артистів-художників, як Д., і мистецтво як нескінченна сила у своєму розвитку, у своїй меті вічно житиме". Набутки Д. вважали еталоном сцен. майстерності М. Заньковська, яка "відчувала і розуміла кожну її інтонацію, кожний її надзвичайно пластичний рух". М. Кропивницький та ін. корифеї укр. т-ру. Грою Д. щиро захоплювалася С. Крушельницька, яка познайомилася з нею в Італії і співала на її прохання улюблені мелодії. 1909 Д. залишила сцену. 1916 знялася у фільмі "Попіл" за романом відом. італ. письменниці Деледди. 1921 знову повернулася до т-ру. Після захоплення фашистами влади в Італії емігрувала до США.

Театр и музыка // Юж. край. — 1891. — 27 мая; *Н. Ч[ерняев]*. Гастроли г-жи Дуз // Там же. — 28, 30 мая; *Скиталец [Ревякин Ю.]*. Элеонора Дузе // Киев, сл. — 1891. — 29 мая; Элеонора Дузе выступит у нас. // Там же. — 30 мая;

Гастроли г-жи Дузе // Киевл. — 1891. — 2 июня; Вчера в драматическом театре... // Юж. край. — 1891. — 3 июня; Вчера прибыла в Киев Элеонора Дузе // Киев. сл. — 1891. — 5 июня; Спектакль с участием Элеоноры Дузе // Там же; *Ogostate Mosca*, 30 maggio // *L'arte drammatico*. — 1891. — 6 giug. — P. 3; *Любошиц С. Б.* Элеонора Дузе // Киев. сл. — 1891. — 9 июня; У Маргариты Готье — Элеоноры Дузе // Там же. — 9 июня; *Из. Ал[ександров]ский*. Гастроли г-жи Дузе (“Дама з камелиями”, др. Дюма) // Киевл. — 1891. — 9 июня; *Из. Ал-ский*. Гастроли г-жи Дузе (“Антоний и Клеопатра”, тр. Шекспира) // Там же. — 12 июня; Клеопатра — Дузе // Киев. сл. — 1891. — 12 июня; Дузе. Последний прощальный спектакль в театре Сетова // Там же; Спектакли Элеоноры Дузе // Од. нов. — 1891. — 12 июня; *Из. Ал-ский*. Гастроли г-жи Дузе (“Фернанда”, ком. Сарду) // Киевл. — 1891. — 13 июня; *Из. Ал-ский*. Гастроли г-жи Дузе // Там же. — 14 июня; Ф. Элеонора Дузе // Од. лист. — 1891. — 14 июня; *А [Маркевич А. И.]*. Элеонора Дузе в роли Маргариты Готье // Там же. — 16 июня; Гастроли Элеоноры Дузе // Там же. — 18 июня; *Вальдемар*. О чем думают // Од. нов. — 1891. — 20 июня; *А*. Гастроли Элеоноры Дузе // Од. лист. — 1891. — 21 июня; Бенефис Э. Дузе // Од. нов. — 1891. — 23 июня; Театр и музыка // Од. лист. — 1891. — 26 июня; *Г.* По поводу окончания гастролей Элеоноры Дузе // Там же. — 27 июня; *La Duse a Odessa* // *L'arte drammatico*. — 1891. — 27 giug. — P. 1; Вінок спогадів про Заньковецьку. — К., 1950. — С. 171; *Кропивницький М.* Твори. У 6 т. — К., 1960. — Т. 6. — С. 466; Дузе // Театр. энц. — Т. 2. — С. 578—581; *Signorelli O.* Vita di Eleonora Duse. — Bologna, 1962; *Крушельницька*. — Ч. 1. — С. 56, 115.

ДУМА Доменіко (Доменік Антонович) — опер. режисер. У 1880—90-х — активний діяч опер. мистецтва в Україні. В кінці 1880-х помічник режисера у київ. антрепризі Прянишнікова. Потім служив в італ. опері у Москві. 1894 (березень — квітень) брав участь у київ. гастролях італ. трупи Гольдшмідта, поставивши 18 опер (34 вистави) Россіні, Белліні, Доніцетті, Верді, Леонкавалло, Масканьї, Мейєрбера, Бізе, Гуно, Сен-Санса, Тома, Рубінштейна. Невдовзі очолив — до весни 1896 — режисуру київ. опери. Знався й співпрацював з М. Лисенком, В. Пухальським, ін. укр. митцями. Взяв участь у керівництві першою у Києві виставою опери Римського-Корсакова “Снігуронька” у присутності автора (січень 1895). У поставлених ним у міськ. т-рі “Ромео і Джульєтти” та “Фаусті” Гуно виступав видатний укр. тенор О. Мишуга (січень 1896). 15 січ. 1896 під час свого бенефісу вперше на київ. сцені увів до дії “Фауста” балетну феєрію “Вальпургієва ніч”. 1897—1900 — режисер опери в Харкові, звідки двічі приїздив на гастролі до Києва: влітку 1897 — з трупою Луковича і в лютому — березні 1898 — з трупою Церетелі. Харк. і київ. вистави Д. прикрашали імена відомих в Європі італ., укр. і рос. співаків. На початку ХХ ст. перебрав режисерські й антрепренерські обов’язки в опер. спектаклях петерб. Народного дому, дружив з “королем баритонів” Баттістіні. Після 1917 повернувся до Італії.

Городской театр // Киев. сл. — 1893. — 8 янв.; В итальянской опере сегодня... // Киев. сл. — 1894. — 7 апр.; *Чечотт В.* Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 10 апр.; Приезд в Киев Н. А. Римского-Корсакова // ЖиИск. — 1895. — 21 янв.; Бенефис // Там же. — 1896. — 15 янв.; *Гончаров Л.* Оперный театр // Там же. — 17 янв.; Сад “Шато-де-флер” // Там же. — 1897. — 10 авг.; Драматический театр “Соловцов” // Киев. сл. — 1898. — 22 фев.; Музыка в провинции... Харьков // Рус. муз. газ. — 1900. — 17 сент. — С. 867; *Левик.* — С. 158—159, 185.

ДУМАНИ — артист опери (бас). Соліст італ. трупи Гольдшмідта під час її київ. гастролей у березні — квітні 1894. Виступав у “Ріголетто” Верді, “Міньйоні” Тома, “Кармен” Бізе, “Жидівці” Галеві, “Лінді ді Шамуні” Доніцетті. У найпопулярнішому в Україні “Севільському цирюльнику” Россіні дав, за оцінкою київ. композитора і музикознавця В. Чечотта, найбільш вдале трактування образу Бартоло, вчинки котрого “у міру характерні, жартівливі, без домішки шаржу, якого так часто припускаються рос. виконавці”.

“Миньона” переполнила в субботу наш городской театр... // Киев. сл. — 1894. — 28 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 10, 26 апр.; В итальянской опере сегодня... // Киев. сл. — 1894. — 27 апр.

Е

ЕДЕЛЬВИРА — артистка опери. 1860—61 — примадонна італ. трупи в Одесі. 27 верес. 1860 виконала роль Марії на прем'єрі опери “Марія Тюдор” Кашперова, написаній автором в Італії на італомовне лібретто. Тоді ж укр. композитор і муз. критик П. Сокальський відзначив творчий внесок артистки у постановку нового для міста і України твору.

Фагот [Сокальський П. П.]. Одесский театр // Од. вест. — 1860. — 13 окт.; Одесский листок // Там же. — 1861. — 12 янв.; *Бернандт.* — С. 369.

ЕМІЛІАНІ Оресто — артист опери (ліричний тенор). Виконавець провідних ролей в італ. трупі Ф. Кастеллано, у складі якої їздив по містах України. 1899 багато й плідно виступав перед киянами на сцені літнього т-ру саду “Шато де флер”. Його реп-р складала партія герцога і Альфреда (“Ріголетто”, “Травіата” Верді), Турріді (“Сільська честь” Масканьї), Фауста (“Фауст” Гуно), Альмавіві (“Севільський цирюльник” Россіні), Рудольфа (“Богема” Пуччіні), Артура (“Пуритани” Белліні), Вільгельма Мейстера (“Міньйон” Тома), Ленського (“Євгеній Онєгін” Чайковського).

Сад Шато-де-флер // ЖиИск. — 1899. — 20 июня; *Тон [Пухальский В. В.]*. Итальянская опера // Киев. сл. — 1899. — 27 июня, 6, 11 июля, 13 сент.; *З.* Итальянская опера // Киев. сл. — 1899. — 29 июня; *Allegro.* Итальянская опера

Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 5 июля; *Карат*. Итальянская опера
Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 18 июля; *Карат*. Итальянская опера
Ф. Кастеллано. “Богема”, оп. Пуччини // Там же. — 30 авг.

ЕСПОЗИТО (ESPOSITO) Еудженіо (Євген Доменікович) (1863, Неаполь — після 1935, Мілан) — диригент, композитор. Активний діяч муз. культури України. Муз. освіту одержав на батьківщині (учень неаполітан. композитора Б. Чезі). Там же розпочав роботу в опер. трупах. Навесні 1892 на запрошення мецената Мамонтова прибув до Москви для керівництва оркестром італ. опери. Того ж року переїхав до Харкова на посаду капельмейстера. У 1894—97 очолював антрепризу тамтешньої опери, яка під його орудою посіла перше місце серед муз. т-рів України. Залучив до її участі популярних в Європі солістів Боронат, Мишугу, Ларіццу, Каміонського, Лакруа та ін. У лютому 1896 надав сцену харк. т-ру для останніх гастролей видатного трагіка Е. Россі та його трупи. У постановці опер суворо дотримувався недоторканності авторських думок, не допускав скорочення партитур. Поповнив реп-р своєї трупи новими творами: “Гамлет” Тома, “Юдіф” Серова, “Снігуронька” Римського-Корсакова (перша вистава 11 жовт. 1896), “Дубровський” Направника (10 груд. 1896), “Король Лагорський” Массне, “Гуарані” бразильського комп. Гомеса (27 січ. 1897). До театр. сезонів включав також шедеври Россіні, Белліні, Доніцетті, Верді, Мейєрбера, Галеві, Бізе, Гуно, Вагнера, Глінки, Даргомижського, Чайковського, Бородіна, Рубінштейна. Влаштував гастролі трупи: 12 лют. — 12 берез. 1896 у Києві, 20 жовт. — 2 листоп. 1896 та в серпні 1897 у Полтаві. Виступав акомпаніатором на концертах. Співпрацював з Миклашевським та ін. харків. і київ. музикантами. З д-тю Е. був знайомий укр. композитор М. Лисенко, який характеризував його як “досвідченого, обдарованого музиканта”, “відмінного диригента й інструментатора”. 1897—1904 Е. — головний диригент Моск. приватної опери. 1907—08 керував оркестрами опер. труп у Києві, 1908—09 — в Одесі. Автор опер “Каморра” (1909 поставлена в Києві, 1913 — в Одесі), “Міщанин у дворянстві”, “Чорний тюрбан” (прем’єра: Київ, 1912). Цікавився укр. муз. фольклором по збірниках М. Лисенка та його творами. Надзвичайно широко запозичуючи їх матеріал, склав (на шкоду вияву власної творчості, що відзначав Лисенко) марш, кантату та оперету “Козацькі прадіди”, які надіслав 1911 на конкурс, присвячений 100-річчю заснування хорів Кубанського козачого війська. З 1913 хормейстер у драм. трупах Москви. Наприкінці 1925 повернувся до Італії. 1929 на худож. виставці у київ. Всеук.

істор. музеї демонструвався зроблений олівцем портрет Е. роботи М. Врубеля.

Іванов М. Музыкальное обозрение // Нувеллист. — 1885. — Апр. — С. 1; Провинциальные корреспонденции // Артист. — 1894. — Окт. — С. 263—264; Хроника // Там же. — Нояб. — С. 236; Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1896. — 1, 2, 6 фев.; *Гончаров Л.* Спектакли итальянской оперной труппы // ЖиИск. — 1896. — 14 фев., 5 марта; *Чечотт В.* Итальянская опера // Киевл. — 1896. — 14 фев., 15 марта; В непродолжительном времени. // Полт. губ. вед. — 1896. — 12 окт.; Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1896. — 12 дек.; Театр и музыка // Там же. — 1897. — 25 янв.; Оперный театр. Дирекция Е. Д. Эспозито // Там же. — 27 янв.; *Калнынь-Гандольфи Н.* Впечатления вокалиста от поездки в Италию // Музыка и революция. — 1928. — Март. — С. 26; *Esposito // De Angells.* — Р. 193; Українське малярство XVII—XX ст.: Путівник по виставці. — К., 1929. — С. 85; *Лисенко М. В.* Лист-рецензія // Нар. творчість та етнографія. — 1965. — № 1. — С. 65—67; *Еспозіто // Митці України.* — К., 1992. — С. 237.

Ж

ЖИВОКІНІ, справж. прізви.: **ЛАМОННА** Василь Гнатович (30. XII. 1801, Москва, за ін. джер.: 30. XII. 1808 або 29. X. 1807 — 18. I. 1874, Москва) — артист драми і опери, педагог. Визначний водевільний актор, комік-буф. Виявив себе широко обдарованим митцем — скрипалем оркестру, танцівником балету, викладачем театр. дисциплін. Володів виразною мімікою, природним почуттям гумору, мистецтвом імпровізації. Виховувався в сім'ї архітектора. 1817—25 навчався в Моск. театр. уч-щі. Відтоді до кінця життя працював у моск. Малому т-рі. Створив велику галерею сцен. образів. Продовжував народну театр. традицію, яку віддзеркалив, зокрема, у своєму укр. реп-рі ("Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник" Котляревського, "Шельменко-денщик" Квітки-Основ'яненка). Неодноразово гастролював в Україні, найчастіше з Михайлом Щепкіним, Карпом Солеником — видатними виконавцями укр. сцен. персонажів. З незмінним успіхом виступав у т-рах Полтави (1844), Харкова (1846, 1850), Одеси (1846, 1850, 1853), Києва (1853). Талант Ж. високо цінували Гоголь, Герцен, Островський, Чайковський.

Живокінні В. И. Из моих воспоминаний // Библиотека Театра и искусства. — 1914. — Кн. 2.

А. Ж-в. Одесские вести // Сев. пчела. — 1850. — 1 сент.; *Беляев Ю.* Памяти В. И. Живокини // ТиИск. — 1899. — 24 янв. — С. 77; *Гриц Т. С.* М. С. Щепкін. Летопись жизни и творчества. — М., 1966. — С. 240, 289, 370 та ін.; *Дмитриев Ю.* Василий Живокини. — М., 1988. — 142 с.; *Живокини // Пружанский.* — С. 177—178

Й

ЙОРИНІ (JORINI) Луїджі (Людвіг Деменікович) (1817, Італія — 12 X. 1911, Одеса) — скульптор, педагог. Освіту дістав у Мілан. академії мистецтв. У жовтні 1869 на запрошення віце-президента Одес. т-ва красних мистецтв Моранді приїхав з Італії викладати скульптуру у місц. рисувальній школі (пізніше — худож. уч-ще), де працював до кінця життя. Підготував десятки художників, скульпторів, серед яких були Бродський, Едуардс, Колесников, Нілус, Троуп'янський, Фраерман — у майбутньому відомі діячі укр. та рос. образотвор. мистецтва. У худож. поглядах був прихильником класичної творчості античної Греції і Ренесансу, у політичних — вважав себе "гарібальдійцем". В його працях поєднувалися чистота і ясність ідеї із суворістю форм. Автор мармурових бюстів арх. Ф. Моранді, генерал-губернатора П. Коцебу, статуй (гіпс) "Меркурій", "Церера" (встановлені на початку 1870-х на фасаді Старої біржи), мармурової фігури імператора Олександра II (1877). Брав участь у виставках Т-ва красних мистецтв. 1894 відбулося вшанування багаторічної творчої і педагог. д-ті Й. у присутності всіх членів Одес. т-ва красних мистецтв, викладачів та учнів рисувальної школи. 1911 на відзнаку заслуг Й. у розвитку худож. культури міста встановлено стипендію його імені для малозабезпечених учнів худож. уч-ща.

Искра П. А. Исторический очерк Одесского коммерческого училища, 1869—1887 г. — Од., 1887. — С. 61; *Хроника // Артист.* — 1894. — Нояб. — С. 249; *Л. Д. Иорини // Од. лист.* — 1911. — 13 окт; *Стипендия имени Л. Д. Иорини // Там же.* — 23 нояб.; *Бродский И. И.* Воспоминания. Документы. Письма. — Л., 1959. — С. 26—27; *Афанасьев В. А.* Товариство південно-російських художників. — К., 1961. — С. 58; *Иорини // Художники.* — Т. 4. — Вып. I. — С. 540.

ЙОРИО (JORIO) Франческо — хореограф. Через італ. агентство Бонолі був заангажований в одес. оперу на сезон 1859—60. Очолював балетну групу, в якій водночас виступав танцівником.

Odessa // ТАеL. — 1859. — 25 груд. — Р. 118.

К

КАБЕЛЛА Едоардо — диригент. Капельмейстер італ. опер. антрепризи Дж. Кротті. В січні 1880 на гастролях в Єлисаветграді керував сформованим з місц. музикантів оркестром в операх "Трубадур", "Ернані" Верді, "Фаворитка" Доницетті.

Хроника // Елисаветгр. вест. — 1880. — 6 янв.

КАБОЛА Марко Антоіо (бл. 1824 — ?) — муз. майстер ("органіст"). Сардин. підданий. У лютому 1847 прибув з Константинополя до Одеси. На початку червня знаходився в Києві, звідки відправився до Гродно.

ДЛКО, ф. 2, оп. 1, спр. 25585 (Про перемену білетів іноземцям, 1847), арк. 1

КАВАЛЛІНІ (CAVALLINI) Акілле (1857—1932) — хормейстер. 1893—94 керував опер. хором (50 осіб) у міськ. т-рі Києва. Влітку 1894 на запрошення театр. комісії Одеси очолив міськ. опер. хор, зобов'язавшись водночас безкоштовно навчати здібних співаків. У зимовий сезон одес. італ. опери 1894—95 працював з 55 хористами в антрепризі "Т-во Бедлевич, Гордєєв, Супруненко". Там же у листопаді 1896 підготував виступи хорів до постановки "Жидівки" Галеві, де в ролі Рахлілі з'явилася молода укр. артистка Соломія Крушельницька. На початку ХХ ст. працював в опер. т-рі Києва.

Состав оперного персонала // Киевл. — 1893. — 4 авг.; Городской театр // Там же. — 1894. — 23 фев.; Хроника // Артист. — 1894. — Июнь. — С. 179; Состав труппы. Одесса // Там же. — Дек. — С. 267; *Зусман С.* Одесса. (От нашего корреспондента) // Рус. муз. газ. — 1895. — Ноябрь. — С. 749; *Pericle. Da Odessa* // GdT. — 1896. — 3 dic. — P. 5; *Іст. укр. муз.* — Т. 3. — С. 304.

КАЗЕЛЛА (CASELLA) Чезаре — віолончеліст, композитор. Один з провідних представників віолончельного мистецтва сер. ХІХ ст. Служив придворним музикантом короля Італії. 1868—69 давав концерти в Одесі. 4 і 13 лют. 1869 виступив у залі київ. дворянського зібрання, продемонструвавши "співучість смичка, незвичайну свободу і щирість гри" при виконанні творів Батта, Гуно, Шуберта, ін. композиторів і власної фантазії "Пісня Ромео". У цих вечорах на запрошення К. взяли участь місц. співаки-аматори Чернишова, Стрілецька та музиканти Михайловська, Сабателлі. 15 лют. на симфонічному зібранні Київ. відділення Рос. муз. т-ва репрезентував свою фантазію для віолончелі у супроводі фортепіано.

Conzert des Violoncellisten Herrn Cäsar Casella // Odesser Zeitung. — 1868. — 25 Dic.; *Н.* Одесский листок // Од. вест. — 1869. — 4 янв.; На днях приехал в Киев // Киевл. — 1869. — 28 янв.; *Ал. Т-о.* Приятным долгом считаем // Киев. тел. — 1869. — 12 фев.; *Бомоль [Кузьминский И.]*. Музыкальная хроника // Попорос. тел. — 1869. — 19 мар.; *Миклашевский И.* Очерк деятельности Киевского отделения императорского Русского музыкального общества. — К., 1913. — С. 109.

КАЗЕЛЛІ Олександр Осипович (1795, Москва — ?) — педагог. Навчався у Франції у приватному пансіоні, де здобув освіту з історії, географії, статистики, малювання, франц., нім. та латин. мов. По прибутті в Україну призначений (лютий 1826) на посаду учителя франц. мови в Харк. ін-ті шляхетних дівчат. 3 жовтня

1827 до кінця 1835 молодший учитель франц. мови Київ. 1-ї гімназії. 1836—37 викладав у Київ. 2-ї гімназії. 1840 вчитель франц. мови Київ. дворянського повітового уч-ща. У травні 1848 почав викладати франц. словесність у лицей князя Безбородька та франц. мову — в гімназії Ніжина. У грудні того ж року дістав відставку і переїхав на проживання до Києва.

Толбин В. А. О. Казелли // Гимназия высших наук и лицей князя Безбородко. — СПб., 1881. — С. 226—227; А. П. Казелли // Столетие Киевской первой гимназии. — К., 1911. — Т. 1. — С. 96.

ЦДІАУК, ф. 2162, оп. 1, спр. 691 (Списки училищних чиновників, учителів Київ. гімназії, 1831—32), арк. 4, 5; ДА м. Києва, ф. 108, оп. 94, спр. 3 (Формулярні списки, 1835—61), арк. 65 зв., 66; ЦДІАУК, ф. 707, оп. 1, спр. 1040 (Про увільнення від посади наглядача за учнями у 2-й Київ. гімназії учителя Казелли, 1836), арк. 1—2; Там же, оп. 4, спр. 371 (Звіт по Київ. учбов. округу за 1837 р.), арк. 130 зв., 131.

КАЛІГАРІС (CALIGARIS) — артистка опери (драм. сопрано). У сезон 1888—89 з великим успіхом дебютувала на сцені одес. міськ. т-ру в "Силі долі" Верді. Там же з'явилася в "Африканці" Мейєрбера, "Аїді" Верді, "Лоєнгрінні" Вагнера тощо. Лютий — квітень 1889: у складі одес. італ. опер. трупи І. Черепенникова гастролювала в Києві, де до її реп-ру входили партії в операх Верді "Ернані", "Бал-маскарад", а також "Гугеноти" Мейєрбера.

Zankoff. Da Odessa // GdT. — 1889. — 10 gen. — P. 7; Odessa // Ibid. — 24 gen. — P. 12; Odessa // Ibid. — 17 feb. — P. 8; "Аїда" в италянської опере. // Киев. сл. — 1889. — 2 марта; Odessa // GdT. — 1889. — 7 mar. — P. 10; Kieff // Ibid. — 28 mar. — P. 8; Четопт В. Музыкальная хроника // Киев. сл. — 1889. — 31 марта; Kieff // GdT. — 1889. — 15 apr. — P. 10; Kieff // Ibid. — 18 apr. — P. 10.

КАМБ'ЯДЖО (САНВІАГІО) Луїджі — архітектор. Працював в буд. комітеті Одеси. Найбільш плідним в його творчості був період 1840—46. К. належать проекти приватних будинків на Приморському бульварі, біля Карантинної гавані, по вулицях Італійській, Малоарнаутській, Ремісничій тощо. Був членом Т-ва сільського господарства Півд. Росії.

Новороссийский календарь на 1845 год — Од., 1844. — С. 284; "Стара Одеса". — С. 17, 18; Lo Gallo. — Vol. 1. — P. 167.

КАМПАНИНІ (САНРАНИНІ) Італо (30. VI. 1845, Парма — 14. XI. 1896, Парма) — артист опери (тенор). Навчався в консерваторії Парми. 1863 блискуче дебютував в операх Доніцетті і Белліні й одразу був заангажований до міськ. опери Одеси, де виконував провідні партії у "Макбеті" Верді, "Фаворитці" Доніцетті тощо. Повернувшись 1869 на батьківщину, вдосконалював своє мистецтво у відомого мілан. педагога Ламперті, виступав на сцені

“Ла Скали”. У подальшому гастролював по країнах Європи й Америки.

Н. Н. Еще о дебютах г-жи Зангеро // Од. вест. — 1865. — 30 сент; Городской листок // Там же. — 12 нояб; Самрапіні // EdM. — Vol. 1. — P. 456.

КАМПІ — диригент. Працював капельмейстером оркестру в цирку Вільгельма Сура. 1874 в Одесі під його диригуванням поставлено “Фауст” — “великий романтично-фантастичний балет у 5-ти діях”.

Цирк Сур // Од. вест. — 1874. — 7 фев.

КАМПІОНІ — архітектор. Мав звання некласного художника. Працював архітекторським помічником для виробництва робіт у київ. губ. буд. і шляховій комісії. 1 травня 1856 “височайшим наказом” звільнений з цієї посади.

ДА м. Київ, ф. 16, оп. 295, спр. 59 (Циркуляри по управлінню київ. військ., подільськ. і волин. генерал-губернатора, 1856), арк. 5.

КАМПІОНІ Антоніо — учитель музики. Австр. підданий. Брат архітектора, у помешканні якого в Києві жив на початку 1850-х. Виїздив за кордон, звідки 1854 привіз через Радзивилівську митницю італ. книги і ноти.

ЦДІАУК, ф. 293, оп. 1, спр. 271 (Про посилки австр. підданого Антонія Кампіоні, 1854), арк. 1—2; *Там же, ф. 707, оп. 20, спр. 213* (Про доставляння п. міністру нар. освіти відомостей про іноземців, які займаються навчанням дітей, 1854), арк. 65.

КАМПІОНІ Джузеппе (Йосип Олександрович) (1741 — після 1804) — учитель. Син вихідця з Мілана, італ. дворянина, який оселився у Ніжині XVIII ст. У 1754—58 навчався у Бреславлі (Силезія), де студював латин., нім., франц., італ. мови, арифметику та малювання. Після повернення заснував у Ніжині 1762 приватний навчальний пансіон де викладалися латин., рос., нім. мови, арифметика, географія, історія. З 1801 працював учителем нім. мови Ніжин. народного уч-ща, виконуючи свої обов’язки “добропорядно і з успіхом”. 1804 звільнився з посади “через старощі і хворобливі приступи”.

ЦДІАУК, ф. 2162, оп. 1, спр. 12 (Про Кампіоні, вчителя нім. мови, 1804), арк. 1—3; *Там же, ф. 707, оп. 10, спр. 135* (З проханням клопотання про надання дружині колишнього штатного смотрителя Новгород-Сіверського повітового уч-ща Софії Кампіоні пенсії, 1844), арк. 2 зв.

КАМПІОНІ Микола (1790, Ніжин — 18. III. 1844, Новгород-Сіверський) — аптекар, освітянин. Походив з італ. дворян. Син Джузеппе К. — власника Ніжинського приватного пансіону, де здобув освіту. З 1806 працював в аптеці. 1808 склав екзамени у Полтав. лікарській управі на посаду гезеля (помічника аптекаря), у

Харків. ун-ті — на ступінь провізора. 1813—25 утримував аптеку. 1825—41 — штатний смотритель Новгород-Сіверського повіт. уч-ща. Одержав подяку від училищного комітету Харків. ун-ту “за пожертвування безгрошово ліків при лікуванні бідних учнів Новгород-Сіверської гімназії”. Протягом 1825—35 щороку виділяв по 100 крб. із свого жалування смотрителя і ліки на користь уч-ща, 1835—41 — ліки та по 150 крб. для найму будинку уч-ща і поповнення його б-ки.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 3, спр. 525а (Звіти про стан навчальних закладів Київ. учбов. округу, 1836), арк. 37 зв., 38; *Там же*, оп. 10, спр. 135 (З проханням клопотання про надання дружині колишнього штатного смотрителя Новгород-Сіверського повіт. уч-ща Софії Кампіоні пенсіону, який одержував у відставці її чоловік, 1844) арк. 1—7.

КАМПІОНІ (CAMPIONI) Санте — диригент. Наприкінці 1820-х — капельмейстер оркестру італ. опери в Одесі. Водночас виконував обов'язки концертмейстера. 1828—29 поставив опери “Семіраміда” Россіні, “Матильда, або дика” Кочча, “Ніна, або божевільна від кохання” Паїзієлло тощо. У виставах під його управлінням співали Моріконі, Дезіро, Молінееллі та ін. улюбленці одес. публіки.

Зрелище // *Од. вест.* — 1828. — 6 июня; Зрелище // *Там же.* — 1829. — 19 янв.; Театр // *Там же.* — 4 мая; *Лернер.* — С. 19.

КАНЕПА (CANERA) Луїджі (21. I. 1849, Сассарі — 12. V. 1914, Сассарі) — композитор, диригент, педагог. Навчався під керівництвом композиторів Меркаданте і Кости в Неаполі, потім у Мілан. консерваторії. 1876 працював у Харкові диригентом-концертмейстером італ. опер. трупи, прибулої з Таганрога. Перше знайомство харків. публіки з композиторською творчістю К. — арією з його опери “Пенценті” (співала Крені) — відбулося 19 берез. в залі дворянського зібрання на концерті трупи. За час гастролей (квітень — травень) поставив “Трубадур”, “Травіату”, “Бал-маскарад”, “Ернані” Верді, “Норму” Белліні, “Іоне” Петреллі. 11 трав. на сцені драм. т-ру керував своєю новою оперою “Гези”, присвяченою боротьбі народу Нідерландів XVI ст. проти іспан. інквізиції. Публіка схвально зустріла виставу, викликаючи на сцену після кожного антракту автора і співаків. 13 трав. “Гези” йшли вдруге. У подальші роки займався педагог. д-тю, музикознавством. У рідному місті заснував муз. ін-т (нині консерваторія його імені).

Вокальний концерт... // *Харк. губ. вед.* — 1876. — 21 марта; Наша итальянская опера... // *Там же.* — 24 апр.; Назначенная в воскресенье, 9 мая... // *Там же.* — 11 мая; Постановка в драматическом театре оперы г. Канепа “Гезы”... // *Там же.* — 13 мая; *Canera* // *EdM.* — Vol. I. — P. 460.

КАНТАРЕЛЛІ (CANTARELLI) П. — антрепренер, муз. критик, педагог. У 1880—90-х — активний діяч театр. справи в Одесі. Учитель гри на фортепіано і скрипці у Рішельєвській гімназії. Керував опер. сезонами у міськ. т-рі. До програм включав західноєвроп. класику, твори композиторів-сучасників. Неодноразово виїздив до Мілана для ангажування на одес. сцену співаків-солістів, оркестрантів, хористів. Був кореспондентом італ. преси, на шпальтах якої популяризував муз. життя Одеси: опер. реп-р, д-ть оркестру, творчість провідних співаків Антоновського, Клямжинської, італ. гастролерів, диригента Емануеля, художника Реджіо та ін.

Cantarelli P. (твори): *Da Odessa. Spettacoli musicali* // *GdT.* — 1893. — 12 ott. — P. 3; *Da Odessa. "Pagliacci"* // *Ibid.* — 19 ott. — P. 6; *Da Odessa. Al teatro municipale* // *Ibid.* — 26 ott. — P. 7; *Da Odessa. "La Traviata"* // *Ibid.* — 4 nov. — P. 6; *Da Odessa* // *Ibid.* — 23 nov. — P. 9; *Da Odessa. Adele Borghi* // *Ibid.* — 14 dic. — P. 5.

Музыкальное образование в Ришельевской гимназии // *Од. вест.* — 1882. — 28 апр.; *Птлшинков В. А.* Одесса. (От нашего корреспондента) // *Театр. мирок.* — 1885. — 10 авг. — С. 6; *Изящные искусства* // *Од. нов.* — 1891. — 26 июля; *Итальянская опера в Одессе* // *Там же.* — 23 авг.

КАРДИНАЛІ (CARDINALI) Франко — артист опери (тенор). 1885 прибув до Одеси в італ. оперу. Відзначався вел. сили й водночас ніжним голосом, вишуканим артистизмом у методі співу і сцен. грі. Досконало володів реп-ром з опер Верді. Його дебюти у партіях Манріко "Трубадур" і Ернані в однойменній опері супроводжувалися гучними оваціями публіки. У "Ріголетто" дав нову для одес. сцени інтерпретацію образу герцога. З успіхом виступав у "Мефістофелі" Бойто. Наприкінці 1897 приїздив на дві вистави до харків. опер. т-ру, де виконав головні партії в "Отелло" Верді та "Самсоні і Далілі" Сен-Санса.

Odessa // *Mon. art.* — 1885. — 12 ott. — P. 8; *Il debutto di Cardinali ad Odessa* // *Ibid.* — 11 nov. — P. 5—6; *Ancora di Cardinali ad Odessa* // *Ibid.* — 2 dic. — P. 11; *Геникя Р.* Харьков. (От нашего корреспондента) // *Рус. муз. газ.* — 1897. — Дек. — С. 1841.

КАРЛОНІ Л. — архітектор. На початку XIX ст. служив у Києві. У своїх роботах враховував властиві місту риси забудови. 1809 звів у Кременчуку будинок для спостереження за рухом на Дніпрі — одноповерхову споруду перехідного за стилем етапу від барокко до класицизму (зберігається як пам'ятка архітектури).

Пам'ятники. — Т. 3. — С. 285; *Асеев Ю. С.* Стили в архитектуре Украины. — К., 1989. — С. 61.

КАРОББІ — артист опери (баритон). Провідний соліст італ. опер. трупи Гольдшмідта на гастролях у березні — квітні 1894 в київ. міськ. т-рі. Володар сильного голосу з висок. регістром майже

тенорового характеру. Дебютував 6 берез. на відкритті сезону в ролі Ріголетто. Репрезентував образи Невера ("Гугеноти" Мейєр-бера), Карла V ("Ернані" Верді), жерця ("Самсон і Даліла" Сен-Санса) та ін. Найяскравіше враження залишила виконана ним 23 берез. з почуттям глиб. драматизму партія Амонасро в "Аїді" Верді. Після участі у збірній виставі трупи (7 квіт.) виїхав до Італії.

Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 8 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 8, 25 марта; Итальянская опера // Киев. сл. — 1894. — 10 марта; Итальянская опера. // Там же. — 15 марта; У итальянцев. // Там же. — 22, 26 марта.

КАРОЗЕЛЛІ Л. — антрепренер, артист опери. 1873—75 утримував у Житомирі італ. опер. трупу, водночас виступаючи виконавцем деяких партій. На сцені міськ. т-ру поставив "Бал-маскарад", "Трубадур", "Ернані", "Ріголетто", "Травіату" Верді, "Вільгельма Телля" Россіні, "Сомнамбулу", "Норму" Белліні, "Фаворитку", "Лінду ді Шамуні" Доніцетті, "Фауста" Гуно, "Гальку" Монюшка та ін. Восени 1874 влаштував виступи привезеної ним з Астрахані рос. драм. трупи. Упродовж вересня 1874 та вересня 1875 — лютого 1876 гастролював з трупою в Саратові.

-ь. Опера в Житомире // Киев. тел. — 1874. — 4 дек.; Русский театр в Житомире // Киев. сл. — 1875. — 30 янв.; Из Житомира нам пишут. // Там же. — 1 апр.

КАРПІНЕЗЕ — артисти цирку. Становили окрему акробатичну групу в одному з найбільших цирків Європи — Шумана, з яким гастролювали в Україні у 1880-х. 24 січ. 1889 дебютували у Києві, де їх партнером на арені був популярний клоун Анатолій Дуров.

Цирк А. Шумана // Киев. сл. — 1889. — 24 янв.

КАССИОЛІ (CASSIOLI) Джузеппе (22. X. 1865, Флоренція — ?) — художник, скульптор. У живопису — послідовник тосканської академічної традиції. 1884 вперше здобув публічне визнання як портретист на виставці заохочення мистецтва у Флоренції. Був також автором театр. декорацій, пам'ятників, барельєфів. Визначною сторінкою у творчості К. стала праця в Одесі, де він створив живописні панно в інтер'єрах Нової біржи (1899).

Cassoli // All. Lex. — Bd. 6. — S. 130—131; Cassioli // Diz. enc. it. — Vol. 2. — P. 861; *Тимофєенко.* — С. 50.

КАСТЕЛЛАНО Ф. — антрепренер. Наприкінці 1897 на чолі з італ. опер. трупою прибув в Україну з Константинополя. На відміну від ін. мандрівних артист. груп мав сформований колектив висококваліфікованих виконавців — 17 солісток і солістів, хор (28 чол.), оркестр (30 чол.), власні костюми, реквізит,

бутафорію. Реп-р складався з кращих творів західноєвроп. авторів — Россіні, Белліні, Доніцетті, Верді, Леонкавалло, Масканы, Понк'еллі, Мейєрбера, Бізе, Гуно, Тома. Першими відвідувачами його вистав стали жителі Севастополя, Сімферополя, Маріуполя. У травні 1898 організував три виступи у літньому т-рі харків. комерційного клубу ("Трубадур", "Кармен", "Аїда"). Протягом 24 черв. — 1 серп., 28 серп. — 27 вер. 1899 провів у Києві 73 вистави спочатку на сцені т-ру саду "Шато де флер", потім — т-ру "Соловцов". У київ. гастрольях його трупи взяла участь європ. знаменитість Альма Фострем. Того ж року влаштував опер. сезони в Умані (17 вистав) і Катеринославі. 1901 артисти К. грали на сцені полтав. освітнього будинку ім. Гоголя з нагоди його урочистого відкриття. Маршрути гастролей, обраних К., дали змогу прилучити до західноєвроп. муз. культури багатьох жителів України, в т. ч. тих міст, де ніколи раніше не звучала опера. Творчі здобутки трупи високо оцінив у своїх публічних відгуках музикознавець В. Пухальський.

Театрал. Провинциальная летопись. Севастополь // ТиИск. — 1897. — 28 дек. — С. 989; Хроника // Крым. вест. — 1898. — 4 янв.; Хроника // Театр (Одесса). — 1898. — 6 марта; Музыка в провинции. Мариуполь // Рус. муз. газ. — 1898. — Апр. — С. 412; Гастроли итальянской оперы под дирекцией Ф. Кастеллано // Харьк. губ. вед. — 1898. — 9 мая; *Vlg.* Харьков // ТиИск. — 1898. — 14 июня. — С. 446; Сад Шато-де-флер // ЖиИск. — 1899. — 20 июня; *Тон* [Пухальський В. В.]. Итальянская опера // Киев. сл. — 1899. — 29 июня; *Allegro.* Итальянская опера Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 5 июля; *Карат.* Итальянская опера Ф. Кастеллано. "Богема", оп. Пуччини // Там же. — 30 авг.; *Тон.* Итальянская опера. // Киев. сл. — 1899. — 1 сент.; *Я. Г-дь* Умань // ТиИск. — 1899. — 12 сент. — С. 643; Итальянская опера Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 16 сент.; Новый театр "Соловцов" // Там же. — 18 сент.; *Карат.* Итальянская опера Ф. Кастеллано. "Фауст" с г-жей Фострем // Там же. — 26 сент.

КАТАЛАНИ (CATALANI) Аделіна — артистка опери. Родичка видатної співачки Анджеліки К. Примадонна одес. італ. опери в антрепризі Бонавольйо (1821—24). Користувалася популярністю серед постійних відвідувачів міськ. т-ру, в числі яких був О. Пушкін. Особливо виділялася в "Семіраміді" та ін. творах Россіні. Місц. франкомовна газ. "Messager de la Russie Méridionale" ("Вісник Південної Росії") друкувала віршовані дифірамби на її честь. 1823 на запрошення антрепренера О. Ленкавського відвідала театр. сезон київ. контрактів (у працях М. П. Алексєєва, О. Г. Коренюка та деяких ін. авторів ці гастролі помилково приписуються Анджеліці К.). Гостя дала два концерти між діями вистав драм. трупи в Контрактовому будинку на Подолі (24 січ.) і міськ. т-рі на Хрещатику (17 лют.), виконавши арії з опер Россіні "Едуард

і Кристіна", "Турок в Італії", варіації Пучітті, "арію на рос. діалекті", написану з нагоди приїзду до Петербурга імператора Олександра І. Залишивши одес. сцену, переїхала до Москви, де 1824 виступала з концертами.

Зеленецький К. Сведения о пребывании А. С. Пушкина в Кишиневе и в Одессе // Москвитянин. — 1854. — Т. 3. — С. 16; *Сквильковский А.* Из портфеля первого историка г. Одессы // Из прошлого Одессы. — Од., 1894. — С. 197; *Де Рибас Л. М.* Из прошлого Одессы. — Од., 1894. — С. 197; *Николаев П. И.* Драматический театр в г. Киеве. — К., 1898. — С. 22; *Алексеев М. П.* Из музыкальной жизни русской провинции первой половины XIX в. // История русской музыки в исследованиях и материалах. — М., 1924. — Вып. 1. — С. 32—39; *Вигель.* — С. 228; *Корсинок О. Г.* Музыкальная жизнь Киева в первой половине XIX века // Из музыкального прошлого. — М., 1965. — Вып. 2. — С. 262; *Климов.* — С. 408, 410.

КАТАЛАНИ (CATALANI) Анджеліка (10. V. 1780, Сенігаллія — 12. VI. 1849, Париж) — артистка опери (сопрано). Найвизначніша співачка 1-ї пол. XIX ст. Мала повнозвучний голос красивого тембру й широк. діапазону. Вважалася неперевершеною виконавицею віртуозних колоратурних партій. За свідченням Стендаля, її голос бринів "сріблястим відлунням". Вперше з'явилася на сцені 1797 в опері "Лодоїска" Майра у Венеції. Співала у мілан. "Ла Скалі" та ін. т-рах Італії. З 1804 гастролювала за кордоном, виступаючи в опер. виставах і концертах у Ліссабоні, Парижі, Лондоні. 1814—17 керувала Італ. т-ром у Парижі. В останні роки сцен. кар'єри здійснила турне по Німеччині, Данії, Швеції, Італії. Займалася благодійницькою д-тєю, роздаючи кошти від концертів бідним. Заснувала безплатну школу співу для дівчат у Флоренції. 1820 перебувала в Україні. 7 берез. прибула до Радзивилова, звідки вирушила до Кременця на запрошення тамтешнього дворянства. У залі місц. ліцею дала два концерти в присутності числен. любителів співу. В травні — червні того ж року виступала в Петербурзі і Москві. Реп-р поїздки складався з арій опер Гульєльмі, Портогалло, Пучітті та ін.

Из Радзивилова, марта 8 // Моск. вед. — 1820. — 7 апр.; Из Кременца, марта 18 дня // Там же. — 21 апр.; *Шаликов [П. И.].* О концертах г-жи Каталани // Там же. — 24 июля; Каталани // Большая энци. — СПб., 1903. — Т. 10. — С. 617—618; Catalani // EdM. — Vol. 2. — P. 34—35; Catalani // Dizionario biografico degli Italiani. — Roma, 1979. — Vol. 22. — P. 265—266.

КАТТАНЕО (CATTANEO) Енрікетта — артистка драми. Виконавиця ролей молодих героїнь у трупі видатного трагіка Е. Россі. У 2-й пол. 1870-х з успіхом виступала на гастролях в Австро-Угорщині, Румунії та ін. країнах. У травні 1878 в складі трупи відвідала Одесу і Київ, де відтворила образи шекспірівського

реп-ру: Дездемону ("Отелло"), Офелію ("Гамлет"), Корделію ("Король Лір"). Надзвичайно сподобалася глядачам у ролі Джульєтти ("Ромео і Джульєтта") виразним розкриттям "південної натури" з її "жвавою жестикуляцією, пристрасністю, палкою, сновненою почуття мовою".

Еще о Росси // Новорос. тел. — 1878. — 28 апр.; S. S. Отелло — Росси // Правда. — 1878. — 19 мая; S. S. Эрнесто Росси в "Гамлете" // Там же. — 21 мая; Н. Г. Театральная хроника // Киев. — 1878. — 23 мая; S. S. Ромео и Юлия // Правда. — 1878. — 25 мая; Росси — С. 248, 267, 279, 343.

КОЗАЛЛІ — учитель танців. Вів виклади, за свідченням директора училищ Чернігів. губ., "кілька разів у Малоросії із схваленням". 1806 розпочав учителювати у Чернігів. гімназії де було відкрито танцювальний клас. Заняття проводив з 15' ~~д~~п'л'чиками тричі на тиждень.

ЦДІАУК, ф. 2162, оп. 1, спр. 46 (По рапорту директора училищ Чернігів. губ. про влаштований у Чернігів. гімназії танцювальний клас, 1806), арк. 1—2.

КОКІНІС Джованні — артист опери (ліричний тенор). Соліст італ. опер. трупи Луковича під час київ. гастролей в т-рі саду "Шато де флер" в серпні — вересні 1897. Виконував партії Едгара ("Лючія ді Ламмермур" Доницетті), герцога ("Ріголетто" Верді), Фауста ("Фауст" Гуно), Вільгельма ("Міньйон" Тома).

К открытию итальянской оперы // ЖиИск. — 1897. — 3 авг.; Сад "Шато-де-флер" // Там же. — 10 авг.; Неизвестный [Смаковский К. И.]. Спектакли итальянской оперы // Киев. — 1897. — 11 авг.; Ваш Л. Н. Письма музыкального профана // Киев. сл. — 1897. — 15 авг.; Чечотт В. Исполнение "Миньоны" Тома // Киев. — 1897. — 14 сент.

КОЛОМБАТІ (СОЛОМБАТІ) В. — артистка опери (колоратурне сопрано). В 1890-х гастролювала в Україні у складі різних італ. труп. Найбільшого виконавського ефекту досягала у ліричному реп-рі. У лютому — березні 1895 в опер. т-рі Харкова (антреприза Еспозіто) співала в "Ріголетто" Верді, "Лючії ді Ламмермур" Доницетті, "Жидівці" Галеві, "Гугенотах" Мейєрбера. В серпні — вересні 1897 брала участь у виступах трупи Луковича: на сцені т-ру київ. саду "Шато де флер" (Джільда в "Ріголетто", Фліна в "Міньйоні" Тома та ін.). У серпні 1898 увійшла до сформованої у Херсоні з італ. співаків трупи, з якою виступала в Євпаторії, Сімферополі, Севастополі, Ялті.

Karkoff // GdT. — 1895. — 10 мар. — P. 16; N. G. H. Da Karkoff // Ibid. — 21 мар. — P. 8; Неизвестный [Смаковский К. И.]. Спектакли итальянской оперы // Киев. — 1897. — 11 авг.; На днях выехало в Крым. // ТиИск. — 1898. — 9 авг. — С. 5; Г. Э-ль Херсон // Там же. — 23 авг. — С. 606; Г. Э-ль Херсон // Там же. — 8 нояб. — С. 814.

КОЛОМБО (COLOMBO) Джуліо — артист опери (баритон). Влітку 1859 ангажований через Італ. театр. агенство Бонолі в одес. оперу для виконання головних партій. Особливим успіхом користувався у "Пуританах" Белліні.

Odessa // ТАеL. — 1859. — 25. jug. — P. 118; Odessa. — Lucia de Lemmermur. — Puritani e Cavalleri // Ibid. — 20. seit. — P. 166; Odessa // Ibid. — 28. nov. — P. 212.

КОНСОЛО (CONSOLO) Федеріко (з. IV. 1841, Анкора — 14. XII. 1906, Флоренція) — скрипаль, композитор. Здобув широку муз. освіту у Флоренції і Брюсселі. Серед його учителів у галузі композиції був Ф. Ліст. Гастролював по містах Європи з концертами-лекціями про Італ. скрипкову школу. 1871 та 1876 виступав в Одесі, привернувши до себе вел. увагу місц. громадськості.

Consolo // Jd'Od. — 1871. — 3. avr.; Concert de F. Consolo // Ibid. — 4. mai; Ge. Ver. F. Consolo // Ibid. — 13. mai; Бемоль [Кузьминский И.]. Концерт Консоло // Од. вест. — 1876. — 29. апр.; Эхо. Музыкальная хроника. Концерт г. Консоло // Новорос. тел. — 1876. — 30. апр.; Consolo // EdM. — Vol. 2. — P. 162.

КОНТЕССІНІ — художник. У 1840-х театр. декоратор у Харкові. Його роботи відзначалися оригінальністю задуму й виконання, яскравими ефектами. Був автором декорацій до опери Верстовського "Пан Твардовський", яка неодноразово ставилась на тамтешній сцені. Величну худож. панораму являло його оформлення опери Кавоса "Ілля-богатыр і Соловей-розбійник муромських лісів" — зображення скель, безодні, підземних галерей у дусі східних казок, гнізда Солов'я-розбійника й чудовиська, яке обіймало велетенськими лапами діючих на сцені персонажів вистави.

Н. Ч[ерняев]. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — II. дек.

КОНТІ — артист опери (баритон). Провідний соліст Італ. опери 1882—83 в міськ. т-рі Києва. Володів красивим сильним голосом, яскравим сцен. обдаруванням. Дебютував у "Трубадурі" Верді (партія ді Луна). Йому належали також ролі Ріголетто ("Ріголетто" Верді), Нелюско ("Африканка" Мейєрбера), басова партія Мефістофеля ("Фауст" Гуно). Найбільш довершеним в реп-рі К. був образ Фігаро ("Севільський цирульник" Россіні).

"Риголетто" на оперной сцене // Киевл. — 1882. — 5. сент.; Городской театр // Там же. — 28. сент., 17. нояб.; Городской театр // Там же. — 1883. — 25. янв.

КОНТІ Рафаель — артист. Уродженець Флоренції. У грудні 1838 звернувся до київ. військ., подільського та волин. генерал-губернатора з "прошенням" дозволити йому давати концерти у Києві під час Контрактового ярмарку. Прохання К. було направлено

київ. цивільному губернаторові “для належного у свій час розпорядження”.

ЦДЛАУК, ф. 442, оп. 1, спр. 2645 (На прохання іноземця Рафаеля Конті про дозвіл йому під час контрактів давати концерти, 1838), арк. 1.

КОНТИНІ Кароліна — артистка опери. Примадонна італ. опери в Одесі, де зажила великої прихильності місц. меломанів. Дебютувала 2 лип. 1838 у “Велізарію” Доницетті. Для свого бенефісу у вересні 1839 обрала “Семіраміду” Россіні.

Одесский театр // *Од. вест.* — 1838. — 2 июля; *Д. С.* “Семирамида”, опера Россіні. Бенефіс г-жи Контини // Там же. — 1839. — 27 сент; *Зеленецький*. — С. 185.

КОРБАРИ (CORBARI) Амалія — артистка опери (сопрано). 1848 ангажована в Італії для виступів на імператор. сцені Петербурга. 1850 здійснила з групою співвітчизників та укр. співаком С. Гулаком-Артемовським гастрольну подорож по містах Рос. імперії. Того ж літа з'явилася у Харкові, де виступила в операх “Сомнамбула” Белліні, “Дон Паскуале”, “Любовний напій” Доницетті. Укр. композитор П. Сокальський, який був у числі відвідувачів цих вистав, відзначивши загальне “муз. захоплення” харк. публіки, вважав достойним похвали “тільки” мистецтво К. У ході турне артистка завітала також до любителів співу у Ромни.

Вольф А. Хроника петербургских театров. — СПб., 1877. — Ч. 2. — С. 157—158; *Н. Ч[ерняев]*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 21 дек; *Клауфман Л.* С. С. Гулак-Артемовський. — К., 1962. — С. 44—46; *Ливанова Т. П.* Оперная критика в России. — М., 1967. — Т. 1. — Вып. 2. — С. 48, 59—63.

ЦДЛАУК, ф. 442, оп. 798, спр. 67 (По височайшому повелінню про прибуваючих у Росію іноземців й про заборону деяким з них в'їзду сюди, 1848), арк. 82; *ШІБ*, від рук., 1, 38427 (Щоденник П. П. Сокальського, 1849—54), арк. 1 зв.

КОРБАРИ (CORBARI) Луїза — артистка опери (меццо-сопрано). 1850 уїшла до складу італ. опер. трупи, створеної її сестрою Амалією К. у Петербурзі для гастрольної поїздки по Росії та Україні. Під час турне виступала в Москві, Курську, ін. губернських містах разом з видатним укр. баритоном С. Гулаком-Артемовським. На сцені Харкова з'явилася в опері “Лукреція Борджа”.

Общій обзор действий московских театров за 1850—1851 год // СПб. вед. — 1851. — 31 мая; *Н. Ч[ерняев]*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 21 дек.

КОРВИ Джакомо — музикант. Пармський підданий. У червні 1859 прибув з Відня в Україну разом з двома своїми компаньйонами. З прикордонного Радзивилова відправився до Дубна, де й залишився на проживання.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 36, спр. 1695 (Відомості про інозем. підданих, які приїхали з-за кордону до Волин. і Подільської губ., 1859), арк. 16 зв., 17.

КОРРАДІНІ (CORRADINI) Джорджо (Георгій, Єгор) (2 I. 1818, Ясси — ?) — педагог. Тоскан., згодом рос. підданий. Освіту здобув у Віденській інженерній академії. Мешкав в Одесі. 4 і 12 трав. та 1 черв. 1845 складав іспити у Київ. ун-ті на звання домашнього учителя нім. мови. Крім екзаменів з арифметики, історії, географії, нім. мови і л-ри, прочитав пробну лекцію, а також написав твір на задану тему. Іспитовий комітет, очолюваний ректором, позитивно оцінив знання К. і визнав його достойним викладати нім. мову. 1847 числився при Тифліс. гімназії.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 11, спр. 203 (За поданням ради ун-ту св. Володимира про видачу Георгію Коррадіні, який витримав іспит, свідоцтва на звання учителя нім. мови, 1845—47), арк. 1—36.

КОРТЕЗІ (CORTESI) Аделаїда (X. 1828, Мілан — 1899) — артистка опери (сопрано). Одна з популярних співачок 2-ї пол. XIX ст. Артист. шлях почала у Флоренції. 1848—49 співала в мілан. "Ла Скалі", 1851—52 — в Петербурзі. Основу її реп-ру становили партії з опер Верді. 1853 виступала в одес. італ. опері ("Дочка полку" Доніцетті та ін.). У подальшому гастролювала по країнах Європи й Америки.

A. C. La Figlia del regimento. M-me Cortesi. // Jd'Od. — 1853. — 30 oct.; Cortesi // EdM. — Vol. 2. — P. 200.

КРЕНІ — артистка опери (сопрано). У березні — травні 1876 виступала в Харкові у складі італ. трупи, прибулої з Таганрога. Виділялася гарно обробленим, високим, дзвінким голосом. Співала в операх "Норма" Белліні, "Бал-маскарад", "Трубадур" Верді, "Пенценті" Канепа тощо.

Вокальний концерт итальянской оперной труппы. // Харьк. губ. вед. — 1876. — 21 марта; Несколько дней назад. // Там же. — 15 апр; В воскресенье, 2-го мая. // Там же. — 4 мая.

КРИСПІНІ Умберто — ксилофоніст. Родом з Неаполя. Володар унікального ксилофона, виготовленого з особливої породи деревини, яка незалежно від змін температури повітря забезпечувала сталий лад і приємне звучання інструменту. Гастролював в Америці, Європі, Єгипті, демонструючи можливості відтворення на ксилофоні опер. та симфонічних мелодій тощо. У вересні 1881 виступав з виконанням інструм. п'єс в антрактах опер. вистав київ. міськ. т-ру.

На днях прибыл в Киев итальянец. // Киевл. — 1881. — 19 сент; На днях в оперном театре. // Труд — 1881. — 21 сент.

КРОТТИ Джузеппе (Йосип) — артист опери (бас), антрепренер. У січні 1880 організував в Єлисаветграді гастролі італ. опер. трупи у складі 10 солісток і солістів, 8 хористів та оркестру, сформованого з числа місц. музикантів. Серед поставлених ним на сцені громадського клубу вистав йшли “Лючія ді Ламмермур”, “Фаворитка” Доницетті, “Ернані”, “Трубадур” Верді.

Хроника // Єлисаветгр. вест. — 1880. — 6, 13, 16, 20 янв., 1 фев.

КУРЛЕТТИ — географ. 1881—82 подорожував по Україні. Зустрічався з педагогами й науковцями Одеси, Києва, Харкова, знайомлячи їх з результатами власної багаторічної праці — таблицями, які містили узагальнені відомості з політ., істор., фізич. та астроном. географії й хронологію найголовніших подій та винаходів світової цивілізації. Свої розробки пропонував як посібник для вчителів і учнів навчальних закладів при викладанні та вивченні географії. Під час перебування в Одесі мав нагоду представити свої таблиці рос. міністрові народної освіти Ніколаї.

В Киев прибыл итальянец г. Курлетти. // Заря. — 1881. — 30 сент.; На днях прибыл в Киев некто г. Курлетти. // Киевл. — 1881. — 1 окт.; В Харьков приехал итальянский географ Курлетти. // Юж. край. — 1882. — 16 июня.

КУЧЧІНІ (SUCCINI) Аліче — артистка опери (меццо-сопрано). У 1890-х співала в італ. опері Одеси. Володіла красивим й великим за діапазоном голосом, темпераментним співом. 1894—95 солістка антрепризи “Т-во Бедлевич, Гордєєв, Супруненко”, 1897—98 — трупи італ. артистів під керівництвом Сибірякова. Виконувала провідні партії в операх “Джоконда” Понк’єллі, “Іоанн Лейденський” Мейєрбера, “Андре Шеньє” Джордано, “Гамлет” Тома, “Самсон і Даліла” Сен-Санса. 1899—1900 виступала в Петербурзі в “Аїді” Верді, “Лоенгріні” Вагнера разом з укр. співачкою С. Крушельницькою.

А. М.-ъ. Одесса. (От нашего корреспондента) // Артист. — 1895. — Янв. — С. 252; Odessa // GdT. — 1895. — 24 gen. — P. 13; A Odessa // Ibid. — 7 mar. — P. 10; Городской театр // Од. лист. — 1898. — 1 янв.; Городской театр // Там же. — 6 янв.; Театр и музыка // Там же. — 20 янв.; Городской театр // Там же. — 21 янв.; Театр и музыка // Там же. — 4 фев.; Опера и концерты // Рус. муз. газ. — 1900. — 6 фев. — С. 177; Крушельницкая. — Ч. I. — С. 256—257.

Л

ЛАБЕРІ Аугусто (Август Степанович) (бл. 1826 — ?) — учитель. Сардин. підданий. В серпні — вересні 1861 склав у Київ. ун-ті іспити

на звання учителя франц. мови серед. навчальних закладів: написав розвідку "Ламартін", визнану комісією "дуже гарною", прочитав пробну лекцію, яка відзначалася "ясністю викладу й точністю висловів", що виявило в кандидаті "здатність викладати обраний ним предмет з успіхом". Там же у квітні 1862 "дуже задовільно" склав іспити (письмові відповіді, твір, пробна лекція) на звання учителя німецької мови серед. навчальних закладів. 21 серп. 1862 прийнятий, за конкурсом, на посаду молодшого вчителя нім. мови Рівненської гімназії, де виявив себе, за характеристикою її директора, "добре освіченою людиною й чудовим педагогом". Наприкінці 1863 тяжко захворів і в грудні 1864 звільнений від служби у гімназії.

Протоколи засідань Совета // Унив. изв. — 1862. — Май. — С. 14.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 27, спр. 447 (Про видачу іноземцю Августу Лабері свідоцтва на звання учителя франц. мови в серед. навчальн. закладах, 1861), арк. 1—4; Там же, оп. 28, спр. 232 (Про видачу іноземцю Августу Лабері свідоцтва на звання учителя нім. мови в серед. навчальн. закладах, 1862), арк. 1—4; Там же, спр. 286 (На прохання іноземця Августа Лабері про призначення його учителем нім. мови в Рівненській гімназії, 1862—64), арк. 1—37.

ЛАБЛАШ (LAVLACHE) Луїза — артистка опери (меццо-сопрано). Онучка славетного баса Луїджі Л., дочка відомої співачки Де Марік Л. Співала у престижних т-рах Англії, Іспанії, Франції, Америки. В Україну приїздила на запрошення харків. (лютий 1893) і київ. (березень 1894) т-рів для участі в італ. опер. сезонах. Особливе враження справила в партії Амнеріс ("Аїда" Верді) своїм дзвінким, з металічним тембром голосом, енергійним виконанням ролі, виразною й експресивною мімікою.

Київ // Артист. — 1893. — Фев. — С. 183; Завтра в итальянской опере идет "Аида" — // Киев. сл. — 1894. — 22 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киев. сл. — 1894. — 25 марта; У итальянцев. // Киев. сл. — 1894. — 26 марта.

ЛАМБЕРТИНІ (LAMBERTINI) Вітторіо — викладач середніх навчальних закладів. Італ. підданий. Автор виданого 1870 в Болоньї посібника з теорії і практики фехтування в італ. сучасній школі шпаги і шаблі. У 1870-х працював у Києві учителем фехтування у військ. гімназії, юнкерському уч-щі, 1-й та 2-й чоловічих гімназіях. У 1873—75 звертався до Київ. ун-ту з пропозицією відкрити для студентів уроки фехтування "з огляду зростаючої потреби для молодих людей у розвитку тілесного організму і в набутті здатності володіти деякими видами зброї".

ДА м. Києва, ф. 16, оп. 312, спр. 114 (Про надання італ. підданому Віктору Ламбертіні місця учителя фехтування при ун-ті св. Володимира, 1873—75), арк. 1—96 зв.

ЛАМБЕРТІНІ-ГАНДОЛЬФІ (LAMBERTINI GANDOLFI) Клементе — викладач. Папський підданий. Батько Вітторіо Л. — учителя фехтування. Одержав за кордоном два свідоцтва на право навчання фехтувальному мистецтву. У грудні 1842 прийнятий до Київ. ун-ту для занять за фахом із студентами не більше 10 год. на тиждень. Жалування — 500 крб. сріблом за рік — виплачувався Л. із суми, асигнованої для учителів мистецтв. 1849 за вказівкою київ. генерал-губернатора ці лекції було припинено, а Л. виключено із списку викладачів.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 8, спр. 321 (Про призначення іноземця Климентія Ламбертіні учителем фехтування в ун-т, 1842), арк. 1—9; *ДА м. Києва*, ф. 16, оп. 288, спр. 123 (Про припинення лекцій фехтувального мистецтва в ун-ті св. Володимира, 1849), арк. 5—6 зв.

ЛАНЦЕТТІ Д. К. — скрипаль, муз. педагог. З 1850-х своє творче життя тісно поєднав з Україною, сприяючи поширенню інструм. музики в Харкові, Одесі, Києві, Катеринославі. Справив вплив на остаточний вибір професійних інтересів укр. композитора П. Сокальського під час знайомства в Харкові, яке переросло в дружні стосунки і спільні виступи у тамтешніх квартетних концертах (1850—52), а 1853 — в муз. вечорах у Катеринославі. Їх програми включали п'єси В'єтана та інших західноєвроп. маестро. Набуваючи з допомогою Л. досвід акомпаніатора, Сокальський занотував у своєму щоденнику: "Скільки насолоди своєю грою він приносить усюди і, між іншим, мені". У 1870-х Л. мешкав у Харкові, де викладав гру на скрипці та альті в класах місц. відділення Рос. муз. т-ва, реорганізованих невдовзі на самостійний навчальний заклад під керівництвом комп. Слатіна.

Скрипач Ланцетти // *Од. вест.* — 1852. — 16 фев.; *К. К. Одесские вести* // Там же. — 16 апр.; *Граков Я.* Письма в редакцию "Северной пчелы" // *Сев. пчела.* — 1853. — 16 июня; Дирекция русского музыкального общества. // *Харьк. губ. вед.* — 1872. — 24 сент.; *Каршшева.* — С. 12, 19—21; *Іст. укр. муз.* — Т. 2. — С. 384.

ЦНБ, від. рук., I, 38427 (Щоденник П. П. Сокальського, 1849—54), арк. 1, 1 зв., 2, 2 зв., 4.

ЛАНЦЕТТІ (LANZETTI) Микола (1829, Шаргород, Подільськ. губ. — ?) — учитель. Здобув рос. підданство. Вийшовши із стану міщан Кам'янця-Подільського, у березні 1858 у пед. раді тамтешньої гімназії склав іспит на звання домашнього учителя нім. мови. Продемонстрував відмінні знання з нім. мови і літератури в усіх письмових відповідях, диктанті, перекладі та пробній лекції, яка "відзначалася ясністю викладу, точністю виразів і легкістю". Задовільно відповідав по інших обов'язкових предметах. Одне із запитань, яке з'ясовував, торкалося "історії Русі після смерті Ярослава до половини XII ст." Свідоцтво про його

прийняття на службу по навчальній частині власноручним підписом скріпив попечитель Київ. учбов. округу, видатний педагог і хірург М. Пирогов. 1859 Л. склав присягу на посаду домашнього учителя, розпочавши викладати у Кам'яці-Подільському, в буд. Лозинського.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 24, спр. 23 (На прохання звільненого з міщан Миколи Ланцетті про дозвіл йому іспитуватися у Кам'янець-Подільській гімназії на звання домашнього учителя, 1858—59), арк. 1—32; *Там же*, оп. 25, спр. 471 (З присяжними листами, за якими чиновники Київ. учбов. округу виконали присягу на посаду, 1859), арк. 13.

ЛАРІЦЦА Вінченцо — артист опери (драм. тенор). У жовтні 1896 після завершення ангажементу у королів. т-рі Будапешта прибув до Харкова на запрошення міськ. опери. Дебютував 24 жовт. у ролі Радамеса ("Аїда" Верді), продемонструвавши чисто італ. манеру співу та гри. Протягом сезону (до лютого 1897) репрезентував партії Каніо ("Паяци" Леонкавалло), Хозе ("Кармен" Бізе), Манріко, Річарда, Отелло ("Трубадур", "Бал-маскарад", "Отелло" Верді), Рауля, Васко да Гами, Роберта ("Гугеноти", "Африканка", "Роберт-Диявол" Мейєрбера), Пері ("Гуарані" Гомеса). Найкращу в своєму реп-рі роль Тангейзера ("Тангейзер" Вагнера) виконав на бенефісній виставі 6 січ. 1897. У жовтні 1896 виїздив до Полтави на гастролі разом з харків. опер. трупю.

Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1896. — 24, 24 окт.; В понедельник с четырехчасовым поездом. // Полт. губ. вед. — 1896. — 30 окт.; Дела гостящей у нас харьковской оперной труппы. // Там же. — 2 нояб.; К. Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1896. — 6, 16 нояб.; Театр и музыка // Там же. — 1897. — 5 янв.; "Гварани", опера Гомеса // Там же. — 30 янв.; Театр и музыка // Там же. — 6, 8, 19 фев.

ЛАЧЧІНІО (LACCINIO) Джузеппа — артистка опери. У 1840-х — примадонна італ. опери в одес. міськ. т-рі.

ASR, Camerlengato, b. 333, f. 933. Consolato Pontificio in Odessa a cardinale Giustiniani, 17 marzo 1843.

ЛЕНЦІ (LENZI) Джованні (Ян Андрійович) (1762, Піза — 4. II. 1832, Кременець) — скрипаль, педагог. Фахову освіту здобув під керівництвом досвідчених музикантів у Флоренції, потім протягом п'яти років — у Неаполітан. консерваторії. Після навчання служив у столицях італ. держав. 1803—05 камер-музикант капели петерб. імперат. т-рів. Звідти переїхав до Романова на Волині, де керував "муз. капелією" графа Іллінського, брав участь у виставах місцевого кріпосного т-ру. З листопада 1808 до початку 1832 вчитель музики у Волин. гімназії (ліцеї) у Кременці, де за своєю роботою отримував 600 крб. сріблом щорічно. Там же мав власний

дерев'яний будинок, в якому мешкав з дружиною і вісьмома синами та дочками. Після смерті Л. удові було призначено пенсію, яка становила одну шосту частину його посадового жалування.

Шамасва К. Музика в Кременецькому ліцеї // Українська музична спадщина. — К., 1989. — Вип. 1. — С. 48—49.

ЦДІАУК, ф. 2162, оп. 1, спр. 629 (Відомість про навчальні заклади Волин. губ., 1830—31), арк. 4; *Там же*, спр. 742 (Про видачу пенсіону удові учителя Волин. ліцею Ленці, 1832), арк. 1—8.

ЛЕНЦОНІ (LENZONI) П'єтро — мандрівний музикант (лірник). Сардин. підданий. Влітку 1846 знаходився у Києві разом із прибулою з Вільно групою італ. лірників.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 7507 (Репорти київ. старшого поліцеймейстера про таємне спостереження за особами, запідозреними в різних учинках, за інозем. підданими, 1846), арк. 65.

ЛІВЕРАНІ (LIVERANI) — артист опери (тенор). 1860—61 — соліст одес. т-ру. Його виступи у вперше поставленій тут новій опері "Марія Тюдор" Кашперова дістали схвалення укр. композитора і муз. критика П. Сокальського. Вок. і сцен. талант Л. блискуче виявився також у партії Отелло в однойменній опері Россіні. Після завершення театр. сезону в березні 1861 відбув до Константинополя.

Odessa // ТАєЛ. — 1860. — 21 ағ. — Р. 108; *Фзгот [Сокальський П. П.]*. Одесский театр // *Од. вест.* — 1860. — 13 окт.; *Одесский листок // Там же*. — 1861. — 12 янв., 18 марта.

ЛОДІ — віолончеліст, співак, педагог. На початку ХІХ ст. мешкав на хуторі Коропець Прилуцького повіту на Чернігівщині, де служив учителем у "школі музикантській" поміщика В. В. Огроновича — власника кріпосного оркестру. 1812 видав свій камерний твір — "Велике тріо з акомпаніментом скрипки і віолончелі".

Гітцбург А. История виолончельного искусства. — М., 1957. — Кн. 2. — С. 127, 392.

ЛОЕЦЦО — муз. педагог. У 1880-х учитель гри на духових мідних інструментах у Рішельєвській гімназії Одеси.

Музыкальное образование в Рішельевской гимназии // *Од. вест.* — 1882. — 28 апр.

ЛОМБАРДІ (LOMBARDI) А. — музикант. Перший флейтист оркестру італ. опери в Одесі. У лютому 1829 в його бенефіс дано оперу "Тебальдо та Ізоліна" Морлаккі і 1-у дію "Севільського цирульника" Россіні.

Зрелища // *Од. вест.* — 1829. — 6 лют.

ЛОНГО — диригент. Керівник неаполітан. капели музикантів і співаків. З 21 жовт. 1900 виступав у Києві упродовж зимового

сезону в т-рі саду "Шато де флер" під час антрактів вечірніх концертів.

Шато-де-флер // Киев. сл. — 1900. — 21 окт; Шато-де-флер // Киевл. — 1900. — 30 дек.

ЛОРЕНЦОНІ Рінальдо Вікторович (31. VII. 1857 — ?) — викладач. Італ. підданий. В грудні 1892 — листопаді 1894 лектор італ. мови Харків. ун-ту.

Историко-филологический факультет Харьковского университета за сто лет его существования (1805—1905). — X., 1908. — С. 368.

ЛУЇЗІЄЛЛО (LUISIELLO) — музикант, пост. Один з перших оркестрантів одес. т-ру. Займався також віршуванням італ. мовою. Його постичний твір, присвячений улюбленій одес. публіки примадонні Моріконі, було розкидано 17 квіт. 1829 в залі у вигляді листівок при появі артистки в опері "Матильда, або дика" Кочча.

Внутренние известия // Од. вест. — 1829. — 20 апр.

ЛУЦЦАНІ Паоло — хормейстер. 1863 взяв участь у заснуванні стаціонарної італ. опери в Києві під дирекцією Ф. Бергера. Готував хорові ансамблі з числа місц. аматорів. 1864 здійснював також творче керівництво виступами солісток балету.

Итальянская опера в Киеве // Киев. тел. — 1864. — 16 сент; *Кто? (Ромер Ф. Э.).* Наша опера в предстоящий сезон // Киевл. — 1865. — 10 авг; *Кузьмін.* — С. 32.

ЛУЦЦАТТІ — піаніст, муз. педагог. 1896 концертував в Україні разом з камерною співачкою А. Борги (Харків, Полтава, Київ, Кременчук, Одеса та ін.). Крім акомпанування у вок. номерах, виконував інструм. твори — п'єси для фортепіано Шопена, "Тарантеллу" Рубінштейна тощо.

Чечотт В. Концерт г-жи Борги. // Киевл. — 1896. — 1 цюаб; *вв.* Концерт Адели Борги // ЖиИск. — 1896. — 1 нояб; Из Кременчуга нам пишут. // Полт. губ. вед. — 1896. — 9 нояб.

ЛЮЧІАНІ-КАСТЕЛЛАНО Клеція — артистка опери (сопрано). Примадонна мандрівної італ. трупи Ф. Кастеллано під час гастролей в Україні 1897—99. Співала на сценах Сімферополя, Севастополя, Катеринослава, Харкова, Києва, Умані. Великим успіхом у її виконанні користувалася партія Аїди з опери Верді. Оцінюючи її київ. виступи, зокрема дебют у ролі Кармен ("Кармен" Бізе), музикознавець В. Пухальський відзначив характерне в її творчості — ретельне вивчення партій, власне тлумачення образів.

Симферопольский театр. // Крым. вест. — 1898. — 8 янв; 9 февраля в помещении. // Приднепр. край. — 1898. — 6 фев; Театр и музыка // Харьк. губ.

М

МАГАЗАРІ Гаetano — артист опери (баритон), художник. У сер. 1860-х приїхав в Україну з Італії у складі групи опер. співаків на запрошення дирекції одес. т-ру. Після завершення першого сезону взяв участь у гастрольному турне трупи. У Житомирі, де трупа розпалася, влаштувався декоратором місц. т-ру, якому її присвятив свою подальшу д-ть. Виготовлене ним оформлення вистав відзначалося оригінальністю, високим мистецьким рівнем, створювало повну ілюзію вірогідності зображуваного, а бутафорія навіть зблизька справляла враження справжніх предметів. Обдарування М. проявилось, зокрема, у відтворенні обстановки драми "Самозванець Луба", поставленої в 1870-х. Цариною його худож. занять у Житомирі були також скульптура й портретний живопис. Талант М. високо цінували Й. Сетов, М. Синельников та ін. організатори театр. справи в Україні.

Синельников Н. Н. Шестдесят лет на сцене: Записки. — Харьков, 1935. — С. 147—149.

МАДЖОРОТТІ Луїджі — артист опери. Володів звучним і сильним басом. Весною 1850 одержав в Італії ангажемент до одес. міськ. т-ру. Дебютував під час відкриття літнього сезону італ. опери, майстерно провівши баритонову партію Фігаро у "Севільському цирюльнику" Россіні. У цій та ін. виставах приваблював одеситів рідкісним на тодішній сцені розважливим підходом до виконання комічних ролей.

Итальянская опера в Одессе // Од. вест. — 1850. — 22 апр.; *А. Ж-в.* Одесские вести // Сев. пчела. — 1850. — 1 сент.

МАЗІНІ (MASINI) Анджело (28. XI. 1844, Форлі — 29. IX. 1926, Форлі) — артист опери (тенор). Користувався у Європі йменням "короля тенорів". Володів голосом ніжного тембру, бездоганною колоратурною технікою, високою сцен. майстерністю. На професійній сцені з'явився 1867 у Модені. Співав у Мантуї, Болоньї, Венеції, Палермо, Флоренції, Парижі, Лондоні, Відні. У 1877—1904 виступав у Петербурзі, Москві, Мадриді, Барселоні, Лісабоні. У квітні 1895 з тріумфом здійснив поїздку по Україні. Після двох концертів в Одесі 11 квіт. співав у переповненому залі київ. купецького зібрання. 16 і 18 квіт. провів вечори в харків. опер. т-рі, де слухачі увінчали М. лавровим вінком із стрічками італ.

нац. кольорів. Разом з ним у концертах брали участь Джудічі (сопрано), Карусон (баритон) та акомпаніатор Гаммієрі. Програми включали арії, дуети, тріо з опер "Шукачі перлин" Бізе, "Фаворитка" Доніцетті, "Трубадур", "Ріголетто", "Луїза Міллер" Верді, "Сільська честь" Масканьї. На початку 1900 виступив на петерб. сцені в "Лоенгріні" Вагнера разом з укр. співачкою С. Крушельницькою, яка виконувала роль Єлзи. Артист. кар'єру завершив 1905 у паризькому т-рі Сари Бернар.

Концерт знаменитейшого тенора Анжело Мазини. // Юж. край. — 1895. — 7 апр.; *Чесолт В.* Концерт Анжело Мазини // Киевл. 1895. — 14 апр.; Театр и музыка // Юж. край. — 1895. — 15, 17, 20 апр.; Odessa // GdT. — 1895. — 25 апр. — P. 11; Опера и концерты // Рус. муз. газ. — 1900. — 6 фев. — С. 177; Masini // EdM. — Vol. — 4. — P. 145.

МАЙЄРОНІ Едоардо — театр. діяч. Працював секретарем видатної актриси Італії А. Рісторі. Був організатором гастролей її драм. трупи в Україну (Одеса, Київ) у жовтні — листопаді 1871. У червні прибув до Одеси, де вів переговори про умови виступів італ. митців.

Недавно ми повідомили. // Новорос. тел. — 1871. — 15 июня.

МАЇНІ (MAINI) Ормондо (16. VII. 1835, Мантуя — 7. VI. 1906, Мантуя) — артист опери (бас). Вихованець Мілан. консерваторії. Вперше вийшов на опер. сцену 1858 у Фельтре. Після виступів у мілан. т-рі "Каркано" дістав ангажемент до "Ла Скали". Здійснив кілька турне за кордон. У 2-й пол. 1860-х — соліст одес. опери, де з'явився у своїх найкращих партіях Мефістофеля ("Фауст" Гуно), Базіліо ("Севільський цирульник" Россіні) та ін. 1868 гастролював у Миколаєві. Повернувшись на батьківщину, майже безперервно протягом 1870—81 працював у "Ла Скалі". Там же 1874 співав у першій репрезентації "Реквіума" Верді. 1889 залишив сцену.

Твої А. И. Одесская опера. Письма к другу // Николаев. вест. — 1868. — 30 янв.; Maini // EdM. — Vol. 4. — P. 96.

МАНСУЇ (MANSUI) — артистка опери (сопрано). З 1856 примадонна італ. опери в Одесі. Її першими партіями на тамтешній сцені були Лючія ("Лючія ді Ламмермур" Доніцетті), леді Макбет ("Макбет" Верді). Восени 1858 у складі антрепризи Ф. Бергера гастролювала в Харкові. 28 жовт. 1863 дебютувала у заснованій Бергером київ. італ. опері, зігравши Лукрецію Борджа в однойменній опері Доніцетті. З її участю також йшли "Норма" Белліні, "Трубадур" Верді, ін. твори італ. класики. Демонструвала відмінне знання сцен. образів і музики.

De Ribas M. Lucia di Lammermur. M-lle Mansui. // Jd'Od. — 1856. — 22 juil; Местные известия // Киев. тел. — 1863. — 31 окт.; Киев, 14 января 1864 г. // Там же. — 1864. — 15 янв.; *Кто? [Ромер Ф. Э.]. Итальянская опера в Киеве // Киевл. — 1865. — 29 мая; Н. Ч[ерняк]. Двадцать четыре года из истории харьковского театра // Юж. край. — 1881. — 28 авг.*

РДІА, ф. 780, оп. 2, спр. 36 (Одеський театр, 1856), арк. 3.

МАНТОВАНІ, МОНТОВАНІ Джованні — негоціант, антрепренер. Один з двох (разом з Цамбоні) керівників першої італ. трупи в Одесі. 1809 відкрив у новоспорудженому т-рі вистави комічної опери. 1811 привіз з-за кордону новий склад італ. опер. співаків і франц. балет. 1812 ставив італ. опери раз на тиждень. Тоді ж влаштував вистави рос. драми. До опер. реп-ру добирав головним чином твори Паєра, Россіні. Того ж року трупа М. зазнала втрат від епідемії чуми (померли три артистки) і припинила виступи, які відновилися 1814. До 1820 під його управлінням йшли "Таємний шлюб" Чімарози, "Молінара", "Послужливий господар", "Ніна, або божевільна від кохання" Паїзієлло, "Італійка в Алжирі" Россіні, викликаючи захоплення публіки й появу в т-рі численних листівок з вітальними віршами італ. та франц. мовами. Гордістю трупи М. були такі високо обдаровані майстри співу, як А. Аррігі, Г. Цамбоні, Д. Тозі.

Скальковський, 1858; Шмаков А. Исторический очерк основания и развития г. Одессы // Труды Одес. статист. комитета. — Од., 1870. — Вып. 3. — С. 60; Бемоль, 1875; Из Одессы // Театр. библиотека. — 1879. — Дек. — С. 124; Гординський. — С. 38.

МАНЦОНІ А. — художник. Автор панорам і краєвидів Одеси 1820-х. Серед найкращих його праць — виконані тушшю в 1821 малюнки із зображенням одес. порту і загального виду міста.

"Стара Одесса". — С. 6.

МАНЬЯЛЬБО (MAGNALBO) Феделе — музикант. Підданий Папської держави. У 1840-х грав на габої в оркестрі одес. італ. опери.

ASR, Camerlengato, b. 333, f. 933. Consolato Pontificio in Odessa a cardinale Giustiniani, 17 marzo 1843.

МАРІНІ (MARINI) Джузеппе — артист опери (баритон). Кар'єру співака розпочав в Італії, звідки невдовзі переїхав до Одеси. 30 квіт. 1836 вперше з'явився на сцені міськ. т-ру в опері "Шалений на острові Сан-Доменіко" Доніцетті. Відтоді до 1850-х виступав в італ. трупах, користуючись великим успіхом серед одеситів і гостей міста. Створив галерею яскравих образів в операх "Лючія ді Ламмермур" (Астон), "Марія ді Роган", "Маріно Фальєро" Доніцетті, "Ернані" (йшла під назв. "Ельвіра Арагонська"), "Макбет", "Двоє Фоскарі" Верді тощо. Брав участь у концертах, в т. ч. з благодійними цілями.

А.Т. Дебют гг.Буфье и Марини // Од.вест.—1836.—2 мая; Внутренние известия // Там же.—1837.—23 янв.; *Зеленецький*.—С.185; *Всеволожский Н. С.* Путешествие чрез Южную Россию, Крым и Одессу.—М., 1839.—Ч.1.—С.92; *Odessa* // II Tiberino (Roma).—1840.—27 lugl.—P.98; *W.W.* Одесский театр // Репертуар и пантеон театров.—1847.—№ 6.—С.94, 95; Концерт г.Марини // Од.вест.—1849.—29 янв.; *К.К.* Заметки и вести // Там же.—1851.—20 июня; *Teatri* // ТАсL.—1851.—24 lugl.—P.158; *Скяльковський*, 1858.

МАРКЕЗИ-КАНІЛЬЙО — артистка оперети та опери. Наприкінці 1900 виступала в Одесі у складі прибулої з Італії опереткової трупи Сконьямільйо. Користувалася успіхом в опереті “Гейша” Джонса, операх “Богема” Пуччіні, “Сільська честь” Масканьї, “Паяци” Леонкавалло. 14 жовт. співала на вечорі місц. літ.-артист. т-ва.

Д. В Русском театре // Од.лист.—1900.—14 окт.; *А.Мз-ркий* [Мазаракій А.В.]. Одесса. (От нашего корреспондента) // Рус.муз.газ.—1900.—5 нояб.—С.1088.

МАРКЕЗИНІ — артистка опери (меццо-сопрано). Солістка італ. опер. трупи Гольдшмідта, з якою у березні — квітні 1894 гастролювала в Києві на сцені міськ. т-ру. Репрезентувала широк. реп-р партій: Маддалену (“Ріголетто” Верді), Урбана (“Гугеноти” Мейєр-бера), Зібеля (“Фауст” Гуно), Фрідеріка (“Міньйон” Тома), Берту (“Севільський циркульник” Россіні), Лізу (“Сомнамбула” Белліні) тощо.

Чечотт В. Оперный театр // Киевл.—1894.—8, 11, 12 марта; Итальянская опера // Киев.сл.—1894.—10 марта; “Миньона” переполнила в субботу наш городской театр. // Киев.сл.—1894.—28 марта; В итальянской опере. // Там же.—27 апр.

МАРКЕТТИ — балетмейстер. Працював у популярному в Україні цирку М. Труці. У травні — червні 1897 керував кордебалетом на харків. арені. Поставив ряд оригінальних номерів на істор. та етнограф. сюжети, що здобули широке визнання публіки: балет-дивертисмент “Римський педагог”, водяну пантоміму “Ніч у Венеції”, феєрію з використанням іспан. танців “Бій биків у Мадриді” тощо.

Труці М. Предварительное объявление // Харьк.губ.вед.—1897.—29 апр.

МАРКОНІ (MARCONI) Леонардо (6. X. 1835, Варшава — 1. IV. 1889, Львів) — скульптор, архітектор, викладач. Професійні знання набував у Варшав.школі красних мистецтв (1856—58) та Рим. академії св. Луки (1859—62). 1862—74 працював у Варшаві. З 1874 до кінця життя викладач скульптури й орнаментального малюнку Львів. політехнічного ін-ту. Праці М. виділялися виразною пластикою, експресією. У Львові виконав усі скульптурні та ліпні роботи в будинку політех. ін-ту, оздоблював

костюл францісканок, палац правосуддя, спланував та оформив парадні сходи житлового будинку (проект арх. Ф. Ксенжарського). Серед найкращих здобутків М. — сповнені емоційності скульптурні образи-алегорії “Європа”, “Азія”, “Африка”, “Америка” на фасаді готелю “Жорж”. Був автором пам’ятників, зокрема Т. Костющці в Кракові на Вавелі. Різцю М. належать медальйони та горельєфи, частина з яких зберігається у Львів. державній картинній галереї. Займався також станковим живописом.

Німенко А. В. Українська скульптура другої половини XIX — початку XX ст. — К., 1963. — С. 51—52; *Marconi // Wielka encyclopedia powszechna PWN.* — Warszawa, 1966. — Т. 7. — С. 41; *Іст. укр. мист.* — Т. 4. — Кн. 2. — С. 88; *Сл. худож. Укр.* — С. 144; *Пам’ятники.* — Т. 3. — С. 39.

МАРСІКАНІ Адольф Доменікович (бл. 1840, Казань — ?) — лікар, освітянин. Неаполіт. підданий. Гімназистом займався славістикою під керівництвом проф. В. І. Григоровича. З 1850 мешкав у Києві. 1862 закінчив мед. факультет ун-ту св. Володимира, діставши ступінь лікаря з відзнакою. Вдосконалював кваліфікацію у клініках Відня, після чого написав і захистив докторську дисертацію. Від студентських років займався проблемами педагогіки як послідовник освітньої системи попечителя Київ. учбов. округу, видатного хірурга М. І. Пирогова. Давав приватні уроки з іноземних мов та ін. предметів. Серед його учнів у Києві та Каховці був Д. М. Овсянко-Куликовський — знаний у майбутньому літературознавець і лінгвіст, учасник укр. нац. руху, який згодом писав: “Це мій наставник, пам’ять якого я глибоко шаную”. З 1859 М. співробітничав у газеті “Киевский телеграф”, на шпальтах якої висвітлював стан і шляхи поліпшення виховання молоді у навчальних закладах, порушував питання про суспільну небезпеку тілесних покарань учнів та заохочення доносителства в їх середовищі. В 1870-х жив у Петербурзі, продовжуючи підтримувати зв’язки з науковцями України.

Марсикани Ад. Несколько слов о воспитании в средних учебных заведениях // *Киев. тел.* — 1859. — 9 дек.

Академические списки императорского университета св. Владимира (1834—1884). — К., 1884. — С. 157; *Овсянко-Куликовский Д. Н.* Воспоминания // *Лит.-крит. работы в двух томах.* — М., 1989. — Т. 2. — С. 364—366, 376, 377.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 33, спр. 1584 (Відомості про іноземців, які проживають у Півд.-Зах. краї, 1856), арк. 181 зв. — 182.

МАРСІКАНІ Доменіко — торговець худож. творами. Неаполітан. підданий. 1842 оселився у Києві, зайнявшись придбанням і продажем картин, переважну більшість яких становили оригінальні олійні твори зарубіжних митців. Підтримував зв’язки із закордонними фірмами, звідки випишував картини на папері,

книги про мистецтво. Реалізовував фарби, пензлі та ін. знадіб для живописців. У торговельних справах виїздив до Житомира (1843), Риги (1844), Вільно (1845). 1852 відкрив магазин італ. картин у Контрактовому будинку. Торговельною справою займався до 1860-х. Культурне значення її для краю високо цінував укр. художник і педагог М. Мурашко.

Юнк А. Киевские письма // Сев. пчела. — 1852. — 16 мая; Мурашко Н. Письмо в редакцию // Заря. — 1881. — 16 дек.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 17356 (Повідомлення про виданні іноземцям паспорти від різних осіб на проїзд в Київ. губ., 1843), арк. 393; Там же, оп. 3, спр. 7440 (Реєстр паспортів, виданих рос. та інозем. підданям, 1844), арк. 14 зв., 120 зв.; Там же, спр. 7494 (Реєстр паспортів, виданих рос. та інозем. підданям, 1845), арк. 38 зв.; ЦДІАУК, ф. 442, оп. 33, спр. 1584 (Відомості про іноземців, які живуть у Півд.-Зах. краї, 1856), арк. 181 зв., 182; Там же, ф. 293, оп. 1, спр. 313 (Про три пакунки на ім'я Кордесса, Марсікані і Коципинського, 1856), арк. 1, 3.

МАРСІКАНІ М. — скрипаль-віртуоз, композитор. 1872 давав концерти в Україні. 28 листоп. виступив у Харкові з виконанням творів Бетховена, Венявського та ін. авторів. Значну частину програми становили власні п'єси: "Мазурка", "Малоросійський карнавал", створений за зразком знаменитого "Венеціанського карнавалу" Паганіні, та ін.

Орловский Н. По поводу концерта г. Марсикани // Харьк. губ. вед. — 1872. — 30 нояб.

МАРТІНІ Альдо — артист цирку (фокусник). "Професор гумористичних силуетів і прстіджітатор". Демонстрував одне з найдавніших мистецтв — маніпуляцію з допомогою спритності рук. У 1870—80-х гастролював в Україні, близько знався з М. Милославським та ін. діячами одес. і харків. т-рів. Із серпня 1887 виступав у т-рі київ. саду "Шато де флер".

Шато-де-флер // Киевл. — 1887. — 23 авг.; Лихачев В. Из театральных воспоминаний. Милославский // ТиИск. — 1908. — 2 нояб. — С. 773.

МАРТІНІ Ермінія — артистка опери (сопрано). Примадонна італ. опери в Києві з часу заснування її Ф. Бергером — 1863. З появою М. на київ. сцені серед любителів співу утворилася партія "мартіністів" — пристрасних прихильників її таланту. Творче суперництво артистки з другою примадонною трупи — Пуерарі помітно пожвавлювало театр. життя міста 1863—64. На завершення сезону взяла участь 6 квіт. 1864 у концерті італ. артистів та хору учнів у залі І-ї київ. гімназії. В наступному сезоні привернула увагу до себе у партії Дездемони ("Отелло" Россіні, 27 верес. 1864) "прозорим співом..., схожим на тонкий батист". Коронною в її реп-рі стала роль Леонори ("Трубадур" Верді). Була також виконавицею головних партій в "Лукреції Борджа"

Доніцетті, "Бал-маскараді" Верді та ін. Серед останніх виступів М. в Києві — участь у концерті артистів та оркестру італ. трупи під керуванням місц. диригента Клефеля (31 січ. 1865) та її бенефіс в опері "Фаворитка" Доніцетті (1 лют. 1865).

Спешим известить любителей музыки // Киев. тел. — 1864. — 5 апр.; Разные заметки и известия // Рус. сцена. — 1864. — Апр. — С. 229; Итальянская опера в Киеве // Киев. тел. — 1864. — 16 сент.; *Роллинз К.* Театральная хроника. Итальянская опера в Киеве // Киев. тел. — 1864. — 22 сент.; *Роллинз К.* Театральная хроника. Итальянская опера в Киеве ("Тrovatore") // Там же. — 24 окт.; *Роллинз К.* Театральная хроника. Итальянская опера в Киеве ("Il ballo in maschera") // Там же. — 22 дек.; В понедельник, 1-го февраля в бенефис д-цы Мартини... // Там же. — 1865. — 28 янв.; *Кузьмін.* — С. 32.

МАРТИНИ Філіппо (1804, Італія — ?) — мандрівний продавець скульптурних виробів ("гіпсових фігур"). 1829 перебував у Житомирі, звідки з посвідченням волин. цивільного губернатора приїхав 10 серп. 1830 до Києва, де одержав білет на вільне перебування в місті впродовж двох місяців. У вересні того ж року дістав паспорт для проїзду в Бухарест.

ЦДІАУК, ф. 533, оп. 2, спр. 1154 (Про внутрішні білети, видані іноземцям, 1830), арк. 118; *ДАКО*, ф. 2, оп. 3, спр. 3050 (Книга про паспорти, які видаються іноземцям нижчого стану для повернення за кордон, 1827—33), арк. 16.

МАРТИНОЛЛІ — диригент. 1873—75 служив капельмейстером в італ. трупі Л. Карозеллі у Житомирі, зарекомендувавши себе обдарованим керівником оркестру. Диригував в операх Россіні, Белліні, Доніцетті, Верді, Гуно. Виїздив з трупю на гастролі до Росії.

-ъ Опера в Житомире // Киев. тел. — 1874. — 4 дек.; *Евдокимов Я. К.* Музыкальное прошлое Саратова // Из музыкального прошлого. М., 1960. — Вып. 1 — С. 203.

МАРЦЕЛЛО Джузеппе (бл. 1872 — ?) — мандрівний музикант (катеринщик). Разом з батьком приїхав до Рос. імперії на заробітки. Виступав на вулицях Москви та ін. міст. У травні 1890 був затриманий поліцією у Києві біля готелю і засуджений на п'ять днів арешту за "порушення" спокою грою свого інструменту.

Итальянец перед судом // Киев. сл. — 1890. — 3 мая.

МАРЦОРАТІ А. — скрипаль, диригент, композитор. Працював у Мілан. консерваторії. У 1860-х керівник оркестру італ. опери в Одесі. 21 січ. 1867 диригував прем'єрою італ. опери К. Юр'євича "П'єро калабрієць". 1868 здійснив гастрольну поїздку по Україні разом з першим тенором одес. опери О. Дадоновим і першим флейтистом Дж. Пагані. Грав на скрипці у вок.-інструм. концертах у Миколаєві (березень, три виступи), Києві (8 квіт.). Особливий інтерес слухачів привернули виконані М. власні твори — фантазія

на теми "Сомнамбули" Белліні (княни чотири рази викликали автора на авансцену), концерт за мотивами "Бал-маскараду" Верді, варіації мотивів "Венеціанського карнавалу" Паганіні.

Театральные и музыкальные новости // Од. вест. — 1866. — 17 нояб.; Сегодня по желанию публики... // Николаев. вест. — 1868. — 22 марта; Прибывшие в Киев артисты... // Киев. вест. — 1868. — 6 апр.; *Панцер К.* Концерт 8-го апреля // Киев. тел. — 1868. — 15 апр.; *Бернандт.* — С. 240.

МАЦЦЕІ (MAZZEI) Франческо — артист драми, режисер. Під час нац. революції в Італії служив у гарібальдійських військах, воював у Франції, одержав бойові нагороди. На початку 1870-х вступив до драм. трупи Е. Россі, в якій працював до 1885. Крім роботи над власними сцен. ролями вів репетиції вистав. Як секретар Россі завдяки своїй широкій освіті і знанню багатьох інозем. мов сприяв примноженню міжнародних зв'язків трупи, в тому числі в Україні. У травні 1878 на гастролях колективу в Одесі і Києві займався творчою й організаторською д-тєю. Характеризуючи акторські здібності М., місц. преса зараховувала його до "видатних сил" чоловічого персоналу трупи.

Еще о Росси // Новорос. тел. — 1878. — 28 апр.; *Росси.* — С. 244, 271, 276, 294.

МЕНАБЕНІ К. Е. — балетмейстер. У 1880—90-х працював у харків. т-рі. 1885 відзначився зразковою постановкою танців в опері Россіні "Вільгельм Телль". Там же 1895—96 очолював балетну групу з 12 осіб. 22 лют. 1897 в його бенефіс дано "Снігуроньку" Римського-Корсакова. 1897 перейшов до трупи Церетелі, де готував хореографічні сцени до "Опричника" Чайковського та ін. опер. вистав. У лютому — березні 1898 брав участь у київ. гастролях трупи.

Театр и музыка // Юж. край. — 1885. — 29 янв.; Оперный театр // Харьк. губ. вед. — 1897. — 22 фев.; Провинциальная летопись. Харьков // ТиИск. — 1897. — 24 авг. — С. 606; Опера в Киеве // Киев. сл. — 1898. — 8 фев.; Драматический театр "Соловцов" // Там же. — 22 фев.

МЕНОТТІ Паула — артистка оперетково-шансонетного жанру. Популярна "каскадна співачка" у виставах естрадної трупи Іваненка в Києві в літньому т-рі саду "Шато де флер" (липень 1886). 2 липня в її бенефіс відбувся великий концерт з участю оркестру Гене та співачок з Франції, Австро-Угорщини та ін. країн.

Шато-де-флер // Киев. вест. — 1886. — 2 июля; Новый состав труппы в "Шато-де-флер" // Там же. — 11 июля; Шато-де-флер // Там же. — 31 июля.

МЕНЦІОНЕ Леопольд Джеранович — власник майстерень скульптурних виробів з мармуру. У 1890-х філії його фірми діяли в Одесі, Єлисаветграді і Севастополі; головний заклад знаходився

в м. Масса (Італія) на місці копалень знаменитого каррарського мармуру. Серед визначних робіт, виконаних М. в Україні, — скульптурне оздоблення Нової біржи в Одесі (1899).

Коханський В. Одесса и ее окрестности. — Од., 1891. — С. 58; *Коханський.* — С. 172, 183; *Тимофеевко.* — С. 50.

МЕРЛІНІ — артистка опери (колоратурне сопрано). Одна з наймолодших співачок італ. опери на сцені київ. міськ. т-ру в сезон 1883—84. Привертала увагу граціозною технікою співу, дзінким й красивим голосом у верхньому регістрі. Грала Розіну ("Севільський цирульник" Россіні), Маргариту ("Фауст" Гуно), Вестіну ("Тінь" Флотова), Норіну ("Дон Паскуале" Доніцетті). 18 січ. 1884 провела свій бенефіс у "Ріголетто" Верді.

Концерт в городском театре // Киевл. — 1883. — 8 дек.; "Севильский цирюльник" на сцене городского театра // Там же. — 16 дек.; Музыкальная хроника // Там же. — 1884. — 4 янв.; Зрелища // Заря. — 1884. — 18 янв.; Театр и музыка // Киевл. — 1884. — 8, 10 фев.

МЕТЕЛЛЬЙО (METELLIO) — артист опери (тенор). 1890—91 — соліст італ. труни в Одесі. Зажив успіху в операх "Жидівка" Галеві, "Аїда", "Трубадур", "Ернані" Верді, "Німа з Портічі" Обера. Його одес. виступи мали розголос у муз. колах Італії.

Odessa // GdT. — 1890. — 13 nov. — P. 10; Il tenore Metello a Odessa // Mon. art. — 1890. — 29 nov. — P. 11; Odessa // GdT. — 1890. — 4 dic. — P. 12; Il tenore Metello a Odessa // Mon. art. — 1890. — 11 dic. — P. 12; Odessa // GdT. — 1891. — 19 mar. — P. 9.

МЕЦЦАНІ (MEZZANI) Марко — учитель. Житель Венеції. 1841 приїхав в Україну, де в Житомирі дістав дозвіл на перебування у Волин. губ. У 1859 мешкав у Кам'янці-Подільському, куди привіз з-за кордону худож., істор., географ., довідкову л-ру італ., франц. та нім. мовами.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 202, спр. 122 (Відомості про паспорти, видані іноземним підданим і жителям Волин. губ., 1841), арк. 205 зв., 206; *Там же*, ф. 293, оп. 1, спр. 663 (Про книги професора Меццані, 1859), арк. 1—5.

МІКЕНІ Григорій (бл. 1800 — ?) — скульптор ("різьбяр фігур"). Тоскан. підданий. 1856 працював у Києві, куди прибув 1853.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 33, спр. 1584 (Відомості про іноземців, які проживають у Під-Зах. краї, 1856), арк. 181 зв., 182.

МІЛЛІО Джузеппе (Йосип) (бл. 1788 — ?) — учитель. Почесний громадянин Сардин. королівства. Освіту здобув у Туріні. 1816 замешкав у м. Кременці. Тоді ж одержав від Волин. гімназії свідоцтво на право давати приватні уроки. У 1830—40-х займався погодинним навчанням учнів.

ЦДДАУК, ф.707, оп.4, спр.371 (Звіт... по Київ.учбов.округу за 1837 р.), арк. 224 зв., 225; *Там же*, оп.8, спр.223 (З витягами із звітів осіб, які займаються приватним навчанням, 1842), арк.2.

МІЛЬЯРІ (MIGLIARI) Джузеппе — художник. Працював декоратором у Римі, потім в Україні, де займався худож. оформленням драм. та опер. вистав, відтворюючи на сцені нац. побут, істор. епохи. Тривалий час свідками його творчості були відвідувачі міськ. т-ру Одеси. 1876 писав декорації в харків. т-рі до популярної в Україні драми італ. драматурга Камолетті “Сестра Тереза”, а також до трагедії Шіллера “Марія Стюарт” в староанглійському стилі за малюнками мюнхенського живописця Пехта, п’єс “Жебрачка” Грекова, “Христофор Колумб” Соколова, опери “Іоне” Петреллі (зображення виверження Везувія). За ескізами М. виготовлялися костюми та аксесуари.

Мы в свое время сообщали... // *Харьк. губ. вед.* — 1876. — 27 янв; Нас просят напечатать... // *Там же.* — 4 фев; Наш драматический театр... // *Там же.* — 10 фев; Наша итальянская опера... // *Там же.* — 24 апр; Нам не раз приходилось быть... // *Там же.* — 8 дек; *All. Lex.* — Bd. 24. — S. 544.

МІЧЧІ-ЛАБРУНА Р. — режисер. Працював в італ. опер. трупі антрепренера Ф. Кастеллано. У травні 1898 керував виставами на сцені літнього т-ру комерц. клубу в Харкові (“Трубадур”, “Бал-маскарад”, “Аїда” Верді, “Кармен” Бізе).

Итальянская опера под дирекцией Ф. Кастеллано // *Харьк. губ. вед.* — 1898. — 8 мая; Гастроли итальянской оперы под дирекцией Ф. Кастеллано // *Там же.* — 9 мая.

МОЛІНЕЛЛІ (MOLINELLI) — артист опери (тенор). Один з найобдарованіших представників бельканто в одес. італ. опері 2-ї пол. 1820-х. Відзначався сильним й водночас ніжним голосом. З його ім’ям пов’язана популяризація в Україні опер Россіні, в яких виняткова роль відводилася теноровим партіям, — “Отелло”, “Попелюшка” та ін. З незмінним успіхом виступав також в операх “Тебальдо та Ізоліна” Морлаккі, “Ніна, або божевільна від кохання” Паїзієлло, “Матильда, або дика” Кочча. 1830 відбув на батьківщину.

Внутренние известия // *Од вест.* — 1828. — 12 мая; Зрелища // *Там же.* — 18 авг; Внутренние известия // *Там же.* — 1829. — 20 апр; Театр // *Там же.* — 4 мая; Внутренние известия // *Там же.* — 1 июня; Из Одессы, февраля 19 // *Моск. вед.* — 1830. — 8 марта; *Зеленецкій.* — С. 184; *Кисіль О.* Листи і вірші підпоручика Вдсвиченка // *Декабристи на Україні.* — К., 1930. — Т. 2. — С. 129, 130.

МОМІНО Карло — антрепренер. Директор “італ. цирку”. Наприкінці ХІХ ст. гастролював в Україні. У травні 1897 на арені його цирку в Білій Церкві працював знаменитий дресирувальник тварин, клоун А. Дуров. У лютому — березні 1898 М. давав вистави

у Києві в будинку Лукау на Троїцькому майдані. Програми склалися з номерів вершників, сальтоморталістів, жонглерів. Одним з найцікавіших видовищ була їзда артистів на велосипедах униз головою по стелі цирку.

Итальянский цирк К. Момино // Киев. сл. — 1898. — 5 фев., 10 марта.

Ц. ДИЛУК, ф. 317, оп. 1, спр. 1385 (По звинуваченню дресирувальника тварин артиста Дурова А. Л. у висловлюванні проти великих князів, 1897—1898), арк. 32—34, 77.

МОНІГЕТТИ (MONIGHETTI) Іполит Антонович (5. I. 1819, Москва — 10. V. 1878, Москва) — архітектор, художник. Син італ. вихідця арх. Антоніо М. з м. Б'яєска (Швейцарія, кантон Тічіно). Закінчив Строгановське уч-ще малювання. 1834 поступив до Петерб. академії мистецтв, де за свої твори був нагороджений 3-ма срібними і 2-ма золотими медалями. 1844—47 — закордонний пенсіонер академії (Італія, Греція, Париж, Константинополь, Каїр). 1845 у Римі потоваришував з Миколою Гоголем, супроводжуючи його в екскурсіях по огляду старожитностей і художніх скарбів "вічного міста". Там же близько знався з пенсіонерами — укр. художниками. 1847 за серію малюнків з видами Греції і Риму одержав звання академіка. 1858 обраний професором архітектури. За його планами прикрашалися громадськими і приватними спорудами Царське село, Петербург, Москва (Політехнічний музей, 1873—77), швейцарське м. Веє (православна церква, 1864) тощо. Був автором розробок предметів прикладного мистецтва і меблів. 1859—66 присвятив себе проєктуванню і зведенню палацового комплексу — літньої резиденції імператорської фамілії у Лівадії. Прибувши до Криму, розпочав улітку 1862 будівництво, до якого, за порадою худож. І. Айвазовського, залучив з Одеси італійців — різьбярів, мармурників, скульпторів для барельєфних та ліпних робіт. Звів до 60 різних споруд, водночас переробив у палац колишній будинок Потоцьких. Тоді ж побудував Малий палац у східному стилі.

Ливадия, летняя резиденция государыни императрицы // Полт. губ. вед. — 1867. — 14 окт.; *Кондаков*. — Ч. 2. — С. 361; *Monighetti* // *All. Lex.* — Bd. 25. — S. 67; *Листов В. Н.* Ипполит Монигетти. — Л., 1976. — 144 с.

МОНТЕБРУНО А. — мармурник. У 1840-х утримував в Одесі майстерню по виготовленню мармурових виробів.

Новороссийский календарь на 1845 год. — Од., 1844. — С. 297.

МОНТЕНЕГРО Америга (Америка) (бл. 1876, Венесуела — ?) — скрипачка-віртуоз. Виховувалася в артист. родині італ. південно-американ. діаспори. Початкову муз. освіту опановувала в Буенос-Айресі, навчаючись грі на піаніно і співу. Подальшу підготовку

набула під керівництвом знаменитого скрипаля Бацціні у Мілан. консерваторії, яку закінчила з дипломом і медаллю першого ступеня. Свої здібності до інструм. мистецтва публічно продемонструвала в Італії. Незабаром була запрошена до Києва з ініціативи тамтешнього композитора Е. Чіпріані. 1893 дала три концерти (28 лют., 3 та 7 берез.) з участю піаністки, колишньої учениці київ. муз. уч-ща Т. Сатель. У двох концертах їй акомпанував відомий в Україні педагог і композитор Ст. Блюменфельд. Реп-р М. складався з творів Сен-Санса, Шопена, Ріса, Раффа та ін. Гра відзначалася темпераментом, граціозністю й душевністю. Квітень 1893 провела в Одесі: виступи у двох концертах й на симфонічному вечорі під диригуванням проф. Л. Ауера. 1894 вдруге гастролювала в Києві: зал купецького зібрання (11 лют., 8 і 30 берез.), муз.-вок. вечір службовців півд.-захід залізниць (26 лют.). Виконувала твори Венявського, Чайковського, Брамса, Паганіні. У концертах М. брали участь місц. піаністка Майзель, опер. співачки Е. Мінолі — учениця уславленої Пауліни Лукки та Є. Азерська — вихованка київ. муз. уч-ща й мілан. педагога Броджі. Київ. гастролі юної артистки мали, за відзивами преси, "гучний і цілком заслужений успіх".

В конце февраля в Киеве состоится концерт. // Киев. сл. — 1893. — 11 фев.; *Чешотт В.* Концерт скрипачки Амегиа Монтенегро // Киев. сл. — 1893. — 3 марта; Амегиа Монтенегро // Киев. сл. — 1893. — 3 марта; В воскресенье в городском театре. // Там же. — 5 марта; В воскресенье, 7-го марта. // Киев. сл. — 1893. — 7 марта; Концерт Амегиа Монтенегро // Киев. сл. — 1894. — 17, 20 фев.; Собранием служащих ЮЗЖД устраивается. // Там же. — 26 фев.; В среду, 30-го марта в зале купеческого собрания. // Там же. — 29 марта.

МОНТИЧЕЛЛІ Поліна — артистка опери (сопрано). У травні 1830 прибула до Одеси для виконання головних ролей у виставах Італ. трупи. Після перших виступів стала героїнею віршованих дифірамбів, які поширювалися в т-рі під час вистав з її участю. Співала в операх Белліні, Россіні, Пачіні. У липні 1830 з'явилася у новому для міста творі Россіні — "Зельміра". В жовтні 1832 виїздила з концертною програмою на гастролі до Петербурга. Талант М. надихнув на написання віршів поета В. Домонтовича.

Из Одессы, мая 10 // Моск. вед. — 1830. — 31 мая; Одесский театр // Од. вест. — 1830. — 28 июня; Из Одессы, июня 21 // Моск. вед. — 1830. — 12 июля; *Домонтович В.* Отрывок из описания Одессы // Гирланда. — 1832. — 10 янв. — С. 36—37; Концерт // Сев. пчела. — 1832. — 13 окт.

МОРАНДІ (MORANDI) — диригент. Працював в Одесі у сформованій 1821 антрепренером Бонавольйо Італ. опер. трупі. Під його диригуванням давалися опери Чімарози, Россіні, ін. Італ. композиторів.

Катанов. — С. 408.

МОРАНДІ (MORANDI) Франческо (Франц Йосипович) (4. II. 1811, Кремона — 3. XI. 1894, Фіуме, нині: Рієка) — архітектор, художник, викладач. Фахову освіту і перший практичний досвід набув у рідному місті та Мілані. 1839 приїхав до Одеси, з якою зв'язав все подальше творче життя, розпочавши кар'єру “вільнопрактикуючого архітектора і живописця”. Серед його перших худож. праць були декорації до прем'єри опери місц. композитора Галеа “Осміяний провінціальний муж” 5 листоп. 1839. З 1840 викладач “рисувального мистецтва” у дівочому пансіоні Софії Лорович. З 1848 обіймав посаду архітектора 4-ї, потім 2-ї частини Одеси, згодом — міськ. архітектора. У своїй д-ті дбав про додержання класичного стилю монументального обличчя міста, використання досягнень італ. зодчества. До перших містобудівельних праць М. належали плани, фасади, профілі та перспективні види Одес. клубу (1841), перепланування міськ. т-ру, зведення головної синагоги, башти та мурів у Карантині (1843), перебудова міськ. лікарні й Преображенського собору (1844). З 1843 за його проектами зводилися житла на Рішельєвській, Катеринівській, Троїцькій, Італійській, Новорибній, Поштової, Преображенській, Бульварній, Міщанській, Польській та ін. вулицях. Багато уваги приділяв спорудам громадського та культового призначення: проект 16 станційних будинків (1845—48), дім жалісливих сестер (1848—49), нова Михайлівська церква на Молдаванці (1849), католицький собор (1851—53, проект арх. Гонсіоровського), план місцевості навколо касарень, перебудова Старої біржи (1871—73), план і кошториси будівель у міськ. саду, проект триумфальної арки біля портової митниці на честь повернення рос. армії з Балкан (1879) тощо. У Криму (Ореанда) спроектував палац імператриці. 1849 на основі натурних зйомок розробив генеральний план міста — третій в історії Одеси та околиць, за яким розгорнулася забудова ряду магістралей, Молдаванки, Пересипу. Працював також у галузі декоративно-прикладного мистецтва. 1850 створив ескіз унікальної вази у римському стилі — пам'ятного дарунку м. Одеси видатному маріністу І. Айвазовському. Виготовлена із срібла вагою у 12 фунтів золотих справ майстром Гальяно вона відбила розмаїття задуманих М. рельєфних зображень — крилатих геніїв, картин Айвазовського у мініатюрі, представлених на його одес. виставці, медальйонів з гербами міста і живописця, написом “Знаменитому художнику Айвазовському” тощо. Творчість М. відзначила Петерб. академія мистецтв, надавши йому 1845 звання “некласного художника” за виконання програми “будинки для поліції”, 1857 — академіка

архітектури за проект поштамту. 1852 удостоєний звання професора Папської академії в Болонї за проект королів. палацу. 1875 рескриптом короля Віктора Еммануїла нагороджений орде- ном Італії, урочисто врученим того ж року в Одесі. Був членом одес. товариств — сільського господарства Півд. Росії (1854 склав план ґрунтів Херсон. губ.), історії та старожитностей (виконував обов'язки скарбника), красних мистецтв (віце-президент). Один з фундаторів і викладач одес. рисувальної школи, де його учнями були М. Врубель, Л. Пастернак та ін. Протягом 1850—70-х організовував у місті художні виставки праць професіоналів та молоді. Займався благодійницькою д-тю на користь бідних.

Одесса, 18 июня // СПб. вед. — 1851. — 23 июня; Внутренние известия // Од. вест. — 1852. — 2 янв.; От общества изящных искусств // Там же. — 1865. — 22 июня; *Петров.* — С. 8—9; Новороссийский календарь на 1872 високосный год. — Од., 1871. — С. 104, 107; Городская хроника // Новорос. тел. — 1875. — 14 марта; Одесса, 1794—1894. — Од., 1895. — С. 385, 400; *Де-Рибас.* — С. 254; *Кондаков.* — С. 362; “Стара Одеса”. — С. 20, 21, 25, 30; *Бернандт.* — С. 281; *Врубель.* Переписка. Воспоминания о художнике. — Л.-М., 1976. — С. 105; *Тимофеев.* — С. 16, 26; Памятники. — Т. 3. — С. 249, 256, 261; *Пиллявский В.* Франческо Моранди // Вечер. Одесса. — 1987. — 17 окт.

РДІА, ф. 789, оп. 14, спр. 104-М (Моранді Ф. Й., біографічні матеріали, 1834—1894), арк. 1—70; *Там же*, оп. 10, спр. 187 (По збиранню відомостей до звіту Академії за 1878—1879 академічний рік, 1879), арк. 80 зв. — 81 зв.

МОРИКОНІ (MORICONI), справж. прізви. РІЦАРДІ Аделаїда (бл. 1803 — II. 1833, Падуя) — артистка опери (контральто). Навчалася у Мілан. консерваторії. Протягом п'яти років (кінець 1820-х — початок 1830-х) співала в одес. італ. опері. В її особі поєднувалися виняткові артист. дані: чарівний, дзінкий, з переливами голос, виразність і витонченість гри на сцені, принадна зовнішність. Творчість М. була предметом широк. зацікавлень громадської думки в Україні й поза її межами. Своїми талановитими виступами сприяла популяризації в місті творів Россіні — “Семіраміди”, “Попелюшки”, “Італійки в Алжирі”, “Танкреда”. Блискуче виконувала головні партії в операх ін. авторів: “Ніна, або божевільна від кохання” Паїзієлло, “Тебальдо та Ізоліна” Морлаккі, “Удовині сльози” Дженералі тощо. Свої поезії присвячували співачні одес. літератори В. Домонтович, В. Туманський, оркестрант т-ру Луїзієлло, вірші якого в листівках поширювалися у залі під час вистав. 1831 перед відбуттям на батьківщину дала кілька концертів у Москві і Петербурзі. Важка хвороба обірвала життя М. у розквіті творчих сил, викликавши в Україні щирий жаль і співчуття численних прихильників її таланту.

Внутренние известия // Од. вест. — 1829. — 20 апр.; Театр // Там же. — 4 мая, 6 июля; Зрелища // Там же. — 21 дек.; Одесса, 9 мая // Там же. — 1831. — 9 мая; Одесса, 15-го июля // Рус. инвалид. — 1831. — 27 июля; Музыка // Сев. пчела. — 1831. — 18 нояб.; Одесса, 18 февраля // Од. вест. — 1833. — 18 фев.; *Мурзакевич Н.Н.* Автобиография. — СПб., 1886. — С. 65; *Де-Рибас.* — С. 92; *Вигель.* — С. 307; *Кисіль О.* Листи й вірші підпоручика Вдовиченка // Декабристи на Україні. — К., 1930. — Т. 2. — С. 129.

МОРО Анджела — артистка опери (сопрано). Примадонна італ. трупи в Одесі. Молодою співачкою дебютувала 9 серп. 1865 в “Сомнамбулі” Белліні в ролі Аміні, привернувши увагу своїм свіжим, приємним голосом. Упродовж сезону виступала в “Марті” Флотова, “Лінді ді Шамуні”, “Лючії ді Ламмермур” Доніцетті та ін.

Х. Первые представления одесской итальянской оперы // Од. вест. — 1865. — 12 авг.; Городской листок // Там же. — 12 нояб.

ЦДІАУК, ф. 1252, оп. 1, спр. 159 (Рапорти у 3-є відділення і начальникові 5-го округу корпусу жандармів про пригоди в Одесі, 1865), арк. 101.

МУРАСКИ, МУРАШКО, МОРАШКО Теодор (1811, Італія — ?) — майстер по виготовленню “гіпсових фігур”. Сардин. підданий. 1822 разом з батьком і братом приїхав з Відня до Житомира. У 1830—40-х перебував у Кам’янці-Подільському, Києві, Одесі. 1849 мешкав у Тифлісі, у 1860-х — в Києві.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 6365 (Про видачу білетів іноземцям на прожиття у Київ. губ., 1837), арк. 106 зв.; *Там же*, спр. 7494 (Ресстр паспортів, виданих рос. та іноземним підданим, 1845), арк. 120; *Там же*, оп. 1, спр. 27180 (Про померлого італ. підданого Варфоломея Мурашка, 1848), арк. 4, 6 зв, 10; *ЦДІАУК*, ф. 442, оп. 818, спр. 121, ч. II (Відомості повітових справників і поліцеймейстерів про іноземців, 1868), арк. 209 зв., 210.

МУТТІ Аугусто — дресирувальник тварин. Підданий Парм. герцогства. Мандрівний артист циркового жанру. Демонстрував “навчених собак і мавп”. Прибув з-за кордону до Радзивилова 16 лют. 1836 разом з дружиною і двома своїми помічниками. Тоді ж відправився у м. Дубно “по своєму заняттю”.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 197, спр. 142 (Відомості про прибулих з-за кордону до Росії іноземців по Волин. губ., 1836), арк. 90.

МУТТІ Джованні — мандрівний музикант (гравець на ручному органі). Парм. підданий. Свої виступи супроводжував показом дресированих тварин. Під час мандрів по Україні відвідав Одесу (1843), Єлисаветград, Катеринослав, Київ, звідки після двомісячного перебування вирушив у квітні 1844 до Харкова.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 20130 (Про прибулого в Київ без паспорта пармського підданого Джіованні Мутті, 1844), арк. 1—8 зв.

МУТТІ Костянтин — педагог. 1840 одержав у Казанському учбов. окрузі свідоцтво домашнього учителя нім. мови. З 1842 вчителював у Херсон. губ. 1857 переїхав до м. Тального Уманського повіту

Київ. губ., де займався навчанням в оселі поштмейстера Зуммера. Тоді ж звернувся до властей з клопотанням про дозвіл працювати за фахом у приватних будинках Київщини.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 23, спр. 168 (Про дозвіл домашньому вчителю Костянтину Мутті займатися приватним навчанням у Київ. губ., 1857), арк. 1—5.

Н

НАВАРРІНІ (NAVARRINI) Франческо (1855, Читтаделла — 21. I. 1923, Мілан) — артист опери (бас). Вок. освіту набував у Мілані. На професійній сцені з'явився 1878 у Тревизо в опері “Лукреція Борджа” Доніцетті. Його могутній голос, талановита гра привертала увагу найбільших т-рів Італії (зокрема “Ла Скали”), Англії, Франції, Іспанії, Росії. В Україну прибув 1900 зі славою “першого басу Італії” — на відкриття сезону одес. італ. опери. 22 листоп. дебютував на сцені міськ. т-ру у “Гугенотах” Мейєрбера в ролі Марселя. Там же розпочав розучування партії Греміна для участі в постановці “Євгенія Онєгіна” Чайковського.

Б. К. К открытию оперного сезона // Од. лист. — 1900. — 28 нояб.; Navarrini // *EdM.* — Vol. 4. — P. 300.

НАННІНІ — художник. У 1830-х театр. живописець в Одесі.

Соколов Г. И. Дневник // Зап. имп. Од. об-ва ист. и древн. — 1906. — Т. 26. — С. 80.

НЕГРАТО Луїджі — диригент. На початку 1831 приїхав з-за кордону до Одеси. Служив за щорічними контрактами капельмейстером при полках 7-ї піхотної дивізії. 1833—34 мешкав у Дубно.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 194, спр. 63 (Про іноземців та іншого звання людей, які просили про видачу їм видів., 1833—1834), арк. 261, зв., 266.

НЕГРІ Чезаре — купець, антрепренер. 1824 уклав угоду з одес. т-ром на постановку опер. У серпні 1825 оголосив себе неспроможним боржником і залишив трупу.

Лернер. — С. 16; *Квцлнов.* — С. 410.

НЕНЧОНІ — артистка драми. В лютому — квітні 1896 виступала на гастролях трупи трагіка Е. Россі у Харкові, Києві, Одесі. Привернула до себе увагу витонченим трактуванням образу Порції у п'єсі Шекспіра “Венеціанський купець” (давалася під назвою “Шейлок”).

А. Шейлок // Од. нов. — 1896. — 29 апр.

ПЕРІЦІ — артист опери. У 1790-х — на початку 1800-х виконавець головних партій у приватному італ. опер. т-рі графа Іллінського в Романові на Волині, куди персїхав з Петербурга разом з ін. іноземними співаками.

Горькинський. — С. 38.

НІККАРІ — музикант (сурмач). Соліст сформованого 1882 диригентом Дж. Емануелем оркестру для харків. опер. т-ру. Брав участь у сезоні 1882—83, виконував оркестрові партії у творах композиторів Італії, Франції, Росії, України, у т. ч. в опері М. Лисенка "Різдвяна ніч" нової редакції.

С 14-го септября открывається в оперном театре. // Юж. край. — 1882. — 20 авг.

НІКОЛІІІ Аделіна — артистка оперети (драм. сопрано). Учасниця літніх (1882) вистав на сцені т-ру харків. саду "Тиво́лі". 16 черв. успішно дебютувала в опереті "Зелений острів" у ролі Габріель. У дивертисментах виконувала разом з тенором Донзелі сцени з опер Верді, Доніцетті, Гуно тощо.

Сад "Тиволи" — // Юж. край. — 1882. — 28 мая; 16-го июня в саду "Тиволи" — // Там же. — 17 июня.

НОБІЛЕ (NOBILE) П'єтро (1774, Кампресто, Швейцарія — 7. II. 1854, Відень) — архітектор, інженер. Швейцар. підданий Італ. походження. Спеціальну освіту здобував у Римі 1801—05. 1807 — міськ. архітектор Трієста. З 1808 директор буд. школи Академії красних мистецтв у Відні. За його планами зводилися споруди у Трієсті, Відні, Граці, Римі, Кракові тощо. 1826 на замовлення графа М. Оссолінського склав проєкт б-ки і музею у Львові. Завершена в основному 1827 з деякими змінами, внесеними інж. Ю. Бсмом, будівля обійняла чільне місце серед зразків львів. ампіру.

Nobille // All. Lex. — Bd. 25. — S. 493; Nobille // Enc. It. — Vol. 24. — P. 869; *Островський Г. С.* Львов: Художественные памятники. — Л.-М., 1965. — С. 150—151

НОЛЛІ (NOLLI) — артист опери (баритон). Володів м'яким, "оксамитовим", велик. діапазону і сили голосом, виразною худож. грою. Зажив успіхів у багатьох т-рах Європи. В Україні продовжував кар'єру на одес. сцені. У 1880—81 виконував провідні партії в "Гугенотах" Мейєрбера, "Ернані", "Трубадурі", "Бал-маскарад" Верді. У квітні 1881 на запрошення антрепренера київ. міськ. т-ру Й. Сєтова зіграв у трьох спектаклях, дебютувавши в партії ді Луна ("Трубадур"). Після гастролей в Будапешті, Флоренції, Болоньї, Бухаресті повернувся до Одеси; увійшовши до складу Італ. трупи Чампі. 14 лют. 1882 на відкритті сезону

виступив у ролі Астона ("Лючія ді Ламмермур" Доніцетті). Репутацію "улюбленця Одеси" підтвердив відтвореними на тамтешній сцені образами Амонасро в "Аїді", Нелюско в "Африканці" Мейєрбера, Валентина у "Фаусті" Гуно.

Niski. Da Odessa // GdT.—1880.—4 nov.—P.8; *Alessio. Odessa // Mon.art.*—1880.—10 nov.—P.9; *Estero // GdT.*—1880.—16 dic.—P.6; *Il barltono Nollі ad Odessa // Mon.art.*—1880.—27 dic.—P.11; *Niski. Da Odessa // GdT.*—1880.—30 dic.—P.3; В п'ятницю, 24 апреля в городском театре. // *Заря.*—1881.—23 апр.; В субботу, 25 апреля в городском театре. // *Киевл.*—1881.—28 апр.; Первый спектакль итальянской оперы // *Од.вест.*—1882.—14 фев.; *Бекар.* Итальянская опера // Там же.—25 фев.; *Онл.* "Гугеноты" // Там же.—6 марта; *Е.Т.* Итальянская опера // Там же.—1 апр.; Бенефис первого баритона Нолли // Там же.—25 апр.; Бенефис первого баритона г.Нолли // Там же.—27 апр.

НУВЕЛЛІ (NOUVELLI) Оттавіо — артист опери (тенор). Володів голосом великої сили й виразного тембру, вмінням досягнути глибину почуттів своїх сценічних героїв. 1888 співав на сцені міланської "Ла Скали", потім одес. міськ. т-ру в італ. антрепризі І. Черепенникова. В її складі гастролював у лютому — квітні 1889 у Києві. Йому належали головні партії в "Ернані", "Бал-маскарад" (Річард) Верді, "Гугенотах" (Рауль), "Африканці" (Васко да Гама) Мейєрбера, "Лючії ді Ламмермур" (Едгар) Доніцетті. Особливо полонив меломанів виконанням ролі Радамеса в "Аїді".

Итальянская опера. // *Киев.сл.*—1889.—26 фев.; *Чечотт В.* Оперный театр // *Киевл.*—1889.—2 марта; *Чечотт В.* Музыкальная хроника // Там же.—25, 31 марта; *Kieff // GdT.*—1889.—28 mar.—P.8; *Kieff // Ibid.*—4 apr.—P.10; *Kieff // Ibid.*—15 apr.—P.10.

О

ОККІОЛІНІ (OCCHIOLINI) — артистка опери. У листопаді 1890 успішно дебютувала на сцені одес. міськ. театру в "Лючії ді Ламмермур" Доніцетті. Виконувала провідні ролі у "Роберті-Дияволі", "Гугенотах" Мейєрбера, "Севільському цирульнику" Россіні.

Odessa // Mon.art.—1890.—29 nov.—P.12; *Odessa // GdT.*—1890.—4 dic.—P.12; *Odessa // Ibid.*—1891.—1 gen.—p.12; *Odessa // Ibid.*—22 gen.—P.16.

ОРЕКК'Я (ORECCHIA) Анджоліна — артистка опери. 1857—58 — примадонна італ. опери Одеси. Раніше співала в т-рах Мілана, Венеції, а також Константинополя, де її вок. та драм. талант й "блискуче прийдешнє" вітав 1855 емігрант — поет і публіцист М. А. Канні, майбутній перекладач укр. нац. лірики на італ. мову. До найяскравіших на одес. сцені належали її виступи в "Трубадурі" Верді, "Фаворитці" Доніцетті.

Волосатов Е. Примадонна Ореккия // *Од. вест.* — 1857. — 31 дек.; *Итальянская труппа в Одессе (Примадонна Ореккия)* // Там же. — 1858. — 7 янв.; *К. о. Фельетон* // Там же. — 12 июля; *Guida F.* L'Italia e il Risorgimento balcanico. *Marco Antonio Canini.* — Roma. 1984. — P. 113—114.

ОРСІНІ Йосип (1799, Галичина — ?) — учитель. Австр. підданий. У червні 1828 прибув до Одеси, де дістав від градоначальника міста дозвіл на вільне перебування. У листопаді того ж року у Волин. ліцеї (Кременець) склав іспити і в грудні одержав свідоцтво на право приватно “навчати юнацтво італ. мові та фехтуванню”. Розпорядженням правління Віленського ун-ту, якому підпорядковувався ліцей, О. дозволялося вести навчання по своїх предметах у поміщицьких маєтках. Два роки служив учителем італ. мови і фехтування у Подільській гімназії, де “поводив себе чесно і сумлінно”. З 2-ї пол. 1833 розпочав викладати фехтувальне мистецтво приватним чином для учнів старших класів Вінницької гімназії у вільні від обов'язкового для них навчання години.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 314, спр. 14 (Про парафіяльних учителів, домашніх учителів і гувернерів..., 1827—28), арк. 174—178; *Там же*, оп. 1, спр. 479 (За донесенням директора училищ Подільської губ. про приватного учителя Орсіні, 1833), арк. 1—5.

ОТТАВІАНІ (OTTAVIANI) Лазаро — артист опери (тенор). Виконував провідні партії в оперних сезонах в Одесі (1894, “Аїда”, “Трубадур” Верді та ін.) і Харкові (1895, “Паяци” Леонкавалло, “Сільська честь” Масканы, “Вільгельм Телль” Россіні, “Пророк” Мейєрбера та ін). Володів феноменальним за силою голосом.

Одесса. (От нашего корреспондента) // *Артист.* — 1894. — Фев. — С. 271—272; *Музыкальная хроника* // Там же. — Окт. — С. 285; *И. Б. Харьков.* (От нашего корреспондента) // *Рус. муз. газ.* — 1895. — Янв. — С. 77; *Charkoff* // *GdT.* — 1895. — 10 gen. — P. 13; На утреннем представлении оперы “Вильгельм Телль”... // *Юж. край.* — 1895. — 11 фев.

П

ПАГАНЕЛЛІ Вікторія — артистка опери (меццо-сопрано). У серпні 1897 гастролювала в т-рі київ. саду “Шато де флер” у складі італ. опер. трупі Луковича. Брала участь в “Аїді” Верді, “Фаусті” Гуно. Жвавою натхненною грою відзначилася в образі Магдалени (“Ріголетто” Верді). Улітку — восени 1898 разом із сформованим у Херсоні т-вом італ. опер. артистів здійснила гастрольну поїздку по Криму (Євпаторія, Сімферополь, Севастополь, Ялта).

Чечотт В. Спектакли италянської опери // Києвл. — 1897. — 11 авг.; Сад “Шато-де-флер” // ЖиИск. — 1897. — 12 авг.; *Ваш Л. Н.* Письма музыкального профана // Киев. ел. — 1897. — 15 авг.; На днях выехало в Крым. // ТиИск. — 1898. — 9 авг. — С. 569.

ПАГАНИ (PAGANI) Джованні (Іван Гіацинтович) — диригент. Один з провідних діячів муз. культури України у 1880—90-х. З 1887 працював у київ. міськ. т-рі капельмейстером в антрепризі Й. Сетова, де звернув на себе увагу постановкою оперет (“Ніч у Венеції” Штрауса та ін.), італ. опери-буф “Колумелла в будинку божевільних” (прем’єра 3 лютого 1889) тощо. Із жовтня 1889 керував в одес. італ. опері оркестром з 53 осіб. Поставив “Жидівку” Галеві, “Фаворитку” Доніцетті, “Дінору” Мейєрбера, “Отелло” Верді. 1892 повернувся до Києва, де диригував операми “Демон” Рубінштейна, “Аїда”, “Ріголетто” Верді, “Опричник” Чайковського, “Гугеноти” Мейєрбера, “Руслан і Людмила” Глінки, “Паяци” Леонкавалло, “Лючія ді Ламмермур” Доніцетті, “Кармен” Бізе. Регулярно виступав у вок.-муз. вечорах. Після смерті Сетова (1893) перебрав на себе фактичне ведення київ. опер. антрепризою. Виконавській творчості П. особливо в західно-європ. реп-рі були притаманні темпераментне диригування оркестром і хорами, вміння рельєфно передати красу муз. сюжетів. 11 лют. 1894 під час бенефісу на виставі “Самсон і Даліла” Сен-Санса громадськість вшанувала митця оваціями, піднесенням срібних та лаврового вінків, ін. дарунків. Співробітничав з укр., рос., зарубіж. композиторами, музикантами, співаками. У січні 1895 разом з М. Лисенком, В. Пухальським та ін. співпрацював у Києві з Римським-Корсаковим, у присутності якого керував першою у місті постановкою “Снігуроньки”. 8 січ. 1896 на запрошення П. в його бенефісній виставі “Ромео і Джульєтта” Гуно співав видатний укр. тенор О. Мишуга. Після пожежі київ. міськ. т-ру (1896), під час якої згоріли його інструменти, в т. ч. піаніно, працював у тифліській опері, потім у Петербурзі.

Зимний сезон в театре... // Києв. сл. — 1887. — 12 сент.; В понеділок г. Пагани поставил у Сетова... // Там же. — 1888. — 20 янв.; Театр Сетова // Там же. — 1889. — 2 фев.; *Москвалев П.* Одесса. Итальянская опера // Аргист. — 1889. — Кн. 3. — С. 151; *Odessa* // Моп. арт. — 1890. — 28 олт. — Р. 7; *Чечотт В.* Оперный театр // Києвл. — 1892. — 3, 10, 17, 25 сент., 29 нояб.; *Чечотт В.* “Паяцы” Р. Леонкавалло // Там же. — 1893. — 17 сент.; Бенефис г. Пагани // Києв. сл. — 1894. — 13 фев.; *Чечотт В.* Оперный театр // Києвл. — 1894. — 5 марта; *Л. Гончаров.* Киев. (От нашего корреспондента) // Рус. муз. газ. — 1894. — Апр. — С. 102; Приезд в Киев Н. А. Римского-Корсакова // ЖиИск. — 1895. — 21 янв.; *Kieff* // GdT. — 1896. — 2 ген. — Р. 15; *Гончаров Л.* Музыкальная хроника. “Ромео и Джульєтта” Гуно // ЖиИск. — 1896. — 15 янв.; *Чечотт В.* Оперный театр //

Києвл. — 1896. — 27 янв.; Джиовани Пагани, бывший капельмейстер киевской оперы. // ЖиИск. — 1897. — 28 июня; *Левик.* — С. 44, 48—50.

ЦДАМЛМУ, ф. 646, оп. 1, спр. 123 (Списки музикантів оркестру, хористів, хористок і службовців опер. т-ру, які потерпіли від пожежі т-ру, 1896), арк. 4.

ПАНДОЛЬФІНІ (PANDOLFINI) Франческо — артист опери (ліричний тенор). Кар'єру в Україні розпочав на сцені одес. італ. опери, де відзначився в партії Мефістофеля “Фаусті” Гуно, 1895). Там же співав у “Фра-Дияволо” Обера, “Трубадурі” і “Травіаті” Верді, “Кармен” Бізе, “Лінді ді Шамуні” Доніцетті. В лютому — березні 1896 гастролював разом з одес. трупкою у київ. т-рі “Соловцов”. Зіграв ролі Едгара (“Лючія ді Ламмермур” Доніцетті), Альфреда (“Травіата” Верді), Туррідю (“Сільська честь” Масканьї), де Гріє (“Манон” Массне), Хозе (“Кармен” Бізе) та ін. 1900 соліст одес. італ. опери в антрепризі М. Соловцова.

Зусмян С. Одесса. (От нашего корреспондента) // Рус. муз. газ. — 1895. — Нояб. — С. 750; *Odessa* // GdT. — 1895. — 21 nov. — P. 8; *Odessa* // Ibid. — 1896. — 2 gen. — P. 15; *Odessa* // Ibid. — 16 gen. — P. 13; *Драматический театр “Соловцов”. Итальянская опера* // ЖиИск. — 1896. — 23 янв.; *Odessa* // GdT. — 30 gen. — P. 12; *М. М. “Театр “Соловцов”* // Киев. сл. — 1896. — 15, 20, 22 фев.; *Гончаров Л.* Спектакли итальянской оперной труппы // ЖиИск. — 1896. — 25 фев., 5 марта; *Итальянская опера в Одессе* // Киев. газ. — 1900. — 3 дек.

ПАРБОНІ — артистка опери (меццо-сопрано). Солістка італ. трупи Гольдшмідта, в складі якої у березні 1894 гастролювала на сцені київ. міськ. т-ру. Відзначалася темпераментним виконанням партій, виразним співом, мімічними засобами сцен. гри. До найкращих належали її виступи у “Міньйоні” Тома, “Фаворитці” Доніцетті, “Кармен” Бізе.

Чешотт В. Оперный театр // Києвл. — 1894. — 12 марта, 1 апр.; *Итальянская опера продолжает.* // Киев. сл. — 1894. — 15 марта; *У итальянцев.* // Там же. — 22 марта.

ПАРІНІ Ж. — віолончеліст, муз. педагог. Закінчив з медаллю Мілан. консерваторію. У 1870—80-х активний учасник муз. життя України. Давав концерти в Одесі. З кінця 1872 викладач гри на віолончелі у класах, відкритих харків. відділенням Рос. муз. т-ва. Водночас працював в оркестрі місц. опер. т-ру. Брав участь у постановках італ., рос. опер і першої в Харкові вистави “Різдвяної ночі” Лисенка 1882. 1885 мешкав у Ялті, звідки звертався через пресу до оперних антрепренерів з пропозицією обійняти місце першого віолончеліста оркестру.

Бемоль [Кузьмичский И.] Музыкальная хроника... Концерты гг. Брамбилла, Парини и Пагани... // Новорос. тел. — 1871. — 23 фев.; *Дирекция русского музыкального общества.* // Харьк. губ. вед. — 1872. — 24 сент.; С 14-го сентября открывается в оперном театре... // Юж. край. — 1882. — 20 авг.; *Опытный виолончелист* // Театр. мирок. — 1885. — 16 марта. — С. 7.

ПАСКАЛІС (PASCALIS) Аделаїда — артистка опери (меццо-сопрано). На запрошення антрепренера Й. Сетова приїхала з Мілана до Києва, де в березні 1880 співала на сцені міськ. т-ру в операх Верді — “Аїда” (Амнеріс), “Трубадур” (Азучена). Наприкінці того ж року виступала в одес. опері, з успіхом провівши ролі у “Бал-маскараді” Верді, “Фаворитці” Доніцетті та ін.

М. Пичь. Из верных источников мы знаем. // Киевл. — 1880. — 4 марта; *Л. К[уперни]к.* Весенний сезон // Там же. — 18 марта; *Estero* // СdT. — 1880. — 10 dic. — P. 6; *Corriere* // Ibid. — 23 dic. — P. 5.

ПАССЕ-ГРО (PASSE-GROS) Марія Маргарита — учителька. Сардин. піддана. Восени 1855 прибула з Варшави до Дубна з наміром працювати гувернанткою. Тоді ж звернулася до властей за дозволом на цю роботу, пред'явивши свої свідоцтва від Варшавської та Гродненської гімназій на право навчання дітей початкам франц. мови й арифметики.

ЦДІЛІК, ф. 707, оп. 21, спр. 423 (Про дозвіл сардин. підданій Пассе-Гро займатися навчанням..., 1855), арк. 1—3.

ПАСТОРИ — артистка опери. У 1830-х примадонна італ. опери в Одесі. Одна з найобдарованіших співачок, яка, за свідченням сучасників, могла б з честю з'явитися на будь-якій сцені. 1840 гастролювала у Харкові. 20 серп. виконувала арії з “Севільського цирульника” Россіні, “Норми” Белліні тощо. 25 серп. виступила в концерті на користь потерпілих погорільців заміської частини Харкова.

Зеленецький. — С. 185; *Михлашевський Й. М.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої половини XIX ст. — К., 1967. — С. 134.

ПАТЕРІ (PATERI) Терезія — артистка опери. Жителька Мілана. Примадонна одес. італ. опери. 26 берез. 1836 прибула з-за кордону в Радзивилів, звідки відправилася до Одеси “для влаштування у тамтешній театр”. Один з перших її виступів у “Ніні, або божевільній від кохання” викликав схвальні відгуки як в Одесі, так і в Італії.

А. Т. Дебют г-жи Патери и г-на Контини // *Од. вест.* — 1836. — 16 мая; *Odessa* // *Annali storici* (Bologna). — 1836. — II ag. — P. 204; *Odessa*, 19 novembre // *Id'Od.* — 1836. — 20 nov; *Зеленецький.* — С. 185.

ЦДІЛУК, ф. 442, оп. 197, спр. 142 (Відомості про прибулих з-за кордону іноземців по Волин. губ., 1836—37), арк. 169 зв.

ПАТТІ (PATTI) Карлотта (30. X. 1835, Флоренція — 27. VI. 1889, Париж) — камерна співачка (колоратурне сопрано). Дочка примадонни одес. опери Катерини Патті-Баріллі, одна з трьох сестер-співачок — всесвітньовідомої Аделіни П. та Амалії П. В юності займалася інструм. музикою, співом, живописом. Як

вокалістка вперше з'явилася 1861 на нью-йоркській сцені, розпочавши відтоді концертну д-ть в США, потім в Європі. У пересні 1867 дала два концерти у Львові. Навесні 1869 гастролювала в Одесі. 1876 здійснила турне по Україні спільно з артистами К. Сіворі і Т. Ріттером: у Києві 5—10 лютого (чотири концерти), Одесі та Харкові — у березні. Надзвичайної чистоти і свіжості голос, бездоганне мистецтво передавати засобами колоратурної техніки найтонші почуття, широкий реп-р створили П. славу першокласного майстра камерного співу.

Два концерта г-жи Шарлотты Патти // Варшав. дневник. — 1867. — 20 сент; Г-жа Карлотта Патти // Од. вест. — 1869. — 29 марта; Г-жа К. Патти и ее спутники // Там же. — 5 апр.; *Бемоль* [Кузьминский И.]. Музыкальная хроника. Концерт Кпр. Патти, Риттера, Саразате и Прони // Новорос. тел. — 1869. — 6 апр.; Концерты Патти // Киевл. — 1876. — 5 фев.; Музыкальная хроника. Концерты гг. Сивори, Риттера и Патти // Новорос. тел. — 1876. — 19 марта; На днях мы сообщили. // Харьк. губ. вед. — 1876. — 20 марта; Patii // Baker's biographical dictionary of musicians. — N. Y., 1958. — P. 1215.

ПАТТИ (РАТТИ), уродж. К'ЄЗА БАРИЛЛІ Катерина (? — 6. IX. 1870, Рим) — артистка опери (сопрано). Дружина тенора Сальваторе П., мати трьох співачок: Аделіни, Карлотти, Амалії П. Примадонна італ. опери в Одесі. Дебютом 23 трав. 1833 в опері "К'яра ді Розенберг" Л. Річчі започаткувала собі блискучу кар'єру на тамтешній сцені. У сезон 1834—35 найбільшої популярності здобула у партії Ромео в опері "Капулетті і Монтеккі" Белліні.

Бемоль, 1875; Patii // EdM. — Vol. 4. — P. 462; *Голова*. — С. 28.

ПАТТИ (РАТТИ) Сальваторе (1800, Катанія — 24. VIII. 1869, Париж) — артист опери (тенор). Чоловік артистки Катерини П., батько співачок Аделіни, Карлотти, Амалії П. 1834—35 разом з дружиною успішно виступав у сезоні італ. опери в міськ. т-рі Одеси.

Patii // EdM. — Vol. 4. — P. 462; *Голова*. — С. 28.

ПЕЛЛІ (PELLI) Вітторіо (? — 1874) — художник. Походив із родини маляра. Навчався у Венеціан. академії мистецтв. Автор живописних картин і театр. декорацій. Наприкінці 1820-х декоратор італ. опери в Одесі. Пізніше працював у Венеції.

Pelli // All. Lex. — Bd. 26. — S. 366; *Квадров*. — С. 411.

ПЕЛЛІГРІНІ (PELLIGRINI) Саверіо (бл. 1816 — ?) — майстер по виготовленню гіпсової скульптури. Луккський підданий. Наприкінці квітня 1846 разом з товаришами по ремеслу прибув до Києва з Бобруйська, змінивши через брак коштів первісний маршрут "на вільний проїзд до Москви", визначений віленським цирільним губернатором. Привіз набір форм для виготовлення скульптур. При засвідченні своїх документів у пристава Поділь-

ської частини міста висловив бажання залишитися в Києві "для видання і продажу гіпсових фігур".

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 23046 (Про видачу білетів іноземцям Францу Пізані, Джозеппо Поллі, Саверію Пелліґріні, 1846), арк. 1, 2 зв., 5.

ПЕЛЛІНІ Катерина і Ріта — камерні співачки-сестри (сопрано і контральто). Родом з Туріна. Освіту дістали в Мілан. консерваторії, після закінчення якої гастролювали у Трієсті, Венеції, ін. італ. містах, Єгипті, Смірні, Константинополі, звідки влітку 1859 приїхали до Одеси. Виступили з концертами в біржовій залі разом з кларнетистом Боніколі і піаністом М. Рубініштейном — братом знаменитого композитора. Програми склалися з дуетів (уривки з "Весталки" і "Стабат матер"), сольних номерів: арій з "Пророка" Мейєрбера, "Капулетті і Монтеккі" Белліні (викон. Катерина П.), романсів з "Джованні Д'Арко" Верді, "Лукреції Борджа" Доніцетті (викон. Ріта П.). Їх голоси прозорої чистоти і сріблястого звучання полонили місц. меломанів, викликали схвальний відгук укр. композитора П. Сокальського. Під час турне по Україні сестри відвідали також Херсон, Миколаїв, Єлисаветград, Харків, Полтаву. 14 і 28 листоп. дали у залі Київ. І-ї гімназії концерти, які склалися з творів Россіні, Верді, Варламова та ін.

В п'ятницю, 10-го июля. // *Од. вест.* — 1859. — 9 июля; *Фізгот [Сокільський П. П.]*. Опера и концерты д-ц Пеллини, г. Бониколи и г. Н. Рубинштейна // Там же. — 21 июля; *Хроника...* Концерт дениц Пеллини // Прибавленим к Харьк. губ. вед. — 1859. — 16 сент; *Хроника...* Концерты д-ц Пеллини // Там же. — 28 сент; *Б.* О девицах Пеллини // *Киев. тел.* — 1859. — 14 нояб; О концерте д-ц Пеллини 14 ноябри // Там же. — 25 нояб.

ПЕРЕЛЛІ (PERELLI) Дженнаро — піаніст-віртуоз. Уродженець Сицилії. 1857 здійснив гастрольну подорож по Україні. На початку року під час Контрактового ярмарку в Києві виступив у концерті спільно з визначним бельг. віолончелістом А. Серве. У червні — жовтні з великим успіхом демонстрував своє мистецтво перед любителями інструм. музики Одеси.

R. M. Gennaro Perelli, pianiste sicilien // *Jd'Od.* — 1857. — 17 juil; *Impressions d'une soirée musicale Gennaro Perelli, pianiste sicilien* // *Ibid.* — 24 juil; *A. C.* Second concert de m. Gennaro Perelli // *Ibid.* — 7 août; *N. N.* Bulletin musical. Premier et second concert de m. Gennaro Perelli // *Ibid.* — 12 août; *Волкович И.* П'яніст Перелли // *Од. вест.* — 1857. — 13 авг; Прощальний концерт Дж. Перелли // Там же. — 15 окт; *Дністровський.* Концерт г. Перелли 29 сентября // Там же. — 31 окт.

ПЕРКУОКО (PERCUOCO) Франческо — артист опери (тенор). Соліст італ. трупи, котра гастролювала 1889—90 у Львові в опер. т-рі. Завдяки голосу рідкісної краси, талановитій грі здобув

численних прихильників свого мистецтва серед місц. муз. громадськості. Блискуче віз партії в операх "Жидівка" Галеві, "Аїда", "Бал-маскарад", "Трубадур" Верді, "Фаворитка" Доницетті, "Кармен" Бізе, "Гугеноти", "Пророк" Мейєрбера, "Джоконда" Понк'єллі. Львівські усніхи П. зацікавлено обговорювалися водночас у столиці європ. муз. культури — Мілані.

Lemberg // GdT. — 1890. — 2 gen. — P. 12; Lemberg // Ibid. — 9 gen. — P. 12; Lemberg // Mon. art. — 1890. — 10 gen. — P. 16; Francesco Percuoco nell' "Aida", nel "Ballo in maschera", nella "Favorita" e nell' "Ebreja" a Lemberg // Ibid. — 20 feb. — P. 7—8; Francesco Percuoco ed Ada Boffa nell' "Aida", "Ugonotti", "Carmen" a Lemberg // Ibid. — 6 mar. — P. 9; Francesco Percuoco nel "Profeta", "Trovatore" e "Gioconda" a Lemberg // Ibid. — 24 apr. — P. 7.

ПЕРРОН (PERRON) Людвіг — учитель. Сардин. підданий. 1853 мешкав у Ковельському повіті Волин. губ., де займався навчанням дітей франц. мови на підставі свідоцтва, виданого йому 1846 Варшав. губ. гімназією.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 20, спр. 213 (Про доставлення п. міністру народної освіти відомостей про іноземців, які займаються навчанням дітей..., 1854), арк. 26 зв., 109.

ПЕССИНА (PESSINA) Джакмо Артуро (28. I. 1858, Гарласко, Павія — 2. VIII. 1926, Турін) — артист опери (баритон). Один з визначних виконавців оперного співу кінця ХІХ — початку ХХ ст. Вок. освіту одержав у Генуї, де 1881 вперше з'явився на опер. сцені. Після вдосконалення свого мистецтва в Мілані співав у кращих т-рах Італії, в т. ч. в "Ла Скалі", а також у Барселоні і Лондоні. Був заангажований "Т-вом Бедлевич, Гордєєв, Супруненко" в одес. міськ. т-р на сезон 1894—95. Здобув прихильність публіки своїм могутнім й водночас м'яким голосом, глибоким проникненням в опер. образи Верді, Вагнера та ін.

А. М.-ъ. Одесса. (От нашего корреспондента) // Артист. — 1894. — Дек. — С. 262; А. М.-ъ. Одесса. (От нашего корреспондента) // Там же. — 1895. — Янів. — С. 252; Pessina // EdM. — Vol. 5. — P. 15.

ПЕТРУЧЧІ Паскуале — артист опери (бас) і режисер. Працював у італ. опер. трупі Ф. Кастеллано, поєднуючи роботу соліста і постановника спектаклів. 1899 на гастролях у Києві, Умані, Катеринославі під керівництвом П. та з його участю йшли опери італ., франц., нім. композиторів. Вок. дані і майстерна гра П. були високо оцінені музикознавцем В. Пухальським. У "Паяцах" Леонкавалло в партії Бєппо продемонстрував "горловий і злегка носовий тембр", яким саме славився в Україні О. Борисенко. У "Севільському цирульнику" Россіні виконанням "з незмінним шаржем" ролі Бартоло надавав виставі жвавого, грайливого характеру. 28 серп. на закритті сезону співав у "Богемі" Пуччіні.

Сад Шато-де-флер // ЖиИск. — 1899. — 20 июня; *Тон* [Пухальский В. В.].
Италиянская опера // Киевл. — 1899. — 6, 11 июля; *Карат*. Италиянская опера
Ф. Кастеллано. "Севильский цирюльник" // ЖиИск. — 1899. — 10 июня; Сад
Шато-де-флер // ЖиИск. — 1899. — 28 авг.

ПЕЦЦАНА, після заміжжя: **ПЕЦЦАНА-ГУАЛЬТІЄРІ (PEZZANA GUALTIERI)** Джачінта (28. I. 1841, Турін — 5. XI. 1919, Ачі Кастелло) — артистка драми. Видатна репрезентантка реалістичного напряму італ. т-ру. Пропагандистка ідей нац. відродження Італії. Працювати розпочала в аматорських гуртках. Розквіт творчості припав на середину 1860-х—1870-ті. Із вражаючою легкістю перевтілювалася у різні ролі — комічні, драматичні, трагічні. Гастролювала у Неаполі, Мілані, ін. містах Італії, а також в Іспанії, Америці, Росії, Румунії. 27 квіт.—26 трав. 1875 разом з власною трупю виступала в Одесі на сцені Маріїнського т-ру. Дебютувала в трагедії Е. Легуве "Медея". Загалом зіграла у 20 виставах. Найбільший інтерес одеситів викликала її поява в образах головних героїнь "Дами з камеліями" А. Дюма-сина, "Марії Стюарт" Ф. Шіллера, "Сестри Терези" Л. Камолетті. Грала також у виставах "Серце і мистецтво" Л. Фортіса (Габріела), "Принцеса Джорджо", "Марія Джованна" А. Деннері, "Клеопатра" Л. Гуальтієрі, "Пан Альфонс" А. Дюма-сина, "Ревнощі Зелінди і Ліндоро" К. Гольдоні, "Адрієнна Лекуврер" О. Скріба і Е. Легуве. Дві вистави присвятила благодійним цілям. Виступи в Одесі супроводжувалися захопленими оцінками громадськості і преси про роль П. у створенні "на італ. сцені натуральної школи" та її творче кредо: "вона вигнала все, що химерне і суперечить завданням т-ру, мета якого була, є і буде відображати в собі природу: добро, зло, час". На бенефісі 10 трав. ("Сестра Тереза") від місц. італ. колонії артистці було піднесено золотий вінок із стрічками італ. нац. кольорів, присвячено вірші. На спектаклі "Медея" (25 трав.) подаровано золотий чайний сервіз. Тріумфальне завершення гастролей вилилося у масові проводи П. під музику оркестру козачого полку з т-ру до її помешкання в готелі. У 2-й половині 1870-х — на початку 1880-х листувалася з театр. діячами Одеси (Сантамарією) та Києва (Іваненком), висловлюючи, зокрема, бажання знову відвідати з гастролями Україну.

Городская хроника // Новорос. тел. — 1875. — 29 апр.; 27 апреля в Мариинском театре. // Од. вест. — 1875. — 29 апр.; Городская хроника // Новорос. тел. — 1875. — 1 мая; Италиянский театр // Од. вест. — 1875. — 1, 2, 13 мая; Италиянский театр // Новорос. тел. — 1875. — 4, 6, 11, 13, 14, 15, 16, 18 мая; Вчера во время представления. // Од. вест. — 1875. — 11 мая; В пятницу, 16 мая. // Там же. — 15 мая; Театры // Там же. — 17, 20 мая; Городская хроника // Новорос. тел. — 1875. — 25, 27 мая; Изо дня в день // Правда. — 1878. — 16 янв.; Изо дня в день

// Там же. — 4 июня; Пеццано-Гвальтиери // Киевл. — 1882. — 17 фев.; Ярон С. Г. Воспоминания о театре (1867—1897 г.). — К., 1898. — С. 210; Де-Рибас. — С. 107—108; Pezzana // Enc. it. — Vol. 27. — P. 81.

ПЕЦЦОЛА (PEZZOLA) Джіроламо — вчитель, літератор. Один з фундаторів освітніх закладів в Одесі. 1806 викладав двічі на тиждень італ. мову у приватному пансіоні де Вольсея-Рішельє. Писав вірші. Автор першого друкованого зору одес. поетичної музи (1814) — сонету італ. мовою, присвяченого примадонні міськ. опери: “До музичного генію синьйори Густавіни Цамбоні”.

Скяльковскій, 1858; Ленц Н. И. Учебно-воспитательные заведения, из которых образовался Ришельевский лицей // Зап. имп. Од. об-ва ист. и древн. — 1902. — Т. 24. — С. 71.

П'ЄРІ — артистка драми. Виконавиця провідних жіночих ролей під час гастролей трупи видат. трагіка Е. Россі у Харкові 1890. Дебютувала на сцені тамтешнього драм. т-ру у шекспірівських п'єсах: 2 трав. в “Королі Лірі” (Корделія), 3 трав. в “Отелло” (Дездемона). Її головним партнером у виставах був Е. Россі.

Драматический театр // Юж. край. — 1890. — 2, 3 мая;

ПІЗАНІ (PISANI) Франческо (бл. 1823 — ?) — майстер гіпсової скульптури. Луккський підданий. Наприкінці квітня 1846 разом з ліпниками С. Пеллігріні і Дж. Поллі дістався до Києва водним шляхом з Бобруйська. Разом з ними привіз набір форм по виготовленню скульптурних виробів. При засвідченні документів у поліції Подільської частини міста висловив бажання від себе і супутників залишитися в Києві “для видання і продажу гіпсових фігур”.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 23046 (Про видачу білетів іноземцям Францу Пізані, Джозеппо Поллі, Саверію Пеллігріні, 1846), арк. 1, 2, 4.

ПІЛІГРІНІ — художник. На початку ХІХ ст. мешкав у Києві, де працював як портретист. 1806 виконав олією парні портрети представників відомого укр. старшинського роду — І. І. Ханенка та К. І. Ханенка з сином.

Українське малярство ХVІІ—ХХ ст. Провідник по виставці. — К., 1929. — С. 45; Рубин. — С. 136.

ПІЛЛЕР (PILLER) Антоніо (Антон Андрійович) (1776, Палермо — після 1838) — діяч освіти, поет. 1811 приїхав до Москви, де працював учителем італ. мови в університет. благородному пансіоні. Там же підготував і видав підручник італ. граматики (1813) та італ. хрестоматію (1817), які протягом тривалого часу служили основними посібниками для вивчення італ. мови в Росії й Україні. 12 верес. 1817 призначений професором італ. мови і словесності в одес. Ришельєвський лицей, в якому служив до 1838. Був членом

правління лицю. Викладав одночасно італ. мову в ін-ті шляхетних дівчат. Дістав чин статського радника. Утримував у місті пансіон для "благородних вихованців". Член масонської ложі "Понт Евксінський" — осередку місц. інтелігенції — аж до її заборони (1822). Автор віршованих і прозових творів на честь урочистостей та різних дат: елегії з нагоди кончини Рішельє, промови до відкриття пам'ятника Рішельє, оди на день народження рос. імператриці та ін.

[Piller A.]. Discorso proferito dal sig. consigliere di conte cav. Piller, professore del Liceo Richelleu d'Odessa, per l'inaugurazione della statua del duca di Richelleu // Од. вест. — 1828. — 9 мая.

Внутренние известия. Одесса, 14 июля // Од. вест. — 1828. — 14 июля; Михлевич И. Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 по 1857 год — Од., 1857. — С. 73; Ленц Н. И. Поминки по дюку де-Ришелье в лицее его имени 27 и 28 августа 1822 // Зап. имп. Од. об-ва ист. и древн. — 1906. — Т. 26. — С. 60—62. Флоровский А. Из одесской старины // Изв. Од. библиогр. об-ва при имп. Новорос. ун-те. — 1913. — Т. 1. — С. 354; Боровой С. Я. Мишкевич накануне восстания декабристов // Лит. наследство. — М., 1956. — Т. 60. — С. 470.

ПІНЬЯЛОЗА (PIGNALOSA) Луїджі — артист опери (баритон). У сезон 1889—90 виступав в одес. італ. антрепризі Й. Сетова. Виділявся рідкісною красою "оксамитового" й сильного голосу. Великої популярності зажив у провідних партіях в "Бал-маскараді", "Трубадурі" Верді та ін. спектаклях. 15 лют. дебютував на сцені харків. опер. т-ру в ролі Ріголетто. У подальшому співав у моск. Великому т-рі, де 2 груд. 1897 на першій виставі "Пісня торжествуючого кохання" Симона виступив у ролі Муція партнером визначного тенора, уродженця Київщини Павла Кошиця — виконавця головного персонажу (Фабія).

Москалев П. Одесса. Итальянская опера // Артист. — 1889. — Кн. 3. — С. 152; Luigi Pignalosa nel "Ballo in maschera" a Odessa // GdT. — 1890. — 16 gen. — P. 10; Luigi Pignalosa nell' "Otello" a Odessa // Ibid. — 6 mar. — P. 10; Luigi Pignalosa nel "Trovatore" a Odessa // Ibid. — 13 mar. — P. 11; Провинциальные корреспонденции. Харьков // Артист. — 1893. — Фев. — С. 183; "Песнь торжествующей любви" // ТиИск. — 1898. — 4 янв. — С. 6.

ПІЦЦАМАНО Герасим (? — 24. XII. 1825) — архітектор. Член Рим. академії св. Луки. З 1823 працював у Петербурзі, готував креслення і плани для імператорських фабрик. У травні 1824 відряджений до Одеси для тимчасового виконання доручень новоросійського генерал-губернатора. Після нетривалого перебування в місті виїхав у зв'язку із захворюванням до Італії.

Собко. — Т. 3. — Вып. 1. — С. 270.

ПОДЖІО (ROGGIO) Вітторіо Амадео (Віктор Якович) (? , П'ємонт — 29. VIII. 1812, Одеса) — медик, офіцер, громад. діяч. Батько де-

кабристів Йосипа і Олександра П. 1783 вступив на рос. службу підлікарем, оселившись у Хаджібеї (майбутній Одесі). Брав участь у рос.-тур. війні, відзначився при штурмі Ізмаїла 22 груд. 1790, за що дістав нагороду і чин секунд-майора. Один із засновників і перших жителів Одеси. 1796 пішов з військ. служби у відставку, зайнявся комерцією, мав макаронну ф-ку в Криму. 1797 обраний синдиком у міській магістрат. За чесність і сумління в роботі користувався повагою адмірала Й. Де Рібаса, градоначальника Одеси А. Рішельє, полководця О. Суворова та ін. впливових осіб краю. Діставши будівельний підряд, 1804—1809 здійснив під наглядом арх. М. Фраполі зведення першого в Одесі постійного т-ру — найбільшої на той час монументальної споруди міста (проект арх. Тома де-Томона). Після смерті залишив дружині і дітям невеликий маєток у с. Янівці Чигиринського повіту Київ. губ. і 398 кріпосних селян.

Смольянишов К. История Одессы. — Одесса, 1853. — С. 97, 141—144; *Скальковський.*, 1858; Провинциальная хроника // Театр.библиотека. — 1879. — № 4. — С. 122—123; *Коханский.* — С. 26, 65; Поджио 1-й // Декабристы: Биограф. справочник. — М., 1988. — С. 144; *Поджио А. В.* Записки. Письма. — Иркутск, 1989. — С. 144—145.

ПОДЖИО (POGGIO) Олександр Вікторович (14. IV. 1798, Миколаїв — 6. VI. 1873, с. Вороньки, Чернігів. губ.) — гром.-політ. діяч, декабрист, мемуарист. Походив із сім'ї уродженця П'ємонта, одного із засновників Одеси Вітторіо Амадео П. До 13 років виховувався в Одес. уч-щі. 1 берез. 1814 вступив підпрапорщиком у Гвардійський резерв. Того ж року зарахований до лейб-гвардії Преображенського полку в Петербурзі, де 1821 увійшов у контакт із засновником Північ. т-ва декабристів М. М. Муравйовим і склав проект статуту цієї організації. В кінці січня — на початку лютого 1823, перебуваючи в Києві, офіційно вступив у Півд. т-во декабристів. Переведений для проходження служби в Україну, прибув в січні 1824 у Дніпровський піхотний полк і увійшов до Кам'янської управи Півд. т-ва. Був найближчим сподвижником П. І. Пестеля, С. Г. Волконського, В. Л. Давидова та ін. провідників декабристського руху в Україні. Брав участь у розробці планів ліквідації самодержавства і запровадження республіканського устрою, знайомився з "Руською правдою" Пестеля. Пропагував серед місц. дворянської інтелігенції праці західноєвроп. гуманістів — філософів і правознавців — Руссо, Беккарія, Філанджері, Бентама. В січні — лютому 1825 під час київ. контрактів був присутній на з'їзді Півд. т-ва. 31 берез. 1825 згідно з власним проханням звільнений у відставку "через домашні обставини" у чині

підполковника. Дізнавшись про повстання Чернігівського полку на Київщині, намагався в грудні 1825 підняти на виступ проти царизму 19-у піхотну дивізію. З січ. 1826 арештований у фамільному маєтку с. Янівці Чигиринського повіту Київ. губ. і відправлений до Петербурга. Засуджений по 1 розряду (до смертної кари), а по конфірмації — на довічну каторжну роботу, термін якої в серпні 1826 було скорочено до 20 років. Покарання відбував в Іркутській губ. Там же знаходився на поселенні, віддаючись педагог. заняттям, поширенню сільськогосп. знань серед місц. населення. Підтримував зв'язок з матір'ю на Чигиринщині. Після амністії жив у Псковській та Московській губ. 1861 у "Колоколі" на захист прав П. щодо родового маєтку на Київщині виступив Герцен. З червня 1862 до осні 1863 перебував у с. Вороньки на Чернігівщині в маєтку С. Г. Волконського, звідки відправився до Італії (повернувся весною 1864). Наприкінці 1864 переїхав на лікування до Швейцарії, де з січня 1865 зустрічався з Герценом, який охарактеризував себе перед дочкою П. його "глибоким, глибоким шанувальником". Влітку 1868 знову приїздив в Україну. З 1870 мешкав разом з сім'єю у Флоренції. Приблизно за місяць до смерті повернувся на Чернігівщину. У 1860—70-х рр. займався проблемами історії. В останні роки життя працював над "Записками", в яких, зокрема, розповів про д-ть декабристів в Україні. Творчу спадщину П. складають також вірші, малюнки.

Поджио А. В. Записки, письма. — Иркутск, 1989. — 591 с.

Реєстр высочайшим собственноручным Е. И. В. повелением. // Былое. — 1906. — № 5. — С. 204; Имущественное положение декабристов // Красный архив. — 1926. — Т. 2. — С. 190, 204; Дело А. В. Поджио // Восстание декабристов. Документы. — М., 1954. — Т. II. — С. 29—88; *Venturi F.* Il moto decabrista e i fratelli Roggio. — Torino, 1956. — 174 p.; Поджио и его племянники // *Герцен А. И.* Собр. соч. В 30 т. — М., 1958. — Т. 15. — С. 229; П. П. Огареву, 2 января 1865 г.; Дарственные и другие надписи. В. А. Поджио, 5 января 1865 г. // *Там же.* — М., 1963. — Т. 28. — С. 8, 263; Поджио 1-й // Декабристы: Биограф. справочник. — М., 1988. — С. 144—145; *Порох И. В.* А. В. Поджио и его "Записки" // Мемуары декабристов. Южное общество. — М., 1982. — С. 317—327; *Бродская И. И.* Декабрист Александр Викторович Поджио. Автореферат канд. дисс. — К., 1991. — 25 с.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 4905 (Про взяття під арешт колишнього майора Дніпровського полка Поджіо, 1826), арк. 1—3; *ЦДІАУК*, ф. 442, оп. 788а, спр. 74 (За відзивом генерал-губернатора Схід Сибіру для оголошення чигирин. поміщиці Магдаліні Поджіо, що 400 крб. злочинцеві сину її Олександру Поджіо доставлено, 1838), арк. 1—3.

ПОЛЛІ (POLLI) Джузеппе (бл. 1825 — ?) — майстер по виготовленню гіпсової скульптури. Луккський підданий. Наприкінці квітня 1846 у складі групи майстрів прибув до Києва з Бобруйська, маючи з собою форми для виготовлення скульптурних виробів.

При засвідченні документів у поліції висловив бажання залишитися в Києві "для видання і продажу гіпсових фігур".

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 23046 (Про видачу білетів іноземцям Францу Пізані, Джозеппо Поллі, Саверію Пеллігріні, 1846), арк. 1, 2 зв., 4, 6.

ПОЛЛІ (POLLI) Максиміліано — артист опери (баритон). У 1880—90-х виступав в Україні. Здобув популярність завдяки мистецтву темпераментного співу, виразній драм. грі, презентабельній сцен. зовнішності. Влітку 1887 співав у Харкові, де відзначився в "Кармен" Бізе разом з виконавицею головної партії Т. Любатович. В 1889—96 (з перервами) соліст італ. опери в Одесі, де виконував провідні партії у "Севільському цирульнику" Россіні, "Ріголетто", "Силі долі" Верді, "Африканці" Мейєрбера тощо. В лютому — березні 1896 у складі одес. трупи виступав на сцені київ. т-ру "Соловцов" у партіях Астона ("Лючія ді Ламмермур" Доніцетті), Альфіо ("Сільська честь" Масканьї), Жермона ("Травіата" Верді), Валентина ("Фауст" Гуно) графа ді Луна ("Трубадур" Верді).

Notiziario // Il Teatro Illustrato e la musica popolare. — 1887. — Glugno; *Odessa // GdT.* — 1889. — 17 gen. — P. 10; *Zankoff.* Da Odessa // *Ibid.* — 10 gen. — P. 7; *Odessa // Ibid.* — 24 gen. — P. 12; *Odessa // Артист.* — 1894. — Март. — С. 151; *А. М-ъ Одесса.* (От нашего корреспондента) // Там же. — Дек. — С. 262; *Драматический театр "Соловцов". Итальянская опера // ЖиИск.* — 1896. — 23 янв.; *М. М. Театр "Соловцов" // Киев. сл.* — 1896. — 15 фев.; *Гончаров Л.* Спектакли итальянской оперной труппы // *ЖиИск.* — 1896. — 16, 25 фев.; *Чечотт В.* Итальянская опера // *Киевл.* — 1896. — 22 фев.; *Odessa // GdT.* — 1896. — 31 dic. — P. 10.

ПОМЕ (POMÈ) Джузеппе (1855, Сассарі — 27. IV. 1896, Мілан) — диригент. Працював в Італії і за кордоном, в т. ч. в Україні. В листопаді 1885 взяв участь у першій на одес. сцені виставі опери Бойто "Мефістофель". У зимовий сезон 1885—86 керував оркестром з 34 осіб у Харкові, де був водночас концертмейстером італ. опер. трупи антрепренера Дж. Кавалло. Під його диригуванням давалися опери Россіні, Доніцетті, Верді, Гуно, Бізе, ін. західно-європ. композиторів.

Odessa // Моп. арт. — 1885. — 2 dic. — P. 11; *На днях в оперном театре.* // *Юж. край.* — 1885. — 6 дек.; *Pomè // EdM.* — Vol. 5. — P. 79.

ПОМПА Іньяціо — артист опери (баритон). Провідний соліст італ. опер. трупи Ф. Кастеллано під час її гастролей в Україні 1897—99. Користувався незмінним успіхом у Сімферополі, Харкові, Києві, Умані та ін. містах, де представив велику низку опер. образів. Серед них Амонасро ("Аїда" Верді), Ескамільйо ("Кармен" Бізе), Сільвіо ("Паяци" Леонкавалло), Альфіо ("Сільська честь" Масканьї), Валентин ("Фауст" Гуно), лорд Кокбер ("Фра-Дияволо" Обера), Фігаро ("Севільський цирульник" Россіні), Марсель

(“Богема” Пуччіні). Привертав увагу публіки натхненним співом, бездоганністю сцен. гри. Творчі здобутки П. знайшли фахові оцінки у київ. рецензіях музикознавця В. Пухальського.

Симферопольский театр // Крым. вест. — 1898. — 8 янв.; Театр и музыка // Харьк. губ. вед. — 1898. — 9 мая; Сад Шато-де-флер // ЖиИск. — 1899. — 20 июня; *Allegro*. Итальянская опера Ф. Кастеллано // Там же. — 5 июля; *Тон* [Пухальский В. В.]. Итальянская опера // Киевл. — 1899. — 5, 6, 23, 28 июля, 10 сент.; *Карат*. Итальянская опера Ф. Кастеллано. “Севильский цирюльник” // ЖиИск. — 1899. — 10 июля; *Я. Г-дь*. Умань // ТиИск. — 1899. — 12 сент. — С. 643.

ПОЦЦІ (POZZI) — учитель музыки. Емігрант. Разом з дружиною — рос. підданою 1804 заснував один з перших навчальних закладів в Одесі — приватний пансіон для дівчат, куди приймалися діти із заможних родин. Там же викладав музику. 1805 пансіон П. об'єднався з приватним закладом француза де Вольсса, діставши покровительство градоначальника Рішельє, й набув назву Дворянського ін-ту.

Скальковский А. Материалы для истории общественного образования в Одессе. — Од., 1867. — С. 6; *Ленц Н. И.* Учебно-воспитательные заведения, из которых образовался Ришельевский лицей // Зап. имп. Од. об-ва ист. и древн. — Од., 1902. — Т. 24. — С. 29.

ПОЦЦІ (POZZI) Вірджінія — артистка опери (сопрано). Примадонна одес. італ. опери в 1858—59. Своім успіхам була завдячна глибокому вивченню ролей, граціозністю і чистотою співу. Прихильник таланту П. укр. композитор П. Сокальський високо оцінював її майстерність у партії Ельвіри в “Пуританах” Белліні. Їй належали також головні ролі в “Лючії ді Ламмермур”, “Лінді ді Шамуні” Доніцетті, “Ріголетто” Верді, “Жидівці” Галеві. 29 квіт. 1859 влаштувала великий вок. та інструм. концерт з участю солістів італ. опери, акторів драми та одес. композиторів, в т. ч. Сокальського (виконувалася увертюра з його опери). Під час бенефісу в жовт. 1859 в т-рі поширювався видрукований листівкою вірш італ. мовою “Вірджині П. — видатній співачці”. Одес. виступи П. дістали схвальні відгуки й на її батьківщині.

Фягот [Сокальський П. П.]. Одесский листок // Од. вест. — 1859. — 5 фев.; Современная хроника. Одесса, 24-го апреля // Там же. — 25 апр.; Итальянская опера в Одессе // Там же. — 19 мая; *Odessa* // ТАеL. — 1859. — 25 jun. — P. 118; *Odessa* // Ibid. — 20 sett. — P. 164—166; *Odessa* // Ibid. — 28 nov. — P. 211—213.

ПОЦЦОЛІНІ (POZZOLINI) Гаспаре — артист опери (тенор). Творчу д-ть розпочав на батьківщині. У 1851—52 — провідний соліст петерб. італ. опери, де виступав разом з Тамбуріні, Грізі та ін. зірками європ. сцени. Був сцен. партнером визначного укр. баритона С. Гулака-Артемовського. Влітку 1850 співав разом з ним у виставах італ. опер. трупи під час її гастролей по

губернських містах, в т. ч. у Харкові. З 1856 — перший тенор Італ. антрепризи в Одесі. З'являвся у вердівському реп-рі ("Макбет", "Травіата" тощо), "Лінді ді Шамуні" Доніцетті, "Севільському цирюльнику" Россіні. 1860 разом із солістом одес. т-ру Мітровичем здійснив концертне турне по містах України (Харків, Керч та ін.). У програмах переважали арії з Італ. опер.

Общій обзор действій московских театров за 1850—1851 год // СПб. вед. — 1851. — 31 мая; Фельетон // Од. вест. — 1858. — 9 янв.; Фельетон // Там же. — 23 янв.; Odessa // TLeL. — 1859. — 28 пов. — P. 212; Хроника // Харьк. — 1860. — 29 апр.; Хроника // Там же. — 6 мая; *Алекс. Пичи*. Крымские письма... // Сев. вѣст. — 1860. — 1 авг.; *А. П.* Крымские письма // Там же. — 5 авг.; *Вольф А.* Хроника петербургских театров. — СПб., 1877. — Ч. 2. — С. 180; *П. Ч[ерняев]*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 21 дек.

Р. IIIA, ф. 780, оп. 2, сир. 36 (Одеський театр..., 1856), арк. 3.

ПРЕМАЦЦІ (PREMAZZI) Луїджі (Людвіг Йосипович) (II. II. 1814, за ін. джер.: 1818 і 1819, Мілан — 16. XII. 1891, Константинополь) — художник-аквареліст. Освіту здобув у Мілан. академії мистецтв. Приїхав до Росії в пошуках роботи. 1848 влаштувався учителем малювання в домі княгині Гагаріної. 1854 обраний академіком Петерб. академії мистецтв. З 1861 там же професор перспективного й акварельного живопису. Виховав велику кількість учнів і послідовників. З 1860 щорічно мандрував по Україні і Півд. Росії, де малював з натури ландшафти, історичні та архітектурні пам'ятники. Найбільше працював у Криму, відтворював краєвиди Алушки, Алушти, Балаклави, Бахчисарая, Лівадії, Массандри, Орєанди, Севастополя. Наслідком поїздок по укр. селах стали праці "Вечір", "В Адамівці", "Вітряк". Його пензлю належать також акварельні зображення Києво-Печерської лаври, Одеси. Спеціально для путівника "Одесса и ее окрестности" (1891) зробив малюнки Миколаївського бульвару та Практичної гавані. Був членом худож. і благодійних товариств. Своїми численними акварелями з Італ., укр. та рос. пейзажами набув слави "поета сонця". Твори П., в т. ч. з видами України, з успіхом демонструвалися на міжнар. виставках у Лондоні, Відні, Парижі, Мілані, Константинополі, 11-ти акварельних виставках в Петербурзі, пересувних академічних виставках в Одесі (1886), Харкові (1887), персональній виставці в Одесі (1890).

Петров, — С. 153; *Л. С.* Виставка в Академии художеств // Николаев. вест. — 1871. — 9 фев.; Каталог выставки произведений акварельной живописи проф. Л. О. Премацци. — Одесса, 1890; *Буляжков Ф. И.* Наши художники. — СПб., 1890. — Т. 2. — С. 110—112; Профессор Л. О. Премацци. // Киев. сл. — 1891. — 7 фев.; *Коханский В.* Одесса и ее окрестности. — Од., 1891, С. V; Профессор Людвиг Осипович Премацци // Звезда (СПб), — 1892. — 12 янв. — С. 61; *Я. О. Л.* Премацци

// Всемир. иллюстрация. — 1892. — 18 янв. — С. 67; Заграничная хроника // Артист. — 1892. — Фев. — С. 182; *Кондаков.* — С. 160; *Собко.* — Т. 3 — С. 422—424.

ПУЕРАРИ — артистка опери. Примадонна італ. опери Бергера в Києві. Співала в сезоні 1863—64, після чого відбула до Індії. У виступах на київ. сцені вважалася основною суперницею солістки Мартіні. Віддаючи належне таланту і голосу П., частина меломанів міста утворила партію “пуераристів” на протипагу “мартіністам”.

Итальянская оперная трупа... // Киев. тел. — 1864. — 26 янв.; *Роллинс К.* Театральная хроника. Италианская опера в Киеве // Киевск. — 1864. — 22 сент.

Р

РАГГІ П'єтро — мандрівний музикант. Уродженець Парми. У червні 1833 прибув з Могильова до Києва разом із своїм дядьком — власником муз. інструмента “з механічними фігурами”.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 5853 (Листування і білети на в'їзд іноземців з-за кордону, 1833), арк. 44.

РАМІНІ (RAMINI) — артист опери (тенор). З 1890 співав в італ. опері Одеси, де з'явився у жовтні на відкритті сезону в партії Кассіо (“Отелло” Верді). Був також “блискучим Рамбальдом” — образ нормандського селянина в “Роберті-Дияволі” Мейєрбера.

Odessa // *ГдТ.* — 1890. — 16 ол. — Р. 6; Odessa // *Мон. арт.* — 1890. — 28 ол. — Р. 7; Odessa // *ГдТ.* — 1890. — 4 дlc. — Р. 12.

РАМІНІ — художник. У 1820-х мешкав в Одесі. Автор зображень первісного вигляду Воронцовського палацу — однієї з перших монументальних споруд міста. Серед відомих його малюнків — загальний вид і плафони палацу.

“Стара Одеса”. — С. 25, 26.

РАФАЕЛІ Антоніо (1803 — ?) — “гіпсових фігур майстер”. Італ. підданий. На початку вересня 1836 прибув з Мінська до Житомира, де одержав білет від Волин. цивільного губернатора “на вільний проїзд” у Київ. губ. При реєстрації 13 верес. у Києві “виявив бажання залишитися на проживання” у місті. У лютому 1837 виїхав до Гродно.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 6212 (Про видачу іноземцям білетів на проживання у Київ. губ., 1836), арк. 113; *Там же*, спр. 6353 (Про видачу білетів іноземцям на проїзд у губернії та Москву, 1837), арк. 64—64 зв.

РЕГАЦЦІ (REGAZZI) Антоніо — мандрівний музикант (лірник). Сардин. підданий. 1846 перебував з групою італ. музикантів у Києві, куди приїхав з Вільно.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 7507 (Репорти київ. старшого полцеймейстера про тасмний нагляд за особами, запідозреними у різних учинках, за інозем. підданими, 1846), арк. 65.

РЕГАЦЦІ (REGAZZI) Джузеппе (1818, Черезетто, біля Парми — ?) — мандрівний музикант (органіст). 1847 мешкав в Одесі і Києві, звідки у червні відправився до Гродно.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 25585 (Про переміну білетів іноземцям, 1847), арк. 3.

РЕЗОАЛІ Анджело Анджелович (1835, Генуя — 28. IX. 1889, Петербург) — учитель. Сардин. підданий. По прибутті в Україну жив в Одесі, навчався у Рішельєвському ліцеї. Після переїзду до Києва 1855 успішно склав у тамтешньому ун-ті іспити на звання викладача франц. мови й працював у жіночих пансіонах, ін-ті шляхетних дівчат (1855—58), Володимирському кадетському корпусі (військ. гімназії) (1856—67). Був вільним слухачем Київ. ун-ту, де завершив курс мед. наук. Користувався репутацією людини блискучих здібностей і широких культурних інтересів. 11 берез. 1865 виступив на вечорі муз. т-ва з декламацією оди-ораторії "Пустеля" франц. комп. Ф. Давіда. У київ. пресі відстоював прогресивні погляди на роль освіти: "Необхідно, щоб світло істини і знання осявало не самі верхівки, але проникало крізь усі прошарки людського сімейства". Співпрацював з діячами нац. рухів. Його колегою по військовій гімназії був укр. історик В. Б. Антонович, з яким на квартирі викладача Стебліна-Каменського брав участь в обговоренні "питань політичних, не в російському дусі". Запідозрений у політ. неблагодійності, змушений був звільнитися з гімназії і переїхати до Петербурга, де завідував інозем. відділенням канцелярії градоначальника.

Резоали А. Фельетон // Киев. тел. — 1859. — 12 дек.

Список слушателей университетских лекций во втором полугодии 1861 года // Унив. изв. — 1861. — № 4, — С. 26; Сегодня, в 8 часов вечера. // Киевл. — 1865. — 11 марта; *Захарченко М. И.* История Киевского института благородных девиц — К., 1889. — С. 115; Некролог // Киевл. — 1889. — 1 окт.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 33, спр. 1584 (Відомості про іноземців, 1856), арк. 160 зв.; *ДА м. Києва*, ф. 16, оп. 293, спр. 186 (Про іспити іноземця Резоалі на звання учителя франц. мови в серед. навч. закладах, 1854—55), арк. 1—15; *Там же*, ф. 144, оп. 1, спр. 207 (Про прийом і звільнення учителя, 1858), арк. 1; *РДВІА*, ф. 725, оп. 3, спр. 132, арк. 242 зв., 243 (список викладачів Володимирсько-Київ. військ. гімназії); *Там же*, оп. 5, спр. 195а, арк. 94 (список штаб- і обер-офіцерів, 1866); *Там же*, спр. 195, арк. 309 зв., 371—382 (запит командуючого військами Київ. військ. округу, записка про стан дисципліни вихованців Київ. військ. гімназії, 1867); *Там же*, спр. 53, арк. 1—1 зв., 3—5, 6, 8—9, 11—11 зв. (прохання Резоалі про увільнення від служби, послужний список, відношення Головного штабу, доповідь військ. міністрові, 1867).

РЕСКАЛЛІ (RESCALLI) Аїда — артистка балету. В Україну приїхала з Мілана на запрошення антрепренера київ. т-ру Й. Сетова для участі у зимовому сезоні 1887—88. Її творчу вдачу характеризували незвичайна легкість та юне натхнення у виконанні найскладніших ролей. Завдяки виступам Р. рекордну кількість вистав (20) витримав у місті балет "Ексцельсіор", набула популярності вистава "Брама". 20 лют. 1888 під час бенефісу кияни піднесли артистці срібний самовар, ін. пам'ятні дарунки. Після завершення сезону відбула до Генуї, доставши ангажемент від тамтешнього т-ру.

Клев // GdT. — 1887. — 27 січ. — Р. 8; Бенефіс Аиды Рескалли // Киев. сл. — 1888. — 19 фев.; Балет // Там же. — 24 фев.

РЕЦЦАНО Антоніо (1807, Леванто — ?) — музикант (органіст). Сард. підданий. У лютому 1847 прибув з Константинополя в Одесу, звідки у квітні переїхав до Києва.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 25585 (Про переміну білетів іноземцям, 1847), арк. 2.

РІНАЛЬДІ Адєлаїда — артистка опери. Одна з перших солісток італ. опери в Одесі (1820-ті). Виступала близько дев'яти років, ставши окрасою тамтешньої сцени. Мала найвищу платню у трупі — 500 крб. асигнаціями щомісяця.

Лернер. — С. 19.

РІППІ (RIPPI) Джузеппе — комерсант (продавець картин). 1841 після прибуття з Варшави в Україну вів торгівлі справи у Житомирі і Києві.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 202, спр. 122 (Відомості про паспорти, видані інозем. підданим і жителем Волин. губ., 1841), арк. 200 зв.

РІССО М. — піаніст, композитор. У 1830–40-х проживав у Таганрозі. У квітні 1836 понад десять днів перебував у Керчі, де дав кілька фортепіанних концертів, викликавши захоплений інтерес публіки. Його реп-р складали "кращі п'єси першокласних музикантів" й фрагменти з опер "Заїра" та "Христина, шведська королева", які раніше ставилися у т-рах Неаполя і Мілана. Писав духовну музику. Створена ним меса була вперше виконана 9 черв. 1840 у таганрозькій католицькій церкві.

Керчь, 18 апреля // Од. вест. — 1836. — 13 мая; Заметки и вести // Там же. — 1840. — 29 июня.

РІСТОРІ (RISTORI) Адєлаїда (21. I. 1822, Чвідалс-дель-Фріуле — 8. X. 1906, Турін) — артистка драми. Належала до фундаторів італ. школи сцен. реалізму. Її мистецтво високо цінували такі майстри слова і сцени, як О. Дюма-батько, І. Тургенєв, М. Щепкін, Т. Сальвіні, Жорж Санд, Е. Россі, П. Готьє. Походила з акторської родини.

У 12 років була ангажована для виконання дитячих ролей. 1836 успішно дебютувала у головній ролі в трагедії класика італ. л-ри С. Пелліко "Франческа да Ріміні". Відтоді працювала у різних драм. трупах, об'їхала з гастрольми країни Європи, Америки, Азії, Австралію. У своїй творчості, яка припала на період нац.-визв. боротьби італ. народу, утверджувала засади політично пристрасного, патріотичного мистецтва. Сцен. образи представляла на суд суспільства після глибокого й копіткого вивчення п'єс і ролей, звичаїв та джерел істор. епох. Починаючи з 1850-х, за звітками про тріумфальні виступи Р. в Італії та ін. зарубіжних країнах зацікавлено стежили митці України. 1871 актриса завітала до України разом з трупом у складі 28 осіб, прибувши з Придунайських князівств через Кишинів в Одесу, де з 15 жовт. по 7 листоп. дала 11 вистав. Запропонований реп-р віддзеркалював важливу частину творчого доробку Р. Першою йшла в міськ. ("Великому") т-рі перекладена спеціально для неї на італ. мову трагедія франц. драматурга Лєгуве "Медея", "дуже співчутливо прийнята одес. публікою". Двічі Р. грала свою коронну роль — Марію Стюарт (в однойменній трагедії Шіллера), в образі якої привертала увагу до проблеми викриття беззаконня і деспотизму в державі. Багатогранність свого таланту актриса продемонструвала у низці людських характерів різних епох і народів у виставах "Єлизавета, королева англійська" та "Юдіф" італ. драматурга Джакометті, "Федра" франц. класика Расіна, "Піа деї Толомеї" італ. письменника Маренко на сюжет "Божественної комедії" Данте, "Мірандоліна" видатного комедіографа Гольдоні, "Леді Макбет" Шекспіра, "Жанна Д'Арк" Шіллера, "Дебора" Мозенталя. Демократичні кола вітали кожен виступ Р., тоді як "грошовиті аристократи" вчинили "страйк проти таланту і мистецтва": при повному залі перші, коштовні місця лишалися порожніми. Процальна вистава вилилася у демонстрацію солідарності громадськості Одеси з проїнятим глибокими гуманістичними ідеями мистецтвом італ. артистки. Другим і останнім пунктом її гастролей в Україні став Київ, де було дано 4 вистави (розпочаті 9 листоп.), для яких Р. обрала "Медею", "Марію Стюарт", "Єлизавету, королеву англійську" і "Юдіф". Попит на білети був небувалий для міста, незважаючи на баснословні ціни. Спектаклі відбувалися в атмосфері палких оплесків і викликів на авансцену Р. та її колег. Згодом, уже залишивши сцену, актриса повернулася думками до поїздки в Україну — у своїй книзі "Спогади й артистичні студії", в якій пригадала виступи перед одеситами і киянами.

Ristori A. Ricordi e studi artistici. — Torino, 1888.

В непродолжительном времени... // Киевл. — 1871. — 9 окт; Театр, 15 октября // Од. вест. — 1871; 16 окт; Д. В дополнение к вчерашней заметке // Там же. — 17 окт; Театральные заметки // Там же. — 19 окт; С. И. М—н—ский. К представлениям итальянской драматической труппы // Новорос. тел. — 1871. — 24 окт; Видевшие во вторниж г-жу Ристори... // Од. вест. — 1871. — 29 окт; *Figaro I.* Театральные заметки // Там же. — 30 окт; В драме “Юдифь” Ристори была также превосходна... // Новорос. тел. — 1871. — 30 окт; Зрелища // Там же. — 31 окт; Сегодня, 4 ноября, в городском театре... // Там же. — 4 нояб; Представления г-жи Ристори... // Киевл. — 1871. — 6 нояб; С. И. М—н—ский. Театральная заметка // Новорос. тел. — 1871. — 11 нояб; Признаемся, иностранцы лучше нас знают... // Киевл. — 1871. — 13 нояб; Представления г-жи Ристори окончились // Там же. — 16 нояб; *De-Ribas.* — С. 126—127; *Ristori* // Enc. it. — Vol. 29. — P. 456—457; Ристори // Театр. энци. — Т. 4. — С. 617—619; Михаил Семенович Щепкин: Жизнь и творчество. — М., 1984. — Т. 1. — С. 274.

РІЦЦО — балетмейстер. Упродовж сезону 1894—95 працював в одес. італ. трупі. У лютому — березні 1896 готував хореографічні номери для опер. спектаклів на сцені кiev. т-ру “Соловцов”. Там же поставив балет “Коппелія” Деліба.

Состав трупп. Одесса // Артист. — 1894. — Дек. — С. 267; Драматический театр “Соловцов” // Киевл. — 1896. — 23 фев.

РІЦЦОЛАТТИ Петро Якович — кам'яних справ майстер. Купець 2-ї гільдії. Наприкінці ХІХ — поч. ХХ ст. розбудував і утримував у Києві на Вел. Васильківській вул. заклад по виготовленню й продажу виробів з мармуру, граніту та ін. Виконував замовлення на пам'ятники, деталі для опорядження сходів, підлог тощо. 1901 з власних матеріалів і силами робітників свого підприємства спорудив гранітні сходи перед новозведеним будинком міськ. музею старожитностей і мистецтва (нині — Музей укр. образотворчого мистецтва).

Купці 2-й гильдии... // Киев. сл. — 1897. — 16 сент; Мраморное, лабрадорное и гранитное заведение П. Я. Риццолатти в Киеве // Киевл. — 1900. — 30 янв.

ДА м. Кисва, ф. 163, оп. 41, спр. 5030 (Про дозвіл Петру Риццолатті кам'яної прибудови, 1896). — 1—6 арк; *ЦДАМЛМУ*, ф. 648, оп. 1, спр. 6 (Про зведення будинку для музею старожитностей і мистецтва, 1898—1903), арк. 6.

РІЧЧІ (RICCI) Луїджі (8. VII. 1805, Неаполь — 31. XII. 1859, Прага) — композитор. Автор близько 30 опер, популярних в Європі у 1-й пол. ХІХ ст. своєю чудовою мелодичністю, ретельною оркестровкою. Муз. освіту здобував разом з В. Белліні в неаполітан. коледжі “Сан Себастьяно” під керівництвом комп. Цінгареллі. Значне місце в творчості Р. посіла робота в італ. опері Одеси 1844—45. Обійнявши посаду диригента, оновив склад трупи, запросивши до неї відомих в Європі артистів (Сеччі-Корсі, Скалезі та ін.). Уперше на одес. сцені під час постановки 30 верес. 1844

“Фаворитки” Доніцетті впровадив балет у загальну дію оперної вистави. Під його диригуванням йшли “Два Фігаро” Сперанца, “Весталка” Меркаданте, “Сафо” Пачіні, “Колумелла” Фіораванті, власні твори. Особливим успіхом користувалася його комічна опера “К’яра ді Розенберг”. 20 лют. 1845 керував прем’єрою своєї опери “Астурійська пустельниця”, написаної на текст відомого італ. лібретиста Ф. Романі (йшла під назв. “Одинокка з Астурії”). До творів одес. періоду д-ті Р. належить написана ним кантата, присвячена намісникові Новоросії графу М. С. Воронцову.

Teatro Italiano d'Odessa // ТАеL.—1844.—18 mag.—P. 90—91; *Р. Маэстро Луиджи Риччи...* // Од вест.—1844.—10 июня; Imperiale teatro italiano d'Odessa // ТАеL.—1844.—27 giug.—P. 148; *Джервази*, 1870; *Кацанов*.—С. 417, 450; *Бернандт*.—С. 277; Ricci // EdM.—Vol. 5.—P. 209; *Голова*.—С. 28.

РОББА, РОББЕ Доменіко — артист цирку (вольтижер), антрепренер. Очолював популярну у 1-й пол. ХІХ ст. мандрівну циркову трупу, яка гастролювала переважно по південних містах Росії та України. Влітку 1835 давав на сцені київ. т-ру на Хрещатику вистави з показом акробатичних вправ та “різних штук”. 5 липня Київ. дума зажадала заборонити виступи Р. і “про невізд його з міста зобов’язати підпискою” до часу сплати ним податку “на користь міста”.

Дмитриев.—С. 107 та ін.

ЦДАМЛМУ, ф. 647, оп. 1, спр. 33 (Облік доходів дирекції Київ. театру, одержуваних від еквілібристів, штукмейстерів та ін., 1835), арк. 2—2 зв.; *ДА м. Києва*, ф. 165, оп. 33, спр. 322 (Про стягнення податку з артистів за вистави, 1835), арк. 7, 7 зв., 8, 8 зв.

РОЗЕТТІ — диригент. У 1860—70-х утримував оркестр в Одесі. Зажив популярності своїми концертами музики на театр. сценах та літніх майданчиках просто неба у південних містах України. 1863 виступав у Херсоні.

Херсон // Од вест.—1863.—21 марта; *Ф. Весенние заметки* // Там же.—1866.—21 мая; В садике при Северной гостинице... // Правда.—1878.—2 июня.

РОККІДЖАНІ — вок. педагог. У 1880-х учителювала в муз. школі Одес. т-ва красних мистецтв. Володіла ефективним методом підготовки молодих митців. Виступала як співачка. 12 берез. 1882 дала концерт за участю своїх учениць.

С. Л. К-рь. Концерт г. Роккиджиани // Од вест.—1882.—14 марта.

РОНКАЛЬЇ (RONCAGLI) Франческо — диригент. 1880—81 — керівник оркестру (32 музиканти) в італ. опері Одеси. Привертав увагу майстерною інтерпретацією опер. партитур. З його участю йшли “Норма” Белліні, “Поліевкт” Доніцетті, “Бал-маскарад” Верді тощо.

Итальянская опера в Одессе // Правда. — 1880. — 20 июля; Corriere // GdT. — 1880. — 2 dic. — P. 5; Estero // Ibid. — 16 dic. — P. 6; Corriere // Ibid. — 23 dic. — P. 5.

РОНКОНІ (RONCONI) Себастьяно (1814 — I. 1900, Мілан) — артист опери (баритон). Брат відомого в Європі й Америці співака, теж баритона Джорджо Р. Виховувався в артист. родині. Опер. кар'єру розпочав у м. Лукка (1836). У 1850-х — соліст одес. італ. опери. Своє обдарування — вокальне і драматичне — найбільш повно реалізував у творах Верді: "Луїза Міллер", "Ернани", "Макбет" і Доніцетті: "Лінда ді Шамуні", "Лючія ді Ламмермур", "Марія ді Роган". Співав також у "Беатриче ді Тенда" Белліні, "Буондельмонте" Пачіні тощо.

Nel teatro d'Odessa // ТАеL. — 1851. — 31 mag. — P. 93; К. К. Заметки и вести // Од. вест. — 1851. — 20 июня; Бельский Н. Итальянская опера // Москвитянин. — 1851. — Авг. — С. 226; К. К. Заметки и вести // Од. вест. — 1851. — 8 авг.; К. К. Одесские вести // Там же. — 1852. — 5 янв., 16 апр.; Т. Бл... Итальянская опера // Там же. — 28 июня; Ronconi // EdM. — Vol. 5. — P. 258.

РОНЦОНІ — диригент. У 1834—35 керував оркестром одес. міськ. т-ру. Виконавська д-ть обіймала вистави італ. опери.

Бемоль, 1875.

РОССИ (ROSSI) — артист балету. 1871—72 входив до основного персоналу київ. міськ. т-ру. Брав участь у балетних сценах опереткових і оперних вистав.

Дирекция киевского городского театра... // Киевл. — 1871. — 24 авг.

РОССИ (ROSSI) — артист опери (бас). 1888—89 — провідний учасник сезону італ. опери в Одесі. Співав у "Лукреції Борджа" Доніцетті, "Африканці" Мейєрбера, "Севільському цирюльнику" Россіні, "Аїді" та "Силі долі" Верді. Блискучий виступ Р. спільно з ін. виконавцями головних партій в опері "Мефістофель" Бойто спричинився до написання одес. автором вірша, опублікованого тоді ж мілан. "Театральною газетою". 1896 співак знову з'явився в Одесі, де брав участь у "Попелюшці" Россіні, "Лінді ді Шамуні" Доніцетті тощо.

Zankoff. Da Odessa // GdT. — 1889. — 10 gen. — P. 7; Odessa // Ibid. — 17 gen. — P. 10; Odessa // Ibid. — 24 gen. — P. 12; Zankoff. Mefistofele // Ibid. — 17 feb. — P. 5; Odessa // Ibid. — 1896. — 30 gen. — P. 12.

РОССИ (ROSSI) А. Д. — мармурник. Співвласник одес.-київ. фірми "Тузіні і Россі". З 1870 мав у Києві майстерню (вул. Набережно-Либідська, 36) та магазин і контору (Хрещатик, 10). Виготовляв монументи, надгробні пам'ятники, бюсти, архітектурні прикраси з мармуру, імпортованого головним чином з Італії, а також з укр. лабрадориту і граніту. У 1880—90-х за ескізами мистецтвоз-

навця, проф. Київ. ун-ту А. Прахова здійснив мармурове оздоблення Володимирського собору (іконостаси, панелі, колони тощо) з матеріалів, видобутих у Каррарі, Франції, Бельгії, Піренеях. За худож. виконання робіт був удостоєний великої срібної медалі на стрічці св. Станіслава, а його ім'я разом з ін. будівниками викарбувано на пам'ятній таблиці всередині храму. За проектом Прахова виготовив також мармуровий іконостас для Кирилівської церкви в Києві. 1897 брав участь у київ. сільськогосп. і промис. виставці, де по розділу "гірнична справа" дістав нагороду — бронзову медаль.

Владимирский собор // Киевл. — 1887. — 14 авг.; Внутренняя отделка Киево-Владимирского собора // ЖиИск. — 1896. — 10 авг.; О. К. Киевская выставка // Киевл. — 1897. — 17 авг.; Награды на киевской сельскохозяйственной и промышленной выставке // Там же. — 3 окт.; Собор св. равноапостольного князя Владимира в Киеве. — К., 1898. — С. 130; А. Д. Росси // Киев. сл. — 1899. — 11 марта; Прахов П. А. Страницы прошлого. — К., 1958. — С. 92.

РОССИ (ROSSI) Даніеле — музикант. Пармський підданий. 1841 перебував в Одесі і Житомирі, звідки у червні вирушив до Польщі.

ЦДІЛУК, ф. 442, оп. 202, спр. 122 (Відомості про паспорти, видані інозем. підданим і жителям Волин. губ., 1841—42), арт. 164 зв., 165.

РОССИ (ROSSI) Ернесто (27. III. 1827, Ліворно — 4. VI. 1896, Пескара) — артист драми (трагик), драматург, театрознавець, перекладач. Один з корифеїв італ. т-ру. Розпочав шлях актора учнем Густаво Модени — видатного італ. реформатора сцени. Створив галерею людських характерів, художнє тлумачення яких тісно пов'язував з гострими стичними та психологічними проблемами суспільних взаємин. Його мистецтву були притаманні витончений ліризм, бездоганна виразність рухів і жестів. Основу сцен. творчості Р. складала шекспірівська драматургія, одним з найбільших знавців якої він вважався. Вперше дебютував 1845. 1852 став прем'єром найкращої на Апеннінах сардин. королівської трупи. У подальшому очолював власні акторські колективи. З 1855 гастролював за кордоном, відвідав більшість країн Європи, Єгипет, Півд. і Півн. Америку. Свою першу укр. подорож мав намір здійснити до Одеси 1877. Вибух рос.-тур. війни розладнав цей план, який вдалося здійснити 1878. Прямуючи з гастролей у Москві, разом з трупою зробив першу зупинку у Києві на запрошення антрепренера Й. Сетова. Виступив 10—14 травня у міськ. т-рі у чотирьох шекспірівських виставах ("Отелло", "Король Лір", "Ромео і Джульєтта", "Гамлет"). Основну масу публіки становила інтелігенція міста, в т.ч. викладачі і студенти ун-ту, які

адресували артистові гучні овації й щовечора супроводжували його з т-ру до готелю. На честь Р. кияни влаштували банкет, на якому промови про єднання діячів мистецтва виголосили Сетов і Р. 17—30 трав. гастролі продовжувалися в Одесі на сцені Рос. т-ру за домовленістю і підтримкою антрепренера Милославського та мецената Сантамарії. До приїзду гостя одес. друкарня Ульріха випустила окремою брошурою збірку статей і рецензій про його д-ть. Р. зіграв у 9 виставах: "Отелло", "Гамлеті", "Королі Лірі", "Ромео і Джульєтті", "Макбеті", "Шейлоку" Шекспіра, у п'єсах "Кін" О. Дюма-батька та вперше показаних в Україні "Людовіку XI" Делавіня і "Кам'яному гості" Пушкіна. Напередодні від'їзду з Одеси передав письмове звернення до її жителів, в якому широко дякував за прийом і підтримку, висловивши задоволення тим, що "побачив божественний вогонь у душі і старшого, і молодого покоління". Після виступів у Румунії з трупною завітав до Львова, де актори місц. драм. т-ру дали на його честь виставу. 1890 провів нове турне в Україну: 2—8 трав. дав 6 спектаклів виключно шекспірівського реп-ру на сцені харків. драм. т-ру. У переповненому залі було багато іногородніх глядачів. Останній виступ завершився овацією, влаштованою учнівською молоддю міста. 1896 здійснив останню поїздку, яка проходила під знаком 50-річчя праці артиста на сцені. 22 лют. — 1 берез. виступав у приміщенні опер. т-ру Харкова в ролях Ліра, Гамлета, Отелло, Людовіка XI, скупого рицаря (однойменна трагедія Пушкіна), визначного франц. актора Сюллівана ("Кохання і забобон" Мельвіля). Частину прибутку від одного із спектаклів передав на користь харків. незаможних студентів-технологів. 6—9 квіт. трагіка приймали одесити в залі Міської аудиторії, де він з'явився в традиційній ролі Ліра, а також нових для місц. сцени образах — у трагедії "Смерть Іоанна Грозного" О. К. Толстого, з яким підтримував дружні особисті стосунки, і п'єсі "Кардинал Рішельє" Лейтона. Під час дії вистави "Король Лір" з Р. стався сильний приступ хвороби, але він продовжив гастролі. З ініціативи драм. трупи Соловцова, яка знаходилася в той час в Одесі, місц. поклонники т-ру влаштували громадське вшанування Р. Зворушений увагою до своєї праці, Р. заявив: "Святе мистецтво братськи єднає усі народи". 13—23 квіт. зробив прощальний візит до Києва, де дав у т-рі "Соловцов" 6 вистав. Там же 21 квіт. під час вшанування ювіляра представник київ. студентства виголосив вітання і вручив йому вінок. Повертаючись на батьківщину, Р. на три дні зупинився в Одесі і зіграв останні в своєму житті ролі 27—29 квіт. — у "Шейлоку", "Смерті Іоанна

Грозного", "Гамлеті". В Італії на станції Пескара помираючий артист з подякою згадав театр. Одесу. Звістка про кончину Р. знайшла широкий відгомін в Одесі, Києві та ін. містах. Неодноразове перебування Р. в Україні супроводжувалося потоком відгуків, рецензій, нарисів, з якими виступали критики, письменники, вчені. Серед них були й. укр. діячі — історик О. Маркеліч, диригент і композитор О. Кошиць, письменник і актор М. Кропивницький, котрий, аби подивитися виступи "такого колоса", змушений був в Одесі 1878 залишити трупу. Р. — "італійське світило драматичне" — привернув увагу Лесі Українки, яка в лютому 1891 у Відні відвідала його виставу про царя Івана Грозного. У своїх тритомних мемуарах "Сорок років артистичного життя" Р. згадав ряд епізодів, пов'язаних з виступами в Україні. Велику частину його творчої спадщини складають дослідження з шекспірознавства та ін. проблем драматургії й театру: "Промова про шекспірівський театр" (1865), "Шекспірівські студії" (1885), "Роздуми про італ. драм. театр" (1893), комедії "Актор у відпустці", "Адель" та ін., переклад на італ. мову трагедії Шекспіра "Юлій Цезарь".

Rossi E. Quarant'anni di vita artistica. — Firenze, 1887—1890. — Vol. 1—3.

Почетный член местной итальянской колонии. // Од. вест. — 1877. — 10 апр; *Санта-Марія. Объявление* // Новорос. тел. — 1878. — 20 апр; *Еще о России* // Там же. — 28 апр; *Театральные новости* // Киев. — 1878. — 2 мая; *Эрнесто Росси. Очерк его жизни и артистической деятельности.* — Од., 1878. — 32 с; *Театральная новость* // Новорос. тел. — 1878. — 17 мая; *Приезд труппы Эрнесто Росси* // Там же; *S. S. Отелло — Росси* // Правда. — 1878. — 19 мая; *Росси в "Отелло"* // Новорос. тел. — 19 мая; *На днях поступила в продажу.* // Вед. Од. градоначальства. — 1878. — 19 мая; *Росси в роли Гамлета* // Новорос. тел. — 1878. — 21 мая; *S. S. Эрнесто Росси в "Гамлете"* // Правда. — 1878. — 21 мая; *Н. Г. Театральная хроника. (Дебюты Эрнесто Росси)* // Киев. — 1878. — 23 мая; *Бенефис г. Эрнесто Росси* // Новорос. тел. — 1878. — 23 мая; *П. П. Росси в "Короле Лир"* // Там же; *S. S. Король Лир* // Правда. — 1878. — 23 мая; *S. S. Ромео и Юлия* // Там же. — 25 мая; *Г. Росси в роли Ромео* // Новорос. тел. — 1878. — 25 мая; *Росси в "Макбете"* // Там же. — 27 мая; *Д. Представления Росси* // Од. вест. — 1878. — 28 мая; *Представления Росси* // Новорос. тел. — 1878. — 30 мая; *Спектакли Росси* // Правда. — 1878. — 31 мая; *Бенефис Росси* // Новорос. тел. — 1878. — 1 июня; *Сбор с представлений Э. Росси* // Там же. — 3 июня; *Знаменитый артист Эрнесто Росси.* // Правда. — 1878. — 3 июня; *Приезд к нам на гастроли.* // Юж. край. — 1890. — 14 апр; *В виду несомненного интереса.* // Там же. — 30 апр; *И вчера, и позавчера драматический театр.* // Там же. — 4 мая; *Н. Ч[ерняев]. Гастроли Эрнесто Росси* // Там же. — 5, 6, 8, 15, 19, 20, 25, 31 мая; *Местная хроника* // Там же. — 9 мая; *Из мемуаров Росси* // Од. лист. — 1896. — 16 фев; *Театр и музыка* // Харьк. губ. вед. — 1896. — 22, 24 фев; *Ф-ь Эрнесто Росси в роли Гамлета* // Там же. — 27 фев; *Драматический театр* // Там же. — 28 фев; *Театр и музыка* // Там же. — 1 марта; *В. Ф-ь Театр и музыка* // Там же. — 2 марта; *Эрнесто Росси* // Од. нов. — 1896. — 6 апр; *Театр и музыка* // Од. лист. — 1896. — 7 апр;

Новости театра и зрелищ // Од нов. — 1896. — 7 апр; *Звездиц П.* Гастроли Эрнесто Росси // Там же. — 8 апр; Городская аудитория // Там же. — 10 апр; "Иоанн Грозный" // Од лист. — 1896. — 10 апр; Новости театра и зрелищ // Од нов. — 1896. — 10 апр; Театр и музыка // Од лист. — 1896. — 11 апр; X. Гастроли Эрнесто Росси // ЖиИск. — 1896. — 13, 15, 16, 19, 23 апр; *Александровский И.* Эрнесто Росси // Киевл. — 1896. — 13 апр; *Александровский И.* Гастроли Эрнесто Росси // Там же. — 1896. — 15, 17, 19, 22 апр; *Спирый знакомый [Смиковский К. И.]* Гастроли Эрнесто Росси в Киеве // Киев. сл. — 1896. — 15, 16, 19, 22, 23, 24 апр; Эрнесто Росси. Король трагиков // Там же. — 18, 19, 22, 25 апр; *Александровский И.* Гастроли Эрнесто Росси закончились // Киевл. — 1896. — 25 апр; Росси в "Иоанне Грозном" // Од нов. — 1896. — 26 апр; Росси в "Шейлоке" // Там же. — 27 апр; А. [*Маркевич А. И.*] "Шейлок" // Там же. — 29 апр; Ш. К. "Шейлок" // Од лист. — 1896. — 29 апр; Новости театра и зрелищ // Од нов. — 1896. — 30 апр; Прищ Гамлет. Свет и тени. // Там же. — 2 мая; Состояние здоровья Эрнесто Росси // Там же. — 23 мая; Эрнесто Росси (Некролог) // Киев. сл. — 1896. — 26 мая; Эрнесто Росси (Некролог) // Киевл. — 1896. — 27 мая; Эрнесто Росси (Некролог) // Од лист. — 1896. — 27 мая; Из жизни Эрнесто Росси // Од нов. — 29 мая; В-въ Последние минуты Росси // Там же. — 31 мая; Театр и музыка // Од лист. — 1896. — 31 мая; Автограф Эрнесто Росси // ЖиИск. — 1896. — 7 июня; *Николдеев Н. И.* Драматический театр в г. Киеве: Истор. очерк (1803—1893 гг.) — К., 1898. — С. 111; Rossi // Епс. II. — Vol. 30. — P. 142; *Кропивницький М.* Твори. В 6 т. — К., 1960. — Т. 6. — С. 106; Росси // Театр. змц. — Т. 4. — С. 660—661; *Мишуга* — С. 105; *Українка* — Т. 10. — С. 76

РОССИ (ROSSI) Наполсоне — артист опери (бас-буф). 1848 ангажований за кордоном для участі в Італ. опері на Імператорській петерб. сцені. Близько знався з укр. співаком С. Гулак-Артемовським, був його партнером на сценах Москви, Ін. міст, а також Харкова влітку 1850 під час гастрольних виступів Італ. опер. трупи на чолі з Амалією Корбарі.

Общий обзор действий московских театров за 1850—1851 год // СПб. вед. — 1851. — 31 мая; *Н. Ч/ерняев*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 21 дек.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 798, спр. 67 (За височайшим повелінням про іноземців, які приїзять в Росію, 1848), арк. 82.

РОССИ-КОСТАНЬЙОЛА Акілле — артист опери (бас). 1865 був заангажований в Італії до київ. Італ. опери Ф. Бергера. Володів голосом великого регістру й приємного тембру, простою і благородною манерою співу, гарною дикцією. Його дебюти у "Пуританах" Белліні та "Лукреція Борджа" Доніцетті дали підставу місц. критиці твердити, що новий співак "робить честь нашій опері".

Кто? [*Ромер Ф. Э.*] Наша опера в предстоящий сезон // Киевл. — 1865. — 10 авг; *Кто?* Театральная хроника. Итальянская опера в Киеве. "Пуритане" // Там же. — 23 сент; *Кто?* Театральная хроника. Итальянская опера в Киеве // Там же. — 2 окт.

РУ (ROUX) Джованні (Іван Клавдій) (бл. 1810 — ?) — абат, учитель. Сардін. підданий. 1849 отримав у Білорус. учбов. окрузі свідоцтво на право домашнього навчання франц. мови. 1854 дістав дозвіл давати уроки у приватних будинках Києва. 1854 мешкав в Одесі, де викладав франц. мову в родині поміщиці М. Грохольської. Звідти персіхав до с. Теремки Старокостянтинівського повіту Волин. губ. "для навчання в релігійних науках" дітей "у сповідуваній ними католицькій вірі". У червні 1857 повернувся до Одеси.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 19, спр. 501 (Про дозвіл іноземцеві Ру займатися навчанням дітей у приватних будинках, 1853—54), арк. 1—7; *Там же*, ф. 442, оп. 167, спр. 346 (По відношенню сардін. генерального консула, що перебуває в Одесі, щодо порушення опіки й оплати жалування сардін. підданому абату Ру, 1854), арк. 1—17; *Там же*, оп. 807, спр. 169 (Відомість про іноземців, які мешкають у Старокостянтинівському повіті, 1857), арк. 8 зл. 9.

РУБІНІ (RUBINI) — артистка опери (сопрано). Дочка славнозвісного Італ. тенора Джованні Р. 1870—73 — примадонна київ. опери. Дебютувала на сцені міськ. т-ру у "Трубадурі" Верді в партії Леонори. Виконувала провідні ролі в "Ернані", "Ломбардцях" Верді, "Роберті-Дияволі" Мейєрбера, "Нормі" Белліні тощо. Володіла сильним, гнучким голосом. Про її популярність у місті сповіщав за кордон укр. істориків М. Драгоманову та його дружині громад. діяч і вчений П. Житецький у листі від 3 лют. 1871. 1874 Р. гастролювала у Харкові разом із опер. трупю Ф. Бергера.

Театральная заметка // Киев. тел. — 1870. — 7 окт.; *С. Русская опера в Киеве* // Киев. тел. — 1870. — 10 окт.; *А. Г-ский. Оперная хроника* // Киев. тел. — 1871. — 25 авг.; *А. Л-о. Русская опера в Киеве в сезоне 1871—72 года.* — К., 1872. — Вып. 1. — С. 11; *В. В. Музыкальная заметка* // Киев. тел. — 1872. — 11 нояб.; Мы узнали, что состав нашей лирической труппы. // Харьк. губ. вед. — 1874. — 1 нояб.; Архів Михайла Драгоманова. — Варшава, 1938. — Т. 1. — С. 101.

РУДЖЕРІ — власник приватного навчального закладу для дітей чоловічої статі в Одесі. 1834 утримував 20 вихованців.

Новороссийский календарь, издаваемый П. М. [на] 1835 год. — Од., 1834. — С. 104.

РУСКА, РУСКО (RUSCHO) Еджідіо (Ежідіо Матвійович) — архітектор. Швейцарський уродженець італ. походження. 1818 приїхав у Петербург, де служив до 1821 кам'яних справ майстром на будівництві Ісааківського собору під керівництвом арх. Монферрана. У 1820-х працював у Лузі, Кронштадті. 1836 погодився брати участь у зведенні корпусів Київ. ун-ту, представивши буд. комітетові чотири офіційні рекомендації про свою д-ть — від Монферрана, комісії по перестрою Ісааківського собору та завершення будівель набережного майдану у Петер-

бурзі, предводителя дворянства Лузького повіту Петерб. губ. Володіючи, відзначалося у цих відзивах, "досконалим знанням у мистецтві щодо кам'яної майстерності", Р. виконував свої зобов'язки "з відмінним старанням". За поданням автора проекту споруд Київ. ун-ту В. Беретті був призначений кам'яних справ майстром з огляду на те, що "таких людей для обіймання вищезначеної посади в м. Києві відшукати неможливо". 14 серп. 1836 відбув до Києва, з яким зв'язав на довгі роки своє життя. Від часу укладення контракту з комітетом 2 листоп. 1836 до прибуття Беретті на постійне проживання у місті (квітень 1837) вів самостійно усі поточні справи по реалізації університет. проекту. У лютому 1837 отримав 20-денну відпустку для поїздки до Подільської губ. Служив на університет. будові до 16 трав. 1839. Упродовж квітня — грудня 1845 здійснював ремонтно-буд. роботи на Києво-Межигірській фаянсовій ф-ці (спорудження загати на ставу, переробка кінської машини тощо). Наприкінці 1840-х прийняв рос. підданство. 1850 одержав від Петерб. академії мистецтв звання "некласного художника в галузі архітектури".

Кондратов. — С. 382; *Бутник-Сіверський Б. С.* Архітектор В. І. Беретті в Києві. — К., 1947. — С. 20, 21, 60; *П. С [толпян] ский.* Руска Эжидио // Рус. биограф. сл. — С. 624—625.

ДА м. Києва, ф. 241, оп. 2, спр. 7 (— Про призначення у будівельний комітет кам'яних справ майстра, 1836—37), арк. 1—5, 54; *Там же*, спр. 82 (Листування про різні папери впродовж 1838 р.), арк. 27, 28, 42 та ін.; *Там же*, спр. 172 (Про увільнення іноземця Руско від посади кам'яних справ майстра, 1839), арк. 1—10 зв.; *ЦДАУК*, ф. 581, оп. 1, спр. 1645 (Про проведення різних перебудов та виправлень у будинках Імп. Києво-Межигірської ф-ки, 1844—49), арк. 5 зв., 6, 13 зв. та ін.; *Там же*, спр. 1801 (Документи коютори Імп. Києво-Межигірської ф-ки про перебудову і виправлення будинків ф-ки, 1845—47), арк. 1, 6.

РУСКА (RUSCA) Луїджі (1758, Аньйо, кантон Тічіно, Швейцарія — 1822, Валенца) — архітектор. Вихованець Турін. академії мистецтв. 1883 приїхав з Лугано до Петербурга, де служив при Імператорському дворі разом з арх. Кваренгі, будував т-р Таврійського палацу, дім єзуїтів, церкву скорботних тощо. Дістав звання академіка архітектури. За його проектами зведено в Україні Ніжинський лицей у стилі класицизму (1807—17), гостинні двори в Києві (разом з арх. А. Меленським, 1809), Білій Церкві (1809—14) та Феодосії, церкву у Сімферополі (1809), персбудовано церкву в с. Диканька на Полтавщині (1810). Розробив проекти 24 фасадів (1809), які було затверджено Будівельним комітетом і розсилалися у міста Росії та України. 1818 повернувся на батьківщину.

Rusca // *All. Lex.* — Bd. 29. — S. 219; *Сякович Л. Т.* Регулярні містобудівельні заходи початку ХІХ ст. у Росії і на Україні // *Питання історії архітектури та*

будівельної техніки на Україні. — *К.*, 1959. — С. 219, 221; *Руска // Сл. худож. Укр.* — С. 199; *Руска // УРЕ.* — Т. 9. — С. 521.

РУСКА, РУСКО Франц Іванович (1785 — після 1853) — архітектор. 1817 прибув до Росії, де був зарахований кам'яних справ майстром до відомства кабінету імператора. Керував роботами у Петербурзі, Петергофі за проектами Россі, Монферрана та ін. видатних діячів архітектури. У листопаді 1832 знаходився у відрядженні на Волині для перевірки й докладного розгляду та визначення планів нових споруд на території Почаївської лаври.

Столянський П. Руска Франц // *Рус. биограф. сл.* — Т. 17. — С. 623—624.

С

САБАТЕЛЛІ Сальваторе (1833, Палермо — ?) — хормейстер, диригент, педагог. Активний діяч муз. життя Києва 1860—70-х. 1862 запропонував проєкт "школи для навчання музики і співу" в місті. Тоді ж дістав дозвіл на проведення у 1-й гімназії "уроків теорії музики і хорів". Брав участь у заснуванні й д-ті стаціонар. італ. опери Ф. Бергера в Києві (1863—66), займаючись добором для неї артистів за кордоном. Найбільше свій творчий хист виявив як репетитор хорів і диригент опер. вистав ("Ернані" Верді, "Лючія ді Ламмермур", "Лукреція Борджа" Доніцетті тощо). 6 квіт. 1864 влаштував вел. концерт у 1-й гімназії з участю італ. співаків і учнівського хору. 1867 давав приватні уроки музики і співу в будинку Плющової по Рейтерській вул. Після відкриття в місті рос. опери працював капелмейстером оркестру, з яким також виступав у концертах на сцені залу дворянського зібрання, керував симфонічними програмами. 1868 звертався до театр. комітету з клопотанням (безрезультатним) узяти на утримання міськ. т-р для постановки італ. опер. Виступав акомпаніатором-піаністом на київ. вечорах придворного віолончеліста короля Італії Казелли (1869), співачки Форкатті (1869) та ін. гастролерів.

Местные известия // Киев. тел. — 1863. — 31 окт; *Киев*, 3 янв. 1864 // *Там же.* — 1864. — 4 янв; *Спешим известить любителей музыки.* // *Там же.* — 5 апр; *Роллинга К.* Итальянская опера в Киеве // *Киевл.* — 1864. — 22 сент; *Известный уже здешней публике.* // *Там же.* — 1867. — 12 сент; *Ал Т-о.* Приятным долгом считаем. // *Киев. тел.* — 1869. — 12 фев; *Во вторник, 9 декабря.* // *Киевл.* — 1869. — 9 дек; *Кузьмін.* — С. 32.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 812, спр. 179 (На прохання італ. підданого Сальватора Сабателлі про відкриття в Києві школи музики і співу, 1862), арк. 1—6; *Там же*, оп. 818, спр. 121, ч. II (Відомості полкових справників і полціймейстерів про

Іноземців, 1868), арк. 151 зв., 152, 707 зв., 708; ЦДАМЛМУ, ф. 646, оп. 1, спр. 34 (Умови і зобов'язання антрепренера Київ. міськ. театру, листування, 1878—80), арк. 27 зв., 28.

САВЕЛЛІ (SAVELLI) Марія — артистка опери (ліричне сопрано). Влітку 1886 прибула до Одеси і з першого виступу у “Трубадурі” Верді здобула численних прихильників свого таланту. Упродовж лютого — березня 1896 у складі одес. Італ. трупи гастролювала в Києві на сцені т-ру “Соловцов”. Їй належали також сцен. образи Недди (“Паяци” Леонкавалло), Манон (“Манон” Массне), Маргарити (“Фауст” Гуно). Найбільшою вдачою С. стало відтворення у “Сільській честі” Масканы пристрасного характеру селянки Сантуцци.

Odessa // GdГ. — 1886. — 30 seit — P. 8; Odessa // Ibid. — 1896. — 16 gen. — P. 13; Гончаров Л. Спектакли итальянской оперной труппы // ЖиИск. — 1896. — 16 фев; М. М. Театр “Соловцов” // Киев. сл. — 1896. — 22 фев, 8 марта; Чешотт В. Итальянская опера // Киев. сл. — 1896. — 22 фев; Kieff // GdГ. — 1896. — 5 mar. — P. 12.

САККЕТТІ (SACCINETTI) Антоніо — музикант, композитор. Батько відомого історика музики і професора Ліверія С. У 1-й пол. XIX ст. служив першим флейтистом італ. опери в Одесі. Автор інструм. творів.

Кичинов. — С. 451; Sacchetti // EdM. — Vol. 5. — P. 30.

САККІ — артистка балету. 1887 дістала ангажемент для виконання перших ролей у хореографічному реп-рі київ. т-ру Й. Сетова. Танцювала в одному з популярних спектаклів — “Есмеральді” Пуны. Брала участь у феєріях під управлінням балетмейстера Ленчевського.

Зимний сезон в театре г. Сетова. // Киев. сл. — 1887. — 12 сент; Балет “Эсмеральда” // Там же. — 1889. — 29 инв.

САЛА, САЛЯ (SALA) Еліа (IV. 1864, Мілан — 10. I. 1920, Горло-Прекоццо) — скульптор, художник. Наприкінці 1890-х приїхав до Києва на запрошення арх. В. Городецького для участі у здійсненні його проектів. Спеціалізувався у галузі декоративної скульптури. Завдяки широкому застосуванню “штучного каменю” (бетону) відкрив нову смугу у формуванні худож.-архіт. обличчя міста. У декоруванні споруд користувався допомогою укр. скульптора-самоука Петра Соколова. До визначних праць С. належить оформлення музею старожитностей і мистецтв. Розмістивши на музейній садибі свою майстерню і спираючись на фінанс. підтримку Київ. т-ва старожитностей і мистецтв та його голови Богдана Ханенка, виготовив і встановив 1899 масштабну фронтонну композицію-алгорію “Торжество мистецтва”, а на бічних устоях головних сходів — дві монументальні фігури левів. 1899—

1900 працював над оздобленням новозведеного будинку міськ. т-ру. На початку ХХ ст. створив декори і орнаменти караїмської кенаси (Вел. Підвальна вул.), зображення драконів на фасаді державного банку, екзотичні прикраси на теми міфів і полювання (тварини, рослини, морські хвилі) в особняку Городецького на Банківській вул., численні фігури на костьолі св. Миколи (Вел. Васильківська вул.) тощо. Займався портретним живописом. На початку ХХ ст. був викладачем скульптури і членом ради Київ. худож. уч-ща. Знався й співпрацював у творчих питаннях з М. Пимоненком, Г. Дядченком та ін. укр. художниками.

К сооружению музея древностей и искусств // Киев. — 1899. — 14 июля; К постройке здания музея древностей и искусств // Там же. — 18 июля; К постройке городского театра // Там же. — 25 июля; Скульптурные украшения главного фасада городского театра // Там же. — 6 сент.; К сооружению здания музея древностей и искусств // Там же. — 8 сент.; К постройке городского театра // Там же. — 1900. — 28 июня; Sala // All. Lex. — Vol. 29. — S. 331; *Піменко А. В.* Українська скульптура другої половини ХІХ — початку ХХ ст. — 1963 — С. 76—78; *Іст. укр. мист.* — Т. 4. — Кн. 2 — С. 36, 82; *Салля // Сл. худ. Укр.* — С. 201; *Ясевич В. Е.* Архитектура України на рубежі ХІХ—ХХ століть. — К., 1988 — С. 23, 152.

ЦДАМЛМУ, ф. 648, оп. 1, спр. 5 (Книга запису витрат коштів т-ва старожитностей і мистецтв, 1897—1901), арк. 14; *Там же*, спр. 6 (Про спорудження будинку для музею старожитностей і мистецтв у м. Києві, 1898—1903), арк. 272 зв., 273, 274; *ДА м. Києва*, ф. 93, оп. 2, спр. 7 (Про призначення викладачів і службовців у Київ. худож. уч-ще, 1903—1905), арк. 45; *Там же*, оп. 4, спр. 2 (Листування з головою театр. комісії, 1902—1904), арк. 4; *Там же*, оп. 2, спр. 24 (Папери з різних предметів, 1904), арк. 22.

САЛЛА Розіта — артистка опери (сопрано). Співала в Італії, Англії (т-р “Ковент-гарден”). 1899 — примадонна Італ. опер. трупи Ф. Кастеллано, у складі якої виступала в Україні. Мала великий реп-р партій. У Києві на сцені саду “Шато де флер” виконувала ролі Леонори, Аїди (“Трубадур”, “Аїда” Верді), Норми (“Норма” Белліні), Недди (“Паяци” Леонкавалло), Джоконди (“Джоконда” Понк’еллі), Мімі (“Богема” Пуччіні). У жовтні 1899 у залі купецького зібрання дала концерт з творів Баха, Массне та ін. спільно з киянами — віолончелістом Шебеликом та акомпаніатором Дашевським. Критик В. Пухальський у своїх відзивах відзначав у мистецтві С. почуття худож. міри, щирість, природну експресію.

Тон [Пухальський В. В.]. Італійська опера // Киев. — 1899. — 26, 28 июня, 5, 6, 20, 23 июля; *З.* Італійська опера // Киев. сл. — 1899. — 29 июня; *Карат.* Італійська опера Ф. Кастеллано. “Богема”, оп. Пуччіні // *ЖиИск. Тон.* Концерты // Киев. — 1899. — 5 окт.

САЛЬВАТІ (SALVATI) — скрипаль-віртуоз. 1832, здійснюючи артист. мандрівку по містах Росії й України, прибув до Одеси. У концерті, даному 2 листоп., брала участь піаністка Сальваті.

Concert // Jd'Od. — 1832. — 1 пов.; Внутренние известия. Одесса, 9 ноября // Од. вест. — 1832. — 9 нояб.

САЛЬВИНИ (SALVINI) Густаво (1859, Ливорно — 1930, Маріна-ді-Піза) — артист драми (трагiк). Спадкоємець творчої спадщини корифеїв італ. сцени — свого батька Томмазо С. і Ернесто Россі. Репрезентував перехідний період від традиції романтичної школи до натуралістичної манери гри. Визначний інтерпретатор персонажів п'єс Мольєра, Шекспіра, Ібсена, Д'Аннунціо. Акторську кар'єру розпочав 1877. Деякий час працював під керівництвом славетної актриси Пеццани. На чолі з власною трупною гастроллював у країнах Європи, Півн. і Півд. Америки. 1898 із складом свого колективу (22 актори) відвідав Україну. З мистецтвом С. першими познайомилися кияни. 11—13 берез. і 6—15 квіт. виступив у т-рі "Соловцов": вистави "Отелло", "Гамлет", "Приборкання непокірливої", "Шейлок", "Ромео і Джульєтта" Шекспіра, "Кін" О. Дюма-батька, "Цар Едіп" Софокла, "Родина злочинця" Джакометті. 15—26 берез. пройшли з його участю 9 спектаклів в Одесі на сцені Рос. т-ру. Під час прощального бенефісу глядачі вручили артистові срібний вінок. З вітальною адресою італ. мовою звернулися студенти Новорос. ун-ту, зазначивши: "Створені Вами образи шекспірівських героїв Отелло, Гамлет, Ромео, Шейлок, Петруччі, як і класичний тип царя Едіпа та мелодраматичного Кіна, назавжди збережуться в наших серцях". Подальше турне С. обіймало Катеринослав (18—22 квіт., т-р Любимова, 4 вистави), Миколаїв (4—6 трав., т-р Шеффера, 3 вистави), Харків (19—21 трав., драм. т-р, 2 вистави), Єлисаветград (травень, 3 вистави), Феодосія (10 черв., концертний зал), Сімферополь (12—14 черв., міськ. клуб, 3 вистави), Севастополь (16—21 черв., міськ. літній т-тр, 4 вистави), Маріуполь (1 вистава). Творчість С. дістала широкий розголос в Україні, привертаючи увагу психологічно правдивими образами, ретельною продуманістю рухів і жестів, чудовою дикцією, бездоганною декламаторською технікою.

Приезд в Киев Густава Сальвини // ЖиИск. — 1898. — 15 фев.; Густаво Сальвини // Театр (Од.). — 1898. — 22 фев.; -ъ Гастроли трагика Густаво Сальвини // Киев. сл. — 1898. — 3 марта; Г. Густаво Сальвини // ЖиИск. — 1898. — 9 марта; Александровский И. Гастроли Густаво Сальвини // Киев. сл. — 1898. — 13, 14, 15 марта, 13 апр.; Г-льд [Левинский И. М.]. Густаво Сальвини // Киев. сл. — 1898. — 13 марта; С. Г-въ Драматический театр. (Гастроли г. Густаво Сальвини) // ЖиИск. — 1898. — 14 марта; А-ъ Густав Сальвини в роли Кина // Киев. сл. — 1898. — 14 марта; X. Сальвини — Кин // Театр. — 1898. — 19 марта; Гастроли Сальвини // Там же. — 21 марта; Герцо-Виноградский П. Гастроли Густаво Сальвини (Шейлок и Коррадо) // Там же. — 24 марта; Вичетич Н. Гастроли Густаво Сальвини // Там же. — 25 марта; Адрес Сальвини // Там же. — 27 марта; Прощальный бенефис Сальвини // Там же. — 28 марта; С. Г-въ Драматический

театр. (Гастроли г. Густава Сальвіні.) // ЖиИск. — 1898. — 8 апр.; *Н. Н. Школяев*. Театральные заметки // Киев. сл. — 1898. — 9, 10, 11, 12, 14, 16, 18 апр.; Драматический театр. (Гастроли г. Густава Сальвіні) // ЖиИск. — 1898. — 17 апр.; Густав Сальвіні, знаменитый трагик. // Приднепр. край. — 1898. — 19 апр.; *Скяльпель*. Гастроли Сальвіні. "Гамлет" // Там же. — 21 апр.; *С. К.* Екатеринослав. (От нашего корреспондента) // Театр. — 1898. — 30 апр.; Знаменитый трагик Густаво Сальвіні. // Там же. — 1 мая; Драматический театр // Харьк. губ. вед. — 1898. — 20 мая; *С. П.* Театр и музыка // Юж. край. — 1898. — 21 мая; *Spiritus*. Елисаветград // ТиИск. — 1898. — 24 мая. — С. 397; Городской клуб. Симферополь // Крым. вест. — 1898. — 12 июня; Корреспонденции. Феодосия. 11 июня // Там же. — 13 июня; Симферопольский театр // Там же. — 16 июня; Театр и музыка // Там же. — 18, 21 июня; *Южный П.* Крымские письма. Севастополь // Приднепр. край. — 1898. — 27 июня; Провинциальная летопись. Севастополь. Симферополь // ТиИск. — 1898. — 5 июля; С. 494; *Фалькевич П.* Письма из гор. Мариуполя // Театр. — 1898. — 17 сент.; *Salvini* // Епс. II. — Vol. 30. — P. 588; *Сальвіні Ч.* Томмазо Сальвіні. — М., 1971. — С. 220, 234 та ін.; *Salvini* // *Enciclopedia universal Sapena*. — Barcelona, 1980. — T. 8. — P. 771&

САЛЬВІНІ (SALVINI) Томмазо (І. І. 1829, Мілан — 31. XII. 1915, Флоренція) — артист драми (трагик), теоретик т-ру, літератор. Його д-ть становила вершину захід. театр. мистецтва ХІХ ст. Артист. шлях розпочав 14-річним юнаком у трупі реформатора Італ. т-ру й визначного діяча нац. Рісорджіменто Густаво Модени — члена проводу рев. товариств "Молода Італія" і "Молода Європа", очолюваних Мадзіні. Брав участь у революції 1848—49, захищав на барикадах Римську республіку під керівництвом Гарібальді. Після поразки республіканців зазнав переслідувань і арештів. На початку 1850-х дістав змогу продовжити роботу в т-рі. Став ініціатором широкого впровадження шекспірівської драматургії на Італ. сцені. 1861 створив власну трупу, з якою гастролював по країнах Старого і Нового світу, де здобув десятки тисяч прихильників свого обдарування. У числі його шанувальників були В. Гюго, Е. Золя, С. Бернар, Г. Лонгфелло, Г. Ірвінг, Дж. Верді, Дж. Гарібальді та ін. У червні 1878 у листі до мецената Сантамарії висловив палке бажання виступити в Одесі. Перша зустріч з нею відбулася 1880 (Маріїнський т-р, 3 січ. — 8 лют.). 17 вистав, у яких С. з'явився у головних ролях, внесли незвичайне пожвавлення в життя міста. Було поставлено шедеври з його шекспірівського реп-ру — "Отелло", "Гамлет", "Макбет", а також твори Італ. авторів на теми патріотичного обов'язку, соціальної і національної справедливості: "Франческа да Ріміні" Пелліко, "Громадянська смерть" і "Софокл" Джакометті (збір від останньої С. віддав на користь товариств — Червоного хреста та Італ. благодійного), "Арфістка" (йшла під назв. "Мулат") Кйоссоне. Вперше на одес. сцені було дано "філософічну" драму віденського пись-

менника Хальма "Син лісів", яка впродовж багатьох років складала славу С. своєю ідеєю перемоги цивілізації над дикими і грубими інстинктами, п'єсу "Сюлліван" Мельвіля — романтичну історію про велик. актора Франції, трагедію з життя стародавнього Риму — "Гладіатор" фран. романтика Суме. Спектаклі йшли у переповненому залі, супроводжуючись оваціями публіки, рецензіями в пресі Одеси, Петербурга, Милана, ін. міст. Як неперевершеного інтерпретатора ролі Отелло глядачі увінчали С. лавровим вінком. У т-рі поширювалися листівки з італ. віршем-дифірабмом на честь "генія, сповненого яскравих виявів", написаним місц. поетом Дель Буббою. На прощальній виставі артиста викликали на авансцену понад 30 разів. Авторами публікацій про "колосальний талант" С. були А. Попандопуло, М. Ярон, В. Лоревич та ін. критики. Його виступи дали підставу театрознавцям наголосити на високій місії мистецтва. "Як у кожній точці природи, — писав одес. літератор С. Сичевський, — геніальний дослідник може відкривати постійно нові світи, так і у світових типах кожен геніальний артист може відкривати нові скарби. Тепер після Гамлета — Сальвіні я маю на користь цього переконання ще один неспростовний аргумент". Гастролі ознаменувалися встановленням тісних взаємин між С. і акторами місц. трупи Милославського. Італ. гість цікавився їх матеріальним становищем, системою професійної підготовки, реп-ром, був присутній на поставлених одеситами спектаклях "Король Лір" і "Шейлок". 18 січ. відвідав вечір улюбленця публіки В. Давидова, який зіграв ролі Расплюєва у "Весіллі Кречинського" Сухово-Кобиліна і Бальзамінова в "Одруженні Бальзамінова" Островського. Водночас для місц. акторів вистави С. стали школою підвищення своєї професійної майстерності. Популярний в Україні Іванов-Козельський задля ретельного вивчення творчих прийомів великого трагіка побував на всіх його спектаклях, відмовившись на цей час від виконання контракту, що обійшлося йому у 1000 крб. штрафу. З Одеси С. мав їхати до Петербурга, але внаслідок запропонованих дирекцією імператорських т-рів дискримінаційних умов скасував гастролі і відправився у Румунію. Другу (останню) подорож в Україну здійснив 1885 — у Харків (УРЕ, т. 9 і Укр. рад. енци. словник, т. 3 помилково приписують йому виступи, проведені 1898 Густаво С.). Вистави йшли 6—20 квітня на сцені драм. т-ру з участю російськомовної трупи, сформованої імпресаріо Дюковою-Пальчинською. С. провів інтенсивні репетиції, щоб досягти злагодженої гри за двомовною системою. Харків'яни побачили його у 8 виставах в ролях Отелло, Гамлета, короля

Ліра, Коррадо ("Громадянська смерть"), Інгомара ("Син лісів"), гладіатора ("Гладіатор"). Цілком незвичайною була поява С. 12 квіт. у новій для України п'єсі "Старий капрал" Сімона, де протягом усіх трьох дій він користувався засобами міміки, відтворивши разючий за емоційним впливом образ німого героя — колишнього вояка. Виступи артиста розцінювалися у Харкові як "свято мистецтва". На бенефісі йому піднесли багато квітів, срібний сервіз. Найбільший ентузіазм виявила університетська молодь, яка натовпом супроводжувала гостя після спектаклів. Праця С. привернула пильну увагу укр. худож. інтелігенції. До арсеналу сцен. засобів трагіка одним з перших вдався М. Кропивницький. 1901 спільним місцем гастролей його трупи і корифея італ. т-ру стала Москва. Востаннє С. виступав у т-рі 1909. До його творчого спадку належать театрознавчі дослідження, літ. твори, а також мемуари, фрагменти з яких друкувалися у періодиці України. Увесь свій багатющий архів з матеріалами про міжнародні, в т. ч. укр. зв'язки С. заповідав муніципалітету м. Флоренції.

Salvini T. Ricordi, aneddoti e impressioni. — Mil., 1895.

Театральная новость // Новорос. тел. — 1878. — 24 июня; Томазо Сальвини. (Из его биографии) // Од. вест. — 1880. — 3 янв.; Приезд Томазо Сальвини // Правда. — 1880. — 3 янв.; *Маленький Гражданин* [Попандопуло А. С.]. "Гражданская смерть" // Там же. — 5 янв.; П. М. Мариинский театр. Итальянская драматическая труппа. "Гражданская смерть", драма Джидкометти // Од. вест. — 1880. — 5 янв.; П. М. По поводу первого представления г. Сальвини // Там же. — 6 янв.; "Сын лесов" // Правда. — 1880. — 8 янв.; Искусство и литература // Там же. — 9 янв.; П. М.-вич. Итальянская драматическая труппа (Сальвини в роли Отелло) // Од. вест. — 1880. — 9 янв.; М. Русский театр // Там же. — 11 янв.; С. Сычевский. Франческа Риминийская (Спектакль Сальвини) // Правда. — 1880. — 12 янв.; *Маленький гражданин*. Сальвини в роли Отелло // Там же. — 13 янв.; Эпизод из артистической деятельности Сальвини // Там же. — 13 янв.; С. С. Сальвини в роли Гамлета // Там же. — 15 янв.; П. М.-вич. Итальянская драматическая труппа // Од. вест. — 1880. — 16 янв.; С. С. Салливан. (Спектакль Сальвини) // Правда. — 1880. — 17 янв.; Сальвини в Одессе // Новости (СПб.). — 1880. — 20 янв.; М. Гр. "Мулат" // Правда. — 1880. — 24 янв.; Бенефис Томазо Сальвини // Там же. — 26 янв.; Лорович В. "Отелло", тр. в 5 д. Шекспира (бенефис Сальвини) // Од. вест. — 1880. — 26 янв.; С. С. Сальвини в "Макбете" // Правда. — 1880. — 29 янв.; *Маркьярон* [Ярон М. Г.]. Гладиватор // Там же. — 31 янв.; М. Гр. Сальвини в роли Гладиватора // Там же. — 2 фев.; Театры // Там же. — 5 фев.; Nolizle // Моп. arg. — 1880. — 9 feb. — P. 6; Искусство и литература // Правда. — 1880. — 10 фев.; Ангажемент Сальвини // Новости. — 1880. — 11 фев.; Мы слышали, что Сальвини. // Юж. край. — 1885. — 24 марта; Г. По поводу предстоящих спектаклей Томазо Сальвини // Там же. — 31 марта; Гастроли Т. Сальвини // Харьк. губ. вед. — 1885. — 6 апр.; Напоминаем читателям. // Юж. край. — 1885. — 6 апр.; С. Гастроли Т. Сальвини // Харьк. губ. вед. // 1885. — 8 апр.; Г. Томазо Сальвини в шекспировских ролях // Юж. край. — 1885. — 9, 11, 14, 17, 25 апр.; Искусство и наука // Харьк. губ. вед. — 1885. — 10 апр.; Сообщаем

краткое содержание пьесы. // Юж. край. — 1885. — 11 апр; Искусство и наука // Харьк. губ. вед. — 1885. — 12, 21 апр; Пьеса "Гладиатор" — // Юж. край. — 1885. — 15 апр; *Селиванов Т. Н.* Воспоминания о М. Т. Козельском // ТиИск. — 1898. — 28 июня. — С. 471; *Н. В.* Из автобиографии Томасо Сальвини // Театр (Од.). — 1889. — 4 окт; *Де-Рибас.* — С. 108; Salvini // Dizionario del Risorgimento nazionale. — Mil., 1937. — Vol. 4. — P. 188; *Давыдов В. Н.* Рассказ о прошлом. — Л.-М., 1962. — С. 202, 203 та ін; Сальвини // Театр. энц. — Т. 4. — С. 821—822; *Кропивницький В. М.* Из сімейної хроніки Марка Кропивницького. — К., 1968. — С. 68; *Сальвини Ч.* Томмазо Сальвини. — М., 1971. — 320 с.

САЛЬМАЗІ (SALMASI) — артист опери (бас). 1885 — соліст італ. опери в Одесі. Зажив популярності виступами у "Сомнамбулі", "Пуританах" Белліні, "Мефістофелі" Бойто та ін. Упродовж сезону взяв участь у 45 виставах (11 операх).

Odessa // Mon. art. — 1885. — 22 оlt. — P. 8; Odessa // Ibid. — 11 nov. — P. 8; Odessa // Ibid. — 2 dic. — P. 11; Nollze // Ibid. — 22 dic. — P. 5.

САЛЬТО Е. — артист опери (тенор). До приїзду в Україну співав у мілан. "Ла Скалі", тифліській опері. Чудово володів своїм лунким сильним голосом особливо на верхніх нотах. 1897 запрошений на гастролі до київ. т-ру "Соловцов". Дебютував 17 квіт. у своїй коронній партії Хозе ("Кармен" Бізе). Кияни познайомилися з його мистецтвом також в образах Васко да Гами ("Африканка" Мейєрбера), Радамсса, Отелло ("Аїда", "Отелло" Верді). Для участі в кількох виставах С. виїздив до Харкова. 24 квіт. у т-рі Комерційного клубу виконав партію Фауста в однойменному творі Гуно, де його партнером виступив знаменитий бас Шаляпін. У цій же опері обидва співаки з'явилися 14 трав. у Києві.

Дебют // ЖиИск. — 1897. — 17 апр; ~~в~~ Оперная труппа в театре Соловцова // Там же. — 19 апр; "Кармен" // Киев. сл. — 1897. — 19 апр; *Чечотти В.* Частная опера // Киевл. — 1897. — 20, 30 апр; ~~в~~ Оперная труппа в театре Соловцова // ЖиИск. — 1897. — 22 апр; *Летопись жизни и творчества Ф. И. Шаляпина.* — Л., 1984. — Кн. 1. — С. 114—115.

САММАРКО (SAMMARCO) Джузеппе Маріо (13. XII. 1868, Палермо — 24. I. 1930, Мілан) — артист опери (баритон), муз. діяч. Володів голосом прозорого, милозвучного тембру. Дебютував у рідному місті 1888. Відтоді виступав у т-рах Мілана, Парми, Флоренції, Неаполя, Мадрида. 1896 ангажований в "Ла Скалу", де співав у першій постановці "Гамлета" Тома. Здійснив турне по Півд. Америці. У сезон 1897—98 з'явився в італ. опері Одеси, де став улюбленцем тамтешньої публіки. Виконував головні партії у "Джоконді" Понк'єллі, "Фаворитці" Доніцетті, "Богемі" Пуччіні, "Травіаті", "Отелло" Верді та ін. На початку ХХ ст. знову співав в "Ла Скалі", потім у лондон. "Ковент гардені", а

також у США. Пізніше призначений худож. керівником "Ла Скали". Водночас вів виклади співу.

Городской театр // Од лист. — 1898. — 1 янв; Театр и музыка // Там же. — 10 янв; Марио Саммарко // Там же. — 19 янв; В городском театре // Там же. — 22 янв; Sammarco // EdM. — Vol. 5. — P. 322.

САМПИИ Джованні — художник. Працював у Кам'яниці-Подільському, де у 1853—60 розписував темперою мури півд. каплиці Петропавлівського кафедрального собору. Був автором портретів.

Рубин. — С. 135; Памятники. — Т. 4. — С. 173.

САИТАМАРИЯ — меценат. Провідний діяч Італ. громади в Одесі. Шанувальник і знавець театр. і муз. мистецтва. У 1870—80-х підтримував ділове листування з Джачінтою Пеццаною, Аделіною Патті та ін. уславленими митцями Італії. Ініціатор і організатор одес. гастролей видатних майстрів Італ. сцени Е. Россі (1878), Т. Сальвіні (1880) тощо. 1885 виїздив до Мілана, де сформував для одес. т-ру повний склад солістів опер. трупи з оркестром (35 музикантів) і хорами (40 співаків).

Санта-Мария. Объявление // Новорос тел. — 1878. — 20 апр; Правда. — 1878. — 21 апр.

Нам сообщают из достоверного источника... // Правда. — 1878. — 19 марта; Нам достоверно известно... // Там же. — 4 июня; Театральная новость // Новорос тел. — 1878. — 24 июня; Письмо Аделины Патти // Од вест. — 1882. — 9 марта; *Птишников В. А.* Одесса. (От нашего корреспондента) // Театр. мирок. — 1885. — 10 авг. — С. 6.

САНТОРІ Едса — артистка балету. У 1888—89 — прима-балерина київ. т-ру Й. Сєтова. Відзначалася грацією і легкістю у виконанні головних ролей у виставах "Ексцельсіор" Маренко, "Есмеральда" Пуны, "Ворожка".

Постановленный 19-го сентября... // Киев. сл. — 1888. — 21 сент; Балет // Там же. — 6 нояб; Балет "Ворожея"... // Там же. — 16 нояб; Балет "Эсмеральда" // Там же. — 1889. — 28 янв.

САРАККО (SARACCO) Лудовіко — балетмейстер. 1887 служив у балетній трупі київ. т-ру Й. Сєтова. У сезон 1889—90 працював в Одесі. Великим успіхом користувалися поставлені ним балети "Сільвія" Деліба, "Ексцельсіор" Маренко, "Брама".

Kieff // GdT. — 1887. — 27 окт. — P. 8; "Одесский вестник" сообщает... // Артист. — 1889. — Кн. 4. — С. 201; Хроника // Там же. — 1890. — Янв. — С. 199.

САРАТО — антрепренер. У 1830—40-х разом з Маринковичем утримував одну з найкращих одес. опер. антреприз. Сприяв якісному поліпшенню персоналу солістів, перебудував зал міськ. т-ру. Протягом 1834—44 поставив, поряд з найпопулярнішими творами минулих сезонів, 27 нових для одес. сцени опер без будь-яких скорочень. Серед них 1838—39 — "Торквато Тассо",

“Парізіна”, “Лючія ді Ламмермур” Доніцетті, “Араби в Галлі” Пачіні, “Торвальдо і Дорліска” Россіні, “Габрієла із Верджі” Мерканданте; 1839—40 — “Велізарій” Доніцетті, “Катерина де Гіз” Кочча, “Пригода із Скарамушем” Річчі, “Осміяний провінціальний муж” Галеа, “Беатріче ді Тенда” Белліні; 1840—41 — “Облога Корінфа” Россіні, “Маріно Фальєро”, “Джемма із Верджі”, “Бетлі, або швейцарська хатина” Доніцетті, “Пуритани” Белліні; 1841—42 — “Роберт Деверо” Доніцетті, “Наполегливість пермагає”, “Едінбурзька темниця” Річчі, “Клятва” Мерканданте; 1842—43 — “Швейцарський утікач” Россі, “Весілля Фігаро” Річчі, “Дочка полку” Доніцетті, “Браво” Мерканданте; 1843—44 — “Аліна, королева Голконди”, “Лукреція Борджа” Доніцетті, “Заручені” Джервазі.

Джервазі, 1870.

САРТІ — художник. У 1880-х писав декорації для італ. опери Одеси. До його праць, якими захоплювалася публіка, належали картини у поставленій 1882 “Африканці” Мейєрбера. Там же плідно співробітничав з укр. трупю М. Старицького, на замовлення якого виготовив худож. оформлення прем'єри опери основоположника укр. класичної музики М. Лисенка “Утоплена”, даної 2 січ. 1885 на сцені Рос. т-ру.

Итальянская опера в Одессе // Правда. — 1880. — 20 июля; Фигаро. Еще об “Африканке” // Од. вест. — 1882. — 14 апр.; Бернандт. — С. 315.

СЕРМАТТЕІ (SERMATTEI) Валентин — артист опери (баритон), антрепренер, режисер. На початку своєї д-ті виступав у складі італ. трупи в Одесі. У грудні 1856 з'явився у ролі Макбета в однойменній опері Верді. 1857—65 утримував одес. міськ. т-р для ведення італ. опер. антрепризи, до якої заангажував багато нових солістів. 1859 розширив склад трупи до 75 артистів, а з обслуговуючим персоналом — до 107 чол. Оновив реп-р операми “Травіата”, “Бал-маскарад”, “Битва при Леньяно”, “Джованна ді Гусман” Верді. Спектаклі знайшли підтримку в рецензіях укр. композитора і музикознавця П. Сокальського. На початку 1860-х С. сформував гастрольну групу, з якою здійснив турне по містах України. Головним місцем її виступів був Харків, де у квітні — червні 1864 дав 44 вистави (11 опер): “Ернані”, “Травіата”, “Трубадур”, “Макбет”, “Бал-маскарад”, “Ріголетто” Верді, “Севільський циркульник”, “Попелюшка” Россіні, “Лючія ді Ламмермур” Доніцетті, “Норма” Белліні, “Марта” Флотова. Спектаклі давалися із значними скороченнями. В липні того ж року організував поїздку італ. артистів до Полтави, де поставив опери Россіні, Белліні, Доніцетті, Верді, Флотова (понад 20 вистав). 1865 впродовж півтора місяця знову виступав з трупю на харків. сцені, де представив нові

для міста опери "Капулеті і Монтеккі" Белліні, "Лукреція Борджа", "Марія ді Роган" Доніцетті, "Джованна ді Гусман" Верді. Ще двічі — восени 1866 і навесні 1867 — гастролював у Харкові. 1871 служив режисером і директором по муз. частині в Італ. опер. трупі Корсі, яка виступала у Харкові навесні і взимку з операми "Пуритани" Белліні, "Фаворитка" Доніцетті, "Фауст" Гуно, "Сафо" Пачіні, "Іоне, або останній день Помпеї" Петреллі та ін.

Фельетон // Од. вест. — 1858. — 9, 23 янв., 22 марта; Разные заметки и известия // Рус. сцена. — 1864. — Июль. — С. 79; *Любин В.* Харьковский театр // Там же. — Авг. — С. 102; *Кустоджий.* Полтавская Ильинская ярмарка // Киев. тел. — 1864. — 14 апр.; *Джержалзи*, 1870; *Н. Ч/ерняев*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 23, 31 дек.; *Голова*. — С. 52.

РДЛА, ф. 780, оп. 2, спр. 36 (Одеський театр, 1856), арк. 3.

SERMATTEI (SERMATTEI) Еліза — артистка опери (сопрано). 1864 — солістка італ. трупи, очолюваної її батьком Валентином С. Співала в міськ. т-рі Одеси. У лютому 1864 у місц. друкарні окремою листівкою було видано присвячені їй вірші Італ. мовою. Весною та влітку того ж року гастролювала в складі трупи у Харкові і Полтаві на Іллінському ярмарку.

Кустоджий. Полтавская Ильинская ярмарка // Киев. тел. — 1864. — 14 апр.; *Н. Ч/ерняев*. Очерки из истории оперы в Харькове // Юж. край. — 1884. — 23 дек.

РДЛА, ф. 775, оп. 1, спр. 23 (3 відомостями про твори друку, які вийшли у світ, 1864—65), арк. 63 зв.

SERRISTORI (SERRISTORI) Луїджі (1793, Флоренція. — 30. I. 1857, Флоренція) — учений, інженер, мандрівник, дипломат, військ. діяч. Походив із старовинного тосканського роду. На початку своєї д-ті досліджував парові машини, про які видав 1816 у Флоренції спеціальну працю. 1819 приїхав до Росії, вступив на службу у відділ картографії при Головному штабі. Серед його знайомих були офіцери-декабристи. Пізніше прикомандирований по відомству шляхів сполучення до новорос. генерал-губернатора М. С. Воронцова. Дослужився до чина полковника. Мешкав в Одесі та ін. чорноморських містах, займаючись військово-топографічними роботами. В Одесі вів будівництво спуску до Карантинної гавані. 1826 порушив питання про влаштування для міста водопроводу від Дністра. Брав участь у рос.-тур. війні 1828—29, під час якої збирав матеріали із статистики, економіки та історії Причорномор'я, зокрема про італ. поселення у середні віки. Одну із своїх праць — про Кавказ — опублікував 1829 франц. мовою в Одесі. В останні роки перебування в Україні працював тосканським консулом в Одесі, займаючись її торгово-морськими зв'язками з Півд. Європою. Під час мандрівок 1820—30-х досліджував минуле і сучасне України. У своїх "Замітках про подо-

рожі" (побачили світ лише 1972) на підставі особистих спостережень і друкованих джерел дав описи Харкова, Кременчука, Одеси, Криму, становища і самостійницьких аспірацій козацтва, звернув увагу на найстаріший в Україні Харків ун-т, розвиток будівництва, торгівлі і техніки в містах, початок дніпровського пароплавства, подав відомості про нац. склад населення укр. губерній. 1833 повернувся на батьківщину, продовжуючи вивчати проблеми географії, сільського господарства, освіти, спорудження залізниць й співпрацювати в італ. науковій періодиці. 1847 та 1850—54 обіймав посаду військового міністра Тоскани.

Serristori L. Notice sur les provinces Russes au de la Caucase, écrites dans les années 1823 et 1824. — Odessa, 1829; *Serristori L. Ricordi di viaggi // Risaniti R. Studi sul rapporto Italo-russi.* — Pisa, 1972.

Benvenuti L. Dizionario degli Italiani all'estero. — Firenze, 1890. — P. 131; Одесса, 1794—1894. — Од., 1895. — С. 277; *Бутурлин М. Д. Записки // Рус. архив.* — 1897. — № 5. — С. 17; *Serristori // Dizionario del Risorgimento nazionale.* — Milano, 1937. — Vol. 4. — P. 271—272; *Risaniti L.* — Op. cit. — P. 5—72; *Ковальская М. И. Италия в борьбе за национальную независимость и единство.* — М., 1981. — С. 126, 132, 133 и др.; *Варварцев.* — С. 170—172.

ASF, Esteri, carteggio con console Toscano a Odessa dal 1822 al 1829, b. 2514.

СЕЧЧИ-КОРСИ (SECCI CORSI) Ірена — артистка опери (сопрано). У 1840-х — на початку 1850-х — примадонна італ. опери в Одесі. Володіла красивим гнучким голосом. Їй належали головні партії в "Нормі" Белліні, "Ернані" Верді та ін. Вважалася неперевершеною виконавицею Сафо в однойменній опері Пачіні. Портрети співачки в цій ролі поширювалися серед одес. любителів бельканто. На тріумф мистецтва перетворився її бенефіс 22 черв. 1844: у залі з'явилися численні листівки одинадцяти видів з віршами на честь С. — К. італ., франц., рос., грец. та нім. мовами, артистці піднесли золотий вінок. "Ні наша пам'ять, — відзначав очевидець події, — ні літописи нашого театру не зберігають нічого подібного".

Стихи Ірени Сеччи-Корси от одесской публики // *Од. вест.* — 1844. — 10 июня; *Odessa. Imperiale teatro Italiano // ТАеL.* — 1844. — 4 lugl. — P. 151 — 152; *Межевич В. Журнальная всякая всячина // Св. пчела.* — 1844. — 19 авг.; *W. W. Одесский театр // Репертуар и пантеон театра.* — 1847. — № 6. — С. 94, 95; *К. К. Одесские вести // Од. вест.* — 1851. — 5 янв.

СИВОРИ (SIVORI) — артист опери (баритон). У 1880-х виступав в Італії. У 1891—93 — провідний соліст одес. італ. опери. Його вок. і драм. обдарування найбільш виразно виявилось у "Ріголетто", "Аїді" Верді, "Сільській честі" Масканы, "Фаворитці" Доніцетті, "Африканці", "Тугенотах" Мейєрбера, "Фаусті" Гуно.

Odessa // GdT. — 1892. — 7 gen. — P. 11; *Odessa // Ibid.* — 14 gen. — P. 11; *Odessa // Ibid.* — 11 feb. — P. 15; *Odessa // Ibid.* — 18 feb. — P. 11; *Odessa // Ibid.* — 1893. — 5 gen. — P. 11; *Odessa // Ibid.* — 26 gen. — P. 9.

СИВОРИ (SIVORI) Ернесто Камілло (25. X. 1815, Генуя — 18. II. 1894, Генуя) — скрипаль-віртуоз, композитор. Продовжувач традицій Паганіні, який протягом кількох місяців 1823 керував його студіями і виступив з ним у концерті. З великим успіхом гастролував в Європі (Париж, Лондон тощо) й Америці. Грав разом з Боттезіні, Лістом та ін. уславленими музикантами. 1876 разом із співачкою К. Патті і акомпаніатором Т. Ріттером здійснив подорож в Україну, де у лютому — квітні відвідав Київ (3 концерти), Одесу, Харків.

Концерты Патти в биржевой зале // Киев. тел. — 1876. — 5 фев; Городская хроника // Новорос. тел. — 1876. — 17 марта; Эхо. Музыкальная хроника. Концерты гг. Сивори, Риттера и Патти // Там же. — 19 марта; На днях мы сообщили // Харьк. губ. вед. — 1876. — 20 марта; Бемоль [Кузьминский И.]. Музыкальная хроника. Сивори и Риттер // Од. вест. — 1876. — 13 апр; Sivori // EdM. — Vol. 5. — P. 474.

СІЛЬТАРІНІ — артистка опери. Солістка італ. опер. трупи Каро-зеллі, яка з 1873 гастролувала у Житомирі. Найбільшого успіху здобула як виконавиця партії пажа у “Бал-маскараді” Верді.

-ъ. Опера в Житомире // Киев. тел. — 1874. — 4 дек.

СІНЬЙОРЕТТІ (SIGNORETTI) Франческо (3 XII. 1861, Рим — 30. X. 1927, Рим) — артист опери (тенор). Дебютував 1880 у Римі. Серед італ. тенорів мав найбільшу кількість ангажементів, особливо для виконання реп-ру з опер Верді. Співав у престижних т-рах Генуї, Парми, Флоренції та ін. міст Італії, за кордоном — у Будапешті, Бухаресті, Празі, Буенос-Айресі, Мадриді. У сезон 1892—93 був гостем одес. опери. Його виступи в “Аїді”, “Ріголетто” Верді, “Фаусті” Гуно, “Гугенотах” Мейєрбера та ін. викликали жвавий інтерес публіки і преси. 1897 з'явився на сцені мілан. “Ла Скали”, 1898 — неаполітанського “Сан-Карло”. Влітку того ж року у складі італ. трупи зробив подорож по півд. містах України (Херсон, Сімферополь, Севастополь, Євпаторія, Ялта), виступаючи у операх Верді (“Трубадур”) та ін. західних класиків. Кар'єру завершив на сцені венеціанського т-ру “Феніче” 1911.

Odessa // GdT. — 1893. — 5 gen. — P. 11; Odessa // Ibid. — 26 gen. — P. 9; На днях выехало в Крым. // ТиИск. — 1898. — 9 авг. — С. 569; Г. Эд. Херсон // Там же. — 23 авг. — С. 606; Н. К. Симферополь // Там же; Signoretti // EdM. — Vol. 5. — P. 459—460.

СКАССИ (SCASSI) Рафаїл Августинович (1786, Генуя — ?) — комерсант, дипломат. У 1810—20-х мешкав в Одесі і Керчі. 1816 призначений чиновником Азіатського департаменту рос. МЗС. 1822 — попечитель керченської і бугазької торгівлі з гірськими племенами Східн. Кавказу. Сприяв вивченню археологічних старожитностей Криму, д-ті Керченського музею. Автор статей в одес. франкомовній газеті “Journal d'Odessa”.

Бутурлін М. Д. Записки // Рус. архив. — 1897. — № 5. — С. 17—18; *Мартин Ю.* Сто лет Керченского музея. — Керчь, 1926. — С. 9; *Скяльковский А.* Хронологическое обозрение истории Новороссийского края, 1730—1823. — Од., 1838. — Ч. 2. — С. 301, 304 и др.; *Скяльковский А.* О периодических изданиях в Одессе // Од. вест. — 1858. — 7 янв.; *Внешняя политика России XIX и нач. XX ст.* — М., 1982. — Т. 5 (13). — С. 77, 330—331 и др.

РДІА, ф. 1268, оп. 1, спр. 782а (Про влаштування менової торгівлі з невідкоректними горцями на Кавказькій лінії, 1845), арк. 109 зв., 110.

СКВЕРІ Михайло Петрович (8. XI. 1856, Одеса — 13. X. 1924, Одеса) — гром.-політ. діяч, письменник, історик, освітянин. Італ. підданий. Навчався в Одес. реальному уч-щі. З 1874 рахівник на одес. чавунно-ливарному і механічному заводі Гульє-Бланшарда. На початку 1875 склав статут першої в Україні робітничої позичково-ощадної каси. Був одним з найактивніших членів "Південно-рос. союзу робітників". Поширював серед робітників легальну і нелегальну л-ру, організовував страйки. У січні 1876 арештований і після суду засланий у травні 1877 до Тобольської губ. 1879—80 петерб. цензура заборонила публікацію його віршів та оповідань. 1884, повернувшись до Одеси, влаштовував громадські бібліотеки, недільні школи. Один з організаторів Всерос. з'їзду вчителів (1907). З 1917 завідував відділом Одес. публічної б-ки, працював у місц. архіві, писав праці з історії револ. руху.

Сквери М. П. Первая рабочая социалистическая организация в Одессе (1875). — Од., 1921; *Сквери М.* Южно-Российский союз рабочих // Каторга и ссылка. — 1923. — № 5.

Южнороссийский союз рабочих. — Николаев, 1924. — С. 26, 29, 30 и др.; *Сквери* // Деятели революционного движения в России. — М., 1932. — Т. 2. — Вып. 4. — С. 1572—1573; *Итенберг Б. С.* "Южнороссийский союз рабочих". — М., 1974. — С. 78, 90, 179—180 и др.; *Робітничий рух на Україні (1861—1884 рр): 36 док. і матеріалів.* — К., 1986. — С. 156.

РДІА, ф. 1282, оп. 1, спр. 604 (Про заборону цензурою публікації віршів і оповідань політичного засланиця Сквері, 1879—80); *ЦДІАУК*, ф. 419, оп. 1, спр. 3005 (Про нагляд за дізнанням, яке проводиться при жандармському управлінні м. Одеси., 1902), арк. 24, 32 зв., 36.

СКІАВОНІ (SCHIAVONI) Андреа (Андрій Доменікович) — майстер по худож. обробці цінних порід каменю. Купець 2-ї гільдії. Наприкінці XIX ст. спорудив власний будинок й заснував у Києві підприємство, де виготовлялися з італ. мармуру, укр. лабрадориту пам'ятники, надгробки, архітектурні прикраси. 1897 представляв свої вироби на київ. сільгосп. і промисл. виставці, де був відзначений по гірничому відділу бронзовою медаллю. 1900 взяв участь у виготовленні мармурових сходів для нової споруди міськ. т-ру, будівництві гранітного обеліску в київ. гавані ім. Миколи II.

О. К. Киевская выставка // Киев. — 1897. — 17 авг.; Награды на киевской сельскохозяйственной и промышленной выставке // Там же. — 3 окт.; Купцы 2

гильдии. // Киев. сл. — 1897. — 16 сент.; К постройке городского театра // Киев — 1900. — 28 июня; *Березин О.* Невідомий обеліск // Андріївський узвіз (Київ). — 1992. — Березень. — С. 6.

ДА м. Києва, ф. 163, оп. 41, спр. 4469 (Про дозвіл Андрію Склавоні спорудити будинок, 1893), арк. 1—6.

СКІАВОНІ (SCHIAVONI) Джованні (VII. 1804, Трієст — 7. IX. 1848, Венеція) — художник. Син італ. живописця Натале С. Навчався у Віденській академії мистецтв. Автор олійних картин, фресок, мініатюр. Працював в Угорщині, Румунії (Яссах). У 1840-х приїздив до Одеси, де писав портрети.

Schiavoni // All. Lex. — Bd. 30. — S. 49; La peinture roumaine en images. — Bucarest, 1971. — P. 113—114; Рубан. — С. 135.

СКОНЬЯМІЛЬЙО Чіро — антрепренер. Очолював італ. опереткову трупу, яка впродовж вересня — жовтня 1900 гастролювала на сцені Рос. т-ру Одеси. Її вистави започаткувала оперета “Бабка і мурашка”. Поставив також опери “Богема” Пуччіні, “Сільська честь” Масканы, “Паяци” Леонкавалло. 14 жовт. солісти його трупи виступили на вечорі одес. літ.-артист. т-ва.

Музыка в провинции. Одесса // Рус. муз. гвз. — 1900. — 17 сент. — С. 865; Сегодня в литературно-артистическом обществе. // Од. лист. — 1900. — 14 окт.; Итальянская опереточная труппа. // Там же. — 17 окт.; А. Мэ-ршиль. [Мазаршиль А. В.]. Одесса (От нашего корреспондента) // Рус. муз. гвз. — 1900. — 5 нояб. — С. 1088.

СКОТТИ (SCOTTI) Антоніо (21. I. 1866, Неаполь — 26. II. 1936, Неаполь) — артист опери (баритон). Володів сильним голосом, блискучою технікою співу, майстерністю вести витончену худож. гру. Вперше з'явився на опер. сцені 1889 у м. Мальта і того ж року в Італії — Неаполі. Через рік співав у Мілані (т-р Манцоні) і Вероні. Регулярні виступи за кордоном розпочав 1891 гастролями в Монтевідео і Мадриді. 10 жовт. 1895 дебютував на відкритті сезону в Одесі у ролі Яго (“Отелло” Верді). В лютому — березні 1896 у складі одес. італ. трупи виступав на сцені київ. т-ру “Соловцов”. Одесити і кияни мали змогу познайомитися з творчістю С. в її найкращих зразках: Карл Перший (“Ернані” Верді), Невер (“Гутеноти” Мейєрбера), Ескамільйо (“Кармен” Бізе), Дон Жуан (“Дон Жуан” Моцарта), Валентин (“Фауст” Гуно), Тоніо (“Паяци” Леонкавалло). Співав також у “Лінді ді Шамуні” Доніцетті, “Королі Лагорському” Массне, “Джоконді” Понк’єллі тощо. Виступи С. в Україні збирали численну публіку і супроводжувалися бурхливими оваціями. Подальша д-ть артиста тривала на сценах Мілана (в “Ла Скала” 1899 співав головну партію у новій опері Верді “Фальстаф” під керівництвом славного диригента Тосканіні), Лондона, Нью-Йорка, Бостона, Філадельфії, Сан-Франціско.

Antonio Scotti nell'Ernani e nell'Otello // GdT. — 1895. — 28 nov. — P. 6; Odessa // Ibid. — 12 dic. — P. 10; Odessa // Ibid. — 1896. — 30 gen. — P. 12; Odessa // Ibid. — 13 feb. — P. 13; Гончаров Л. Спектакли итальянской оперной труппы // ЖиИск. — 1896. — 14 фев; Odessa // GdT. — 1896. — 27 feb. — P. 15; М.М. Театр "Соловцов" // Киев сл. — 1896. — 1, 8 марта; Чечотт В. Итальянская опера // Киев сл. — 1896. — 15 марта; Гончаров Л. Музыкальная хроника "Король Лагорский" Массне // ЖиИск. — 1896. — 18 марта; Kieff // GdT. — 1896. — 19 mar. — P. 9; Antonio Scotti // Ibid. — 7 mar. — P. 9; Театр Ла Скала. — М., 1989. — С. 50; Scotti // Edt'. — Vol. 5. — P. 421.

СКУДИЕРИ (SCUDIERI) Джованні (Іван Борисович) — архітектор. У 1840-х член будівельного комітету в Одесі. За його планами зводилися приватні будинки на Поштовому майдані, біля Карантинної балки, міськ. саду, біржі. Запропонував підвісний міст для з'єднання берегів Карантинної балки, але в Петербурзі проект був відхилений.

Новороссийский календарь на 1846 год — Од., 1845. — С. 162; "Стара Одеса". — С. 17, 18; *Lo Gallo*. — Vol. 1. — P. 167; Тимофеевко. — С. 34.

СОЛЬМІ (SOLMI) Валентин (1810—1866) — художник. Навчався у Болонській академії мистецтв. У 1850-х готував декорації до опер. вистав одес. міськ. т-ру. Там же 1858 створив картини до опери "Ломбардці" Верді.

Фельетон // Од. вест. — 1858. — 17 мая; Solmi // All. Lex. — Bd. 31. — S. 255.

СПАДАЛІНО — артист балету. Дістав ангажемент на київ. театр. сезон 1888—89 для виконання головних ролей. Виступав в антрепризі Й. Сетова в "Ексцельсіорі" Маренко, "Есмеральді" Пуны та ін.

Поставлений 19-го сентйбря. // Киев сл. — 1888. — 21 сент; Балет "Эсмеральда" // Там же. — 1889. — 29 янв; Театр И. Сетова // Киев сл. — 1889. — 15 фев.

СТАНЦАНІ, СТАНЗАНІ (STANZANI) Л. (? — бл. 1871, Київ) — архітектор, колекціонер (нумізмат). Уродженець Риму. На початку 1830-х працював у Кам'янці-Подільському губернським архітектором. У квітні 1833 призначений на посаду міськ. архітектора Києва (персіхав у травні), де, на думку ініціатора переведення С. — київ. військ., подільськ. і волин. генерал-губернатора, "місце сіе надасть йому більше нагод розкрити свої здібності і разом з тим розширити види на подальшу службу". У 1833—35 за його проектами забудовано більшу частину Липок по Левашовській вул. 1835 дістав імператорську нагороду — золотий годинник. 1835—36 за планами і кошторисами С. проведено ремонт театр. будинків на Хрещатику та літнього т-ру Двірцевого саду. 1836 займався розплануванням території для Київ. ун-ту разом з головним архітектором комітету по зведенню університет. споруд В. Беретті. Був одним з авторів генерального плану забудови Києва (затверджено 1837). Під його керівництвом провадилися наведен-

ня наплавного Дніпровського моста (1838), ремонтні роботи у Контрактовому будинку (1843) та ін. З листоп. 1848 за "височайшим наказом" звільнений з посади, яку, проте, продовжував обіймати ще до квітня 1849 — часу прибуття його наступника.

В газеті "Ліберта" // Києвл. — 1878. — 17 янв.; *Новяковська Н. П.* Архітектор П. А. Дубровинський на Україні // Питання історії архітектури та будівельної техніки України. — К., 1959. — С. 262—263; *Тимофєєнко В. И.* Архітектор В. И. Беретти // Строительство и архитектура. — 1981. — № 8. — С. 29.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 1, спр. 1469 (Про переміщення городових архітекторів Дубровинського і Станцані..., 1833), арк. 4—7, 18 та ін.; *ДАКО*, ф. 2, оп. 3, спр. 6160 (Про віддану архітекторові Станцані золотого годинника, 1835), арк. 1—5; *ЦДАМЛМУ*, ф. 647, оп. 1, спр. 41 (Листування... з київ. міськ. архітектором з приводу ремонту театральних будинків, 1835), арк. 1, 7; *Там же*, спр. 62 (Листування... з київ. міськ. архітектором з приводу ремонту театр. будинків..., 1836), арк. 15, 60—63; *ДА м. Києва*, ф. 241, оп. 2, спр. 343 (Журнал засідань буд. комітету для зведення будинків Імп. ун-ту св. Володимира, 1836), арк. 43; *ЦДІАУК*, ф. 442, оп. 71, спр. 411 (Про недоставляння Київ. міськ. думою... відомостей щодо довідкових цін архітекторові Станцані для наведення Дніпровського моста, 1838), арк. 1—7; *Там же*, оп. 81, спр. 499 (Про увільнення від посади... архітекторів Кедріна і Станцані, 1848—1849), арк. 1—7.

СТЕЛІА Карло — скрипаль. Сардин. підданий. У липні 1834 приїхав з-за кордону до Радзивилова, звідки вирушив у Одесу "по своєму заняттю".

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 195, спр. 693 (Відомості про тих, хто проїжджає через митниці Волин. губ., 1834), арк. 578 зв.

Т

ТАДДЕЇ П'оло — дресирувальник тварин. Пармський підданий. Займався "покладом навчених собак і мавп". 19 лют. 1836 прибув з-за кордону до Радзивилова для прямування в Дубно "по своєму заняттю".

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 197, спр. 142 (Відомості про прибулих з-за кордону в Росію іноземців по Волин. губ., 1836—37), арк. 90.

ТАМБЕРЛІК (ТАМБЕРЛІСК) Енріко (16. III. 1820; Рим — 13. III. 1889, Париж) — артист опери (тенор). Видатний представник старо-італ. вок. школи. Мав глибоке тепле тембру і незвичайної сили. Володів бездоганною технікою, виразним худож. співом. Дебютував 1837 у Римі. Відтоді співав у кращих т-рах Італії, Іспанії, Франції, Англії, Португалії, Аргентини, США, Росії. Підтримував дружні взаємини з Верді. У свій останній приїзд до Росії (1884) зробив гастрольне турне в Україну. 4 і 6 трав. дав концерти в Києві у залі купецького зібрання. Програми

включали типові для його реп-ру партії з "Ріголетто", "Трубадура" Верді тощо. Незважаючи на доволі поважний вік, Т. полонив слухачів, як і в часи розквіту кар'єри, могутністю й красою співу. В дуетах і тріо разом з ним виступали місц. митці — Корсова, Полянська, учениця Поліни Віардо — Гуревич, а при виконанні "Ave Maria" — скрипаль Шевчик. У травні також пройшли два його концерти у Харкові. Під час першого виступу на сцену винесли лавровий вінок з написом "Е. Тамберліку, найбільшому артистові нашого століття від артистів, хору оркестру і директора т-ру "Тіволі". 12 трав. 1884 року". 13 трав. на запрошення диригента Вів'єна завітав до "Тіволі", де був присутній на оперетковій виставі "Циганські пісні в особах". Тоді ж відвідав приватну школу співу Сілуянової-Кондаревої, де прослухав у виконанні учениць арії з "Вільгельма Телля" Россіні і "Гальки" Монюшка. У листі, переданому до школи, висловив задоволення "гарними голосами, чудовою методою співу". За його порадою учениця харків. муз. уч-ща Прохорової-Мауреллі Катерина Коляновська відбула до Парижа, де вдосконалювалася 1884—86 у вок. мистецтві у П. Віардо, ставши невдовзі опер. й камерною співачкою, відомою на Заході і в Україні.

Вчера, 3 мая, прибыл в Киев Энрико Тамберлик. // Заря. — 1884. — 4 мая; Концерт г. Тамберлика // Киевл. 1884. — 6 мая; З. Концерты Э. Тамберлика // Заря. — 1884. — 8 мая; Местная хроника. // Юж. край. — 1884. — 17 мая; // Т-в. Харьков. (От нашего корреспондента) // Театр. мирок. — 1884. — 2 июня. — С. 5; Tamberlick // EdM. — Vol. 6. — P. 127; Тамберлик // Муз. змц. — Т. 5. — С. 403—404; Коляновская-Богоридо // Пружанский. — С. 229.

ТАНЗИНИ (TANSINI) Джованні — артист опери (бас). Володів великої сили голосом, здатним передавати найтонші відтінки почуттів. Перед приїздом в Україну набув досвід виступів на сценах Мадрида, Москви тощо. 1890—91 співав в Одесі в антрепризі Й. Сетова, де з його участю йшли "Гугеноти", "Роберт-Диявол", "Пророк" Мейєрбера, "Севільський цирюльник" Россіні, "Лукреція Борджа" Доніцетті та ін. На початку 1893 гастролював у харк. опер. т-рі, у березні — квітні 1894 у складі опер. трупи Гольдшмідта — в Києві, репрезентуючи образи Марселя ("Гугеноти" Мейєрбера), Мефістофеля ("Фауст" Гуно), старого іудея ("Самсон і Даліла" Сен-Санса), Рамфіса ("Аїда" Верді), кардинала ("Жидівка" Галеві) тощо. 1895 знову відвідав Одесу, 1896 — Київ, доповнивши реп-р попередніх гастролей виконанням партій у "Нормі" Белліні, "Королі Лагорському" Массне. У сезоні 1897—98 його ще раз мали змогу почути харків'яни — у "Джоконді"

Понк'єллї, "Ромео і Джульєтти" Гуно, "Мінйоні" Тома, "Бал-маскараді" Верді, "Африканці" Мейєрбера.

Odessa // GdT. — 1890. — 13 nov. — P.10; Giovanni Tansini nel "Faust", "Mignon" ed "Ebreca" a Odessa // Ibid. — 20 nov. — P.6; Odessa // Ibid. — 4 dic. — P.12; Odessa // Mon.art. — 1890. — 11 dic. — P.10; Odessa // GdT. — 1891 — 1 gen. — P.12; Odessa // Ibid. — 22 gen. — P.16; Odessa // Ibid. — 26 feb. — P.7; Провинциальные корреспонденции. Харьков // Артист. — 1893. — Фев. — С.183; Итальянская опера // Киев.сл. — 1894. — 10 марта; *Чечотт В.* Оперный театр // Киевл. — 1894. — 11 марта; Итальянская опера // Киев.сл. — 1894. — 15 марта; У итальянца // Там же. — 22, 26 марта; Giovanni Tansini nel "Mefistofele" a Odessa // GdT. — 1895. — 14 nov. — P.9; Odessa // Ibid. — 1896. — 6 feb. — P.12; М.М. Театр "Соловцов" // Киев.сл. — 1896. — 20 фев.; *Чечотт В.* Итальянская опера // Киевл. — 1896. — 15 марта; *Гончаров Л.* Музыкальная хроника. "Король Лагорский" Массне // ЖиИск. — 1896. — 18 марта; Театр и музыка // Харк. губ. вед. — 1897. — 19 сент.; Н. С. Театр и музыка // Там же. — 5, 31 окт.; Театр и музыка // Там же. — 19 дек.

ТАНТИ-БЕДИНИ (? — 1908) — артист цирку (клоун-дресировальник). Один з найпопулярніших майстрів гротеску. У 1890-х виступав у Одесі, Києві, ін. містах України на арені "франц. цирку" Годфруа. Складені й виконувані ним програми, сповнені оригінальних трюків, винахідливості й веселощів, викликали постійний інтерес публіки. На київ. бенефісі Годфруа 23 берез. 1897 розважав глядачів у парі з партнером клоуном-акробатом М. Зінковським, демонструючи упродовж усієї вистави невичерпні можливості мистецтва дотепу.

Театр і музика // Од. лист. — 1891. — 11 марта; Французский цирк Жана Годфруа // Киевл. — 1897. — 2 фев.; Бенефис г. Годфруа // ЖиИск. — 1897. — 25 марта; Французский цирк Жана Годфруа // Там же. — 29 марта; Танти-Бедини // Цирк. — С.319.

ТАССИСТРО — артистка опери (сопрано). У 1820-х — солістка італ. опери в Одесі. У майстерності відтворювати опер. образи, за свідченням сучасників, не поступалася "кращим співакам Італії". Одну з найбільш довершених її партій складала Норма в опері Белліні.

Зеленецький. — С.185.

ТАССО (TASSO) Бартоломео — мандрівний музикант (лірник). Сардин. підданий. Улітку 1846 перебував у Києві з групою прибулих з Вільно італ. гравців на муз. інструментах.

ДАКО, ф.2, оп.3, спр.7507 (Рапорт київ. старшого поліцеймейстера про таємний нагляд за іноземними підданими, 1846), арк.65.

ТАТІ (TATI) Джузеппіна — артистка опери. Успішно гастролювала в Америці. 1859 через мілан. театр. агентство Бонолі дістала ангажемєнт на місце примадонни одес. італ. опери. З першого виходу на сцену викликала фурор: "кращого контральто, — відзначав укр. композитор П. Сокальський, — досі не було на нашій сцені". Співачка виконувала партії Азучени ("Трубадур"

Верді), Семіраміди ("Семіраміда" Россіні), П'єротто ("Лінда ді Шамуні" Доніцетті) тощо.

Odessa // ТАеL. — 1859. — 25 груд. — Р. 118; *Флагот* [Сокляський П. П.], Опера и концерты // Од. вест. — 1859. — 21 июля; Современная хроника // Там же. — 24 сент.; Odessa // ТАеL. — 1859. — 28 нов. — Р. 212; Спектакли // Од. вест. — 1860. — 9 фев.

ТЕРРАЧАНО — артистка опери (сопрано). 1898 — солістка опер. антрепризи міськ. т-ру у Кам'янці-Подільському. Виконувала ролі Недди ("Паяци" Лєонкавалло), Валентини ("Гугсноти" Мейєрбера), Ларіної ("Євгеній Онєгін" Чайковського) та ін.

Лж. Театральная хроника // Подольск. губ. вед. — 1898. — 8 янв.; *Икс-Луч* Театральная хроника // Там же. — 18 янв.; Театральная хроника // Там же. — 24 янв.; "Пиковая дама", оп. Чайковского // Там же. — 10 фев.

ТЕССАРО Джакомо (бл. 1816 — ?) — мандрівний торговець естампами і картинами. 1835 з метою продажу худож. творів відвідав Ромни, Лубни, Харків, Полтаву, Катеринослав, Херсон, Миколаїв, Одесу. 2 січ. 1836 приїхав до Києва на Контрактовий ярмарок, де представив свої каталоги естампів. Того ж року побував у Полтаві, Харкові і після повернення до Києва у лютому 1837 відправився до Одеси.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 6318 (Про іноземця Тессоре, який прибув до Києва і назвався різними іменами, 1835), арк. 1—54; *Там же*, оп. 3, спр. 6353 (Про видачу білетів іноземцям на проїзд в губернії і Москву за лютий місяць 1837 року), арк. 24, 24 зв.

ТОЗІ (TOSI) Доменіко (бл. 1783—1848) — артист опери (бас). Один з перших виконавців басових партій в одес. т-рі. 1818 взяв участь у постановці нової опери Россіні "Італійка в Алжирі". Пізніше виступав у концертах й опер. виставах у Петербурзі і Москві. З його мистецтвом були знайомі О. Пушкін, М. Глінка, С. Гулак-Артемівський.

Скальковський, 1853; *Бемоль*, 1875; *Клуфман* Л. С. С. Гулак-Артемівський. — К., 1962. — С. 189; *Чарейський* Л. А. Пушкин и его окружение. — Л., 1989. — С. 436.

ТОНІНІ (TONINI) Лудовіко — скрипаль, диригент, композитор. З 1825 очолював в одес. міськ. т-рі оркестр, який під його керівництвом перетворився на один з найкращих в Україні. Ставив опери Меркаданте, Морлаккі, Павезі, Паїзієлло та ін. італ. композиторів. Найбільших успіхів досяг у диригуванні шедеврами Россіні ("Семіраміда", "Севільський цирульник", "Попелюшка"). У свій бенефіс 26 січ. 1829 представив популярну серед одеситів оперу "Тебальдо та Ізоліна" Морлаккі. Був відомий як віртуоз скрипкової гри. Писав й виконував у міських концертах інструм. твори, в т. ч. фантазії на опер. теми. На початку 1830-х залишив службу у т-рі і виїхав за кордон. У березні 1833

повернувся до Одеси і дав два концерти (перший — 12 серп.). Майстерність Т. оспівана у вірші поета В. Домонтовича.

Зрелище // Од. вест. — 1828. — 20 июня; Зрелища // Там же. — 1829. — 23 янв.; Концерты // Там же. — 1833. — 12 авг.; Склльковский А. Одесса за 40 лет назад // Труды Од. статист. комитета. — Од., 1870. — Вып. 4. — С. 55; Кацшов. — С. 411, 451.

Ц.Ш.АУК, ф. 442, оп. 194, спр. 67 (Відомості про різних осіб, які проїжджають через митниці Подільської губ., 1833—34), арк. 63.

ТОПЧІ (TONCI) Сальваторе (1756, Рим — XII. 1844, Москва) — художник, поет. Знаходився на службі останнього короля Польщі. На початку XIX ст. мешкав на Волині у маєтку С. Понятовського, у подальшому — в Москві. Автор портретів Г. Державіна, В. Кочубея та ін. Сприяв відрядженню до Риму для вдосконалення у живописі молодого марініста з Феодосії І. Айвазовського.

Бутурлин М. Д. Записки // Рус. архив — 1897. — № 2. — С. 245. Пяловский А. Иван Константинович Айвазовский // Зап. имп. Од. об-ва ист. и дрп. — 1901. — Т. 23. — С. 2; Tonci // Dizionario enciclopedico Volaffi dei pittori. — Torino, 1976. — P. 110.

ТОРЕЗЕЛЛА (TORESELLA) Фанні — артистка опери (сопрано). Володіла гарно обробленим, густим голосом красивої колоратури, солідною вок. срудницею. 1895—96 — примадонна одес. італ. опери. У лютому — березні 1896 у складі одес. трупи Гордєєва гастролювала в Києві на сцені т-ру "Соловцов". З її участю ставилася західноєвроп. класика — "Пуритани", "Норма" Белліні, "Лінда ді Шамуні" Доніцетті, "Трубадур", "Травіата" Верді, "Кармен" Бізе, "Жидівка" Галеві. До найкращих здобутків сцен. творчості Т. належали партії Лючії ("Лючія ді Ламмермур" Доніцетті), Маргарити Валуа ("Гугеноти" Мейєрбера).

Odessa // GdГ. — 1896. — 2 gen. — P. 15; Odessa // Ibid. — 30 gen. — P. 12; Odessa // Ibid. — 13 feb. — P. 13; Гончаров Л. Спектакли итальянской оперной труппы // Живек. — 1896. — 14, 16 фев., 5 марта; М. М. Театр "Соловцов" // Киев. сл. — 1896. — 15 фев., Чмютт В. Итальянская опера // Киевл. — 1896. — 14, 15 фев.; Kieff // GdГ. — 1896. — 5 мар. — P. 12.

ТОРРИЧЕЛЛІ (TORRICELLI) Джорджо (Георгій Іванович) (? — 1843, Одеса) — архітектор. У 1823—43 працював в Одесі. Один з перших авторів забудови міста монументальними спорудами у стилі класицизму і Ренессансу. За його проектами зведено Михайлівську церкву (1828—35), Сабанєєв міст через Військову балку (1834), торговельні ряди на Старобазарному майдані (1830-і), особняк на Тираспольському майдані із залами у вигляді анфілад та напівротондою з колонами (1834), музей історії і старожитностей (проект 1836), де в основу композиції головного фасаду покладено ордерну аркаду однієї з базилік м. Віченци, будинок Англійського клубу (план 1841), Сретенську церкву (закладена 1842), кунецькі крамниці на Театральному майдані (1842—43). У

1840-х керував спорудженням міської думи за проєктом Кваренгі, сходів до моря (проєкт Боффо) тощо. Свої архітектурні задуми втілював у життя також в ін. містах України. Разом з арх. О. Дігбієм створив у 1830-х у Керчі ансамбль споруд з класичними велетенськими сходами на гору Мітрідат, археологічним музеєм у вигляді античного храму і некрополем. Наприкінці 1830-х у Ялті біля Массандри за планом Т. побудовано церкву Івана Златоуста в готичному стилі.

(А+В) К. Очерк Южного берега Крыма // Одесский календарь на 1839 год — Од., 1839. — С. 283; Некролог 1843 года // Сев. пчела. — 1844. — 20 янв.; *Кохлянский*. — С. 115; Одесса, 1794—1894. — Од., 1895. — С. 280, 383, 332 та ін.; *Lo Gallo*. — Vol. 1. — P. 161, 164—165; *Тимофієнко В. І.* Традиції Ренесансу та класицизму в забудові Південної України ХІХ—початку ХХ ст. // Мистецтво і сучасність. — К., 1980. — С. 138; *Тимофєєнко*. — С. 16, 26—28; Памятники. — Т. 2. — С. 278; Т. 3. — С. 250.

ТОРРИЧЕЛЛІ (TORRICELLI) Метаура — скрипачка-віртуоз. 1889 відвідала Київ, де 31 січ. у залі купецького зібрання дала концерт у супроводі піаністки А. Пальк. 18 листоп. 1891 виступала в Харкові у залі дворянського зібрання з участю баритона Чабана. В її програмах чільне місце посідали твори Паганіні.

В зале купеческого собрания... // Киевл. — 1889. — 31 янв.; *А. Ю.* Музыкальная заметка // Юж. край. — 1891. — 21 нояб.

ТРАВАЛЬЇНІ (TRAVAGLINI) Бальдо — артист опери (бас). 1895—96 — соліст італ. опер. трупи в Одесі. Видлявся широким діапазоном вок. засобів, темпераментним співом. Виступав у "Пуританах" Белліні, "Ернані", "Трубадурі" Верді та ін. До найкращих в його репері належали партії Сен-Брі ("Гугеноти" Мейєрбера), Тимура ("Король Лагорський" Массне). У лютому — березні 1896 разом з одес. трупою гастролював у Києві.

Зусман С. Одесса. (От нашего корреспондента) // Рус. муз. газ. — 1895. — Ноябрь. — С. 749; *Odessa* // СдТ. — 1896. — 9 ген. — P. 14; Драматический театр "Соловцов". Итальянская опера // ЖиИск. — 1896. — 23 янв.; *Гончаров Л.* Спектакли итальянской оперной труппы // Там же. — 14 фев.; *Чеснот В.* Итальянская опера // Киевл. — 1896. — 14 фев.; *М. М.* Театр "Соловцов" // Киев. сл. — 1896. — 1 марта; *Гончаров Л.* Музыкальная хроника. "Король Лагорский" // ЖиИск. — 1896. — 18 марта.

ТРЕСКО — художник. У 1860-х мешкав в Одесі, де набув популярності як карикатурист. У своїх малюнках відтворював звичай і сцени життя різних прошарків місц. суспільства. Був членом Одес. т-ва красних мистецтв.

Де-Рибас. — С. 169, 254.

ТРУФФІ Джузеппе (Йосип Антонович) (1850 — III. 1925, Москва) — диригент, антрепренер. 1876 — скрипаль опер. т-ру в Тіфлісі.

На початку 1880-х — диригент італ. опери в Одесі. Привернув увагу до себе диригентською майстерністю в “Лючії ді Ламмермур” Доніцетті, “Гугенотах” Майєрбера тощо. Керував симфонічними концертами. 1885—91 працював у Моск. приватній опері та італ. антрепризі. Повернувшись до Одеси, організував 1892 “Т-во опер. артистів” і тоді ж здійснив поїздку по півд. містах України (Катеринослав, Сімферополь, Севастополь та ін.), під час якої диригував оркестром з 28 музикантів. Ставив опери “Аїда”, “Травіата” Верді, “Африканка”, “Пророк” Мейєрбера, “Жидівка” Галеві, “Життя за царя” Глінки, “Кармен” Бізе. З 1917 мешкав у Києві, потім у Москві.

Бескар. Італьянская опера // Од. вест. — 1882. — 20, 28 фев.; Обозрение провинциальных театров. Одесса // Артист. — 1892. — Февр. — С. 152; Симферополь. (От нашего корреспондента) // Там же. — 1893. — Янв. — С. 195; Хроника // Там же. — Апр. — С. 204; Труффи // Муз. энц. — Т. 6. — С. 939.

ТРУЦЦІ Джіджетто (1865—1925) — артист цирку (вершник, сальтоморталіст), режисер. Син Максимілана Т., у цирку якого розпочав свій шлях під час гастрольних подорожей в Україні. Виконував головні ролі у пантомімах. У найпопулярнішій з них — “Тарас Бульба”, створеній за мотивами повісті Гоголя, — виступав в образі Андрія. 1899—1900 один з організаторів і учасників вистав у Києві. Пізніше створив власну трупу, з якою мандрував по півдню України. 1915 побудував стаціонарний цирк у Катеринославі.

Цирк Труцци // Киев. сл. — 1892. — 25 фев.; Цирк братьев Труцци // Там же. — 1900. — 23 марта; *Альперов Д.* На арене старого цирка: Записки клоуна. — М., 1936. — С. 31; *Ридунский И. С.* Записки старого клоуна. — М., 1954. — С. 42; Труцци // Цирк. — С. 330.

ТРУЦЦІ Енріко (19. XII. 1870 — 1. II. 1939) — артист цирку, лібреттист, композитор. Син Максиміліано Т. — власника цирку, з яким гастролював у 1880—90-х в Україні. Був дресирувальником коней, жонглером-вершником. Запровадив у цирку змішаний оркестр струнних і духових інструментів. Писав музику для пантомім. Влітку 1896 виступав у Полтаві, де відзначився своїм мистецтвом жонглера. 1899—1900 брав участь у створенні й виконанні пантомім у київ. цирку братів Т., у т. ч. вистави “Тарас Бульба”, де грав роль Остапа.

Цирк М. Труцци продолжает пользоваться успехом // Полтав. губ. вед. — 1896. — 31 июля; Цирк братьев Труцци // ЖиИск. — 1899. — 29 дек.; Цирк Труцци // Киев. сл. — 1900 — 4 марта; *Альперов Д.* На арене старого цирка: Записки клоуна. — М., 1936. — С. 91—93; Труцци // Цирк. — С. 330.

ТРУЦЦІ Максиміліано (1833 — 16. IV. 1899) — артист цирку, режисер, антрепренер. Фундатор одного з найбільших і найкращих в Європі цирків. 1880 приїхав із сім'єю з Італії до Росії з великою

програмою наїзництва різних видів, ікарійських Ігор, мімічних сцен, кінно-пантомімічних вистав. Очолений ним "італ.цирк" зажив великої популярності у 1880—90-х в Україні своїм високим професіоналізмом, розмаїттям програм. Під керівництвом Т. члени трупи щодня впродовж багатьох годин провадили тренування до початку виступів. Кожен артист мусив протягом вечора показати глядачам 2—3 номери. У грудні 1881 — квітні 1882 влаштував гастролі у Києві, збудувавши для вистав у саду "Шато де флер" тимчасову споруду, де виступали 40 артистів трупи. У числі різних номерів представляв "історичну пантоміму" на укр. сюжет — "Мазепа, або степовий кінь", для якої використав пошиті у Мілані нац. костюми та корсіканських коней. Мав намір створити в Україні свій стаціонарний цирк. З цією метою на початку 1883 звернувся до Київ. управи з пропозицією побудувати цирк із зобов'язанням після 20-річного терміну передати його у власність міста, але дозволу не дістав. 1896 з такою ж пропозицією звертався до полтав. властей. У 1880-х давав вистави на Півдні України (Миколаїв, Кременчук тощо). 1891 в Олександрівському парку Одеси організував виступи під водою. 1892 провів нові гастролі в київ. саду "Шато де флер", де протягом січня — квітня представив низку пантомім на теми з життя народів світу: "Наполсон у Єгипті", "Хаджі Мурат", "Клеопатра", "Мандрівка в Алжир", "Російська масниця", "Карнавал у Венеції", "Паризькі гризетки", "Мефістофель", "Космополіт, або епізод на Суецькому каналі". Величезним успіхом користувалися його укр. інсценізації — "Історико-романтична пантоміма" "Тарас Бульба" у 5 актах (роль легендарного запорожця виконував сам Т.) і "Мазепа" в 3 актах та 18 картинах. На його запрошення на арені регулярно з'являлися місц. і зарубіжні дебютанти — дресирувальники тварин, фокусники, еквілібристи та ін. 1896 з мистецтвом його трупи знайомилися жителі Полтави і гості Іллінського ярмарку, 1897 — харків'яни, які мали змогу побачити у саду "Баварія" балет-дивертисмент "Римський педагог", водну пантоміму "Ніч у Венеції" тощо. 1897—98 гастролював у Криму (Севастополь та ін. міста).

Нам сообщают. // Киевл. — 1881. — 20 окт; Цирк Труцци // Там же. — 1882. — 16 фец, 3 апр; Итальянский цирк М. Труцци // Николаев вест. — 1882. — 20 мая; Цирк // Киевл. — 1883. — 25 янв; Хроника // Артист. — 1889. — Кн. 3 — С. 161; Хроника // Там же. — 1891. — Сент. — С. 159; Цирк // Киевл. — 1892. — 9 янв; Цирк Труцци // Киев. сл. — 1892. — 27 янв; Цирк М. Труцци // Киевл. — 1892. — 14 марта; Цирк М. Труцци привлекает массу публики. // Киев. сл. — 1892. — 15 марта; Цирк М. Труцци // Там же. — 4 апр; 14-го июля в г. Полтаве ідчались представления. // Полт. губ. вед. — 1896. — 20 июля; Цирк М. Труцци продолжает

пользоваться успехом // Там же. — 31 июля; Цирк М. Труцци // Харьк. губ. вед. — 1897. — 5 мая; Местные известия // Там же. — 8 июня; *Тсатрал*. Провинциальная летопись, Севастополь // ТиИск. — 1897. — 28 дек. — С. 989; Цирк Труцци // Крым. пест. — 1898. — 1 янв.; *Альперов Д.* На арене старого цирка: Записки клоуна. — М., 1936. — С. 80, 91; *Рядунский И.С.* Записки старого клоуна. — М., 1954. — С. 37, 38, 41, 42; Труцци // Цирк. — С. 330.

ТРУЦЦІ Родольфо (17. I. 1860 — 1936) — артист цирку (вершник), дресирувальник коней, режисер. Син Максиміліана Т., з трупю якого гастролював в Україні у 1880—90-х. Володів мистецтвом вищої верхової їзди. Йому належали провідні ролі у кінно-пантомімічних виставах. З 1899 очолював цирк братів Т., 1899—1900 у побудованій в Києві на Троїцькому майдані тимчасовій споруді впродовж кількох місяців давав пантоміми (“Срібна фея”, “Бій биків у Мадриді”, “Тарас Бульба”, “Пан Твардовський”) та ін. номери з участю різних представників циркового мистецтва.

Цирк Труцци // Киев. — 1882. — 29 янв.; Цирк братьев Труцци // Киев. сл. — 1900. — 1 янв.; Цирк Труцци // Киев. сл. — 1900. — 10 фев.; Цирк братьев Труцци // Киев. сл. — 1900. — 23 марта; Труцци // Цирк. — С. 330.

ТУА (TUA) Марія Фелічита, відома як Терезіна (24. IV. 1866, Турін — 28. . 1956, Рим) — скрипачка-віртуоз, муз. педагог. Одержала освіту в Паризькій консерваторії, після закінчення якої успішно гастролювала в Європі та Америці. 1896 відвідала Київ, де 13 лют. у залі купецького зібрання дала концерт з участю піаніста С. Самуельсона. У 1915—24 викладала у Мілан. консерваторії, потім у Римі. Зібрала цінну колекцію старовинних скрипок та ін. муз. інструментів, яку презентувала Турін. консерваторії.

Во вторник, 13-го февраля в зале купеческого собрания. // Киев. сл. 1896. — 13 фев.; Туа // Grove's. — Vol. 8. — P. 578; Туа // EdM. — Vol. 6. — P. 240.

ТУЗИНІ (TUSINI) Антоніо (Антон Павлович) — мармурник. Власник фабрик по обробці мармуру і граніту в Одесі і Києві. У перші роки д-ті його компаньйоном був А. Россі. У 1870—90-х багато зробив для прикрашення міст України: виконував замовлення на архітектурні прикраси, надгробні пам'ятники, скульптуру, користуючись переважно матеріалами, видобутими в кар'єрах Італії. Найбільша робота Т. — оздоблення різьбленим мармуром Володимирського собору в Києві: іконостасу, колон, внутрішніх стін. Його ім'я поряд з прізвищами ін. головних будівників викарбувано на пам'ятній табличці храму. У 1880-х на пропозицію відомого реставратора стародавніх споруд проф. А. Прахова виготовив мармуровий іконостас для Кирилівської церкви в Києві. 1897 за участь у київ. сільськогосп. і промисловій виставці відзначений похвальною грамотою.

Магазин мраморных и гранитных изделий А. Тузини и ком. // Киевл. — 1876.
— II марта; Работы в строящемся соборе св. Владимира // Там же. — 1886. — 6 июля;
Владимирский собор // Там же. — 1887. — 14 авг.; *Коханский*. — С. 174, 186; Антон
Павлович Тузини. // Киевл. — 1895. — 1 апр.; О. К. Киевская выставка // Киевл.
— 1897. — 17 авг.; Награды на киевской сельскохозяйственной и промышленной
выставке // Там же. — 3 окт.; Собор св. равноапостольного князя Владимира в
Киеве. — К., 1898. — С. 130; *Прахов Н. А.* Страницы прошлого. — К., 1958. — С. 92.

У

УРСО Доменіко Розаріо (4. VIII. 1723, Палермо — 31. V. 1829, Київ)
— педагог. Прибувши в Україну, поступив викладачем у миколаївський Чорноморський кадетський корпус, де служив “з похвальною поведінкою і старанням” (1792—98). У травні 1812 призначений учителем фехтування та вольтижування в Київ. I-у гімназію, в якій працював до кінця свого життя. 1816 візитатор учбов. округу Рудоміні у письмовому відзиві відзначив, що У. “працьовитий, досвідчений..., при старості своїй має ще юнацьку жвавість як необхідну якість для виконання його професії”.

Столетие Киевской первой гимназии. — К., 1911. — Т. I. — С. 199—200.

ЦДІАУК, ф. 2162, оп. 1, спр. 166 (Атестати учителів Київ. гімназії I Київ. народного уч.-ща, 1819), арк. 14.

УРСО Йосип Доменікович (Дем'янович) (1795, Київ. губ. — ?) — учитель. Син Доменіко У. 1816 закінчив Київ. I-у гімназію із званням студента. 1819 там же служив діловодом. З 1824 — учитель фехтувального мистецтва у Ніжинській гімназії вищих наук (ліцеї) князя Безбородька, який залишив у березні 1835 “через домашні обставини, а також розладнане здоров'я”. У ліцеї його уроками користувався М. Гоголь, який, будучи 1837 у Парижі, згадав У. у жартівливому віршованому посланні “Хай живе ніжинська бурса”. 1836 призначений наглядачем за учнями у Київ. гімназії. 1836—42 — учитель фехтування у Київ. ун-ті.

Гимназия высших наук и лицей князя Безбородка. — СПб., 1881. — С. СХХVII;
Столетие Киевской первой гимназии. — К., 1911. — Т. I. — С. 200, 403.

ЦДІАУК, ф. 707, оп. 1, спр. 546 (За поданням ради ліцею князя Безбородька про увільнення від служби учителя фехтування Урсо, 1835), арк. 1—2; *ДА м. Києва*, ф. 16, оп. 357, спр. 1 (По різних предметах, 1835—37), арк. 36; *ЦДІАУК*, ф. 707, оп. 3, спр. 525а (Звіт про стан навчальних закладів Київ. учбов. округу, 1836), арк. 37 зв., 38; *Там же*, оп. 4, спр. 371 (Звіт по Київ. учбов. округу, за 1837 р.), арк. 131 зв., 132; *Там же*, оп. 8, спр. 228 (За поданням ради ун-ту св. Володимира про дозвіл звільнити учителя фехтування Урсо від посади, яку він займає, 1842), арк. 1—4.

ФАББРИ (FABBRI) Аделаїда — артистка опери (сопрано), вок. педагог. Освіту здобула у Мілан. консерваторії. Дебют на професійній сцені здійснила в Одесі в опері "Чекіна" (червень 1830). Зажила симпатії тамтешніх любителів співу своїм чистим, приємним голосом. У 1840—53 — учителька італ. співу Київ. ін-ту шляхетних дівчат. Деякі її учениці в подальшому вдосконалювали своє мистецтво в Італії, виступали в опер. виставах і на концертах.

Из Одессы, мая 10 // Моск. вед. — 1830. — 31 мая; Из Одессы, июня 4 // Там же. — 25 июня; Из Одессы, июня 7 // Там же. — 28 июня; *Захарченко М. М.* История Киевского института благородных девиц, 1838—1888 г. — К., 1889. — С. 118; *Кузьмин.* — С. 59, 60.

ДА м. Києва, ф. 144, оп. 1, спр. 48 (Про прийом та увільнення учителів ін-ту шляхетних дівчат, 1840), арк. 4 зв., 7.

ФАББРИ (FABBRI) Гуерріна (1868, Феррара — 21. II. 1946, Турін) — артистка опери (контральто). Шлях на професійну сцену розпочала 1885. Співала в Іспанії, Аргентині, Мілані ("Ла Скала", 1891) та ін. 1895—96 — солістка італ. опери в Одесі. У лютому — березні 1896 гастролувала разом з одес. трупю в Києві. Маючи чудові природні вок. дані (рідкісний за своїм низьким регістром голос), створила на одес. і київ. сценах низку яскравих образів — Азучени ("Трубадур" Верді), Даліли ("Самсон і Даліла" Сен-Санса), Кармен ("Кармен" Бізе), Попелюшки ("Попелюшка" Россіні) тощо. 1898 дістала запрошення до Петербурга, де виступала в італ. опері разом з Карузо та ін. митцями європ. слави. Артист. кар'єру завершила 1925 у Генуї.

Odessa // GdT. — 1896. — 30 gen. — P. 12; Odessa // Ibid. — 13 feb. — P. 13; *Гончаров Л.* Спектакли итальянской оперной труппы // ЖиИск. — 1896. — 14 фев.; *Чечотт В.* Итальянская опера // Киевл. — 1896. — 14 фев.; *С. Г.* Спектакли итальянской оперной труппы // ЖиИск. — 1896. — 29 фев.; Бенефис г-жи Фаббри. // Киев. сл. — 1896. — 5 марта; *Guerrina Fabbri* // GdT. — 1896. — 2 apr. — P. 7; *А. В.* Итоги оперного сезона // ТиИск. — 1899. — 7 марта. — С. 204; *Fabbri* // EdM. — Vol. 2. — P. 420.

ФАББРИ Джованні — балетмейстер. Мешканець Флоренції. Діставши запрошення для участі в опер. сезоні (1834) одес. т-ру, 13 берез. прибув із сім'єю до Радзивилова. 18 берез. під час проїзду через м. Літин був прийнятий за іншу, розшукувану поліцією особу і заарештований. У квітні після втручання київ. генерал-губернатора та одес. градоначальника звільнений з-під варті і прибув до Одесси.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 1, спр. 1433 (Про збирання відомостей, де має перебувати якийсь Фабр, 1834), арк. 6—8.

ФАББРІ (FABBRİ) П'єтро — артист опери. Перший тенор Італ. опер. трупи Кротті. У січні 1880 у її складі перебував на гастролях в Єлисаветграді. Співав у "Трубадурі" Верді та ін. творах Італ. композиторів.

Хроника // Єлисаветград вест. — 1880. — 6, 11 янв.

ФАБРЕТТО П. — художник. 1867 увійшов до персоналу київ. опери Ф. Бергера, де писав декорації. У червні 1868 займався оформленням нової для місц. сцени коміч. опери "Леста, дніпровська русалка".

Состав киевской русской оперы // Киевл. — 1867. — 21 окт.; *Театральная новость // Там же.* — 1868. — 13 июня; *Для будущего театрального сезона. // Там же.* — 17 сент.

ФАБРИКАТОРІ Катоне — артист опери (баритон). У 1863—66 — соліст італ. опери Ф. Бергера у Києві. Своєю високопрофесійною виконавською д-тю сприяв посиленню інтересу місц. громадськості до західноєвроп., насамперед Італ., опер. класики. Зажив успіхів у партіях ді Луна, Жоржа Жермона, придворного блазня, Ренато ("Трубадур", "Травіата", "Ріголетто", "Бал-маскарад" Верді), Плумкета ("Марта" Флотова) тощо. Співав на концертах Італ. артистів у київ. 1-й гімназії (6 квіт. 1864), залі дворянського зібрання (31 січ. 1865) та ін.

Разные заметки и известия // Рус. сцена. — 1864. — Апр. — С. 229; *Итальянская опера в Киеве // Киев. тел.* — 1864. — 16 сент.; *Роллинс К.* Театральная хроника. *Италиянская опера в Киеве // Киевл.* — 1864. — 22 сент.; *Роллинс К.* Театральная хроника. *Италиянская опера в Киеве ("Марта") // Там же.* — 29 нояб.; *Италиянская опера в Киеве // Там же.* — 20 апр.; *Кто? [Ромер Ф. Э.].* Театральная хроника. *Италиянская опера в Киеве // Там же.* — 20 мая; *Кто? Театральная хроника.* *Италиянская опера в Киеве. "Пуритане" // Там же.* — 23 сент.

ФАЛЛЕТТІ (FALLETTI) Фортунато Фердинандо (19. X. 1823, Монпельє, Франція — ?) — учитель. Походив із родини професора риторики Доменіко Антоніо Ф. Навчався у Швейцарії. 1843 Женевська академія удостоїла його ступеня бакалавра словесних наук (філології). 1844 дістав запрошення генерала Бухмейєра вчителювати в його оселі у Києві, куди і переїхав того ж року. У січні 1847 рада Київ. ун-ту св. Володимира на підставі свідоцтва про народження, поведінку, причастя, диплома бакалавра наук Ф., а також свідоцтва Рос. місії при Швейцарській конфедерації надала йому звання домашнього учителя.

Дл м. Києва, ф. 16, оп. 384, спр. 56 (Про видачу свідоцтва на звання домашнього учителя іноземцеві Фаллетті, 1847—48), арк. 1—17.

ФАЛЬКІНЬОНІ Амалія — артистка опери (сопрано). Примадонна італ. опери під керуванням Ф. Бергера в Києві. Прибула з Італії 1864 разом з групою артистів. Один з перших її виходів на київ. сцену відбувся у "Ломбардцях" Верді. 31 січ. 1865 дала у залі дворянського зібрання бенефісний концерт з участю солістів опери та оркестру міськ. т-ру.

Итальянская опера в Кисве // Киев. тел. — 1864. — 16 сент.; *Роллинз К.* Театральная хроника. Италианская опера в Кисве // Киев. л. — 1864. — 24 окт.

ФАЛЬКОНІ — артисти цирку, брати. 1896 виступали на арені цирку М. Труці у Полтаві з оригінальними гімнастичними вправами і номерами муз. клоунади.

Цирк М. Труци продолжает пользоваться успехом. // Полт. губ. вед. — 1896. — 31 июля.

ФАРРАРІ — учитель середніх навчальних закладів. На початку ХІХ ст. працював в Одесі викладачем італ. мови. Відвідавши 1814 місто, візитатор учбов. округу, проф. Харків. ун-т, Дегуров у своєму рапорті відзначив Ф. серед кращих тамтешніх педагогів, вказавши на необхідність обов'язкового вивчення в Одесі італійської у числі мов, "вельми потрібних" для здійснення тісних зв'язків "з півд. містами Європи".

Скальковский А. Материалы для истории общественного образования в Одессе. — Од., 1867. — С. 22.

ФАЦАРДІ Алессандро — художник. У 1830—40-х працював в Одесі. Зарекомендував себе здібним рисувальником. Ілюстрував "Одесский альманах", де у виданні 1831 вміщено його літографований малюнок Приморського бульвару міста.

Печать в Новороссии // Юг (Од.) 1882. — Янв. — С. 66.

ФЕРМО Таддео — музикант. Пармський підданий. 6 черв. 1859 прибув з-за кордону у Радзивилів, звідки вирушив до Дубна, де й зупинився на проживання.

ЦДІАУК, ф. 442, оп. 36, спр. 1695 (Відомості про іноземних підданих, які приїхали з-за кордону у Волин. та Подільську губернії, 1859), арк. 15 зв.

ФЕРРАЙОЛІ — артист опери (бас). У 2-й пол. 1890-х соліст італ. опер. труп в Україні: антрепренера Луковича, товариства італ. опер. артистів, Ф. Кастеллано. 1897 і 1899 співав у Києві, 1898 — у Херсоні, Євпаторії, Сімферополі, Севастополі, Ялті. Його реп-р включав широке коло партій: верховний жрець, Феррандо, Спарафучіле ("Аїда", "Трубадур", "Ріголетто" Верді), Оровез ("Норма" Белліні), Базліо ("Севільський цирульник" Россіні), Мефістофель ("Фауст" Гуно) тощо. "Сильний", "могутній" голос Ф. відзначали В. Пухальський та ін. муз. критики.

Сад "Шато-де-флер" // ЖиИск. — 1897. — 10 авг.; На днях выехало в Крым. // ТиИск. — 1898. — 9 авг. — С. 569; Н. К. Симферополь // Там же. — 23 авг. — С. 606; Тон [Пухальский В. В.]. Итальянская опера // Киевл. — 1899. — 26, 27, 28 июня, 11, 23 июля, 10 сент.; *Allegro*. Итальянская опера Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 27 июня; *Карл*. Итальянская опера Ф. Кастеллано. "Севильский цирюльник" // Там же. — 10 июля.

ФЕРРАРИ — композитор, диригент. На початку XIX ст. керував оркестром (існував до 1811) графа С. Потоцького у Тульчині.

Кузьмін. — С. 13.

ФЕРРАРИНІ Джузеппе (Йосип Фабійович) (1791, Рим — 27. IV. 1860, Харків) — викладач, журналіст. Походив з дворянського роду. Освіту здобув в університеті м. Палестріна. З 1809 — вчитель італ. мови Одес. комерц. гімназії. Був співзасновником і співвидавцем першої у місті газети "Messenger de la Russie Méridionale" (1820—23). З 1839 працював лектором італ. мови у Харків. ун-ті.

Лернер Н. Первая одесская газета // Зап. имп. Од. об-ва ист. и дрешн. — 1901. — Т. 23. — С. 12, 13; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805—1905). — X, 1908. — С. 366, 367.

ФЕРРОНІ (FERRONI) Діонісіо (13. XI. 1835—8. III. 1888) — артист цирку, антрепренер. Від батька — мандрівного циркача — успадкував мистецтво канатоходця. 1878 прибув з Туреччини до Рос. імперії, де спочатку виступав у моск. цирку Гінне. На початку 1880-х створив власну трупу, з якою гастролював по Україні, демонструючи сальтомортале, танці на канаті тощо. Наприкінці 1882 влаштував вистави у Бердичеві у дерев'яній споруді, в якій 1 січ. 1883 сталася пожежа, спричинивши великі жертви серед глядачів. У жовтні — листопаді 1883 на чолі "італ. цирку" перебував у Миколаєві, де давав вистави з участю наїзників, гімнастів.

Линевський. Страшной катастрофой. // Заря. — 1883. — 4 янв.; Вчеря цирк Феррони. // Николаев. вест. — 13 окт.; Цирк г. Феррони // Там же. — 29 окт.; *Феррони Л. К.* Братья Танти. Клоуны-сатирики // Советский цирк. — М. Л., 1838. — С. 64—69; Феррони // Цирк. — С. 342.

ФЕРРОНІ (FERRONI), псевд.: **ТАНТИ** Константин Діонісійович (18. V. 1852 — 23. I. 1909, Ковно) — артист цирку. Син Діонісіо Ф. — власника пересувного цирку. На арені виступав з чотирьох років. 1882 служив у цирку А. Саламонського у Харкові, користуючись славою дотепного клоуна і одного з найкращих гімнастів. 1883 соло-клоун у цирку свого батька, з яким виступав, зокрема, у Миколаєві. Заснувавши власну трупу, гастролював у Києві, Одесі, ін. містах України. Реп-р Ф. складався майже цілком з окремих реприз — розмовних, музичних, мімічних, каскадних. У числі

найбільш вдалих було його антре "Трубадур" з пародійним використанням сюжету і музики однойменної опери Верді.

31-го июля состоялось первое представление... // Юж. край. — 1882. — 2 авг.; Цирк г. Феррони // Николаев. вест. — 1883. — 10 нояб.; *Феррони Л. К.* Братья Таити. Клоуны-сатирики // Советский цирк. — Л. — М., 1938. — С. 62—68; Феррони // Цирк. — С. 343.

ФЕРРОНИ (FERRONI) Матильда (1835 — 19. VIII. 1893) — артистка цирку. Танцівниця на канаті і наїзниця. Дружина Діонісіо Ф., у трупі якого виступала у 1880-х в Україні. Під час вистави у цирку Бердичева, де 1 січ. 1883 сталася пожежа, дістала сильні опіки.

Список лицам, получившим ожоги и повреждения во время пожара в г. Бердичеве // Киевл. — 1883. — 6 янв.; Феррони // Цирк. — С. 342.

ФЕШО Єгор Іванович (1794 — ?) — учитель. Сардин. підданий. Освіту отримав у колеґіумі на батьківщині. У 1830-х оселився в Стародубському повіті Черніг. губ., де мешкав у сім'ях, навчаючи дітей франц. мови. У січні 1837 склав у Київ. ун-ті іспити з французької на звання учителя гімназії. Іспитовий комітет відзначив: "знає цю мову правильно і має достатні знання у франц. словесності". 1837—42 викладав у Чернігів. гімназії.

ДА м. Києва, ф. 16, оп. 275, спр. 24 (Про іспит сардин. підданого Єгора Фешо на звання учителя гімназії по предмету франц. мови, 1837), арк. 1—14; *ЦДІАУК*, ф. 707, оп. 5, спр. 38 (Про загальний річний звіт по Київ. учбов. округу за 1838 р.), арк. 450 зв., 45Л

ФІЛІППІ Д. — організатор худож. виставок. 1837 відкрив в Одесі "космораму" та кабінет воскових фігур. Демонстрував картини місц. живописців (Бассолі), воскові фігури Вольтера, Вертера — героя твору Гете, Муссо — відомого генуезького розбійника та ін.

Косморама г. Филиппи // Од. вест. — 1837. — 22 сент.; Косморама Д. Филиппи и кабинет восковых фигур // Там же. — 29 сент.

ФІЛІППІНІ (FILIPPINI) Леонардо — музикант. З 1829 перший кларнетист оркестру одес. т-ру. Автор інструм. творів, в т. ч. адажіо і варіацій на мотиви опери Морлаккі "Сарацини в Сицилії", які виконував у концертах.

Зрелища // Од. вест. — 1829. — 29 июня.

ФІНОККІ (FINOCCHI) — артист опери (баритон), вок. педагог. У 1856—57 — соліст одес. опер. трупи Ф. Бергера. Один з його перших виходів на міськ. сцені відбувся у "Макбеті" Верді. 1857 разом з трупю гастролював у Полтаві, де під час Іллінського ярмарку співав у "Лукреції Борджа" Дініцетті та ін. Восени того ж року виступав у Харкові, влітку 1858 — в Кременчуку ("Ріголетто" Верді та ін.), у жовтні — листопаді — знову на харків. сцені ("Лінда ді Шамуні" Дініцетті, "Трубадур" Верді тощо). Після

завершення гастролей залишився у Харкові, де давав уроки співу, влаштовував концерти, у т. ч. благодійні, з участю своїх учениць. Згодом переселився до Москви.

Концерт 29 марта. Концерт 2 апреля в пользу детского приюта // Прибавления к Харьк. губ. вед. — 1859. — 1 апр.; *Н. Ч[ерняев]*. Двадцать четыре года из истории Харьковского театра (1834—1858) // Юж. край. — 1881. — 28 авг.; *Н. Ч[ерняев]*. Очерки из истории оперы в Харькове // Там же. — 1884. — 21 дек.
РДИА, ф. 780, оп. 2, спр. 36 (Одеський театр, 1856), арк. 4.

ФІОНДІНІ — артисти цирку (акробати). Брати. Утримували мандрівну трупу вольтижерів. Улітку 1851 демонстрували своє мистецтво перед киянами у тимчасовому парусиновому цирку.

Юнк А, фон. Летние удопольствия в Киеве // Сев. пчелв. — 1851. — 19 окт.

ФІОРІНІ (FIORINI) — режисер. Працював в одес. міськ. т-рі. 1829 поставив нову для тамтешньої сцени оперу Паїзієлло "Ніна, або божевільна від кохання".

Театр // Од. вест. — 1829. — 4 мая.

ФІОРІНІ (FIORINI) Аугусто — артист опери (бас), антрепренер. У сезон 1883—84 соліст київ. опери. Привернув до себе увагу у партіях Мефістофеля ("Фауст" Гуно), Базіліо ("Севільський цирульник" Россіні), Паскуале ("Дон Паскуале" Доніцетті). У сезон великого поста 1884 керував антрепризою у київ. міськ. т-рі, на сцені якого репрезентував італ. реп-р. 1885 організував опер. трупу для виступів у Миколаєві (відбулася лише одна вистава). У 1890-х співав в Одесі.

Игла [Андреевский П. А.]. Итальянская опера // Заря. — 1883. — 2 дек; "Севильский цирюльник" на сцене городского театра // Там же. — 16 дек; Театр и музыка // Там же. — 1884. — 8, 21 фев; Искусство и наука // Харьк. губ. вед. — 1885. — 15 июня; *Odessa* // GdT. — 1895. — 3 gen. — P. 13.

ФІСКЕТТІ Паскуале — артист опери (тенор). У 2-й пол. 1850-х виконавець провідних партій в одес. трупі Ф. Бергера, з якою 1858 гастролював у Харкові. 20 лют. 1870 в Києві у літ.-вок.-муз. вечорі (де виступали актор Ленський, Лисенко — дружина укр. композитора), виконав "Романс" Верді і "Колискову пісню" Направника. На початку 1880-х член т-ва італ. артистів Одеси, виступав у концертах.

В. Н. К. Большой концерт Паскаля Фискетти // Киев. лист. — 1879. — 24 фев.; *Н. Ч[ерняев]*. Двадцать четыре года из истории харьковского театра (1834—1858) // Юж. край. — 1881. — 28 авг; Завтра, в четверг на даче Бель-аю... // Новорос. тел. — 1882. — 21 июля.

ФОЛЕТТІ Джованні (Іван Карпович) — антрепренер. Очолював італ. оперу в Одесі з 1865 по 1873 (до пожежі міськ. т-ру). Задля ангажування співачок і співаків виїздив до Італії. 1865 переоб-

ладнав т-р, запровадив газове освітлення залу. У сезон 1868—69 вперше на тамтешній сцені поставив оперу Верді "Дон Карлос". Частину прибутків від опер. вистав витрачав на підтримку місц. драм. трупи. Помер в Одесі.

До сих пор имеются сведения... // Од. вест. — 1865. — 10 июня; *Джервази*, 1870; Заметка об одесском театре // Од. вест. — 1871. — 11 фев.; *Ярон С. Г.* Воспоминания о театре. — К., 1898. — С. 10, 13, 47.

ЦДАУК, ф. 1252, оп. 1, спр. 159 (Репорти у 3-с відділення і начальника полі 5-го округу корпусу жандармів про пригоди в Одесі, 1865), арк. 71 зв.

ФОРКАТТИ — камерний співак (тенор). Родом з Неаполя. На початку 1844 приїздив до Києва з Бухареста. Під час Контрактного ярмарку дав концерт, відзначившись майстерним виконанням пісні Шуберта "Ave Maria", арії Персі з опери Доніцетті "Анна Болейн".

Журнальний всякая всячина // Сев. пчела. — 1844. — 24 фев.

ФОРЛІНІ Арджіа — артистка балету. У 2-й пол. 1890-х прима-балерина опер. труп у т-рах Харкова і Києва. Виділялася у хореографічних сценах опер "Вільгельм Телль" Россіні, "Гамлет" Тома та ін.

Театр и музыка // Юж. край. — 1895. — 29 янв.; Опера "Гамлет" // Киев. сл. — 1898. — 13 марта.

ФОРНАРІ Сальвіна — артистка опери (сопрано). Примадонна мандрівної Італ. опер. трупи Ф. Кастеллано. Найбільш повно свій реп-р репрезентувала на театр. сцені саду "Шато де флер" у Києві. Тоді ж у своїх рецензіях комп. В. Пухальський вказав на віртуозні властивості голосу співачки, глибоке трактування нею образів Джільди, Віолетти ("Ріголетто", "Травіата" Верді), Розіни ("Севільський цирульник" Россіні), Маргарити ("Фауст" Гуно), Мікаели ("Кармен" Бізе), Мюзетти ("Богема" Пуччіні), Ельвіри ("Пуритани" Белліні), Церліни ("Фра-Дияволо" Обера). Співала також в опері Чайковського "Євгеній Онєгін", що йшла Італ. мовою.

Сад "Шато-де-флер" // ЖиИск. — 1899. — 20 июня; *Тон* [Пухальский В. В.]. Итальянская опера // Киев. — 1899. — 11, 23, 28 июля, 5, 10, 13 сент.; *Карат*. Итальянская опера Ф. Кастеллано // ЖиИск. — 1899. — 18 июля.

ФОССА (FOSSA) Амалія — артистка опери (сопрано). Солістка одес. Італ. опери у сезон 1880—81. Демонструвала блискучу вок. і сцен. школу в "Нормі" Белліні, "Гугенотах" Мейєрбера, "Ернані", "Трубадурі", "Бал-маскарад" Верді. На бенефісі (грудень 1880, ішов "Поліевкт" Доніцетті) дістала пам'ятні дарунки від поклонників свого таланту — золоту корону з діамантовою зіркою, віршовані присвяти.

Niskl. Da Odessa // GdT. — 1880. — 4 nov. — P. 8; *Alessio. Odessa // Mon. art.* — 1880. — 10 nov. — P. 9; *Estero // Ibid.* — 16 dic. — P. 6; *L. S. Da Odessa // Ibid.* — 23 dic. — P. 3; *Niskl. Da Odessa // Ibid.* — 30 dic. — P. 3.

ФРАНЖОЛІ Андрій Опанасович (13 (25). XI. 1848, Херсон — 6 (18). XII. 1883, Женєва) — гром.-політ. діяч, освітянин. Походив з бідної сім'ї — вихідців з Півн. Італії. Навчався у повітовому уч-щі, потім гімназії, яку через брак коштів не зміг закінчити. 1868 склав у Київ. ун-ті іспити на ступінь аптекарського помічника і одержав диплом. У Херсоні працював в аптеці. Організував молодіжний гурток "самоосвіти і саморозвитку". 1871 поступив до Петерб. технологічного ін-ту, але невдовзі повернувся додому. У с. Дружелюбівка Єлисаветградського повіту Херсон. губ. служив домашнім учителем. 1873 переїхав до Одеси, де увійшовши до народницької організації, займався револ. і просвітницькою д-тєю у робітничих артілях: навчав письму, читав і поширював книжки для народу — дозволені цензурою і нелегальні. 1874 — сільський учитель у Фастівцях Борзнянського повіту на Чернігівщині, де зажив щирої поваги як педагог і медик. Там же у серпні 1874 заарештований за антиурядову пропаганду. Звільнений після суду в Петербурзі (лютий 1878) прибув на Україну. Влаштувався у Києві, Одесі та ін. містах "літ. читання" про своє перебування на селі і у в'язниці. По цих матеріалах підготував статтю, яка, проте, не побачила світу з цензурних умов. Того ж року знову підданий арешту й адміністративно висланий під нагляд поліції до Сольвичегодська, звідки 1880 утік. У Петербурзі приєднався до револ. партії "Народна воля", співробітничав у її "Рабочей газете". Невдовзі став політ. емігрантом.

Протоколи засідань Совету // Унив. изв. — 1868. — № 7. — С. 24; *Чудновский С.* Из дальних лет // Былое. — 1907. — № 10. — С. 224—226; *Кункль А.* Андрей Афанасьевич Франжолі. — М., 1830. — 23 с; Спогади М. Ланганса про гурток "чайковців" і "ходіння в народ" // Архів України. — 1969. — № 5. — С. 64; *Волощенко А. К.* Нариси з історії суспільно-політичного руху на Україні в 70-х — на початку 80-х років XIX ст. — К., 1974. — С. 53—54; Франжолі // РЕІУ. — Т. 4. — С. 393; Робітничий рух на Україні: Зб. док. і матеріалів. — К., 1986. — С. III.

ЦДАУК, ф. 419, оп. 1, спр. 105а (Про злочинну пропаганду серед народу, виявлену в різних губерніях Імперії, 1874) арк. 194 зв; Там же, спр. 105б (Листування з прокурором Саратовської судової палати та ін. про арешт народників, 1874—75), арк. 291.

ФРАНКІ Карміне — контрабасист, композитор, диригент. Учень знаменитого контрабасиста Боттезіні. Закінчив Неаполітан. консерваторію. Багато гастролював в Європі, привертаючи увагу любителів музики віртуозною грою. У квітні 1882, приїхавши з Константинополя до Одеси, дав концерт, програма якого скла-

далася здебільшого з власних творів. При виконанні своєї "Молитви" та "Мінуету" композитора Боккеріні диригував струнним оркестром.

Музыкальная новость // Од. вест. — 1882. — 28 апр.; *Бекяр*. Концерт контрабасиста Франки // Там же. — 12 мая.

ФРАПОЛЛІ (FRAPOLLI) Джованні — архітектор. У 1817—26 працював в Одесі. 1821 добудовував міськ. лікарню. Розробляв плани району Нового базару, торговельних місць, крамниць. Автор проєкту першої дзвіниці собору (1825).

"Стара Одеса". — С. 6—8, 24, 31.

ФРАПОЛЛІ (FRAPOLLI) Франческо — архітектор. Один з перших будівників Одеси, де працював 1808—18. За початковими планами петерб. арх. Тома де Томона, в які Ф. вносив зміни, спорудив двоповерхову будівлю міськ. лікарні (1804—06), театр (1804—09), собор (завершив 1808). Розробляв проєкти приватних будинків. За його ініціативою було організовано залучення до міста робітників-фахівців будівельної справи, завезення та використання цегли і різаного каменю.

Одесса, 1794—1894. — Од., 1895. — С. 379, 383; "Стара Одеса". — С. 6, 31, 24, 26; *Селінов*. — С. 8, 9; *Lo Gallo*. — Vol. 1. — P. 163; *Тимофеев*. — С. 7, 10, 21, 23.

ФРІДЕРІЧЕ В. — художник. У 1840-х мешкав у Бердичеві, де розмальовував костюл, писав портрети.

Рубин. — С. 136.

ФРІДЕРІЧІ (FRIDERICI) Теодосія — артистка опери (сопрано). Співала на сценах кращих т-рів Італії ("Ла Скала", "Белліні", "Аполло" тощо) та ін. країн Європи. Володіла рідкісним за діапазоном і силою голосом, особливо виразним у нижньому регістрі. У березні 1875 дала в Одесі три концерти (з участю піаніста Л. Марека — учня Ліста). Виконувала арії з "Сомнамбули" Белліні, "Лючії ді Ламмермур" Доніцетті, "Дінори" Мейєрбера та ін. 1879 дістала ангажемент у київ. оперу, де у весняний сезон з'явилася у партіях Леонори, Віолетти, Аїди ("Трубадур", "Травіата", "Аїда" Верді), Валентини ("Гугеноти" Мейєрбера), Маргарити ("Фауст" Гуно). 1880 виступала в Харкові.

Городская хроника // Новорос. сл. — 1875. — 13, 27 марта; *Нето*. Музыкальные заметки // Киев. лист. — 1879. — 14, 28 марта; *Вирибус Унитус*. Из хроники общественной жизни // Киев. — 1879. — 31 марта; *Театрал*. Из хроники киевских театров // Киев. — 1879. — 22 мая; *Л. К[уперши]к*. Весенний сезон // Там же. — 1880. — 18 марта; *Сплярый театрал*. Оперная заметка // Харьк. — 1880. — 17 окт.

ФРІЦЦІ Франческо — артист опери. 1851—52 співав у італ. опері Одеси. Успішно виконував ролі буфа в операх Росіні "Італійка

в Алжирі", "Турок в Італії". Брав участь у збірному спектаклі на користь благодійних закладів.

Бельский Н. Итальянская опера. // Москвитянин. — 1851. — Авг. — С. 226; *К. К.* Одесские вести // Од. вест. — 1852. — 5 янв.; Спектакль в пользу богоугодных заведений // Там же. — 30 янв.

ФРУЛЛІНІ — художник. У 1880—90-х працював в Україні декоратором т-рів. 1883 на замовлення М. Старицького виготовив оформлення для одес. вистав укр. трупи, правдиво передавши нац. колорит у зображенні селянських хатин, подвір'їв. 1885 писав декорації для Італ. опер. трупи Кавалло, яка виступала в Харкові. 1893—96 — декоратор київ. міськ. т-ру, де оформляв опери "Самсон і Даліла" Сен-Санса, "Ромео і Джульєтта" Гуно тощо.

На днях в оперном театре. // Юж. край. — 1885. — 6 дек.; Состав оперного персонала. // Киевл. — 1893. — 4 авг.; В оперном театре серия бенефисов. // Киев. сл. — 1894. — 25 фев.; *Гончаров Л.* Музыкальная хроника. "Ромео и Джульєтта" Гуно // ЖиИск. — 1896. — 15 янв.; Український драматичний театр. — К., 1967. — Т. 1. — С. 197.

Ц

ЦАМБОНІ, ЗАМБОНІ (ZAMBONI) — диригент, антрепренер. Організатор і керівник перших в Україні професійних опер. труп. Наприкінці XVIII — початку XIX ст. влаштував у Романові на Волині на сцені спорудженого поміщиком Іллінським т-ру "Roma nuova" ("Новий Рим") вистави комічної опери ("Дон Жуан" Моцарта, "Сільський дворянин, або поміщик" Ненчіні). 1809 відкрив гастролі своєї трупи в Одесі. Там же у вересні 1811 спільно з Монтовані очолив антрепризу, даючи раз на тиждень вистави Італ. комічної опери (твори Паєра, Россіні тощо). 1812—13, у зв'язку з епідемією чуми, т-р закрився. Після відновлення антрепризи йшли "Ніна, або божевільна від кохання" Паїзієлло, "Таємний шлюб" Чімарози, "Італійка в Алжирі" Россіні. 1818 через хворобу виїхав за кордон. Пізніше знову з'явився в Одесі, де 1823 поставив "Севільського цирульника" Россіні.

Скальковский, 1858; *Бемоль,* 1875; Из Одессы // Театр.библиотека. — 1879. — Дек. — С. 124; Одеса, 1794—1894. — Од., 1895. — С. 574; *Горбинський,* — С. 38; *Гозенпуд А.* Музыкальный театр в России. От истоков до Глинки. — М., 1959. — С. 237.

ЦНБ, сектор нотних видань, 1967, 48н — 32 Rossini. Il Barbiere di Siviglia, 1823.

ЦАМБОНІ, ЗАМБОНІ (ZAMBONI) Густавіна — артистка опери. Дочка антрепренера Ц. З 1809 солістка перших італ. труп Одеси. Славилася своїм чудовим голосом. У квітні 1814 в місті поширювався сонет місц. поста Пеццоли на її честь.

ЦАМБОНІ (ZAMBONI) Джузеппе — музикант. Уродженець Болоньї. Підданий Папської держави. 1841 прибув в Україну з Константинополя по паспорту, виданому 1838 властями Болоньї. Влаштувавшись в Одесі, “успішно служив”, за свідченням папського консула, в тамтешньому Італ. т-рі спочатку другим кларнетистом оркестру, потім суфлером. 1843 виїхав за кордон.

ASR, Camerlengato, b. 338, f. 993, consolato Pontificio a cardinale Giustiniani, 13 marzo 1843.

ЦАНОТТІ (ZANOTTI) Анджело — диригент, композитор, педагог, видавець. 1833 оселився в Одесі, де диригував оркестром міськ. т-ру, давав приватні уроки вок. мистецтва, гри на фортепіано, композиції. У 1830-х учитель співу в Ін-ті шляхетних дівчат, до урочистих подій в якому писав кантати. 1847 заснував муз. видавничу фірму (1897 відзначалося її 50-річчя). Займався поширенням через свій магазин публікацій муз.-пісенної спадщини України, зокрема виданого 1864 у Петербурзі збірника укр. пісень, дум, романсів і танців “Васильковський соловей Киевской Украйны” С. Карпенка. З 1865 член муз. відділення Одес. т-ва красних мистецтв. Був директором відкритої 1866 у місті муз. школи. Підтримував ділові зв'язки з П. Сокальським, І. Кузьминським та ін. діячами укр. та рос. музики і музикознавства.

Де-Рибж. — С. 255; Музыка в провинции. Одесса // Рус. муз. газ. — 1897. — Нояб. — С. 1628; Кляцнов. — С. 446, 447, 451; Каршишева. — С. 74.

ЦАРДО (ZARDO) — артист опери (баритон). У 1880-х — соліст Італ. опери в Одесі. У складі одес. трупи І. Черепенникова гастролював у Києві (лютий — квітень 1889). Виділявся своїм сильним, гарно обробленим голосом, виразним співом, великим реп-ром партій. З його участю давалися “Ернані”, “Ріголетто”, “Бал-маскарад”, “Трубадур”, “Дон Карлос” Верді, “Пуритани” Белліні, “Фаворитка”, “Лючія ді Ламмермур” Доніцетті, “Севільський цирульник” Россіні, “Африканка” Мейєрбера, “Кармен” Бізе, “Фауст” Гуно, “Лоенгрін” Вагнера.

Odessa // Mon. art. — 1885. — 22 ott. — P. 8; Odessa // Ibid. — 1 nov. — P. 9; Odessa // Ibid. — 11 nov. — P. 8; Odessa // GdT. — 1889. — 28 feb. — P. 8; Итальянская оперная труппа. // Киев. сл. — 1889. — 1 марта; Odessa // GdT. — 1889. — 7 мар. — P. 10; Чечотт В. Музыкальная хроника // Киев. — 1889. — 18, 23, 25 марта; Kleff // GdT. — 1889. — 15 apr. — P. 10; Kleff // Ibid. — 18 apr. — P. 10.

ЦЕНІБОНІ Андреа — музикант. Пармський підданий. “Власник муз. інструменту з механічними фігурами”. Влітку 1833 прибув до Києва з Могильова.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 5853 (Листування і білети на в'їзд іноземців з-за кордону, 1833), арк. 44.

ЦЕНІБОНІ Доменіко (бл. 1799 — ?) — мандрівний дресирувальник тварин ("показатель мави"). Пармський підданий. 1833 перебував у Кам'янці-Подільському, звідки наприкінці лютого 1834 приїхав до Києва, де виявив бажання залишитися на три місяці.

ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 5627 (Про видачу паспортів іноземним підданим на право жительство у Київ. губ., 1834), арк. 639, 639 зв.

ЦОБОЛІ, ЗОБОЛІ (ZOVOLI) Джузеппе (бл. 1798 — ?) — художник. Моденський підданий. У 1841—45 жив і працював в Україні. 1841 перебував у Харкові. У січні 1842 прибув з дружиною та її матір'ю до Києва, де поселився у Михайлівському провулку по Житомирській вул. Виконував замовлення на живописні твори. Написав портрет митрополита Київського і Галицького Філарета, повторений ним у копіях. Займався також оздобленням паркетів олійними фарбами з використанням особливого способу прискореного осушення, торговельним посередництвом. У вересні 1845 вирушив до Кишинєва.

Частное известие // Прибавление к Киев. губ. вед. — 1845. — 13 апр.; *Варварцев.* — С. 155—156.

ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 19499 (Зоболі Жозеф, моденський підданий, 1842—45), арк. 1—12; *Там же*, оп. 3, спр. 7440 (Ресстр паспортів, виданих іноземним підданим, 1844), арк. 5 зв., 64 зв.; *Там же*, спр. 7494 (Ресстр паспортів, виданих рос. та інозем. підданим, 1845), арк. 139 зв.

ЦУККИ (ZUCCHИ) Вірджинія (1847, Парма — 1930) — артистка балету. Видатна танцівниця-мімістка. Хореографічну освіту здобула в Мілані. Розпочала свою кар'єру у Падуї. За право демонструвати її мистецтво змагалися т-ри Риму, Мілана ("Ла Скала"), Мадрида, Парижа, Берліна, Лондона, Петербурга (Марлінський т-р). Виступи Ц. нагадували фейєрверк польотів, піруетів, найвигадливіших рухів. Залишивши 1888 петер. імператорську сцену, вона очолила балетну трупку в одес. антрепризі Й. Сєтова. Дебютувала у березні в балеті "Ексцельсіор" Маренко, полонивши публіку чудовою грацією, драматизмом, виразною мімікою.

Со среды 16 марта в одесском театре. // Киев. сл. — 1888. — 18 марта; Цукки // *Энци. сл.* — Т. 38. — С. 301; *Бахрушин Ю. А.* История русского балета. — М., 1977. — С. 182—185, 202; *Театр Ла Скала.* — М., 1989. — С. 35.

Ч

ЧАВОНІ — артист драми. Виконавець провідних ролей у трупі знаменитого трагіка Т. Сальвіні. 1880 гастролював у її складі в

Одесі. Грав разом із Сальвіні у драмі "Громадянська смерть" італ. письменника Джакометті та ін. виставах.

Л. М. Мариинский театр. (Итальянская драматическая труппа. "Гражданская смерть", драма Джакометти) // Од вест. — 1880. — 5 янв.

ЧАМПІ (СИМПІ) Джузеппе (III. 1832, Венеція — III. 1892, Мальта) — артист опери (бас), антрепренер. Учень композитора Л. Річчі. Популярний в Європі виконавець комічних ролей. Завдяки красі свого голосу (якості, рідкісної серед буфів), бездоганній техніці і стилістиці співу з успіхом виступав і в серйозних басових партіях. Вперше з'явився на професійній сцені 1849 у Падуї. Його мистецтво припало до душі відвідувачам італ., а також закордонних т-рів — Лондона, Брюсселя, Парижа, Петербурга тощо. На початку 1882 сформував у Мілані опер. труп, з якою прибув до Одеси. Жителі міста побачили Ч. в операх "Севільський цирульник" Россіні, "Дон Паскуале" Доніцетті, "Кріспіно і кума" Річчі та ін.

Состав новой итальянской труппы // Од вест. — 1882. — 5 фев; Бекяр. Итальянская опера // Там же. — 23 фев; Итальянская опера // Там же. — 6 марта; К-р. Итальянская опера // Там же. — 3 апр; Ciampi // EdM. — Vol. 2. — P. 103.

ЧАРЛОНЕ, ЧАРЛОНІ Вірджінія — арфістка. Муз. освіту одержала в Неаполітан. консерваторії. У лютому 1886 разом із сестрою Джанніною Ч. концертувала у Києві в залі купецького зібрання. У червні — серпні 1887 взяла участь у шести київ. симфонічних концертах під керівництвом диригента М. Черняхівського на сцені саду мінеральних вод. Виконувала фантазію на теми опери "Лючія ді Ламмермур" Доніцетті, фантазію "Фауст" та ін. У 1890-х — артистка опер. оркестру петерб. Маріїнського т-ру, "солістка його величності" рос. імператора.

Симпатичные итальянские девицы Чарлоне. // Заря. — 1886. — 14 фев; Сад минеральных вод // Киевл. — 1887. — 14 июня, 6 авг; Хроника театра и искусства // ТИИск. — 1898. — 14 июня. — С. 436.

ЧЕЗІ (CESI) Беньяміно (6. XI. 1845, Неаполь — 19. I. 1907, Неаполь) — піаніст — віртуоз, педагог, композитор. Навчався у Неаполітан. консерваторії під керівництвом комп. Меркаданте. Був учнем Тальберга. Професор Неаполітан. консерваторії. Вихованці Ч. працювали в різних країнах, у т. ч. Україні (диригент Еспозіто). Гастролював в Англії, Іспанії, Франції. З 1885 викладав у Петерб. консерваторії на запрошення її директора — комп. А. Рубінштейна. Тоді ж у квітні — травні зробив перше турне в Україну (Харків, Київ, Полтава, Одеса). Продемонстрував бездоганну гру на фортепіано, уникаючи поширеної у ті часи серед виконавців

штучної театральності. Реп-р складали класичні твори XVIII—XIX ст Рамо, Куперен, Скарлатті, Моцарт, Бетховен, Мендельсон, Шуман, Шуберт, Ліст, Тальберг, Рубінштейн, Тома, а також власні інструм. п'єси. 1886 і 1888 взяв участь у нових поїздках по Україні, даючи спільні з співачкою А. Барбі концерти, на яких репрезентував твори Фрескобальді, Скарлатті, Боккеріні, Клементі, Брамса та ін. У жовтні 1892 уклав контракт з головою дирекції Київ. відділення Рос. муз. т-ва О. М. Виноградським для викладання уроків гри на фортепіано в тамтешньому муз. уч-щі, але через недугу не зміг приступити до роботи. У січні 1894 портові музиканти Миколаєва влаштували концерт з творів Бетховена, Шумана, Шопена та ін. з метою збирання коштів для хворого Ч. В останні роки життя працював у консерваторії Палермо, потім вів класи музики в Неаполі.

Искусство и наука // Харьк. губ. вед. — 1885. — 11 апр.; Концерт г. Чези. // Юж. край. — 1885. — 11 апр.; Концерт Вениамина Чези. // Там же 13 апр.; Вениамин Чези, не папутствуемый рекламой. // Заря. — 1885. — 20 апр.; Концерт г-на Вениамина Чези // Киевл. — 1885. — 20 апр.; Концерт Веньямина Чези // Од. вест. — 1885. — 11 мая; *Чечопли В.* Концерт г-жи А. Барби // Там же. — 16 нояб.; Концерт Алисы Барби и г. Чези // Киев. сл. — 1888. — 16 янв.; Музыка в провинции. Николаев // Рус. муз. газ. — 1894. — Фев. — С. 49; Cesi // EdM. — Vol. 2. — P. 59.

ЦДАМЛМУ, ф. 646, оп. 1, спр. 45 (Програми концертів, 1875—90), арк. 20 зв.; ДА м. Києва, ф. 176, оп. 1, спр. 503 (Контракт, укладений дирекцією Київ. відділення Рос. муз. т-ва з викладачем Чезі, 1892), арк. 1—1 зв.

ЧІНІЗЕЛЛІ Гізелла (1889 — кінець 1920-х) — артистка цирку (наїзниця вищої школи верхової їзди). Дочка Ернесто Ч. У 1890-х гастролювала в Києві та ін. містах України в складі трупи батька. Особливо відзначалася виконанням балетних поз на стрибаючому коні.

Столичний цирк Ернесто Чинизелли / Киев. сл. — 1892. — 23 июля; Чинизелли // Цирк. — С. — 366.

ЧІНІЗЕЛЛІ Ернесто (1855 — 1925) — артист цирку, антрепренер. Син Гастано Ч. — керівника петерб. і моск. цирків. Представляв вищу школу верхової їзди, займався дресируванням коней. З початку 1890-х утримував власні антрепризи. 1892 виступав з трупю в Києві (дав 33 вистави) і Одесі. Постійно оновлював реп-р за рахунок номерів, які виконували найкращі артисти Європи. Укр. глядачі мали змогу побачити влаштовані ним масові феєрії-пантоміми ("Чарівна лялька і дитячий рай" тощо), вправи на трапеціях гімнасток — "золотих мух", виступи дресированих коней, показ яких здійснювався під особистим керівництвом Ч.

Столичний цирк Ернесто Чинизелли // Киев. сл. — 1892. — 20 июля; Проездом в Одессу. // Там же. — 26 июля; Цирк Чинизелли // Там же. — 9, 16, 18 авг.; Чинизелли // Цирк. — С. 366.

ЧИПРІАНІ (CIPRIANI) Енріко — композитор. У 1870—90-х мешкав в Одесі і Києві. Автор маршів, романсів, танцювальних мелодій, які видавалися в Україні муз. фірмами Б. Корейво та Л. Ідзиковського. До його доробку належали полька "Геть інфлуенцу" (Одеса, 1875), "Романс без слів" (Київ, 1893), марш "Чудова Італія" та ін. Підтримував фахові взаємини з укр. митцями в Одесі, Києві. 26 черв. 1890 у київ. саду "Шато де флер" відбувся концерт оркестру, який виконував "твори місц. композиторів" М. Лисенка, В. Заремби, М. Тутковського, М. Сикарда та Ч. Займався залученням до гастролей на київ. сцені зарубіжних артистів, влаштовував зустрічі з Італ. політ. та громад. діячами. 1890 здійснив подорож до Італії, під час якої надсилав нариси до газ. "Киев. слово". 1892—93 — київ. кореспондент агентства всесвітньої Колумбійської виставки у Чикаго.

Cipriani E. A bas l'influence. Polka. — Kleff, Odessa, 1875; *Cipriani E. Groyez mol. Romance sans paroles; Cipriani E. Bella Italia. Marche;* Г. К. Ч[ипрія]ни. Путешные наброски. Шюрнберг // Киев. сл. — 1890. — 5 авг.; Г. К. Ч[ипрія]ни. Путешные наброски. Флоренция, 8 сентября 1890 // Там же. — 14 сент.

Концерт г. Бернарді. // Од. вест. — 1875. — 4 апр.; Шато-де-флер // Киев. сл. — 1890. — 26 июня; Всемирная Колумбийская выставка в Чикаго в 1893 году // Там же. — 3 мая; Итальянцы. // Киев. сл. — 1893. — 9 апр.

ЧИТТАДІНІ (CITTADINI) — артист опери (тенор). Соліст італ. опери в Одесі. Дебютував наприкінці травня 1829 в партії Яго ("Отелло" Россіні).

Театр // Од. вест. — 1829. — 1 июня; Из Одессы, февраля 19 // Моск. вед. — 1830. — 8 марта.

Ш

ШАБЕРІ (SHABERI) Джованні — адвокат, учитель. Сардин. підданий. У квітні 1845 прибув з Кракова до Житомира, звідки у травні приїхав до Києва. У лютому 1846 склав іспити у Київ. 1-й гімназії й дістав свідоцтво на право приватного навчання читанню і письму на франц. мові та початкам арифметики. Оселився у Сквирському повіті Київ. губ. в маєтку поміщика Федора Ячевського, де займався "навчанням дітей".

. ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 7494 (Ресстр паспортів, виданих рос. та інозем. підданам, 1845), арк. 77; ЦДАУК, ф. 442, оп. 207, спр. 231 (Про сардин. підданого адвоката Джованні Шабери, 1845), арк. 1—3; Там же, ф. 707, оп. 12, спр. 395 (Про видачу сардин. підданому Івану Шабери свідоцтва на право приватного навчання, 1846), арк. 1—5.

ДОДАТКИ

Місця діяльності італійців в Україні

Ак-Мечеть	Массафра
Алупка	Межигір'я, Київ. губ.
Алушта	Миколаїв
Балаклава	Місхор
Бахчисарай	Ілжин
Бердичів	Новгород-Сіверський
Біла Церква	Овруч
Броди	Одеса
Вінниця	Орєанда
Володимирський повіт, Волин. губ.	Полтава
Вороньки, Чернігів. губ.	Почаїв
Гаске, хут., Херсон. губ.	Радзивишів
Гурзуф	Рівне
Диканька, Полтав. губ.	Романів, Волин. губ.
Дружлюбівка, Херсон. губ.	Ромни
Дубно	Севастополь
Євпаторія	Сімферополь
Єлсаветград	Схвирський повіт, Київ. губ.
Єнікале	Срібне, Чернігів. губ.
Житомир	Стародубський повіт, Чернігів. губ.
Звенигородський повіт, Київ. губ.	Судак
Златополь	Тальне, Київ. губ.
Інкерман	Таращанський повіт, Київ. губ.
Кам'янець-Подільський	Теремки, Волин. губ.
Катеринослав	Тульчин
Каховка	Умань
Керч	Фастівці, Чернігів. губ.
Київ	Феодосія
Ковельський повіт, Волин. губ.	Харків
Кореїз	Херсон
Коропець, Чернігів. губ.,	Чернівці
Кошелівка, Київ. губ.	Чернігів
Кременець	Чечельник, Подільськ. губ.
Кременчук	Чорний Острів, Подільськ. губ.
Лівадія	Шаргород, Подільськ. губ.
Літин	Шпола, Київ. губ.
Львів	Ялта
Маріуполь	Ялівка, Київ. губ.

Список основных скорочень

- Бемоль*, 1875. — Бемоль [Кузьминский И.] Музыкальная хроника // Од. вест. — 1875. — 5 фев.
- Бернандт*. — Бернандт Г. Словарь опер, впервые поставленных или изданных в дореволюционной России и в СССР (1736—1959). — М., 1962.
- Варварцев*. — Варварцев Н.Н. Украина в российско-итальянских общественных и культурных связях. (Первая половина XIX в.). — К., 1986.
- Вигель*. — Вигель Ф.Ф. Записки. — М., 1928. — Т. 2.
- Голота*. — Голота В.В. Театральная Одесса. — К., 1990.
- Горди́нский*. — Горди́нский Я. Украина й Італія: Огляд взаємин до 1914 // Збірник заходознавства. — 1930. — Т. 2.
- ДАКО*. — Державний архів Київської області.
- ДА м. Києва*. — Державний архів міста Києва.
- Де-Рибас*. — Де-Рибас А. Старая Одесса. Исторические очерки и воспоминания. — Од., 1913.
- Джервази*, 1870. — Джервази Л. Исторический очерк итальянской оперы в Одессе с 1838 по февраль 1870 г. // Новорос. тел. — 1870. — 3 мая.
- Дмитриев*. — Дмитриев Ю. Цирк в России. — М., 1977.
- Елисаветгр. вест.* — Елисаветградский вестник.
- ЖИИск*. — Жизнь и искусство (Київ).
- Зап. имп. Од. об-ва ист. и древ.* — Записки Одесского императорского общества истории и древностей.
- Зеленецький*. — Зеленецкий К. Жизнь в Одессе // Одесский альманах на 1839 год. — Од., 1839.
- Иконников*. — Иконников В.С. Биографический словарь профессоров и преподавателей имп. университета св. Владимира. — К., 1884.
- Ист. укр. мист.* — Історія українського мистецтва. В 6 т. — К., 1966—1970.
- Ист. укр. муз.* — Історія української музики. У 6 т. — К., 1989 —.
- Каришева*. — Каришева Т. Петро Сокальський. — К., 1978.
- Кацанов*. — Кацанов Я.С. Из истории музыкальной культуры Одессы (1794—1855) // Из музыкального прошлого. — М., 1960. — Вып. 1.
- Києвл.* — Киевлянин.
- Києв. лист.* — Киевский листок.
- Києв. сл.* — Киевское слово.
- Києв. тел.* — Киевский телеграф.
- Кондаков*. — Кондаков С.Н. Юбилейный справочник имп. Академии художеств — СПб., 1915. — Ч. 2.
- Коханский*. — Коханский В. Одесса за 100 лет. Исторический очерк и путеводитель. — Од., 1894.
- Крушельницька*. — Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1978—1979. — Ч. 1—2.

- Крым. вест. — Крымский вестник (Севастополь).
- Кузьмін. — Кузьмін М. І. Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.
- Левик. — Левик С. Ю. Записки оперного певца. — М., 1962.
- Лернер. — Лернер О. М. Одесская старина. — Од., 1902.
- Маркевич. — Маркевич А. И. Двадцатипятилетие императорского Новороссийского университета. — Од., 1890.
- Мишуга. — Александр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листи. — К., 1971.
- Моск. вед. — Московские ведомости.
- Муз. энц. — Музыкальная энциклопедия. В 6 т. — М., 1973—1982.
- Новорос. тел. — Новороссийский телеграф (Одеса).
- Од. вест. — Одесский вестник.
- Од. лист. — Одесский листок.
- Од. нов. — Одесские новости.
- Памятники. — Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. В 4 т. — К., 1983—1986.
- Петрова. — Петров П. Н. Сборник материалов для истории императорской С.-Петербургской академии художеств за сто лет ее существования. — СПб., 1866. — Ч. 3.
- Приднепр. край. — Приднепровский край (Катеринослав).
- Пружанский. — Пружанский А. М. Отечественные певцы. — М., 1991. — Ч. 1.
- РДВИА. — Російський державний військово-історичний архів (Москва).
- РДІА. — Російський державний історичний архів (С.-Петербург).
- РЕГУ. — Радянська енциклопедія історії України. В 4 т. — К., 1969—1972.
- РНБ. — Російська національна бібліотека (С.-Петербург).
- Росси. — Росси Э. Сорок лет на сцене. — Л., 1976.
- Рубан. — Рубан В. В. Іноземні художники-портретисти на Україні в першій половині ХІХ ст. // Українське мистецтво у міжнародних зв'язках. — К., 1983.
- Рус. биограф. сл. — Русский биографический словарь. В 25 т. — М. — СПб. — Пг. — 1896—1918.
- Рус. вед. — Русские ведомости (Москва).
- Рус. муз. газ. — Русская музыкальная газета (С.-Петербург).
- Селінов. — Селінов В. І. Архітектурні пам'ятники старої Одеси. — Од., 1930.
- Скальковський, 1858. — Скальковский А. Биографический очерк одесского театра // Одесский вестник. — 1858. — 30 янв.
- Сл. худож. Укр. — Словник художників України. — К., 1973.
- Собко. — Собко Н. П. Словарь русских художников. — СПб., 1893—1899. — Т. 1 — 3.
- СПб. вед. — Санкт-Петербургские ведомости.
- "Стара Одеса". — "Стара Одеса": Архітектура Причорномор'я. — Од., 1927.
- Театр. энц. — Театральная энциклопедия. В 5 т. — М., 1962—1967.

- ТиИск.—Театр и искусство (С.-Петербург).
- Тимофеечко.—Тимофеечко В.И. Одесса. Архитектурно-исторический очерк.—К., 1985.
- Українка.—Українка Леся. Зібр.тв. У 12 т.—К., 1975—1979.
- Унив.изв.—Университетские известия (Київ).
- УРЕ.—Українська радянська енциклопедія. В 12 т.—К., 1977—1985.
- Художники.—Художники народов СССР. Библиографический словарь.—М., 1970—1983.—Т.1—4.
- ЦДАМЛМУ.—Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (Київ).
- ЦДІАУК.—Центральний державний історичний архів України у Києві.
- Цирк.—Цирк. Маленькая энциклопедия.—М., 1979.
- ЦНБ.—Центральна наукова бібліотека ім.В.І.Вернадського Національної академії наук України.
- Энци.сл.—Энциклопедический словарь. В 41 (82) т.—СПб., 1890—1907.
- Яковлев.—Яковлев В.А. Кое-что об иноплеменниках // Из прошлого Одессы.—Од., 1894.
- ABMRM.*—Archivio-biblioteca di Museo del Risorgimento di Milano.
- All Lex.*—Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler.—Leipzig, 1907—1950.—Bd 1—37.
- ASF.*—Archivio di Stato di Firenze.
- ASR.*—Archivio di Stato di Roma.
- Bénézit.*—Bénézit E. Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs dessinateurs & graveurs.—Paris, 1924.—Т.1—3.
- De Angelis.*—De Angelis A. L'Italia musicale d'oggi.—Roma, 1928.
- Diz. enc. it.*—Dizionario enciclopedico italiano.—Roma, 1970.—Vol.1—12.
- EdM.*—Enciclopedia della musica.—Mil., 1972.—Vol.1—6.
- EdS.*—Enciclopedia dello spettacolo.—Roma, 1954—1962.—Vol.1—9.
- Enc. it.*—Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti.—Mil., 1929—1937.—Vol.1—35.
- GdT.*—Gazzetta del teatri (Milano).
- Grove's.*—Grove's dictionary of music and musicians.—L., 1954—1961.—Vol. 1—10.
- Jd'Od.*—Journal d'Odessa.
- Lo Gatto.*—Lo Gatto E. Gli artisti italiani in Russia.—Roma, 1934—1943.—Vol.1—3.
- Mon. art.*—Il mondo artistico (Milano).
- New Grove.*—The new Grove dictionary of music and musicians.—L., 1980.—Vol.1—20.
- TAcL.*—Teatri, arti e letteratura (Bologna).

арх. — архітектор (з прізвищем)
архіт. — архітектурний
б-ка — бібліотека
вед. — ведомости
вок. — вокальний
губ. — губернія, губернський
драм. — драматичний
д-ть — діяльність
Інструм. — інструментальний
Ін-т — інститут
комп. — композитор (з прізвищем)
л-ра — література
місц. — місцевий
міськ. — міський
муз. — музичний

нар. — народний
нац. — національний
опер. — оперний
проф. — професор (з прізвищем)
реп-р — репертуар
рос. — російський
сцен. — сценічний
т-во — товариство
тех. — технічний
т-р — театр
укр. — український
ун-т — університет
уч-ще — училище
ф-ка — фабрика

ЗМІСТ

Передмова	5
Словник	14
Додатки	
Місця діяльності Італійців в Україні	191
Список основних скорочень	192

Підписано до друку 04.03.94 Формат 80 × 84 1/6
Ум. друк. арк. 11,39 Обл. вид. арк. 12,25
Тираж 200 Зам. 619 1994 р. Ціна договірна.

Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України

56-30.

R558890

30000 =

50

22.2.95

RECEIVED

φ